

FACULTEIT LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE

ACADEMIEJAAR 2007-2008

COUNT BELISARIUS – ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Ὁ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ
DE BYZANTIJNSE BRONNEN VAN ROBERT GRAVES' *COUNT BELISARIUS*

Scriptie voorgedragen tot het bekomen
van de graad van licentiaat in de
Taal-en Letterkunde: Latijn en Grieks

Elisabeth Blancke

Promotor: Prof. Dr. G. De Boel

**FACULTEIT LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE**

ACADEMIEJAAR 2007-2008

COUNT BELISARIUS – ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Ὁ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ
DE BYZANTIJNSE BRONNEN VAN ROBERT GRAVES' *COUNT BELISARIUS*

Scriptie voorgedragen tot het bekomen
van de graad van licentiaat in de
Taal-en Letterkunde: Latijn en Grieks

Elisabeth Blancke

Promotor: Prof. Dr. G. De Boel

HOOFDSTUK I: ROBERT GRAVES

1.1 Zijn Leven

- 1.2 Biografie
- 1.3 Bibliografie

1.4 Zijn Werk

- 1.4.1 Algemeen
- 1.4.2 Thematische Eenheid
- 1.4.3 Overzicht Werken

1.5 Zijn Denkwereld: De Balans Tussen Leven en Werk

- 1.5.1. Laura Riding en de Muze
- 1.5.2 De Invloed Van Zijn Afkomst
- 1.5.3 Christendom en Islam

1.6 Zijn Stijl

- 1.6.1 Poëzie
  - 1.6.1.1 Graves Als Criticus Van Tijdgenoten
  - 1.6.1.2 Het Dichtproces en de *Fake Poet*
- 1.6.2 Proza
  - 1.6.2.1 De Historische Roman
  - 1.6.2.2 Zijn Methode

HOOFDSTUK 2: COUNT BELISARIUS

- 2.1 Context
- 2.2 Onderwerp
- 2.3 Bronnen en historiciteit
- 2.4 Mimesis²

HOOFDSTUK 3: AGATHIAS SCHOLASTICUS

- 3.1 Leven en werk
- 3.2 Historiën
  - 3.2.1 Motivatie
  - 3.2.2 Structuur
  - 3.2.2 Inhoud
  - 3.2.3 Zijn Bronnen
    - 3.2.3.1 Procopius
    - 3.2.3.2 Andere
- 3.3 Wereldbeeld
  - 3.3.1 Christendom
  - 3.3.2 Politiek
- 3.4 Zijn Stijl
- 3.5 Agathias en Three Hundred Veterans

3.6.1 Algemeen

3.6.2 Bijzonder

HOOFDSTUK 4: PROCOPIUS VAN CAESAREA

4.1 Zijn Leven

4.2 Zijn Werk

4.2.1 Authenticiteit van de *Historia Secreta*

4.2.2 Datering van de Werken

4.3 *Bella*

4.3.1 Inhoud

4.3.2 Bronnen en objectiviteit

4.3.3 Stijl

4.4 *Historia Secreta*

4.4.1 Receptie en Waarheidswaarde

4.4.2 Inhoud en structuur

4.5. *Monumenta*

4.5.1 Inhoud

4.5.2 Objectiviteit

4.5.3 Stijl

4.6 Zijn Methode

HOOFDSTUK 5: VERGELIJKING

5. 1. Antonina

5.1.1 Haar Afkomst en Occulte Interesses

5.1.2 Haar Strijdvaardigheid en Inzet

5.1.3 Haar Relatie met Belisarius

5.1.4 Haar Vriendschap met Theodora

5.2 Theodora

5.2.1 In de *Bella*

5.2.2 Haar Reputatie

5.2.3 Haar Afkomst, Karakter en Losbandigheid

5.2.4 Haar Rancune

Conclusie

Referenties

Bijlagen

DANKWOORD

Graag zou ik mijn promotor, Prof. Dr. G. De Boel, bedanken voor de verbeteringen, opmerkingen en hulp waarmee hij me twee jaar geleden op weg zette. Ik ben hem zeer erkentelijk voor zijn eindeloos geduld.

Mijn dank gaat ook uit naar de leescommissie voor het lezen en beoordelen van deze thesis en naar familie en vrienden voor hun hun morele steun en nooit-aflatend optimisme.

NOOT

Persoons- en plaatsnamen uit Graves' roman worden weergegeven zoals in de Engelse tekst.

INLEIDING

Deze scriptie onderzoekt de graad van verwantheid tussen Robert Graves' historische roman *Count Belisarius* en het werk van de historici Procopius en Agathias. Robert Graves beweert, behoudens een fictief element, zeer getrouw de bronnen te hebben gevolgd. Hoeveel *Dichtung und Wahrheit* zijn roman bepaalden, zal blijken uit een vergelijking van de teksten.

In het eerste hoofdstuk situeer ik Robert Graves in de Engelstalige literatuur met aandacht voor het wereldbeeld van de auteur en de veelzijdigheid van zijn werk (poëzie, proza en wetenschappelijke literatuur).

Het tweede hoofdstuk situeert *Count Belisarius* in Robert Graves' werk. Het onderwerp van de roman en de gebruikte verteltechnieken worden toegelicht.

Het derde hoofdstuk is een overzicht van Agathias' leven en werk (inhoud, structuur van de historiën en hun relevantie voor *Count Belisarius*) en de algemene geplogenheden van de zesde-eeuwse Byzantijnse historiografie.

Het vierde hoofdstuk werpt licht op Procopius' opinie over Justinianus' regime door middel van een analyse van de inhoud en de structuur van de *Bella*, *Historia Secreta* en *Monumenta*.

In het vijfde hoofdstuk volgt de eigenlijke vergelijking Graves -Procopius (karaktervoorstelling van de protagonisten, sleutelpassages, terugkerende thema's en omissies).

Met het antwoord op de vraag: 'Blijft Robert Graves' bewering overeind?' sluiten we deze scriptie af. Een synopsis van *Count Belisarius* per hoofdstuk en een overzicht van de inhoud van de *Historia Secreta* zijn in bijlage voorzien.

HOOFDSTUK I: ROBERT GRAVES

1.1 Zijn Leven¹

Op 24 juli 1895 wordt Robert von Ranke Graves geboren in Wimbledon, voorstad van Londen. Zijn vader Alfred Perceval Graves, een minder bekend Iers dichter, bestudeerde het Gaelic en de Ierse volkspoëzie. Zijn grootvader, de protestantse bisschop van Limerick, ontcijferde het Ogham alfabet. Roberts moeder, Amalia von Ranke, stamde uit een verarmde adellijke familie. Haar oom was de Duitse historicus Leopold von Ranke. Ze was conservatief, perfectionistisch en drong haar kinderen een overdreven eerbied voor *God, King, and Country* op². Graves zal later vertellen dat hij liever minder streng was opgevoed. Tegelijkertijd erkent hij dat hij als schrijver veel aan haar te danken had. Keane 1980: 6 beschrijft Graves' familie als *gemütlich* en streng. In Graves zelf schuilde een Victoriaan. De oorlog vernietigde al snel zijn Victoriaanse idealen. Daarna was hij enige tijd het socialisme toegedaan.

Graves was conservative in the sense that he hoped to conserve or recover the faint and frail fragments of what he considered to be a more honest though very ancient tradition which remained, barely alive in his own time. He was a Victorian who rejected Victorian conventions but longed for the moral certainties of that era which were wrecked by war; an Englishman who fled England but remained extraordinarily English to the last of his days; a passionate admirer of matriarchy but in some ways an old-fashioned male chauvinist. (Firla 2001: 30)

De periode van **1907-1914** brengt hij door op internaat in Charterhouse³. Zijn hobbies zijn klimmen en boksen, maar het is vooral poëzie die hem hielp deze moeilijke en verwarrende jeugd door te komen. Zijn eerste *probationes pennae* verschijnen in het schoolmagazine *The Carthusian*. In **1914** vervoegt hij de *Royal Welsh Fusiliers* in plaats van aan het St. John's College in Oxford te gaan studeren. Daar zet Siegfried Sassoon⁴ hem er toe aan zich ernstiger met poëzie bezig te gaan houden.

Ongeveer een jaar later vertrekt Graves voor de eerste maal naar het front, hij vecht in de slag bij Loos. In juli **1916** verschijnt zijn doodsbericht in de Times. Hij is zogenaamd overleden aan verwondingen opgedaan in de slag bij de Somme. Zijn moeder ontvangt zelfs een doodsbrief.

“I *did* die on my way down to the field hospital,” schrijft hij naar Edward Marsh. (Stade 1967: 10-11)

---

¹*Biographical-Bibliographical* schema uit Ian Firla (2001: 125-129) met aanvullingen uit Seymour-Smith (1995) en Graves (1995).

²(Graves 2000: 21) *my father's generation of the family were subjected to such intense moral pressure. So often, Amy [Graves's mother] seems to be equating personal worth with the almost impossibly saintly behavior and self-sacrifice which she was accustomed to demand of herself. Any falling short of the highest ideals is greeted with a terrible sorrow.*

³Graves had er de voorkeur aangegeven in Winchester dat hoger aangeschreven stond, te studeren, maar omdat hij in zijn *Common Entrance* examen ἴστυμι en ἴημι niet kon vervoegen, werd Charterhouse zijn lot.

⁴Zat in hetzelfde regiment als Graves, op de eerste plaats bekend als ‘War Poet’.

In een rustperiode om te recupereren van de traumatische oorlogservaringen, publiceert hij zijn eerste gedichtenbundel, *Over the Brazier*. In hetzelfde jaar volgen nog twee andere bundels, *David and Goliath* en *Fairies and Fusiliers*.

In 1917 leidt hij in Oxford officieren op. In 1918 wordt hij opnieuw opgeroepen. Aan het front loopt hij opnieuw ernstige verwondingen op, zoals *shell-shock*. Hij zal er de rest van zijn leven last van hebben. De oorlog verandert zijn wereldbeeld indringend. Hij interpreteert de ontberingen als een soort *rite de passage* voor zichzelf en zijn generatie. Hij voelt zich nog steeds “mentally and nervously organized for war”; “strangers in daytime would assume the faces of friends who had been killed.” (Goodbye to All That: 289, 287)

In 1918 trouwt hij met de achttienjarige Nancy Nicholson. Ze krijgen samen vier kinderen. Hij doceert in Oxford. Hij overall bekend als *War Poet*.

In 1925 verschijnt het boek *My Head! My Head!* In 1926 maakt hij kennis met de Amerikaanse dichteres Laura Riding⁵. Ze reizen samen naar Egypte om aan de universiteit van Cairo te doceren⁶. Dertien jaar lang werken ze nauw samen. Zij oefent een blijvende en niet te onderschatten invloed op zijn werk uit en transformeert zowel zijn persoonlijkheid als zijn poëzie en proza.

In 1925 I first became acquainted with the poems and critical work of Laura Riding, and in 1926 with herself, and slowly began to revise my whole attitude toward poetry. (Stade 1927: 23)
influence of Laura Riding is quite possibly the most important single element in [Graves's] poetic career: she persuaded him to curb his digressiveness and his rambling philosophizing and to concentrate instead on terse, ironic poems written on personal themes. (Day 1963)
The poems Graves wrote during this crucial period were more satirical, more vigorously cerebral, and, gradually, richer than anything he had written earlier. (Keane 1980: 34)

In 1927 scheiden Robert en Nancy; hij publiceert *Lawrence and the Arabs* zijn eerste commerciële succes.

Na er vijf jaar aan te hebben gewerkt, verschijnt in 1929 *The Shout*. Daarnaast verschijnt *Good-Bye to All That*, een autobiografisch en therapeutisch werk. De levensomstandigheden van de soldaat worden hartverscheurend weergegeven: *Night after night he crawled out into the reeking carnage of no-man's land under the star-shells and the acrid scent of gas.* (Steiner 1960: 344)

Eind 1929 verhuist hij met Laura Riding op aanraden van Gertrude Stein naar Deyà, een afgelegen vissersdorpje op Mallorca. Met uitzondering van de oorlogsjaren – Spaanse burgeroorlog en Tweede Wereldoorlog – blijft hij er voor de rest van zijn leven wonen. Hier schrijft hij enkele nieuwe gedichtenbundels en kritische werken in samenwerking met Laura. Ze stichten met enkele vennoten de uitgeverij *Seizin Press* (1928) en geven *Epilogue* (1935), een halfjaarlijks tijdschrift uit.

In 1934 verschijnt *I, Claudius* en het vervolg *Claudius the God and his Wife Messalina*.

---

⁵Laura Riding Gottschalk: de naam Gottschalk is een relict uit een kortstondig huwelijk. De naam Riding nam zelf aan ter vervanging van haar echte achternaam Reichental. ‘Riding’ had a *certain identity-weight* vond ze.

⁶Erg serieus nam hij zijn leerstoel niet, hij vertrok midden in het semester.

In **1936** verschijnt *Antigua, Penny, Puce*. In augustus 1936 moeten Graves en Riding Deyà verlaten omwille van de woelingen tijdens de Spaanse burgeroorlog en belanden ze in Amerika.

In **1938** verschijnt *Count Belisarius*. In Amerika wonen Robert en Laura een tijd bij Tom en Kit Matthews. Dit samenleven eindigt desastreus. Laura verlaat Robert voor Schuyler Jackson, een schrijver en vriend van Tom Matthews. Robert gaat terug naar Engeland en Laura trouwt in 1941 met Schuyler Jackson.

In **1939** gaat hij samenwonen met Beryl Pritchard⁷, zijn meest stabiele relatie. Ze verhuizen naar Galmpton, Devon. Publicatie van *Sergeant Lamb of the Ninth*.

1941: *Proceed, Sergeant Lamb*.

1943: David, Roberts zoon uit zijn eerste huwelijk sneuvelt in Birma.

The Story of Mary Powell: Wife to Mr Milton.

1944: *The Golden Fleece* (V.S.-titel: *Hercules, My Shipmate*).

1945: Graves begint te schrijven aan de *White Goddess*, een persoonlijke mythologie, voorlopig heet het *The Roebuck in the Thicket*.

1946: *King Jesus; Poems 1938-1945* waarbij het bekende *To Juan at the Winter Solstice*. Juan is Roberts tweede oudste zoon.

1946: Robert en Beryl keren terug naar Deyà. Het huis is niet beschadigd.

1948: *The White Goddess*. Graves' tumultueuze leven wordt heel wat rustiger. Zijn relatie met Beryl lijkt te slagen en hij besteedt veel tijd aan de opvoeding van de kinderen.

1949: *Seven Days in New Crete* (V.S.-titel: *Watch the North Wind Rise*)

1950: *The Isles of Unwisdom* (V.S.-titel: *The Islands of Unwisdom*). Het koppel trouwt. Zijn internationale bekendheid als dichter, romancier, literatuurcriticus en vertaler groeit enorm.

1953: *The Nazarene Gospel*, een historisch werk in samenwerking met Joshua Podro.

1955: *The Greek Myths I en II; Homer's Daughter*.

1957: *Jesus in Rome: A Historical Conjecture*, in samenwerking met Joshua Podro; herziene uitgave van *Good-Bye to All That; They Hanged my Sainly Billy*.

In **1962** noemt W.H. Auden Graves *England's greatest living poet*.

1964: *The Hebrew Myths*. Van 1961 tot 1966 doceert Graves opnieuw in Engeland als *professor of poetry*.

1968: Hij ontvangt de *Queen's Gold Medal for Poetry*.

1975: Op tachtigjarige leeftijd publiceert hij zijn laatste *Collected Poems*. Daarna sluit hij zich af van de buitenwereld.

---

⁷Haar eerste huwelijk was met Alan Hodge, vandaar haar naam Beryl Hodge Pritchard, en kreeg 4 kinderen met hem. (Simon 1995) *Beryl Graves, a woman of infinite patience and much preoccupied with her children, household, garden and animals, understood her husband's need for a muse and treated the young women Graves brought home as members of an extended family*.

1985: Robert Graves sterft aan een langdurige ziekte. Hij wordt in Deyà begraven in de schaduw van een rij cipressen.

Hij liet meer dan honderdveertig boeken, waaronder vijfenvijftig gedichtenbundels; vijftien romans; elf vertalingen⁸; veertig studies; en talrijke biografische werken en literaire essays na. Graves schreef enorm snel: *Good-bye to All That* vergde drie maanden en de eerste versie van *The White Goddess*, 70000 woorden, een schamele drie weken (Steiner 1960: 342).

1.2 Biografie

Er zijn drie goede biografieën verschenen. 1995, Graves' *centenaire* was een productief jaar. Al moet gezegd worden dat de biografie van Richard Perceval Graves⁹ enigszins tendentieuzer is dan de andere. Hij behoort immers tot de familie, ook was de relatie tussen Richards vader en Robert Graves, niet altijd even goed. Hier en daar lijkt Richard wraak te willen nemen op zijn oom. Laura Riding wordt natuurlijk in uiterst negatieve bewoordingen omschreven. Aan de andere kant is zijn relaas dan weer meer authentieker omdat hij toegang had tot de familiearchieven en alle brieven.

Miranda Seymour-Smith (1995) heeft veel aandacht voor Graves' poëzie.

Maar het is Martin Seymour-Smith (1982) die het standaardwerk schreef. Hij deelde Graves' werk op in periodes. De tweede editie van het boek bevatte veel controversieel materiaal. Doordat Laura Riding nog in leven was, veroorzaakte het veel ophef. Deze biografie is het vriendelijkst voor Robert Graves, maar is zeker niet hagiografisch. Canary (1980), Stade (1967) en Quinn (1994) beschreven zijn leven en werk.

1.3 Bibliografie

Rekening houdend met het grote oeuvre dat Graves heeft nagelaten, is ook het vermelden van een volledige bibliografie niet ongepast:

Higginson, Fred (1987). *A Bibliography of the Writings of Robert Graves, revised and enlarged* by William Proctor Williams. Winchester.

De bibliografie van Higginson is uitstekend in de zin dat ze alle publicaties van Graves op een rij zet, zowel de boeken die hij alleen uitgaf als degene die in samenwerking met anderen werden uitgegeven. Artikels over Graves en verschenen recensies van zijn boeken worden opgesomd in een lijst achteraan.

---

⁸Apuleius, Lucanus, Suetonius, Hesiodus, Homerus, Omar Khayyam, (samen met Laura Riding) *His versions of The Golden Ass and of Suetonius's Twelve Ceasars, ... are ... consummate adaptations. No one has been more succesful than Graves in the translation of elaborate Latin into brisk contemporary English..* (Cohen 1960: 102)

⁹In drie delen: Graves, Richard Perceval: *The Assault Heroic 1895-1926; The Years with Laura 1926-1940; Robert Graves and the White Goddess 1940-1985.*

De website <http://www.robertgraves.org> is volledig aan hem gewijd. De site herbergt een lijst van publicaties: Graves' dagboek – dat dag per dag geraadpleegd kan worden; een catalogus van zijn persoonlijke bibliotheek, enkele audiofragmenten, artikels, hoofdstukken uit de eerder vermelde biografieën en interviews.

1.4 Zijn Werk

1.4.1 Algemeen

Robert Graves, veelschrijver en herschrijver, was op zijn zachtst gezegd een veelzijdig persoon wanneer men zijn literaire output en de verschillende genres die hij beheerste, bekijkt. Zijn oeuvre is enorm: poëzie, kortverhalen, (auto)biografie, theaterstukken en vele romans. Hoe ouder hij werd, hoe meer hij is gaan schrijven. (Smeds 1997)

In de academische wereld verwierf Graves bekendheid met zijn poëzie. Zijn vertalingen van klassieken en zijn herinterpretaties waren niet altijd onomstreden. Het gaat vooral om de werken waarin de evangeliën, de Griekse mythes, het auteurschap van de Odyssee, etc., worden aangepakt. Het boek dat echter bij iedereen, van academici tot wicca's, het meest beroering veroorzaakte, was *The White Goddess*. Dit is een allesomvattende theorie over het ontstaan en over functie van de dichtkunst. Het behandelt de teloorgang van matriarchale gemeenschappen en bijbehorende cultus van de Grote Moeder en de overgang naar een patriarchale maatschappij.

Graves bereikte het grote publiek met zijn talrijke historische romans. Het hoogtepunt van zijn succes leidde tot een verfilming van de eerder vermelde boeken *I, Claudius* en *Claudius the God and his Wife Messalina* door de BBC. Ook Graves' beste kortverhaal *The Shout* werd verfilmd. ('T Hart 1996)

Vaak leest men dat Robert Graves zichzelf allereerst een dichter voelde. Dit is niet onwaarschijnlijk, rekening houdend met zijn vroege liefde voor poëzie. Deze veronderstelling leidt tot de conclusie dat Graves romans puur om den brode schreef. Men noemt ze in het Engels nogal naturalistisch *potboilers*¹⁰. Tijdens zijn eerste grote productieve periode, bevond hij zich niet toevallig in grote financiële problemen. Op de vraag of hij ooit vermoed had dat *I, Claudius* een best-seller zou worden, antwoordde hij: 'I knew it had to be!' (Seymour-Smith 1994:10)

Karakteristiek voor de *potboiler* is dat hij vlug geschreven wordt en bijgevolg van iets mindere kwaliteit is. Aangezien er geen tijd is voor diepgravend bronnenonderzoek, is hij ook historisch minder correct. Ian Firla (2000: 12) contesteert dit. De argumenten die Firla hiervoor geeft, zijn gebaseerd op Graves' persoonlijke schrijfstijl. Daarom is het geen slecht idee, iets meer over deze

---

¹⁰ *Fiction that entertains but which does not merit the same degree of analysis or scholarship as his poetry.* Ian Firla (2000: 10) Graves zelf: *Prose books are the show dogs I breed and sell to support my cat.*

The prose is there to make money, for all things in this rich life have been "subordinated to an inveterate profession of poetry". (Steiner 1960: 342-343) But it is the poetry on which he takes his stand and it is as a poet that he would want to be remembered in the history of English literature. (Id. 347)

potboilers te vertellen bij de bespreking van Graves' narratologische methodes. Bovendien zijn er ook critici, zoals George Steiner, die Graves' poëzie¹¹ niet zo bijzonder vinden, maar die des te meer onder de indruk zijn van zijn romans en literatuurstudies¹². Hun bewondering is niet op historische exactheid of plausibiliteit gebaseerd, maar wel op de doorleefde herschepping van de oudheid die uit deze werken naar voren treedt. Ze hebben het over het *Wie es eigentlich gewesen ist* -gevoel, naar de bekende spreuk van Leopold von Ranke. Zo realiseert men zich soms maar weinig dat men niet de memoires van Claudius aan het lezen is, maar wel een schepping van Graves.

1.4.2 Thematische Eenheid

Robert Graves' romans zijn geschreven met dezelfde historische en mythologische achtergrond als in zijn gedichten. Ze worden gekenmerkt door gemeenschappelijke thematische en narratologische principes. Elke roman, elk gedicht maakt deel uit van een tekstueel netwerk waarin de individuele elementen met elkaar communiceren. Bijgevolg kan voor de lezer van volledig begrijpen geen sprake zijn, wanneer hij slechts een van Graves' werken ter hand neemt.

Myth itself is not what makes for Graves's unified image. It is the way he interprets myths¹³, and the way his particular interpretation permeates everything he writes, time and again showing up as the most persistent pattern in his work. To consider Graves the poet, Graves the historical novelist, and Graves the gentleman scholar, is to consider the same mind and accomplishment from different perspectives. (Smeds 1997: 182-183)

... Graves's is poetry of allusion and that at least some of his tonal subtleties can be better appreciated by tracing certain interactions with his literary sources: in the Bible, in Shakespeare, in Spenser, in the Romantics. (Keane 1980: 9)

1.4.3 Overzicht Werken

Hier worden enkele van Graves' bekendste werken besproken met aandacht voor de kritiek die zij oogstten.

1.4.3.1 Over the Brazier, Goliath and David, Fairies and Fusiliers

De eerste gedichtenbundels worden thematisch gekenmerkt door de schoonheid van de natuur. Dit komt tot uiting in bucolische landschappen en taferelen. Oorlogswreedheden worden uitvoerig beschreven.

Er is ook een verlangen naar de kindertijd aanwezig dat wordt uitgedrukt door de aanwezigheid van feeën, kinderen, donzige wolken, maanverlichte geesten, stervende ridders, vriendelijke aardmannetjes, lachende eiken, vrieskoude nachten, en *jolly rascal lads*. (Stade 1967)

---

¹¹ Zijn *Collected Poems* uit 1965 bevatten maar 40% van wat hij ooit aan gedichten schreef, de overige 60% verwierp hij zelf. (Keane 1980)

¹² *It seems to me that Graves's verse is not the summit of his achievement and that it is markedly of a lesser power than that of other modern poets whom he has denounced as charlatans and false idols.* (Steiner 1960)

¹³ Mythen zijn veranderlijk, de vele varianten hebben hun bestaan aan interpretatie te danken. De twee concepten zijn onafscheidelijk.

Deze drie thema's plaatsen Graves in dezelfde traditie als zijn tijdgenoten, de generatie van de *War Poets*. Succes lag voor de hand, de grote oorlog belandde iedereen aan. Iedereen las soldatenpoëzie, ze hoefde niet eens echt goed te zijn. (Kaplan 1989)

1.4.3.2 Lawrence and the Arabs

Dit is een biografie van T.E. Lawrence, geschreven in 1928, de periode van het *three-life*-systeem waarin Robert, Nancy en Laura gelukkig samenwoonden. Het boek bracht veel geld op. Graves gebruikte Lawrence's dagboeknotities. (Russell 1939)

Het was van T.E. Lawrence dat Graves het historische genre en de flexibiliteit ervan leerde. Lawrence bracht hem ook op het idee een roman over Belisarius te schrijven. Graves zal de hier gebruikte methode hanteren om ook zijn eigen biografie, *Good-bye to All That*, neer te pennen. Het centrale thema is de explosieve situatie in het Midden-Oosten, toen al een belangrijke geopolitieke entiteit. Duidelijk is dat Graves zeer goed wist wat er voor Europa op het spel stond en welke politieke rol Lawrence daarbij speelde. Graves put geen voldoening uit een oppervlakkige, conventionele voorstelling van Lawrence als romantische held. De figuur die hij creëert, roept diepere vragen op, onder andere die naar de aard van de spanning tussen het Oosten en het Westen. Moet het Westen verder op kolonialistische wijze de leiding nemen in het Midden-Oosten of moeten de Arabische landen een eigen weg inslaan en een eigen geschiedenis en cultuur opbouwen? Is er überhaupt een middenweg tussen deze twee opties mogelijk?

1.4.3.3 My Head! My Head! (1925)

Dit is Graves' eerste historische roman. Het materiaal is afkomstig uit de bijbel, i.e. het tweede boek der koningen. Het boek begint met het verhaal van Elisha en de vrouw uit Shunem¹⁴. Elisha, onze verteller, wekt het zontje van de vrouw terug tot leven¹⁵. Volgens de bijbel was het eerste wat het kind na de opstanding riep: "Mijn hoofd, mijn hoofd!" Elisha's verhaal gaat verder over Mozes en de exodus van de Israëlieten. Indicatief is de klemtoon die Graves legt op de bijgelovigheid van de joden. Zo is er sprake van *tribal gods and cults and cult-objects such as brazen serpents*. (Smeds 1997: 236). De exodus; de macht van Mozes, zijn uitverkiezing of aanstelling als leider door God; hebben niets te maken met goddelijke interventie. De Rode zee splijt open omdat Mozes een groot tovenaars is. De zeven plagen van Egypte worden op gelijkaardige wijze verklaard. De dood van de eerstgeborenen heeft nog een profane oorzaak: de Israëlieten zelf zijn verantwoordelijk. (Graves 1925: 69)

with so much rationalism in the novel, it seems somehow like a clash of styles to encounter this shamanistic Moses – the primitive and irrational medicine-man. But if we scrutinize the character more closely we will find that what we have here is a very Frazerised magician. Moses is a rational magician who uses magic whenever magic can help him achieve his goal. (Smeds 1997: 240-245)

Hier zijn reeds ideeën over moederrecht en godinverering aanwezig. *My Head! My Head!* is geschreven vóór de kennismaking met Laura. Zij was dus niet de enige oorzaak voor Graves' obsessie met het matriarchaat. (Smeds 1997)

1.4.3.4 Homer's Daughter¹⁶

---

¹⁴ 2 K: 2-9 en 2 K 13:14-21 gaan over Elisa's leven

¹⁵ Een echo van Graves' eigen dood en 'wederopstanding' (cf. doodverklaring in 1916)

¹⁶ Zie ook Graves en de Historische Roman

Dit werk is een antwoord op Butlers *The Authoress of the Odyssey* waarin Butler speculeert dat de Odyssee geschreven werd door een vrouw. Dergelijke speculatie heeft een naam: *imaginative scholarship*. Graves voelt wel iets voor Butlers theorie en vertaalt dit in een roman waarin Nausicaa, een Siciliaanse prinses, als auteur van de Odyssee wordt opgevoerd. (Steiner 1960)

1.4.3.5. The White Goddess

Well, the White Goddess is the most ancient goddess in Europe, Asia and Africa; and she's white for various reasons - white in a good sense and white in a bad sense. She's the person who makes poets write poems and she puts them through ordeals and gives them a hell of a time; and eventually if they don't kill themselves, or otherwise disgrace themselves, she forgives them and then they go to Paradise, the Welsh Paradise-which is the same as the Irish tree Paradise.¹⁷ She subjects the poets to a number of deaths; and when they've died often enough she relents: and the reward for having suffered a succession of White Goddesses is to meet the Black Goddess. The Black Goddess is represented in Greek mythology by the figure of Mother Night. Mother Night sits in the cave and represents wisdom, honour and justice; and in front of her sits a White Goddess calling attention to her oracles by beating a brazen drum. That is what happens to poets. Eventually, if they have satisfied her ordeals, they get through to the Black Goddess. And are in a position to say what they know without suffering ... I hope one day I shall meet the Black Goddess. ("Where the Crakeberries Grow": Graves over zijn 'Goddess' in The Listener, 28-5-1970)

George Stade (1967) stelt het wat bevattelijker voor. Poëzie ontspringt aan een mythisch systeem van thema's en symbolen die de dichter kan bereiken door liefde voor de godin.

Graves introduceert hier de bekende theorie dat men in de prehistorie in matriarchale samenlevingen overal de moedergodin vereerde. Hij bouwt er een heuse theologie rond op: de witte godin leeft nog steeds en zet na de patriarchale revolutie haar bewind in het geheim voort. Enkel ware dichters,¹⁸ zoals Graves, haar priesters, houden cultus in ere. Op het moment dat de mannelijke goden met wetenschappelijk geweld de aarde genoeg zullen hebben gebrutaliseerd, zal het uur van haar wederkomst aanbreken.

The desired good that shall succeed mere anarchy – what he calls “a period of complete political and religious disorganization” (WG, p. 484), is restored Goddess-worship. But the apocalyptic imagery and the titillation, terror, and longing for the day to come, all of which we associate pre-eminently with Yeats, are abundantly present. The White Goddess in her orgiastic character seems to have no chance of staging a comeback until women themselves grow weary of decadent patriarchalism and turn Bassarids again. (Keane 1980: 57-58)

Graves argumenteert dat deze kennis over de godin verborgen en onderdrukt werd werd door kerk, staat en onechte dichters omwille van religieuze, politieke en sociale redenen. (Firla 2000).

Hoewel zijn redenering soms hermetisch dreigt te worden, verliest hij nooit zijn centrale vraagstellingen uit het oog: Wat is een dichter? Wat is poëzie en hoe heeft een nieuwe levenshouding invloed op een samenleving die tot het voeren van troosteloze oorlogen is gedoemd? Is er geen nieuw, gezonder waardenstelsel waarop we ons leven kunnen baseren? Graves doet een aantal oplossingen aan de hand.

Naast het religieuze–mythologische thema, wordt de overige ruimte in het boek dus ingenomen door filosofische vragen. Hij legt de vinger op de wonde van vele problemen waarmee de westerse beschaving te kampen heeft. Of hij zelf echt in zijn creatie gelooft, is minder van belang (Steiner 1960):

“Whether God is a metaphor or a fact cannot be reasonably argued: let us likewise be discreet on the subject of the Goddess.” (Steiner 1960: 356)

Appreciatie

---

¹⁷Het boek wordt vaak ondergebracht in de categorie 'Keltische mythologie', maar de godin werd niet alleen bij de Kelten vereerd, het is die moedergodin die in alle primitieve beschavingen wordt aangetroffen.

¹⁸ Alle 'ware' dichters staan vermeld in een gedicht uit de jaren 20: *In Procession: Chaucer, Skelton, Shakespeare, Marlowe, Donne, Blake, Shelley en Keats*.

Het boek werd ooit omschreven als een bevrijdingsactie en een oproep om het *new romanticism* in de poëzie met het eeuwige vrouwelijke als centraal begrip opnieuw te realiseren. Anderzijds omschreef men het als *a piece of exposition devoid of fictional plot* of als puur onwetenschappelijk. Wat er ook van zij, voor Graves' latere werk was het een goudmijn aan inspiratie. (NRC Handelsblad 9-12-1985)

In the process "must," "might," "seem," and other verbs of hypothesis yield on the basis of dubious authorities to "is" and "have". Herodotus, Plutarch and many more modern theorists are drawn on. But the work is never for a moment a work of scholarship. It was not conceived as such. ...

Linguists, paleographers and anthropologists have quarreled with nearly every aspect of it. (Cohen 1960: 96)

Certain schools of comparative religion and psychology go further and see in the Virgin Mary merely one in a long chain of Mother Goddesses. They find that the worship of a feminine figure with lunar and magical attributes, symbolic of both fertility and death, is inherent in the origins of all major religions. But it is on his excursions into historical times that Graves parts company from approved scholarship. He holds that the cult of the White Goddess continued in England and in Wales, where she was known as Caridwen¹⁹, and that the struggle against the new religion of the masculine conquerors can be traced in the very alphabet. (George Steiner 1960: 356)

In feministische kringen werd het werk ook niet altijd even goed ontvangen: Lorna Sage schrijft in *The Observer* (2-7-1995): *This goddess-worship is the perverse flowering of Graves's inability to see women as people.*

Raglan (1949) hekelt op volgende wijze de onwetenschappelijkheid van Graves' methode in het tijdschrift *Folklore*:

His method is to take the English translation of a Celtic poem, edit and rearrange it in accordance with his own ideas, and then place his own interpretation upon it. ... he has obviously read widely, but he gives no references for his statements, his facts and citations are often inaccurate or erroneous, and many of his theories seem to be entirely without foundation. He has much to say about Orphism, but most of his texts find no mention in Guthrie's standard work, and his references to the texts are highly inaccurate. His etymologies are often surprising. Thus he says that Taliesin, Tailtlean, Tantalus, Atlas, Telamon, etc. are "derived from the root Tla or Tal, which contains the senses 'take upon oneself', 'dare', 'suffer'." There are some interesting ideas in the book, but they are mixed up with so much of what can only be described as nonsense that it cannot be regarded as having any scientific value.

1.4.3.6. The Greek Myths

De sleutel voor het begrijpen van *The Greek Myths* – en ook *The Hebrew Myths* – ligt besloten in *The White Goddess*. Graves' centrale stelling gaat immers zo:

Early Greek mythology is concerned, above all else, with the changing relations between the queen and her lovers, which begin with their yearly, or twice-yearly, sacrifices; and end, at the time when the Iliad was composed ... with her eclipse by an unlimited male monarchy. Volgens hem viel een patriarchale stam Griekenland binnen in het 2de millennium v. Chr. Ze maakten een einde aan het bewind van de godin. De overwinning van Apollo op de python – een chthonisch monster- en de aanwezigheid te Delphi van een ouder heiligdom is een bewijs voor de daar vroeger aanwezige cultus van de godin. Vanuit dit vertrekpunt herinterpreteert Graves alle mythes. Eerst geeft hij haar traditionele versie en bronnen²⁰ weer, daarna de nieuwe versie. (Vroom 1991)

(Graves, 1955, p.22) *My method has been to assemble in harmonious narrative all the scattered elements of each myth, supported by little-known variants which may help to determine the meaning, and to answer all questions that arise, as best as I can, in anthropological and historical terms.*

¹⁹ Elders Ceridwenn

²⁰ Meestal Pindarus, Euripides, Aeschylus, Apollonius van Rhodos, Diodorus van Sicilië, Hyginus, Athenaeus, Pausanias, Aristophanes, Ovidius, Erathostenes, Plutarchus, Lucianus en Philostratus.

In verband met de schoonheidswedstrijd is het bvb. fout te veronderstellen dat Paris Aphrodite de appel aanreikte. De drie godinnen zijn een representatie van de drievuldige godin. Aphrodite geeft de appel, een symbool van haar genegenheid en zijn nakende dood, aan Paris.

De *Hebrew Myths* schreef hij in samenwerking met Raphael Patai. Beide mannen waren ervan overtuigd dat achter de rationalisatie en suppressie van taboe-onderwerpen in de bijbel – bvb. het vrouwelijke- een gans net van mythen en ritens verstopt zat.

Graves maakt een scherpzinnige analyse van de hoofdthema's en de hoofdfiguren uit het Oude Testament. Het scheppingsverhaal wordt opnieuw geanalyseerd door de canonieke elementen met apocriefe te combineren. Eden wordt als een paradijs gepercipiëerd door de roesmiddelen die er worden gebruikt. De helden uit het Oude Testament, zijn maar al te menselijk. Hun kwetsbaarheid wordt benadrukt, niet de goddelijke gunst die ze genieten.²¹

Appreciatie

The myths themselves are recounted in sound, simple prose, and each is divided into sections according to the various sources of its often contradictory details. ... so far as the narrative is concerned, the collection is successful. Graves' interpretations, however, are somewhat wayward. He believes that a large part of Greek Myth is politico-religious history. (Cohen, p. 98)

Zolang zijn nieuwe interpretaties niet tot schokkende conclusies leiden en in min of meer overeenstemmen met de gevestigde waarden zoals Frazer en Nietzsche, is er niets aan de hand. Op Graves' bewering dat er duidelijk een verband is tussen de West-Europese culturen in de bronstijd en die van het Middellandse Zeegebied, tussen Kreta en Stonehenge valt niet veel aan te merken. Een ander geval is de plaats waar Graves zonder bewijzen vertelt dat Egypte en Fenicië in de 14de eeuw v. Chr. frequente invallen van de zeevolkeren onder leiding van de Trojanen kenden. Mythe en misinterpretatie lijken elkaar altijd in de hand te werken en in stand te houden. Graves zelf beseft dit ook: *Myths are fascinating and easily misread*²²

Wat men ook moge denken over Graves' methoden, feit blijft dat ook dit werk volgens sommigen aanzet tot dromen en meditatie. Misschien is het niet geschikt als mythologisch handboek, maar het verdient volgens George Steiner zeker een vermelding (Steiner 1960: 358-360) omwille van de universele vragen die het oproept. Wanneer gebeurde de omschakeling natuur-cultuur? Vanwaar is ons rationalisme, onze gemechaniseerde en geïndustrialiseerde cultuur afkomstig, vanwaar de oorlogsdrang? Wie of wat ligt aan de basis van de inferieure politieke en sociale positie van vrouwen?

1.4.3.7. Good-Bye to All That

Aanvankelijk een vermakelijk verslag over de upperclassjeugd in het eerste decennium van de vorige eeuw van Graves. Familieperikelen, vakanties op landgoederen in Beieren en Wales, en een archetypische kostschooltijd (vol practical jokes en oefeningen in homoseksualiteit). Met afgezaagd advies van de schooldirecteur bij het afstuderen: 'Nou, het ga je goed, Graves, en denk erom, je beste vriend is de prullenbak'. Al vlug gaat Graves

---

²¹Onder andere hier is dus een groot verschil merkbaar met de Griekse traditie. Er vindt een vergelijking plaats tussen beide mythische systemen. Er wordt geargumenteed dat het de Grieken ontbreekt aan godsvrucht – in de originele zin van het woord. Het Griekse systeem is aristocratisch (elitistisch: elysium: favoritisme van de goden) en individualistisch, het focust op de afzonderlijke culten van de verschillende stadstaten; het Hebreeuwse systeem is democratisch en nationaal (hemel: gans het volk is uitverkoren), tijd wordt overbrugd door het belang gehecht aan genealogie en voorbestemdheid, de *Heilsgeschiede*, eigen aan het joden- en christendom. (Smeds 1997)

²²Graves 1959: viii in: John Smeds 1997: 5-6.

over tot het beschrijven van de gebeurtenissen in de loopgraven. De verschrikkingen krijgen meer kracht door Graves' nuchtere, laconieke manier van beschrijven. De onsentimentaliteit waarmee hij alles beschrijft, werd als schokkend ervaren. Zinloze stormlopen, met lijken bezaaide prikkeldraad, oprukkend ongedierte, natte kou en kogelwonden plus bloedstollende verhalen over de incompetentie te velde en de desinteresse aan het thuisfront. In 1915 mislukt een Britse gasaanval omdat de juiste ontstekingsleutels niet bij de granaten zijn geleverd, het moreel krijgt klappen omdat de Franse burgers te pas en te onpas de geallieerden een poot proberen uit te draaien. Kenmerkend ook is een anekdote over een soldaat die zich opzettelijk laat verwonden, zodat hij naar huis zou kunnen. Hij had zijn wijsvinger laten afschieten, ...

Het is ook een afrekening: de incompetente maar heersende klasse van Engeland krijgt ervan langs, maar ook de familie- en vriendenkring van Graves, in het bijzonder zegt het werk vaarwel aan zijn eerste huwelijk met Nancy Nicholson. De vrijmoedigheid van de memoires waarmee hij ontmoetingen en confrontaties beschrijft met onder meer Ezra Pound, Thomas Hardy, Lloyd George en T.E. Lawrence, leverde hem veel kritiek op. En aan de vriendschap met Siegfried Sassoon kwam na de publicatie definitief een einde.²³ (Steinz 2002)

Graves developed a harsh, contemptuous gaiety towards those who merely write about battles from their fire-side arm chairs – toward the T.S. Eliots and the Ezra Pounds who remained in London while their fellow-poets died in the trenches. (Steiner 1960: 344)

Graves was duidelijk niet ongevoelig voor sociale onrechtvaardigheid en liet zich niet verblinden door vaderlandsliefde. Ook aan het front werd hij dagelijks met klassenverschillen geconfronteerd. Hij legt in *Good-Bye to All That* het waardenstelsel dat tot nodeloze slachting van familie en vrienden leidde, bloot en neemt er afstand van. Het is een poging tot informeren van de burger over de wantoestanden en brutaliteit van de oorlog. De titel is een afscheidsgroet aan de gebeurtenissen uit verleden en zijn eigen oude ik. Na het afwerken van de laatste pagina, schrijft hij in zijn dagboek: *Another month of final revision and I shall have parted with myself for good.* (Stade 1967: 25)

Appreciatie

Het is een razend eerlijke autobiografie. De lezer krijgt een levendige indruk hoe het moet geweest zijn aan het front. (Graves 2000)

Volgens Cohen (1960: 9, 70-71) is Graves extreem objectief in de weergave van zijn jeugdijaren en legerdienst. Hij is daarentegen zeer op zijn hoede over wat zijn privé-leven in de naoorlogse jaren betreft.

Hij kreeg bakken kritiek over zich omdat hij het publieke schoolsysteem aanviel en geen lovende woorden overhad voor zijn eigen regiment. In de Schotse media ontstond een rel doordat Graves de strijdcapaciteiten van de Schotten in twijfel trok. The Glasgow Daily eiste dat het boek werd ingehouden: *lest a hundred years hence readers may be misled into believing that there is as much as a grain of truth in this whole collection of unmitigated tripe.* In 1956 gaat Graves akkoord om *Good-Bye to All That* te herschrijven. Het werd het een totaal nieuwe versie, omdat hij het ook intussen inhoudelijk achterhaalde boek, *very badly written* vond. Hij veranderde het meesterwerk uit zijn jeugd in een monument van zijn middelbare leeftijd, concludeert R.P.Graves (2001: 27-28)

1.4.3.8 Claudius, Claudius the God and his Wife Messalina

Graves stelt hier Claudius' portrettering door Tacitus en Suetonius als een onstabiele, grillige gehandicapte man in vraag. Claudius moet toch enkele verdiensten hebben gehad. Was de aanleg van Ostia dan geen goed idee? Graves hertelt Claudius' jeugd, zijn bruuske keizerkroning, zijn liefde voor de verdorven Messalina en zijn militaire successen in Brittannië. We leren Claudius' als taalkundige en verplichte despoot kennen. Graves' Rome lijkt een beetje op de 20ste eeuw. In een tijd

---

²³Siegfried Sassoon en Edmund Blunden lazen het proefschrift en brachten verscheidene veranderingen en correcties aan. Sassoon was bijzonder geërgerd over wat over hem en zijn familie was geschreven. (Graves 2000: 24)

waarin de oude tradities in vraag werden gesteld, maar er nog geen alternatief voor handen was, was het moeilijk de angst en agressie het hoofd te bieden. Claudius bevindt zich in het midden van deze maalstroom. Hij probeert een antwoord te vinden op de vraag hoe een gewoon mens in zo'n gevaarlijke positie en in een ontwrichte maatschappij, kan overleven. Hoe kan hij iets positiefs bijdragen en het herstel van de maatschappij bevorderen.

In de roman neemt Graves Claudius' identiteit aan. Herkende hij misschien zichzelf in deze keizer die voortdurend blootstond aan intriges? Baseerde hij het personage van Livia op Laura Riding?

In tegenstelling tot wat hij soms beweerde, was Graves wel degelijk trots op zijn Claudius' romans en zijn grote droom was het boek verfilmd te zien. In 1935 kwam die er bijna door toedoen van producer Alexander Korda. Jammer genoeg kwam de acteur die Claudius moest neerzetten, om in een auto-ongeval. Bovendien bleek dat er sowieso niet voldoende middelen voor de film beschikbaar zouden zijn geweest. In 1976 kwam er dan toch de veelgeprezen tv-serie van de BBC.

1.4.3.9 Seven Days in New Crete

Dit boek neemt een aparte plaats in in Graves' oeuvre. Het is de enige roman waar de handeling plaatsgrijpt in de toekomst. Het is een utopische roman over een toekomstige samenleving die opnieuw de godin vereert en groot belang hecht aan de positie van poëzie in de samenleving.

Volgens Robert H. Canary (1974) zijn er talrijke elementen die typisch zijn voor het genre 'fantastische roman'. Tzvetan Thodorov²⁴ definieert het genre als volgt: Er moet voor de lezer een mogelijkheid tot twijfel over de oorzaak van de gebeurtenissen in het boek bestaan. Ofwel is de oorzaak bovennatuurlijk ofwel is ze van rationele aard. Zo kan de reis die de protagonist maakt, verklaard worden door magie of gewoon door slaapwandelen. Edward Venn-Thomas, een dichter - en daarom alter-ego van Graves zelf, wordt door de dichter-magiërs van New Crete geroepen. Op het einde van het boek ontwaakt hij achter zijn huis, natuurlijk in dezelfde nacht waarin hij zou zijn vertrokken. Was de belevenis echt? Was het een droom? Ook op New Crete heerst deze spanning. De dichtermagiërs geloven zelf in hun bovennatuurlijke krachten. De gebeurtenissen kunnen echter net zo goed verklaard worden door suggestie: Venn-Thomas ontmoet de Godin, maar op elk moment blijft het mogelijk dat het om een sterveling handelt.

Zoals hij dat deed in *Good-Bye To All That*, implementeert Graves hier opnieuw maatschappijkritiek. De utopische samenleving maakt duidelijk wat niet goed gaat in de eigen maatschappij.²⁵ In New Crete wordt jaarlijks een Victime-King geofferd. Grotesk, maar anders kent men aldaar geen moord noch doodslag. Graves zal bij deze passage wel het grote aantal gesneuvelden in de oorlog in gedachten hebben gehad.²⁶

New Crete heeft een kastensysteem. Dichters hebben hun eigen kaste. Uitstekende dichters kunnen onsterfelijk worden. Alle poëzie wordt aanvankelijk mondeling overgeleverd. Een dichters

---

²⁴(1970) *The Fantastic*, trans. Richard Howard. Cleveland.

²⁵*Almost by definition, utopias mediate between the ideal they propose and the actualities of the author's own society. While in dystopias the criticism of the author's own society takes form of explicit exaggeration of present trends, in utopia's the criticism is more often by implicit presentation of better alternatives. The contrast with the present is their reason for being, and it may be argued that the "literary value of utopian fiction depends largely upon its satiric potential.* (Canary 1974)

²⁶ In *Count Belisarius* wijdt hij hieraan nota bene een gans hoofdstuk, zie *The Unnecessary Battle*.

beste gedichten worden vereeuwigd op zilveren tabletten. De beste gedichten van een gans tijdperk komen op gouden tabletten die op hun beurt in de kanon worden opgenomen.

1.4.3.10 King Jesus

Graves beoogt met dit boek een reconstructie van de tijdsgeest en ideeën die leidden tot het opstaan van een figuur als Jezus Christus. Een tijd waarin Joden, Romeinen en eerste christenen met elkaar worden geconfronteerd. Graves wil de lezer doen kennismaken van de natuur van het vroege christendom, een christendom zonder de latere dogmatische en rituele toevoegingen, zonder de vooroordelen van twee eeuwen historische ontwikkeling. *The New Nazarene Gospel Restored*²⁷ heeft hetzelfde onderwerp, maar is exhaustiever.

Graves komt tot enkele interessante conclusies, zoals het feit dat Christus de kruisiging overleefde. Hij wordt koning der joden (*poet-king*) door met Maria, zus van Lazarus, de rechtmatige erfgename van de troon, te trouwen, maar weigert om het huwelijk te consumeren. Maria Magdalena was zijn adoptiemoeder. Zijn missie is een einde te stellen aan de verering van de moedergodin. *I have come to destroy the work of the female* – en om de zeden naar farizeïsch model om te vormen. Hij slaagt daarin niet in: *His fault was this: that he tried to force the hour of doom by declaring war upon the Female. But the Female abides and cannot be hastened.* (King Jesus 1946: 408-409)

Christus is de verscheurde en tot offeren gedoemde god van het komende jaar. Door zijn Apollinisch wereldbeeld komt hij in de problemen. *The old gods have retired, but they will strike back with all the force of nightmare once darkness has fallen, and the poets will be on their side.* (Cohen 1960: 21) Hij wordt heropgeëist door de matriarchale krachten die hij had verloochend. Opnieuw worden we met de drie aspecten van de Godin geconfronteerd: de drie Maria's die hem zien sterven representeren moeder, minnares en aflegster.

Appreciatie

Irène Simon stelt dat Graves' interpretatie ditmaal eerder het kritisch vermogen dan de verbeelding van de lezer aanspreekt. Opnieuw is er een gebrek aan bronvermelding en harde bewijzen. Graves presenteert zelden een samenhangend beeld maar concentreert zich op ieder detail. Alle omstandigheden, ook Jezus' geboorte en afkomst, zijn noodzakelijk om zijn boodschap te begrijpen. Wat hij zei of deed, volstaat niet.

---

²⁷Jezus is een mens, misschien de zoon van Herodes Antipater en zodoende erfgenaam van de troon. Uit Graves' reconstructie blijkt dat Jezus' visie nauw aansluit bij die van de Farizeeën die geloofden dat de komst van de Messias nabij was. Overigens is de aanspreking "Zoon van God" niets anders dan een traditionele religieuze titel die bij de kroning (een Kanaänitische rite) aangenomen wordt. Hoe controversieel ook, Graves en Podro tonen duidelijk aan dat de voorstelling in de evangeliën van Christus' veroordeling vol tegenstellingen zit en niet te verklaren in het licht van de joodse wet en traditie. Reinhold Niebuhr beschreef *The Nazarene Gospel Restored* als een "work of careful scholarship." De gebeurtenissen na Christus' dood zijn twijfelachtiger. Volgens Graves verbleef hij na de kruisiging een tijdje in Rome en stierf in Srinagar in Kasjmir waar een traditie zijn graf plaatst. Het bewijs voor de herrijzenis haalt Graves uit een studie van een Britse dokter, dit gecombineerd met een gelijkaardige passage bij Suetonius, is voor Graves genoeg bewijs. Maar hij besluit zijn Jezus in Rome met: "The knowledge is with God", wat meteen elke mogelijkheid tot betwisting wegneemt. (Steiner 1960: 362-363)

Ze zegt wel dat Graves' interpretatie, hoe onconventioneel ze ook is, aandacht verdient. Ze concludeert dat de niet geïnformeerde lezer zich overstelpt kan voelen door de vele details en meer creativiteit²⁸ zou weten te appreciëren. Al bij al noemt ze *King Jesus* toch een *marvellous fantastic story*. (Simon 1947: 45-46)

1.5 Zijn Denkerwereld: De Balans Tussen Leven en Werk

1.5.1. Laura Riding en de Muze

Graves lijkt echt in de muze-godin als dichterlijke inspiratie te geloven.

Graves made it abundantly plain that a temporal incarnation of the goddess was vital and that devotion to her must be total. "A Muse-poet falls in love, absolutely," he wrote, "and his true love is for him the embodiment of the Muse." (Simon 1995)

Dit is meer dan een romantische holle frase. De muze, reeds lang een versleten dichterlijk motief en platgetreden pad, krijgt bij Graves een volledig nieuwe betekenis. Ze is gebaseerd op enkele vrouwen die hij heeft gekend. (Seymour-Smith 1994: 15) Hij had in zijn echte leven een dringende behoefte aan een persoon die voor hem de muze incorporeerde. Na de ronduit tragische gebeurtenissen met Laura, volgden nog andere muzes. Na Laura's lichaam te hebben verlaten, manifesteerde de muze zich immers nog een aantal keer. Ze nam de vorm aan van Judith Bledsoe, Margot Callas, Cindy Laraçuen en Julia Simonne.

For the last 25 years of his active life, he had followed his own script as poet-servant to a succession of muse-goddesses. They were four in all, sharing youth, beauty, sensuality and freedom of spirit. While these relationships served their artistic purpose by keeping Graves's poetic fires burning, they also brought high drama – and sometimes low comedy – that exacted a human toll. ... But Laura was the inimitable prototype who impressed on his imagination the figure of that severe taskmistress, the White Goddess. (Simon 1995)

*Robert Graves was stalled, paralysed by powerful internal forces which pulled all ways and cancelled themselves out. He had to find a new prison in which he could feel liberated. And the poetess in search of a disciple left for England, where she found what she was looking for. He knew the very woman in whom God was incarnate. The last poem in *Poems, 1930-1933*, addresses Laura Riding as Isis-Hekate-Lilith. In *To the Sovereign Muse (1935)* Laura Riding is the Goddess as Muse, and the poet is her king.* (Stade 1967: 39)

At the centre of his life, it seems, was a need to pay homage to female authority. Giving him boundless rein to do this, Laura provided a weird spur to his creativity. Even when he became disenchanted by her, Graves refused to let this exorcize the mythology about female inspiration he had conjured up under her influence. ...he states, "She was possessed for a great many years by a very cruel and beautiful Muse with which she identified herself; and then she found the position intolerable, and the spirit left her and she became common clay, an average American divorcée-remarried housewife." (Kemp 1990)

---

²⁸John Woodrow Presley (2000: 98) zegt dat de herinterpretatie zelf de grootste verdienste van het boek is: *It is this reinterpretation that keeps the reader turning the pages; certainly there is little character development – Jesus has to say the familiar sayings – and there is no suspense – we know the story – and curiously, even the Crucifixion and its aftermath seem anticlimactic and of little interest of its own: Graves reinterprets virtually every detail of the Gospels's account of the life of Jesus.*

De invloed die dit muze-idee op Graves' werk uitoefende, is veel belangrijker dan zijn persoonlijke mythologie. De idee is zowel in romans met sterke vrouwfiguren zoals *I, Claudius* en *Count Belisarius* als in zijn gedichten aanwezig, zelfs als hij in zijn muze is ontgoocheld.²⁹

Laura Ridings invloed op professioneel gebied wordt meestal positief geëvalueerd. De rol die ze in zijn persoonlijk leven speelde, wordt altijd veroordeeld. Alle critici en biografen stellen haar voor als het kwaad in eigen persoon. Ze was schizofreen,³⁰ bijgelovig en had een waanzinnig manipulatief karakter. Graves was haar willoze slaaf:

Peter Ackroyd (1995) beschuldigt haar van emotioneel vampirisme. Graves' naïviteit speelde haar in de kaart:

Everything, from drafts of poems to his thought-processes and character-traits, was laid open to her severe scrutiny. In return for this he supplied her with breakfast in bed, rolled the cigarettes she chain-smoked, fetched, carried, shopped and cleaned. ... years later, claiming they were defiled by witchcraft, she burned the belongings of another woman whose husband she wanted.

Ze veroorzaakte chaos in Graves' gezin. Reeds een jaar na haar komst, was zijn eerste huwelijk in gevaar. Jaloezie zorgde voor grote problemen in de *ménage à quatre*. Nancy Nicholson en Geoffrey Phibbs dreigden ermee samen ervandoor te gaan. Laura weerde hun vertrek af met een zelfmoordpoging. Ze probeerde eveneens Phibbs met voodoo-praktijken aan haar te binden. Na de niet te vermijden breuk, zoekt Laura een nieuw slachtoffer, Schuyler Jackson. (Kemp 1990)

Robert en Laura verzorgden samen verschillende bloemlezingen en literatuurkritische werken. Ze schreven verschillende romans die jammer genoeg flopten. Laura zorgde niet alleen voor inspiratie maar hielp daadwerkelijk door suggesties ter verbetering te geven en correcties aan te brengen. *The Cool Web*, een van Graves' mooiste gedichten, is evengoed van Laura als van Graves. (id.)

Laura had van nature minachting voor proza, maar was ook jaloers op het succes van Graves' romans. Ze ondernam een vergeefse poging om hem te overtroeven en bleef hameren op de minderwaardigheid van Roberts proza. Hij ging het geloven. De kritiek werkte gelukkig stimulerend. (id.)

*Recently, Laura Riding ... has belittled *The White Goddess*, a book of "sham religiosity, " as his most intricately truthless" production. (Keane 1980: 67)*

---

²⁹Zie het gedicht *Beware Madam* (Graves: 1960).

³⁰Volgens Simon White in *The Guardian* (14-7-1995). Ze waande zich een reïncarnatie van Christus en verwees naar zichzelf met de term Finality. (Graves 2000: 17)

1.5.2 De Invloed Van Zijn Afkomst

Het grote gehalte aan Germaanse en Keltische mythologie in *The White Goddess*, komt niet uit de lucht vallen maar is te wijten aan zijn Ierse afkomst. Ook het feit dat hij zijn vaders bloemlezingen las en ertoe bijdroeg en dat hij het wezen van de Ierse oraal overgeleverde volksliederen/epen bestudeerde, is relevant.

In *The Listener* wordt hij geïnterviewd over het dichterschap en de Keltische elementen in *The White Goddess*. In het artikel vertelt hij dat *Welshmen*, door hun geschiedenis, een natuurlijke aanleg hebben voor poëzie. In zijn jeugd maakte hij bandopnames van *Welsche* volksliedjes. Hij oefende zich in de dichtvorm *cyghanedd* die zijn latere gedichten beïnvloedde.

Boeken zoals *Sergeant Lamb of the Ninth*, *Proceed Sergeant Lamb* en *Count Belisarius*.

1.5.3 Christendom en Islam

I live a simple, normal, rustic life with my wife, my children and a wide circle of sane and intelligent friends. I belong to no religious cult, no secret society, no philosophic sect ... (Graves 1948)

For example, by mid-1929 Robert Graves's attitude towards Christianity consisted chiefly of a certain cool cynism. (Graves 2000: 20)

Graves heeft geen sympathie voor het katholicisme of protestantisme. In zijn reconstructies van het leven van Christus en van de evangeliën blijft geen enkel dogma overeind. Dit is echter niet als een aanval op de fundamenten van het geloof bedoeld, maar als een poging geloof en rede te verzoenen in een zoektocht naar de historische waarheid. JohnSmeds (1997: 361-362) bespreekt de heftige reacties die zijn werk veroorzaakte.

In zijn eerste gedichtenbundels laat hij zich eveneens over religie uit.

In the Wilderness, het laatste gedicht waarin hij het christendom aanhaalt, begint met een 'God is dood'- boodschap. De godin moet het ontstane vacuüm opvullen. (Keane 1980: 51)

Volgens Cohen (1960: 40) leunen Graves' opvattingen over de godin hier bij agnosticisme aan:

Nothing in the early Graves speaks of religious feeling. the new pieces ... postulate an unknowable deity.

Het christendom, in de hoedanigheid van cultuurbepalende factor, bleef hem echter fascineren. Hij betreurde evenwel het feit dat dit geloof volgens hem in een neerwaartse spiraal was terechtgekomen.

Ook de islam oefende een bijzondere aantrekkingskracht op hem uit. Hij werkte verschillende thema's die hij bij het schrijven van T.E. Lawrence's biografie was tegengekomen, uit. Zo vertaalde hij de *Rubáiyát* van Omar Khayyam en bestudeerde hij de islamitische mystiek in *The Sufis* (1977). Hij besluit dat de Soefische teksten een wijsheid – respect voor het leven in al zijn vormen – bevatten die in het Westen verloren is gegaan.

Graves' cynisme t.o.v. de georganiseerde godsdienst en maatschappijkritiek zijn ook manifest in *Count Belisarius*.

1.6 Zijn Stijl

Und tatsächlich gibt es in seinem Werk so etwas wie eine Sicht von Außen, eine Stimme, die auf fast unheimliche Weise aus der Vergangenheit zu stammen scheint. Graves interessierte sich nicht für stilistische Experimente, obwohl seine romantischen Liebesgedichten in ihrem modisch-knappen Stil durchaus authentische Zeugnisse seiner Zeit sind. (Beesley, Joughin 2001: 54-55)

1.6.1 Poëzie

Graves poëzie wordt doorgaans niet zo hoog aangeslagen als zijn proza. Sterker nog, de poëzie zou als onbeduidend zijn afgedaan, indien hij reeds geen faam op literair gebied had verworven met zijn proza.

W.H. Auden (1962) noemde hem *a poet of honor* en een *'craftsman who has respect for his tools, a man who has often succeeded in transforming his experience of love into art'*.

De vroege gedichten zijn toegankelijk door hun heldere taal en hun subtiele, maar stevig in conventie verankerde versvormen. Hun prosodie wordt conservatief genoemd. Graves ziet zijn eigen tijd als een tijd van decadentie. Veel van de gedichten uit de jaren dertig gaan daarover. Het was niet de politieke polarisatie die tot verval leidde maar wel die vreemde centrifugale kracht die reeds de oude beschavingen had versplinterd. Een ander centraal motief is de godin die volgens de critici een uitbeelding van verschillende zaken kan zijn.

There are those who dismiss the Goddess as irrelevant (Fraser) or diminish her as a psychological projection, specifically a surrogate for Laura Riding (Jarrell), or deplore her as a doleful return to Romanticism (Cohen); the central critics (Day, Kirkham, Hoffman) see her as a mixture of psychic and larger mythical truth. Mehike, who, along with Vickery, takes the mythopoeia most seriously, argues the view that "the alert reader may find the myth unnecessary" or that "the Myth recedes into the background for a majority of the poems." (Keane 1980: 63)

Robert Graves' plaats in de Engelse poëzie is geïsoleerd. Hij was nooit werkelijk lid van een bepaalde groep en volgde geen tijdelijke trends. Hij was de enige van zijn generatie die te jong was om te zijn beïnvloed door het symbolisme. Langs de andere kant was hij al te oud om de sociale geëngageerdheid

van bvb. een W.H. Auden tentoon te spreiden. Zelf noemde hij zich classicist en romanticus.³¹ Later identificeerde hij zich als traditionalist.

George Steiner plaatst hem een lange traditie die Skelton, Herrick, Landor, John Crowe Ransom en Marianne Moore in haar rangen telt. Het gaat om -soms triviale- lyriek die in een duidelijke taal is gesteld en metrisch overeenkomsten vertoont met Engelse en Schotse liederen. (Steiner 1960: 349). Ook Cohen (1960: 3-6) somt Graves' invloeden op: *Skelton, Jonson, Elizabethan lyrics, traditional ballads, broadsides, nursery rhymes, Keats, Christina Rossetti, Hardy, Housman, de la Maren and the Medieval Welsh poets*.

Forster, Jean- Paul (1975: 25) plaatst hem in de groep van *The Georgian Poets* naast Rupert Brooke, Edmond Blunden, John Drinkwater, D.H. Lawrence en Ralph Hodgson omwille van het rustieke karakter van het Engelse landleven dat in deze poëzie centraal staat. Hij somt enkele constituerende elementen van la poésie *géorgienne* op. Zij zoekt geen ongrijpbaar voorwerp, wel toegankelijke deugden zoals *la joie, le plaisir, la santé, l'amour d'autrui, de pays plutôt que de la patrie*. Het zijn precies deze elementen die men in Graves' vroege poëzie terugvindt, zie bvb. *Apples and Water in Country Sentiment*.

Harold Bloom scheert symbolisten, romantici over dezelfde kam en beschuldigt hen van sjamanisme en *phantasmagoria*. Graves' grootste hersenspinsel was zijn masochistische klemtoon op *the mutual readings of poet and Muse as being true love*.

1.6.1.1 Graves Als Criticus Van Tijdgenoten

A Survey of Modernist Poetry and a Pamphlet Against Anthologies (1928) is Graves' apologie voor de reactie tegen het traditionalisme van de *Georgian Poets*³² van de twintiger jaren. Het is evenwel geen liefdesbetuiging aan het adres van de modernistische *Georgians*. Het prijst hun moderne poëzie niet aan omwille van haar vernieuwend karakter, maar toont aan dat ze zinvol is en dat een dichter tenslotte zijn eigen keuzes mag maken. (Seymour-Smith 1982: 13)

In *Poetic Unreason* (1968) bekritiseert hij de rationalisten voor hun gebrek aan *Sturm und Drang*, zonder rekening te houden met het feit dat zijn eigen werk apollinisch is. Wat zijn onderwerp ook mag zijn, zijn taal blijft onverstoord ordelijk. (Keane 1980)

Graves bekritiseerde ook zijn collega's. Martin Seymour-Smith (1982: 11) zegt dat hij bij het evalueren van Pope, Wordsworth, Tennyson, Yeats³³, en Pound de man speelde en niet de bal. Steiner apprecieert de kritiek helemaal niet. Graves' poëzie was volgens hem minder indrukwekkend,

³¹He also insisted that his poems, which are certainly in the Romantic tradition, have at the same time remained "true to the Anglo-Irish tradition into which I was born." (Keane 1980: 6)

³²Met Edward Marsh als grootste vertegenwoordiger. Hij had Graves bij het grote publiek geïntroduceerd.

invloedrijk en memorabel dan Thomas' gedichten, Eliots *Wasteland*, Pounds 81ste Canto, etc. Wie is Graves dan om commentaar op deze mensen te leveren? *To Juan At Winter Solstice (Collected Poems)* is een goed gedicht, maar het behoort niet tot de eerste orde.

The Reader Over Your Shoulder is een handboek voor schrijvers. Het moet een oplossing verschaffen voor het eeuwige probleem van writersblock. Hoe kan een schrijver zich over de angst voor de kritisch oordelende lezer heenzetten? Hoofdstukken 5-9 geven een overzicht van de Engelse prozastijl en haar evolutie, ter illustratie worden passages van bekende en minder bekende schrijvers aangehaald³⁴. In de drie hoofdstukken over *clear statement* worden de principes die een duidelijk exposé mogelijk maken, opgesomd. Elk principe wordt geïllustreerd met ooit gepubliceerde teksten die niet voldoen. De richtlijnen lijken allemaal zeer vanzelfsprekend, maar in de voorbeelden wordt duidelijk dat ze vaker niet dan wel worden toegepast.

In *Grace of Expression* legt hij uit dat het beter is matig met metaforen, alliteratie, variatie e.d. om te springen. Poëtisch taalgebruik moet vermeden worden. Het taalregister moet eenvormig moet zijn, woorden die een rijmeffect of dreun veroorzaken kunnen niet. Een zin mag niet te lang zijn. Men moet opletten met inversie en mag het geheugen van de lezer niet te veel belasten. *The Graces of Prose* geeft 54 voorbeelden van slecht proza³⁵. De inhoud van de geselecteerde passages is verwarrend of onduidelijk. Graves en Hodge presenteren de originele tekst waarin de onduidelijke passage is aangeduid. Daarna onderzoeken ze welke principes overtreden zijn en herschrijven ze de tekst.

1.6.1.2 Het Dichtproces en de *Fake Poet*

In *The Listener* (Norris 1970) vertelt hij wat de unieke eigenschappen van de dichter zijn en hoe een gedicht tot stand komt. Aan de hand van zijn subjectieve ervaringen doet hij algemene uitspraken over het dichterschap. Zijn stellingen zijn nogal uit de lucht gegrepen.

Gedichten zijn genadegiften van de muze.³⁶ Ze worden aan haar uitverkorenen die in trance zijn geschonken onder de voorwaarde dat ze hun vak beheersen en bescheiden zijn. Deze vakbeheersing veronderstelt enige rationaliteit. De valse dichter of *fake poet* daarentegen veinst de roes en gebruikt poëtische taal zonder dat hij ertoe een ware aandrang voelt.

---

³³Zie Keane (1980: 38) i.v.m. de grote affiniteit tussen Yeats en Graves op het vlak van mythologie en liefdespoëzie.

³⁴*from each of which we could draw examples of several different sorts of errors; and were surprised to see what eminent people some of the writers were. ... the frequency of confusion or obscurity in their work supported our original contention: that English has for some time been written with great carelessness ... also among the educated classes.* (Graves 1979: 139)

³⁵Onder andere Clive Bell, Daphne Du Maurier, Sir Arthur Eddington, T.S. Eliot, Ernest Hemingway, Aldous Huxley, Cecil Day Lewis, J.B. Priestly, I.A. Richards, Bertrand Russell, G.B. Shaw, Stephen Spender en H.G. Wells

³⁶In *An interview with Robert Graves on Science and Society* (Bruno, Graves 1971) definieert hij het dichterschap als een bovennatuurlijke gave. Dichterlijke gevoeligheden vloeien voort uit een soort zesde zintuig.

De contemporaine mode om het *Ik* van de dichter te ten gunste van het universele te laten verdwijnen, is in strijd met zijn methode. Hij komt tot conclusies over het poëtisch proces en het dichterschap door bij zichzelf te rade te gaan.

Het talent is aanwezig van bij de geboorte en de dichter moet ermee zien te leren leven. *It's a way of life.*

De dichter mag zich niet door anderen laten beïnvloeden. Graves zegt allereerst voor zichzelf te schrijven. Daarnaast kunnen enkel mensen die op dezelfde golflengte zitten als de dichter zijn werk begrijpen en appreciëren.

Een gedicht heeft niet veel met rationaliteit te maken. Bij proza ligt dat anders. Een roman is logisch opgebouwd. Er is altijd begin-midden-einde en een goed verhaal zit noodzakelijkerwijs goed in elkaar.

Uit An interview with Robert Graves on Science and Society blijkt dat hij er een nogal vreemde mening over 'ware wetenschap' en over de karakteristieken van de 'ware wetenschapper' op nahoudt. Echte wetenschap is intuïtief en heeft niks met logica te maken. De wetenschapper, zelfs de wiskundige, is vanzelfsprekend dichter en verkeert in een trance tijdens de productieve momenten. Graves definieert logica vanuit de etymologie van het woord en maakt zomaar een sprong van wetenschap naar woordkunst. Kortom, hij goochelt maar wat met woorden. Dit artikel illustreert goed hoe zweverig Graves soms overkomt in interviews door met vage of provocerende uitspraken te doen. De uitspraak "In een ver verleden was wetenschap-dichtkunst voorbehouden aan een elite, een aparte klasse, en door mysterie omhuld." is aannemelijk. De uitspraak "De belangrijkste functie van de dichter-wetenschapper was het beschermen van de gewone mens door gevaarlijke informatie en uitvindingen geheim te houden." is al iets vager. Men kan zich afvragen tegen wat de gewone mens beschermd moet worden. Tegen de vooruitgang? De toorn van de godin? Maakt Graves hiermee een onderscheid tussen een intellectuele elite en de domme kudde? Wat bedoelt hij hier überhaupt mee? De implicatie dat Aristoteles wegens een gebrek aan observatiecapaciteiten, wegens zijn rationele ingesteldheid en behoefte om alles uitgebreid te beschrijven, misleid is, houdt geen steek. Wat verder heeft hij het ten slotte over de impact van wetenschap en spijstechnologie op de mensheid:

*It has spoiled the relations between the two sexes. Science and technology have diminished the romantic relationship between the sexes and all but destroyed the pleasure and joy of sex, which is where everything good in life starts. I foresee a tremendous and imminent break-up of our technological world. But women recover more easily than men and will doubtless take charge, as they have always done in times of catastrophe, and bring order out of the chaos.*³⁷

1.6.2 Proza

1.6.2.1 De Historische Roman

---

³⁷ Daarover gaat *Seven Days in New Crete*, over een nieuwe matriachale samenleving na de grote ramp.

Robert Graves is op zijn best in het historische genre. Steiner vindt *I, Claudius* belangrijker dan *Les Mémoires de Hadrien* van Marguérite Yourcenar. Dit laatste boek is volgens hem een (zwakke) imitatie van Graves' historische romans. Zijn grote verdienste is dat hij het genre van zijn *post card romanticism* -status³⁸ verloor (Steiner 1960: 49-351)

Graves, in fact, despite his Classical interests and influences, writes in a style that descends, like that of his contemporaries David Garnett and Rex Warner, rather from Bunyan and Defoe than from the more conscious stylists. This manner was particularly suitable to the direct and factual autobiography; it contributed even more, however, to the achievement of the Claudius novels and their successors, providing the leaven of modernity that made these historical reconstructions light and appetising. (Cohen 1960: 69)

Ondanks hun populariteit zijn de historische romans bijna nog niet bestudeerd.

Het historische genre was zeer populair in Graves' jeugdijaren. Bulwer-Lytton's vlot leesbare *The Last Days of Pompeii* (1835) is een van de vroege klassiekers. Naarmate de tijd vordert, worden de romans serieuzer en moralistischer. Walter Pater's *Marius the Epicurean* is nu nog weinig te genieten, het combineert *fin de siècle*-esthetisme met een middeleeuwse ernst. William Morris' *House of the Wolfings* (1889) handelt over een groep Goten die afgebeeld worden als een vredelievend volk dat wordt lastiggevalen door de decadente Romeinen.

Verder werden talloze boeken – vaak met Romeinse schooljongens als protagonisten – gepubliceerd om enerzijds interesse voor oude geschiedenis te wekken, anderzijds waren het morele exempla.

In al deze werken wordt het waardenverval aangeklaagd en de relevantie die de geschiedenis voor het heden heeft, benadrukt.

Graves zal zeker het merendeel van voorgaande werken gekend hebben. Wie echter het meest invloed op hem heeft uitgeoefend, is Samuel Butler (1835-1902). Naast het schrijven van historische romans, is hij meest bekend om een semi-autobiografisch werk *The Way of All Flesh*, *Erewhon* en *Erewhon Revisited* (1872, 1901; Utopische satires) en zijn studie over de homerische kwestie: *The Authoress of the Odyssey* (1897). beantwoordt Graves *Erewhon* met zijn futuristische en utopische roman *Seven Days in New Crete*; *The Authoress* met *Homer's Daughter*.

Butler en Graves leggen een soort ironie aan de dag tegenover de klassieken en tegenover het Britse publieke schoolsysteem waarin de studie van de klassieken centraal stond.

Butler probeert in *The Authoress* de klassieke status van de Odyssee te ondermijnen. Hij beweert bijvoorbeeld dat de auteur enkel een vrouw kan zijn geweest, omdat hij zoveel begrip voor Penelope aan de dag legt. Deze laatste zou wel degelijk toegegeven hebben aan de avances van de vrijers. De plaats waar ze zichzelf portretteert, is in de figuur van Nausicaa.³⁹

³⁸ Type *The Last Days of Pompeii*, *Quo Vadis*.

³⁹ Graves neemt dit over in *The Greek Myths* (1958: 737): *But Nausicaa, the authoress, tells the story in her own way, white-washing Penelope. She accepts the patriarchal system into which she has been born, and prefers gentle irony to the bitter satire found in the Iliad. The goddess is now displaced by Almighty Zeus, kings are no longer sacrificed in her honour, and the age of myth has ended – very well! That need not greatly disturb Nausicaa, while she can still joke and play ball with her good-natured servant girls, pull the hair of those who*

In *The Way of All the Flesh* levert schooljongen Ernest (Butler zelf) kritiek op de literaire waarde van de Griekse tragici. Hij zegt onder andere dat Aristophanes in de Kikkers alleen maar Aeschylus prijst om ongestraft Sophocles en Euripides te kunnen neerhalen.

Butler verwierf dus al vroeg kennis over de klassieken, maar kwam pas tot intellectuele volwassenheid (te volgen in de ontwikkeling van Ernest) wanneer hij ook een kritische houding ontwikkelde. (Burton 1995: 191-195).

Robert Graves levert ook literaire kritiek in *Claudius the God*:

For my part, I would exchange all twelve books of Vergil's 'Aeneid' for a single book of Ennius' 'Annals'. Ennius ... was what I would call a true poet; Vergil was merely a remarkable verse-craftsman. Compare the two of them when they are writing about a battle: Ennius writes like the soldier he was (he rose from the ranks to a captaincy), Vergil like a cultured spectator from a distant hill. (1935: 318)

Graves legt deze woorden in Claudius' mond omdat hij zelf ook een oudere en ruwere literaire traditie boven het recentere en meer gepolijste werk verkoos. Als *soldier poet* identificeerde hij zich met Ennius.

Graves levert kritiek op het Britse schoolsysteem in de passus over de opleiding van druïden bij de Kelten, de termen waarin ze wordt beschreven, zijn zo te betrekken op modern onderwijs (id. 221) Hij realiseert zich natuurlijk dat hij zonder dergelijk onderwijs, zijn romans niet zou geschreven hebben.

1.6.2.2 Zijn Methode

Volgens Ian Firla (2000: 39) wilde Graves vooral de zaken geloofwaardig voorstellen. Graves implementeert 'waarheid' in zijn fictie. Of ze dat nu zijn of niet, doet er niet toe. Cruciaal is de lezer in het verhaal te doen geloven. In *The Shot* is waarheid immers een ambigue maar werkzaam instrument voor het vertellen en in *The Devil's Advice to Storytellers (Collected Poems 1938)* moet men *probability in view* houden om een overtuigend verhaal te schrijven. Het venijn zit echter in de staart:

*leave (as in despair);
motive and moral in the air;
Nice contradiction between fact and fact;
Will make the whole read human and exact.*

Hoe onwaarschijnlijker en contradictorischer iets lijkt, hoe menselijker en geloofwaardiger het overkomt.

In zijn analyse en weergave van historische gebeurtenissen geeft uiteindelijk zijn gevoel de doorslag. Een bepaalde versie van de feiten moet juist aanvoelen en waarschijnlijk zijn. (Steiner 1960: 354) Om tot historische waarheid te komen maakt hij gebruik van de *analeptische methode*.

---

displease her, listen to old Eurycleia's tales, and twist father Alcinous around one finger.

In *To Bring the Dead to Life*, neemt Graves als het ware de identiteit van zijn onderwerp aan, inleving of historische intuïtie is de sleutel om de lezer te overtuigen. (Keane 1980: 67)

...
*Limp as he limped,
Swear by the oaths he swore;
If he wore black, affect the same;
If he had gouty fingers,
Be yours gouty too.
Assemble tokens intimate of him –
A seal, a cloak, a pen:
Around these elements then build
A home familiar to
The greedy revenant.
So grant him life, but reckon
That the grave which housed him
May not be empty now:
You in his spotted garments
Shall yourself lie wrapped. (Collected Poems 1938)*

Dit is een poëtische vertaling van Graves' beroemde analeptische methode, *The intuitive recovery of forgotten events by a deliberate suspension of time*. Hij kon als het ware mentaal een wandeling door Rome maken en elke hoek en straat beschrijven. Analepsis is in staat zijn zichzelf in het verleden te projecteren om een bepaalde plaats en tijd op te roepen. Een mooie illustratie hiervan is het kortverhaal *The Tenement*. Dit gaat over een Romeinse belastingsontvanger die omkomt wanneer zijn hut instort. Graves neemt de persona van de belastingsontvanger aan en beschrijft zijn gedachten en omgeving van a tot z. Hij gebruikt deze methode in al zijn historische romans. Daarom giet hij ze altijd in de vorm van herontdekte manuscripten (*King Jesus*) of memoires. (*I, Claudius/Count Belisarius*). Op die manier probeert Graves ons te tonen wat werkelijk gebeurde in het verleden, waar historici zaken verdraaiden, moedwillig verzwegen of wat de tijd verduisterde. In *The Golden Fleece* vernemen we welke zeereis de Argonauten werkelijk maakten. In *Homer's Daughter* vernemen we wie de Odyssee schreef. In *Count Belisarius* vernemen we ten slotte in welke erbarmelijke staat het Byzantijnse Rijk zich bevond in zijn Gouden Eeuw. De boodschap is telkens opnieuw zich niet te laten bedotten door wat historici vertellen.

Naast het presenteren van zijn eigen subjectieve waarheid, is het Graves ook te doen om hedendaagse (wan)toestanden in het verleden te projecteren. Het corrupte Rome en Byzantium zijn hiervoor dankbare onderwerpen. Deze parallellen tussen heden en verleden zouden tot bij onoplettendheid tot anachronismes kunnen leiden. Zie wat hij Claudius in *I, Claudius* over Livius laat vertellen.

He makes the people of Ancient Rome behave and talk as if they were alive now.

En Pollio reageert: *You credit the Romans of seven centuries ago with impossibly modern motives and habits and speeches. Yes, it's readable all right, but it's not history.*

Graves verdedigde zijn boeken fanatiek tegen de kritiek dat zijn boeken historisch niet accuraat zouden zijn. De enorme hoeveelheid tijd die hij besteedde aan zijn voorbereidend onderzoek, spreekt in zijn voordeel. (R.P. Graves en Martin Seymour-Smith)

HOOFDSTUK 2: COUNT BELISARIUS

2.1 Context

Na een langdurig verblijf in Lugano in 1937, trokken Graves en Laura Riding terug naar Engeland. Ze verkeerden in grote geldnood. Het schrijven over de expeditie van Belisarius in Afrika en daarna Italië bleek al vlug een profetische keuze. Een jaar na de publicatie van Justinianus' veroveringsoorlogen, breekt de tweede Wereldoorlog uit.

Hij besteedde een kleine maand aan voorbereidend lezen. Op 21 juli schreef hij de eerste zes pagina's. Alan Hodge die goed overweg kon met pijl en boog, was een waardevolle hulp voor Graves wanneer het aankomt op een trefzekere beschrijving van hoe een pijl opleggen, de boog spannen, tot waar doortrekken, etc.

Een korte ziekte en het promoten van Riding's *Collected Poems* zorgden voor uitstel van publicatie. In de week voor kerstmis werkte Graves omwille van de financiële problemen 15 uur per dag aan *Count Belisarius, feeling half-ill only*. Laura Riding deed suggesties en corrigeerde de roman. Zij is het die Graves zegde het vertelperspectief te veranderen naar dat van Eugenius, de slaaf. *I have to thank Laura Riding for the great help she has given me in problems of language and narrative* (C.B. 8). (Seymour-Smith 1982)

Seymour-Smith evalueert *Count Belisarius* op volgende wijze:

Count Belisarius, which has been translated into seven languages, and which has sold some 250 000 copies, is not one of Graves's best novels ... but it is a sound historical work, conscientiously done. The accounts of the battles and the strategies underlying are superb, and the fallen Rome – which the Romans do not realize has

fallen – is presented in vivid and cruel detail; but Belisarius himself is a little a stiffly noble – the narrator has the more lively personality. (id. 301)

Op drie april wint Graves met het boek de *Femina Vie Heureuse* prijs, maar –merkt Seymour-Smith ironisch op – dat was geen verlichting voor Graves' pijnlijke rug, noch voor Ridings reuma.

Philip Burton (1995) poneert dat de historische romans allusies bevatten op het heden, op de wereld van het publiek waarvoor ze bedoeld zijn. Graves creëert met een knipoog een verwantschap tussen de wereld vroeger en nu. Soms werkt hij met thematische overeenkomsten, soms met anachronismen. 'Zie je wel, dit is van alle tijden.' wil hij zeggen. *Count Belisarius* werd in 1938 geschreven, toen de internationale situatie opnieuw aan het verslechteren was. Door deze context krijgen we ook in het boek met rivaliserende machtscentra te maken; met gevaren eigen aan corruptie en met een absolute heerser⁴⁰. De Germanen worden in *I, Claudius* als een verwoed krijgsvolk, zonder enige bedachtzaamheid, voorgesteld. In vreedstijd weten ze met zichzelf geen blijf.

In *Count Belisarius* spreekt hij zo over de Vandalen:

These fair-skinned, fair-haired Northerners had now, by the third generation, become acclimatized to Africa. They had intermarried with the natives, changed their diet and yielded to the African sun (which makes for ill temper rather than endurance) and to such luxuries as silk clothes, frequent bathing, spiced foods, orchestral music and massage instead of exercise. This enervating life had brought out strongly a trait common to all Germanic tribes, namely an insecure hold on the emotions. (C.B. 181).

De uitdrukking *Gothic Army of National Defence* (C.B. 256) is een anachronisme en verwijst naar de Spaanse burgeroorlog (1936-1939). Perzische legeraanvoerders en ook Belisarius zelf worden met *generalissimo* (C.B. 110) aangeduid. (C.B. 319).

Na de nederlaag van de Vandalen in Afrika, vaardigt Justinianus zijn nieuwe codex uit, in de proloog:

He had already styled himself 'Conqueror of the Vandals and Africans' – Pious, Victorious, Happy and Glorious – and without mentioning that anybody else had shared in the victory, referred to 'the sweats of war and the night-watches and fasts' on his own part that had secured it. (C.B. 199-200).

Pious, Victorious, Happy and Glorious verwijst naar de Britse nationale hymne: *Send him Victorious, Happy and Glorious* (Burton: 203).

Tenslotte is Justinianus' werkeloosheid wanneer het op defensie aankomt, een sneer naar de Britse regering in oorlogstijd.

Dat Graves daadwerkelijk niet bang is om het in zijn werk over reële incidenten te hebben, blijkt uit de volgende passage: (C.B. 263)

---

⁴⁰Graves politieke overtuiging bleef niet onopgemerkt: Mussolini liet de Claudiusromans verbieden omwille van de ronduit negatieve voorstelling van het imperiale Rome

Trajan ... was pierced close above the right eye and near the nose by a long, barbed head of an arrow. The shaft had been insecurely fastened and fell off at the moment of impact ... but he lived on ... for days and months and suffered no pain or inconvenience, though the barbed head remained embedded in his flesh. Five years later it began slowly to emerge again. Twelve years more, and he was able to pluck it out like a thorn.

Wat Graves in 1916, vlak voor zijn 21ste verjaardag, overkwam, is maar een klein beetje anders. Hij liep verwondingen op in een artillerie-bombardement. Een van zijn wonden, was een stukje marmer dat zich bovenaan in zijn rechter wenkbrauw had genesteld. Hij liet het verwijderen maar later kwam de splinter naar boven. (Goodbye to All That: 181) In *Count Belisarius* zijn de talloze negatieve verwijzingen naar belastinginners ingegeven door Graves' persoonlijke afkeer.⁴¹

(C.B. 303) *Belisarius will be recalled, and the destruction will come about through greedy tax-gatherers, unjust laws, stupid, generals, wilful subalterns, mutiny, revolt, invasion. You will see.*

(C.B. 318) *On the invitation of the native Colchians, who were being shamefully squeezed by Justinian's tax-gatherers.*

(C.B. 395) *Simeon the Burgess: ... when I was the slave of rapacious tax-collectors.*

Deze vele verwijzingen op meta-niveau dragen bij aan het succes van zijn romans. Zijn humor werkt soms aanstekelijk. Wanneer Eugenius zich vragen stelt bij de besmettelijkheid van de pest, vertelt hij het volgende:

(C.B. 342) *..., but very few of my fellow domestics sickened. Other houses, equally fortunate, ascribed their immunity to some Christian relic or heathen charm, or to some specific in which they has faith, such as curds or lemon-water or plum-pickle.*

2.2 Onderwerp⁴²

Count Belisarius is een kroniek van de oorlogen die Belisarius, prototype van de oorlogsheld, voerde. Het boek sluit thematisch aan bij *Sergeant Lamb*, *Claudius* en bij niet fictioneel werk zoals *Goodbye to All That* en de biografie van *T.E. Lawrence*. *The Cuirassiers of the Frontier* is een gedicht dat na *Count Belisarius* werd geschreven en erdoor geïnspireerd is: *In Peter's Church there is no faith nor truth, nor justice anywhere in palace or court.*

Firla (2001: 43) analyseert het thema treffend:

Usually a good-hearted but simple-minded hero is undone by an environment of treachery, ambition, intrigue, and lust, at the center of which is a woman driven by all of these to an extreme degree. ... Working against the modern psychology of the characters, are loving and detailed descriptions of past rites, feasts, occupations,

---

⁴¹Afpersing van de bevolking komt evenwel voor in de *Historia Secreta*.

⁴²In bijlage bevindt zich een synopsis.

military strategy, dress, housing and games. While the characters are usually flat and conventional types, such as the tricky slave, the bragging captain, the sly eunuch, the outspoken nurse, the resourceful companion, the popular and loyal general who is driven to rebellion or death by his jealous and tyrannical king, the bitchy beauty, and so on, the physical settings are always full, rich, strange, at once unique and convincing in their historicity. Graves heroes and poets all suffer because they seem aware of, or are manipulated as a result of, their social and political positions. Each of the heroes is ... awkward in that position of authority. Many of the male rulers of Graves's novels are content, even eager, to allow women to rule their 'kingdoms' while they maintain a symbolic and figurative position as the head of the state.

Leonard (2000: 107) vult aan:

In Graves's fiction there is a thematic constant of an individual out of place in his/her own time. However instead of seeing this constant as an example of Romantic, individualistic alienation I would argue that nearly always in this fiction this constant is firmly located in an historical formation, not a timeless matriarchal one. ... it is to the traditions of Republican Rome that Claudius looks back; Belisarius is the one honest man in a world of treachery and double-dealing, too hamstrung by his loyalty, and his Christian concern for the sanctity of his word, to save himself from disgrace by seizing the Eastern Empire from his unworthy master Justinian;

De personages mogen dan al vlak zijn, ze komen toch tot leven doordat die ene karaktereigenschap ten overvloede wordt benadrukt. Zie bvb. de vele instanties waardoor ons Belisarius' eeuwige geduld duidelijk wordt. Graves' analeptische methode laat ons kennis nemen van de gedachten, het uiterlijk en de omgeving van het personage.

Belisarius is de archtypische held.

Graves is not interested in ordinary human behaviour for its own sake, but only in human behaviour when it conforms to, or illustrates, some archtypical pattern.... he always chooses as his heroes men who have had the inner force to mould events, to set patterns of behaviour, to make history ... His heroes are always either god-like men like Belisarius or Jason or in a special case they are literally gods like Claudius and Jesus. (Martin Seymour-Smith 1982: 9-10)

2.3 Bronnen en historiciteit

Graves (C.B. 7-8) onthult zijn bronnen, Procopius en Agathias, en verdedigt zijn roman als zijnde historisch omdat hij voor het grootste deel uit Procopius heeft geput. Hij beschouwt Procopius als een betrouwbaar historicus die hocus pocus maar weinig kon appreciëren. Vandaar blijft ook zijn roman nuchter blijft en kan er geen sprake kan zijn van legendarische aan het magisch grenzende verhaalelementen, wat wel het geval is in de verhalencyclus rond koning Arthur. Ook alle vermelde personages, op één na, zijn historisch; drastische afwijkingen van Procopius' relaas komen niet voor.

Hussey (1938: 198), een generatiegenoot van Graves, velt zijn waardeoordeel:

In view of this it is disconcerting to find that even the 'surviving records' have not been followed with any degree of accuracy. Everything is subordinated to Mr. Graves' own theme, which is the glorification of the general Belisarius at the expense of the Emperor Justinian and others. Both contemporary sources and modern scholarship are disregarded at will. Nevertheless, as far as the historical setting is concerned, certain general points with regard to the Roman Empire of the sixth century are admirably brought out. The need for constant military vigilance, the normality of a good education, the continuity of the Graeco-Roman tradition – all this, together with the appropriate personnel, is vividly described, but is unfortunately vitiated by the quiet and effective consistency with which the Christian Church is unjustly blackened. Whatever other merits this book

has, the historical claims of its author remain unjustified, or it gives a prejudiced picture both of its hero and of the age in which he lived.

Men kan zich afvragen in hoeverre Hussey zelf in de bronnen heeft gegrast. Zijn christelijke overtuiging lijkt hem parten te spelen. Zoals blijkt uit nadere studie van Procopius' *Bella* en *Historia Secreta*, is er in het eerste werk een opvallend gebrek aan grootse daden van Justinianus. Wat in de *Historia Secreta* wordt verkondigd, is bekend.

Graves stelt inderdaad de orthodoxie⁴³ niet mooier voor dan ze is. Het is dan ook leuker en ophefmakender om wantoestanden aan de kaak te stellen en hypocriete christenen op te voeren, dan vrome goede zielen. Het zal vooral de passage over de handelaar in relikwieën, Barak, geweest zijn, die bij Hussey in slechte aarde viel.

Hoewel het normaal is dat er antichristelijke gevoelens heersen in het heidense milieu waar Eugenius en Antonina toe behoren, heeft Eugenius respect voor de goede christenen.

I was at one with the entertainers in this: my experiences while in the employment of my former master Barak had given me profound suspicions of the Church, suspicions which I still retain. It is something ingrained in me and not to be washed away; .... But I have met some honourable men among the Christians, and therefore cannot in justice write anything against Christianity itself – only against those who have used it to their own ends and made a parade of holiness as a means of self-advancement. (C.B. 46)

Leonard (2000: 112) legt de vinger op de wonde:

although many readers have not agreed with the interpretations to be found in Graves's historical fiction, few have managed to detect in them any significant historical errors.

Hussey is hier een mooi voorbeeld van. Hij betwist de historische accuraatheid, maar waar het probleem zich juist bevindt, kan hij niet zeggen.

Ook Graves recenseerde meerdere historische romans, waarbij hij groot belang hechtte aan historische correctheid door uitgebreide bronnen. Van Ish-Kishars *Magnificent Hadrian* vindt hij dat de auteur slecht zich slecht geïnformeerd had en te veel fantasie-elementen had ingevoegd.

[in] the bibliography of two hundred mixed titles ... three of the five ordinary Classical historians did not appear. In de recensie herschrijft hij enkele passages *soberly and honestly*. Graves stelt creativiteit in de reconstructie van de oudheid op prijs, maar geeft de voorkeur aan een prozaïsche feitelijke vertelling. Het invoegen van al te veel en dikwijls ongepaste fictieve passages, is een van de redenen waarom het genre vroeger met misprijzen werd bekeken en als tweederangsliteratuur werd beschouwd. (The Long Week-end, 1940: 341-342)

2.4 Mimesis²

---

⁴³Hij stelt de eindeloze theologische discussies - bvb. over de natuur van Christus- voor als ze zijn, i.e. futiel.

Graves verpakt *Count Belisarius*– in de lijn van de Claudiusromans – als een authentiek geschiedwerk, in 24 boeken. Ene Eugenius, slaaf van Antonina doet verslag. Af en toe treedt hij naar voren uit het verhaal⁴⁴:

I, the author of this Greek work, am a person of little importance, a mere domestic; but I spent nearly my whole life in the service of Antonina, wife to this same Belisarius, and what I write you, you must credit. (C.B. 9)

These remarks will serve as a preface to the work which follows, which I am writing at the extremely old age at Constantinople in the year of our Lord 571; which is the thirteen hundred and sixth year from the foundation of the city of Rome. (C.B.10).

Graves neemt als het ware de rol van Eugenius over (cf. *analeptical method*). Hij is Eugenius, een voorzichtig en correct kroniekschrijver, met kennis uit eerste hand. Hij is een ooggetuige én doet aan bronvermelding; indien hij meer dan een versie van de ‘feiten’ kent, geeft hij beide (bvb. wie heeft wat gezegd en gedaan tijdens de heroïsche redding van Simeon (C.B. 17). Hij maakt een goede analyse van karakters en daden van de ‘historische personen’; waarom ze zijn zoals ze zijn en waarom ze doen wat ze doen.

Maar zelf is hij een passieve observator, neemt weinig deel aan de actie en heeft weinig⁴⁵ invloed op de loop der gebeurtenissen. De stijl die Graves imiteert, leunt dan ook meer aan bij een kroniek dan bij memoires. Het betreft een vlotte karakterisering van de personen en de historische periode, Eugenius' leven is bijzaak.

Enkele plaatsen waar hij de kroniek onderbreekt:

(C.B. 47) *Here I must go back in history to make everything plain.*

(C.B. 58) *I am glad to record that they remained good friends both then and throughout their subsequent lives; and I, who have survived them all, regret them all.*

(C.B. 59) *With my own eyes, I saw still a queerer sight ...*

Waar hij zich bewust is van zijn verantwoordelijkheid als historicus:

(C.B. 179) *In most histories that are published nowadays, one battle reads very much like any other. It will be a test of my historical skill henceforth if I can tell you enough about those battles fought by Belisarius to indicate their difference in character one from another.*

(C.B. 220) *It is my task as a historian to tell the truth, but it is also my duty as a faithful domestic not to traduce my mistress. Fortunately this task and duty do not conflict. I know nothing for certain: so much I can swear.*

(C.B. 318) *Now my story enters on a phase in which I have no pleasure, ... But the evil must be told with the good.*

Eugenius dateert niet vaak, misschien wilde hij zijn kroniek leesbaar houden. Nadeel is dat de lezer niet altijd weet over welk jaar hij het heeft: het blijft een roman. Talloze digressies, korte anekdotes en

---

⁴⁴Excursus over de status en het leven van de eunuch in de Byzantijnse maatschappij; zijn afkomst en vorige meesters; zijn opinie en deelname aan de verwickelingen. (C.B. 252)

⁴⁵Hij heeft de hand in de dood van Theodosius en de bisschop van Cyzicus.

etnologische uitwijdingen, kunnen de onoplettende lezer in de war brengen. Ze zijn echter broodnodig om de 'sleur' van de militaire avonturen te doorbreken.

Graves legt ingenieuze verbanden tussen historische gebeurtenissen. Zo creëert hij nieuwe⁴⁶ situaties. Zo is de oorzaak van de Nika-opstand Theodora's weigering om Hippobates financieel te helpen. Kleine details en terzijdes worden vaak later relevant. Ze worden in herinnering gebracht, waarna hun gevolgen worden verteld:

- (C.B. 157) Theodora waarschuwt Justinianus tijdens de Nika-opstand dat hij niet naar Perzië zal kunnen vluchten omdat hij weigerde Khosrou te adopteren.
- (C.B. 231) Opnieuw opdraven van ooit geïntroduceerde personages: Belisarius ontmoet Bessas een tweede maal tijdens de belegering van Napels. Hij dringt met zijn mannen Napels binnen via een kruipgat en stelt zo de stad open voor Belisarius.
- (C.B. 399-400) Bij het terugdringen van de Bulgaarse Hunnen uit de aanpalende gebieden rond Constantinopel, dagen alle oude bekenden weer op: 'battle of the Veterans': Sisifried, Unigatus, Andreas, Uliaris, Trajan.

---

⁴⁶Met *probability in view*.

HOOFDSTUK 3: AGATHIAS SCHOLASTICUS

3.1 Leven en werk¹

We weten redelijk veel over Agathias. Het meeste materiaal is afkomstig uit het voorwoord van de *Historiën*, dat van de *Cyclus* en uit werken van tijdgenoten en vrienden.

ἔμοι Ἀγαθίας μὲν ὄνομα, Μύρινα δὲ πατρίς, Μεμνόνιος δὲ πατήρ, τέχνη δὲ τὰ Ῥωμαίων νόμιμα καὶ οἱ τῶν δικαστηρίων ἀγῶνες. Μύριναν δὲ φημι οὐ τὸ Θρακικὸν πόλισμα οὐδὲ εἶ τις ἕτέρα κατὰ τὴν Εὐρώπην τυχὸν ἢ Λιβύην τῶδε κέκληται τῷ ὀνόματι, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάλαι ὑπὸ Αἰολέων ἀπωκισμένην ἀμφὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πυθικοῦ ποταμοῦ, ὅς δὴ ῥέων ἐκ Λυδίας τῆς χώρας ἐς τὸν ἕσχατον αὐλῶνα τοῦ κόλπου τοῦ Ἐλαῖτου ἐμβάλλει.² (Hist. Praefatio 18-19)

'Agathias is mijn naam, Myrina mijn geboortestad en Memnonius mijn vader. Romeins recht en rechtszaken zijn mijn vak. Wanneer ik Myrina zeg, heb ik het niet over de stad in Thracië of een andere in Europa of Afrika die toevallig met deze naam wordt benoemd, maar wel over de stad in Azië, lang geleden door de Aeoliërs gekoloniseerd, bij de bron van de Pythicus, die uit Lydië stroomt en in de verste bocht van de golf van Elaea uitmondt.'

Hier en daar in de *Historiën* bevindt zich een passage die biografische elementen bevat:

Hist. 2.15, 5-8: Aardbevingen in Alexandrië die Agathias meemaakte gedurende zijn studententijd.

Hist. 2.16, 4-6: Agathias' aankomst op Kos na de vernietigende vloedgolf in het gebied.

Hist. 2.17, 1-8: Bezoek aan Thralles.

Hist. 3.1, 4: Portret van het drukke leven van de advocaat in Constantinopel.

Agathias Scholasticus, dichter en historicus, was een zoon van een provinciale rhetor³ Memnonius, en van Pericleia. Hij werd rond 536/537 v. Chr. in Myrina⁴ geboren (Hist., 2.16).

Hij had een halfzus en een halfbroer. Hij ontving zijn eerste vorming in Alexandrië. Het betrof vooral literatuurstudie en retoriek. Hij bracht tijd door in Smyrna en trok op achttienjarige leeftijd (554) naar Constantinopel om recht te studeren (Epigr., 4) waardoor hij de bijnaam *scholasticus* verwierf. Al snel publiceerde hij de *Daphniaca*, 9 boeken liefdesgedichten in hexameter. Hij beschouwt ze als onbelangrijk jeugdwerk. Alleen de inleiding (Anth. Pal. vi. 80) is bewaard gebleven.

(Hist. Praefatio, 7) 'καὶ τοίνυν πεποιήται μοι ἐν ἑξαμέτροις βραχέα ἄττα ποιήματα, ἃ δὴ Δαφνιακὰ ἐπωνόμασται, μύθοις τισὶ πεποικιλμένα ἐρωτικοῖς καὶ τῶν τοιούτων ἀνάπλεα γοητευμάτων.'

(Hist. Praefatio, 7) En zo heb ik enkele korte gedichten in hexameter, die *Daphniaca* worden genoemd, geschreven. Ze zijn opgesmukt met liefdesmotieven en vol van gelijkaardig betoverende onderwerpen.

In de zesde eeuw bloeide de epigramkunst opnieuw op. Inscripties, oude en contemporaine, waren de grootste inspiratiebron. Zo gaf Agathias ten tijde van Justinus II de *Cyclus* (567-568) uit. Dit is een anthologie epigrammen (7 boeken) van de grootste dichters van de periode. Naast de inleiding, werden

¹Cameron (1970: 1-11); Frendo (1975: IX-XIII); Keydell (1967: VII-XI); (Martindale 1992: 23-25).

²Hist. Praefatio, 18-19.

³Een jurist.

⁴Mysia, Klein-Azië.

108 epigrammen die waarschijnlijk reeds voor de compilatie in omloop waren, bewaard. Deze Cyclus werd grotendeels opgenomen in de Anthologie van Cephalas en drong van daaruit de Anthologia Palatina binnen.

Nabootsing van de antieken was Agathias' belangrijkste doelstelling– Wij-epigrammen voor de oude goden vormden het eerste boek. Ondanks traditionele thema's en technieken, is er zeker een sterke christelijke invloed bespeurbaar. Agathias gaf zowaar christelijke wij-epigrammen uit (Anth. Pal. 1.35-36).

Bekende en minder bekende namen waren in de Cyclus vertegenwoordigd. Volgens Averil en Alan Cameron 1966: 8 betreft het minstens 25 verschillende dichters. De meesten van hen zijn eveneens *scholasticus* en persoonlijke vrienden van Agathias. De Cyclus bevatte ook werk van Agathias zelf, minstens 97 epigrammen (nu in de Anth. Pal.). De gedichten zijn helemaal niet uniform van stijl: soms moeilijk en erg lang, soms eenvoudig en kort. Metrisch en stilistisch valt een verregaande invloed van Nonnus⁵ op, vooral in de inleiding die nog meer woordelijke echo's bevat dan de epigrammen zelf. Enkele van Agathias' epigrammen doorstaan de vergelijking met het beste van Callimachus en Meleager⁶. In een gedicht aan Paulus Silentarius⁷, vertelt Agathias, hoewel hij zeer succesvol was en door hard werken goed zijn brood verdiende, dat hij de advocatuur opgaf omdat het beroep hem niet erg beviel. Hij besteedde het grootste deel van zijn tijd aan de studie van poëzie en geschiedkunde (Hist.3.1), verschillende vooraanstaande mannen, waaronder de jonge Eutychedon, hadden hem op het idee gebracht een geschiedkundig werk te schrijven (Hist. Praefatio, 11-12).

11... πολλοὶ δὲ με καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐπείγοντες καὶ ἐγκελευόμενοι ἐξηρέθισαν τὴν ὀρμὴν καὶ ἐπέρρωσαν ἐν τοῖς Εὐτυχιανῶς ὁ νέος ἀρχηγός γε ἦν τῆς παραίνεσεως, ἀνὴρ τὰ πρῶτα τελῶν ἐν τοῖς τῶν βασιλέων ὑπογραφεῦσι καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὸς καὶ ἀρχινοῦστατος παιδείας τε ἀποχρῶντως ἔχων καὶ τοῦ τῶν Φλωριδῶν γένους ἄριστον ἐγκαλλώπισμα γεγεννημένος.

12 Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἀνὴρ, περὶ πλείστου γὰρ τὰμὰ ἐποιεῖτο καὶ ὡς ἂν μοι ἄμεινόν τι ἔσται εὐκλείας τε πέρι καὶ τῆς ἄλλης ὠφελείας σφόδρα οἱ ἐπεφρόντιστο, οὐκ ἀνίει ἐπείγων καὶ χρηστὰς ὑποφαίνων ἐλπίδας. δεῖν γὰρ οὐκ ἔφασκεν οὕτω χαλεπὸν ἠγείσθαι μοι καὶ ἀνῆνυτον τὸ ἐγχείρημα οὐδὲ τῷ μήπω ἐς πείραν ἐλθεῖν, ὥσπερ ναυτιλίαν οἱ ἀθαλάττωτοι, καταπεπλήχθαι

Bovendien drongen velen van mijn vrienden aan, wakkerden het verlangen aan door me aan te moedigen en tot actie aan te sporen. Van hen was de jonge Eutychedon aanvoerder hierin, van de keizerlijke secretarissen heeft hij het meest invloed. Ook in andere aangelegenheden een uitstekend man, zeer intelligent en een voldoende vorming hebbend genoten, is hij een erg mooi sieraad voor de familie van Florus.

Deze man, omdat hij zich mijn welzijn erg aantrok en zeer bekommerd was mijn reputatie en status op te krikken, werd het niet moe me aan te sporen en goede hoop te geven. Hij zei immers voortdurend dat ik de onderneming niet als moeilijk of boven mijn kunnen mocht beschouwen en dat ik ook niet mocht terugdeinzen voor een nieuwe ervaring, zoals een landrat die op zeereis vertrekt.

Dit is een standaardmotief. De 'onderneming' was waarschijnlijk Agathias' eigen idee. Hij was een overtuigd christen, dat blijkt uit de Historiën en uit enkele wij-inscripties te Alexandrië aan aartsengelen opgedragen:

⁵ Nonnus van Panopolis (ca. 400), *Argonautica*. Zie Mattsson 1942: 112 en Cameron 1970: 155-156.

⁶ Bury 1923: 431: *His talent was considerable, and he was a master of metrical technique in the style which was then fashionable, and of which the best example from the age of Justinian is the poem of Paul on the church of St. Sophia.*

⁷ Zijn beste vriend. in Hist. 5, 9. geeft Agathias Paulus' afstamming tot aan diens vader Cyrus Florus weer.

Anthologia Graeca 1. 34: Εἰς τὸν ἀρχάγγελον ἐν Πλάτῃ·

Ἄσκοπον ἀγγελίαρχον, ἀσώματον εἶδει μορφῆς,
ἃ μέγα τολμήεις, κηρὸς ἀπεπλάσατο.
ἔμπης οὐκ ἀχάριστον, ἐπεὶ βροτὸς εἰκόνα λεύσσω
θυμὸν ἀπιθύνει κρέσσονι φαντασίῃ·
οὐκέτι δ' ἄλλοπρόσαλλον ἔχει σέβας, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ
τὸν τύπον ἐγγράψας ὡς παρεόντα τρέμει·
ὄμματα δ' ὀτρύνουσι βαθὺν νόον· οἶδε δὲ τέχνη
χρῶμασι πορθμεῦσαι τὴν φρενὸς ἰκεσίην.' (H. Beckby 1965-1967)

Aan de aartsengel op Plate:

Zeer durvend vormde de was de onzichtbare aanvoerder van de engelen, onlichamelijk in de aard van zijn vorm. En toch niet zonder charme, omdat wanneer een mens het beeld bekijkt, hij zijn geest op een edeler voorstelling richt. Hij ervaart niet langer een verwarde eerbied, maar bij zichzelf het beeld registrerend, siddert hij alsof hij de engel aanwezig is. Ogen prikkelen de diepten van de geest, kunst weet met kleuren het gebed van de ziel over te brengen.

Agathias was van bescheiden komaf maar circuleerde in hogere kringen. Hij trouwde met Aniceteia, de dochter van Paulus Silentarius, en ging om met personen als Damocharis, dichter, grammaticus en proconsul van *Asia*, Theodorus Decurio, Eutythianus de jongere, Macedonius de consul, Julianus Aegyptus, e.a. Veel van zijn epigrammen droeg hij aan deze personen op. Paulus Silentarius kreeg in 563 de opdracht een huldigingswerk te schrijven ter ere van de heropbouw van de Agia Sophia, Agathias verwijst ernaar in zijn Historiën. Zonder twijfel had Agathias de Cyclus samengesteld om op te vallen bij hooggeplaatsten, hopen op soortgelijke erkenning en opdrachten. Het voorwoord van de Cyclus, openlijke vleierij (zie 'wereldbeeld', p. 13-14) aan het adres van Justinus II, had geen effect. Zeer tot zijn ongenoegen bereikte hij nooit een hoog ambt. Hij kreeg nooit een eretitel. Er is geen aanwijzing dat Agathias ooit in hofkringen werd opgenomen of officieel werd gepatroneerd. Hij klaagt hierover⁸. Procopius en Johannes Lydus (ca. 490 - 565) die beiden een lofschrift op Justinianus en een geschiedwerk over de Perzische oorlogen schreven, werden wel gepatroneerd.

Later zou Agathias naar Myrina zijn teruggekeerd, waar hij tussen 579 en 582 stierf. De Suda s. v.

Ἄγαθίας, maakt melding van andere ons onbekende prozawerken.

σχολαστικός, Μυριναῖος, ὁ γράψας τὴν μετὰ Προκόπιον ἱστορίαν τὸν Καισαρέα, τὰ κατὰ Βελισάριον καὶ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Λιβύῃ πράξεις, τουτέστι τὰ κατὰ Ναρσήν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τὰ ἐν Λαζικῇ καὶ Βυζαντίῳ. οὗτος συνέταξε καὶ ἕτερα βιβλία ἑμμετρὰ τε καὶ καταλογάδην, τὰ τε καλούμενα Δαφνιακὰ καὶ τὸν Κύκλον τῶν νέων Ἐπιγραμμάτων, ὃν αὐτὸς συνῆξεν ἐκ τῶν κατὰ καιρὸν ποιητῶν. συνήκμασε δὲ Παύλῳ τῷ σιλενταρίῳ καὶ Μακεδονίῳ τῷ ὑπάτῳ καὶ Τριβουνιανῷ ἐπὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ χρόνων.

Advocaat, uit Myrina, schrijver van Historiën na Procopius van Caesarea, [gaande over] de krijgsverrichtingen van Belisarius en de gebeurtenissen in Italië en Afrika, i.e. de daden van Narses in Italië, Lazica en Byzantium. Hij stelde ook andere werken samen, zowel poëzie als proza, waaronder met name de Daphniaca en de Cyclus van nieuwe epigrammen die hij zelf verzamelde uit contemporaine dichters. Hij was een tijdgenoot van Paulus Silentarius, Macedonius de Consul en Tribonianus ten tijde van Justinianus.

⁸ Hist. Praef. 18-20: Panegyristen zijn vleiers en leugenaars; Hist. 5.20.7 hij is een miskend genie.

3.2 Historiën

3.2.1 Motivatie

Agathias begon de Historiën op dertigjarige leeftijd. Het eerste boek verscheen ca. 570. Ze bestaan uit 5 boeken (552-558; chronologisch geordend). Rond 579-582 hield hij op met schrijven, alleen een plotse dood kan de voltooiing hebben verhinderd. Agathias had immers een groter werk in gedachten, namelijk het vastleggen van de gebeurtenissen uit Justinus' II en Tiberius' regeerperiodes.

In de inleiding legt Agathias zijn bedoeling uit.

...μεμνήσομαι δὲ τῶν ὅσα παρὰ τε Ῥωμαίοις καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς πλείστοις ἐς τότε τοῦ καιροῦ ἐπράχθη ἀξιαφήγητα, οὐ μόνον ὑπὸ ἀνδρῶν ἔτι βιούντων τυχόν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τῶν ἤδη ἀποικοιμένων, καὶ οὐδὲν ὅ τι παρήσω τῶν λόγου αξίων. (Hist. Praef. 20)

'Ik zal het hebben over vermeldenswaardige zaken die zich tot op heden in het Romeinse rijk en in het grootste deel van barbaarse gebieden hebben afgespeeld, niet alleen over mensen die nu nog leven, veel meer over hen die reeds zijn overleden en ik zal aan niets dat belang heeft, voorbijgaan.'

τοιγάρτοι εἰ καὶ μὴ πρότερον ἐς τὸ συγγράφειν προήγμαι ἢ μόνον ἐξ ὅτου Ἰουστινὸς ὁ νέος τὴν αὐτοκράτορα μετήλθεν ἀρχὴν, Ἰουστινιανοῦ τεθνηκότος, ἀλλ' ἔγωγε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνωτέρω χρόνους ἀναδραμοῦμαι καὶ ὅποσα οὐπω ἐτέρῳ τῷ ἐκπεπόνηται, ταῦτα δὲ οἰκείον ποιήσομαι ἔργον. (Hist. Praef. 21)

Al begon ik pas met schrijven vanaf Justinus' II. troonsbestijging, na Justinianus' dood; ik zal toch ook naar de voorgaande periode verwijzen en speciale aandacht besteden aan wat nog niet door iemand anders werd behandeld.

Hij begint zijn Historiën waar Procopius was opgehouden:

(Hist. Praef. 22/24) 22 Τὰ μὲν γὰρ πλεῖστα τῶν κατὰ τοὺς Ἰουστινιανοῦ χρόνους γεγενημένων ἐπειδὴ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι τῷ Καισαρείαθεν ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀναγέγραπται, παριτέον ἐκεῖνα ἔμοιγε, ἅτε δὴ ἀποκρώντως εἰρημμένα· τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνον, ὡς οἶόν τε, διεξιτέον.

Omdat het meeste wat ten tijde van Justinianus gebeurde, reeds door Procopius in het detail is opgetekend, denk ik daaraan te kunnen voorbijgaan, omdat er voldoende is over gezegd. Wat daarna gebeurde, zal ik in de mate van het mogelijke volledig behandelen.

24 Ἐξῆς δὲ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ὅποσοι δὴ πρὸς τε Καβάδην καὶ Χοσρόην ἀμφὶ Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν καὶ μὲν δὴ καὶ τὰ Λαζῶν ὄρια Ἰουστινιανῷ τῷ Ῥωμαίων αὐτοκράτορι διαπεπολέμηνται, τούτους δὲ ἅπαντας ἐκ τῶν Προκοπίου λόγων ἄριστα ἂν διαγνοίης, ...

Vervolgens kan men perfect zaken uit Procopius vernemen over de Perzische oorlogen in Syrië, Armenië en in Lazisch grensgebied, gevoerd door keizer Justinianus tegen Cavades en Chosroes.

(Hist. 4.15) ... ταῦτα δὲ ὅποῖόν τινα κατεῖργαστο τρόπον, οὐ μοι εἰρήσεται, ὡς δὴ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι σαφῶς ἀναγεγραμμένα.

Ik zal niet vertellen hoe dit nu precies in zijn werk ging omdat het reeds duidelijk door Procopius is opgetekend.

Hij voegt niet alleen nieuwe gegevens toe maar recapituleert ook reeds door Procopius vertelde zaken.

Ταῦτα δὲ πάντα ἐς ἕκτον τε καὶ εἰκοστὸν ἔτος τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας γεγέννηται, καὶ Προκοπίῳ μὲν τῷ ῥήτορι ἐν τοῖσδε οἶμαι αὐτῷ τὰ τῆς συγγραφῆς διήνυσται καὶ ξυνετελέσθη· ἐγὼ δὲ ἐς τὰ ἐχόμενα τούτων, ἐφ' ἅπερ καὶ τὴν ἀρχὴν ὠρμήθηεν ἰέναι, καὶ δὴ ἐπὶ ταῦτα εἶμι. καὶ δὴ ἔχομαι τῶν πραγμάτων. (Hist. Praef. 32)

Gans het voorgaande vond plaats voor het zesentwintigste regeringsjaar van Justinianus, zover voert Procopius' boekwerk ons, meen ik. Die zaken als uitgangspunt nemend, zal ik ook het vervolg op die gebeurtenissen vertellen en de feiten nauwgezet volgen.

Volgende passage handelt over de adoptie van Theodosius door Yezigerd en getuigt van Agathias' kritische instelling ten opzichte van Procopius' versie van de feiten:

3...φασί γὰρ Ἀρκάδιον τὸν βασιλέα πρὸς τῷ θανάτῳ γεγενημένον καὶ τὰ μετ' αὐτόν, ὡς πη τοῖς ἀνθρώποις νενόμισται, διατάττοντα, τούτῳ δὴ φύλακι χρήσασθαι καὶ κηδεμόνι ἐπὶ τε τῷ παιδί Θεοδοσίῳ καὶ πάσῃ τῇ Ῥωμαϊκῇ καταστάσει.

4 ἄδεται γὰρ οὗτος ὁ λόγος ἐπὶ πλεῖστον ἐν ἡμῖν ἐκ παλαιοῦ τῇ μνήμῃ παραδοθεὶς τοῖς ἐφεξῆς καὶ μέχρι νῦν παρὰ τε τοῖς λογίμοις καὶ τῷ δήμῳ περιηγόμενος· γραφῆ δέ τι καὶ λόγοις ἱστορικοῖς οὐκ οἶδα εὐρῶν τοῦτο φερόμενον, οὐδὲ παρ' οἷς τυχὸν τὰ τῆς Ἀρκადίου τελευτῆς ἀπεμνημόνευται, ὅτι μὴ μόνον ἐν τοῖς Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι συγγεγραμμένοις. καὶ οὐδὲν, οἶμαι, θαυμαστὸν ἐκεῖνον μὲν ὡς πλεῖστα μεμαθηκότα καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν ἱστορίαν ἀναλεξάμενον καὶ τήνδε παραλαβεῖν τὴν ἀφήγησιν ἐτέρῳ πρότερον ἐκπεπονημένην, ἐμὲ δὲ αὐτὴν μηδαμῶς ἔτι ἐλεῖν ἐλάχιστα εἰδότα, εἰ γε ἄρα δὴ καὶ ἐλάχιστα.

5 ἀλλ' ἐκεῖνο καὶ μάλα θαύματος ἄξιον εἶναι ἡγοῦμαι, ὅτι διεξιὼν τὰ περὶ τούτων οὐχ ἀπλῶς οὕτω τὰ ἐγνωσμένα διέξεισιν, ἀλλ' ἐπαινεῖ τὸν Ἀρκάδιον καὶ ἀποσεμνύνει, ὡς ἀρίστη χρησάμενον εὐβουλία. φησὶ γὰρ αὐτόν οὐ λίαν ἀγχίνουον εἶναι τὰ ἄλλα πεφυκότα ἐν τούτῳ δὴ μόνῳ φρενήρη τε καὶ προμηθέστατον ἀποδεδειχθαι. 6 ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ὁ τοῦτο ἀγάμενος οὐ τῇ πρώτῃ ὀρμῇ τοῦ βουλευματος τὸ εὐλογον κρίνειν, ἀλλὰ τῷ ὕστερον ἀποβεβηκότι. ἐπεὶ πῶς ἂν εἶχε καλῶς ἀνδρὶ ὀθνεῖῳ καὶ βαρβάρῳ καὶ γένους ἄρχοντι πολεμιοτάτου καὶ ὅπως αὐτῷ μετὴν πίστεώς τε καὶ δικαιοσύνης ἡγνοημένῳ καὶ πρὸς γε τὰ ἐς θεὸν πεπλανημένῳ καὶ ἀλλογνώμονι τὰ φίλτατα παραδοῦναι; (Hist. 5.26.3-6)

'3. Men zegt immers dat keizer Arcadius, toen hij de dood nabij was en zijn testament maakte, zoals gebeurt waar dat de gewoonte is, hem (Yezigerd) tot opzichter en voogd van zijn zoon en van gans het Romeinse rijk, maakte.

4. Dit verhaal dat van oudsher wordt overgeleverd aan de volgende generatie, is bij ons uiterst populair, ook nu doet het nog de ronde zowel bij de notabelen als bij het gewone volk. Ik kon geen enkel document of geschiedkundig werk vinden dat dit verhaal bevat, ook niet in documenten die melding van Arcadius' einde maken, behalve in Procopius' werk. Het is helemaal niet verwonderlijk, meen ik, dat Procopius, aangezien hij uitermate geleerd is en zo goed als elk geschiedkundig werk heeft gelezen, een verslag van dit verhaal, dat vroeger door iemand anders werd uitgewerkt, heeft gevonden en dat ik, die bijna niets weet, als ik al iets weet, het niet te pakken kon krijgen.

5. Wat ik echter veel meer verwondering waard acht, is dat Procopius wanneer hij het erover heeft, zich niet enkel beperkt tot het opsommen van de gegevens, maar dat hij Arcadius looft en de hemel in prijst voor het treffen van zo'n wijze beslissing. Hij zegt immers dat Arcadius, hoewel hij van nature niet zeer slim was wat andere zaken betreft, alleen op dit punt verstandig en vooruitziend werd bevonden.

6. Het lijkt me echter dat wie dit bewondert, oordeelt aan de afloop denkend, terwijl hij de plausibiliteit van de beslissing verkeerd inschat. Hoe kan het immers goed zijn om je dierbaarste bezit over te leveren aan een vreemd, barbaars man die heerst over het meest vijandige ras en een onberekenbare factor is wanneer het op betrouwbaarheid en rechtvaardigheid aankomt; die bovendien dwaalt en een andere godsdienst aanhangt.'

3.2.2 Structuur

In de Historiën krijgen buitenlandse incidenten meer aandacht dan binnenlandse aangelegenheden. Zo zijn uitweidingen over de pest, aardbevingen e.d. gevoelig korter dan de etnologische uitweidingen over vreemde volkeren. Eigen aan het historiografische genre is het inlassen van redevoeringen – gehouden door centrale historische figuren- en van ‘auteursnoten’, opmerkingen van Agathias zelf. Dit zijn korte tussenkomsten om het verslag te ordenen, om na een uitweiding naar het hoofdverhaal terug te keren, om zichzelf te verontschuldigen wanneer hij zich laat meeslepen, of om zichzelf als autoriteit ter zake op te werpen, de mogelijkheden zijn legio.

Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα ὄντινά με τρόπον ἢ τοῦ λόγου φορὰ παραλαβοῦσα καὶ τῷ ἀξιαγάστῳ, οἶμαι, τῶν πράξεων ἡδομένη ἐς τόδε ἤγαγε προπετείας, ὡς τὰ ἐν μέσῳ ὑπερβάντα τῶν πορρωτάτῳ ἐπιμνησθῆναι. οὐκοῦν ἐπειδὴ νῦν γοῦν ἐπέγνων ὅποι ἀφῖγμαι καὶ ὅθεν ἐξέβην, ἐκεῖνα μὲν ἑατέον πρὸς τὸ παρόν, ἐν τοῖς οἰκείοις ἀναγραφήσόμενα χρόνοις· ἐπανήξω δὲ αὐθις ἐς τὸ ξυνεχὲς καὶ ἀκόλουθον τῶν προτέρων. (Hist. 5.30.1-2)

Maar ik begrijp niet hoe de vaart van mijn verhaal me zo heeft kunnen meeslepen en de vreugde omdat de gebeurtenissen zo bewonderenswaardig waren, me tot zoveel precipitatie geleid heeft, dat ik gebeurtenissen die zich daartussen voorgedaan hebben links heb laten liggen en latere vermeldde. Aangezien ik nu weet waar ik ben beland en vanwaar ik uitgegaan ben, zal ik die latere gebeurtenissen voorlopig buiten beschouwing laten: ze zullen in hun eigen periode aan bod komen. Ik kom nu terug op de draad van het verhaal, en op het vervolg van wat eerder plaatsvond.

ὥστε εἰ καὶ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι ἔνια τῶν ἐπὶ Καβάδῃ ἀφηγηθέντων ἑτέρως ἀπήγγελλται, ἀλλ’ ἡμῖν ἀκολουθητέον τοῖς Περσικοῖς χειρογράφοις καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων ὡς ἀληθεστέρων ἀντιληπτέον. (Hist. 5.30.5)

‘Zodat, zelfs als enkele van de vertelde zaken over Cavades’ regime door Procopius anders worden verteld, we toch de Perzische annalen moeten volgen en hun inhoud als juister beschouwen.’

De redevoeringen van gezanten, generaals i.v.m. vredesonderhandelingen, het aansporen van de manschappen tot de strijd, etc. zijn noch emblematisch voor het karakter van de spreker, noch een expressie van Agathias’ persoonlijke mening. Het zijn retorische oefeningen die op gepaste plaats en moment de gepaste gevoelens uitdrukken. (Cameron 1970: 36)

3.2.2 Inhoud⁹

De Historiën betreffen de oorlogen door Justinianus tegen Goten, Vandalen, Perzen, Franken en Hunnen gevoerd.

Inleiding: Agathias recapituleert gebeurtenissen beschreven bij Procopius: o.a. **23** De dood van Arcadius en de aanstelling van Yezigerd I als voogd over Theodosius; verwickelingen in Perzië onder Bahram en Perozes. Troonsbestijging van Cavades, zijn afzetting en restauratie van zijn gezag. Inname van Amida ten tijde van Anastasius en de problemen die dit voor kersvers keizer Justinus I oplevert. **24**

⁹Agathias on the Persians (<http://www.sasanika.com/pdf/Agathias%20Final.pdf>), passim, geraadpleegd op 16-3-2007; Cameron (1969: 23-24).

Oorlogen van Justinianus tegen Cavades en Chosroes in Syrië en Armenië. **27** Inname en vernietiging van Syra, Beroea en Antiochië door Chosroes, belegering van Edessa. **29** Byzantijnse expedities tegen Chorianes, Mermeroes en Perzische troepen in Lazica en Petra (Lazica).

Boek 1: Verovering van Italië op de Goten door Narses. Eerste confrontaties met de Franken.

1.1-22 Gebeurtenissen in Italië na de nederlaag en dood van Teias (herfst 552) tot winter 553/4. Op verzoek van de Goten trekken de Franken en de Alemanni onder leiding van Leutharis en Butilinus naar Italië. **2-4** is een excursus over zeden en gewoonten der Franken en de gebeurtenissen na Clovis' dood (511). **11-12** Narses neemt makkelijk Toscaanse steden in, ook Cumae, Volterra, Luni en Pisa. **12-13** Narses' grote misleidingsmanoeuvre met de gijzelaars uit Lucca.

Boek 2: Verderzetting van de oorlog in Italië door Narses. **1-13** De Franken trekken onder leiding van Leutharis en Butilinus naar Zuid-Italië. Leutharis sterft na terugkeer in Venetië, Butilinus sneuvelt bij de rivier Casulinus (Volturno) en zijn troepenmacht wordt vernietigd (herfst 554). Narses belegert de Goten in Campsa. **14** Campsa geeft zich over (lente 555). Theodobald sterft, de vroegere mederegent Clothar is nu koning der Franken (558/559). **15-17** Een aardbeving (551) richt verwoesting aan op Kos en in Berytus. Uitweiding over de aardbeving in Thralles van 27 v. Chr. Begin van een hernieuwde oorlog tussen Byzantijnen en Perzen. **18-27** Het conflict in Lazica (Verderzetting van Procopius). De Perzische generaal Mermeroes (lente 555 v. Chr.) sterft na Telephis te hebben ingenomen. **23-32** **Excursus** over Perzische zeden en religie. Herkomst en genealogie van de Sassanieden, Chosroes I en diens bewondering voor de 'valse' filosoof Uranius.

Boek 3-4: **1-2** Tweede voorwoord. Persoonlijke elementen. **2-14** Verderzetting van de oorlog in Lazica. Het verhaal begint opnieuw vanaf de dood van Mermeroes. Nachoragan is zijn opvolger. Gubazes, koning van Lazica, sterft door een complot van de Byzantijnse generaals (einde zomer 555). Gevolgen van de dood van Gubazes in Lazica (winter 555-556). Justinianus maakt Tzathes koning. **15-28** Nachagoran en Tzathes komen aan in Lazica (lente 556). De Misimiani vermoorden de Byzantijnse generaal Soterichus en sturen gezanten naar de Perzen met de boodschap dat ze zich bij hen zullen aansluiten. Nachagoran moet zijn troepen terugtrekken na een Byzantijnse aanval en keert in de winter 556-557 naar Iberia terug. **4.1-11** Proces tegen de moordenaars van Gubazes. Het Byzantijns leger overwintert te Lazica. De Misimiani sturen ambassade naar Nachagoran in Iberia (lente 557). Expeditie tegen de Misimiani (zomer 557). De Perzische aanwezigheid blokkeert de Byzantijnse krijgsverrichtingen. **4.15.4** De Perzen trekken zich terug, de Byzantijnen nemen het gebied van de Misimiani in, laatstgenoemden geven zich over (winter 557) **21-22** Justinianus zet generaal Martinus af en stelt Justinus, zoon van Germanus, aan tot στρατηγὸς αὐτοκράτωρ.

23. 2-5 Nachagoran wordt wegens zijn nederlaag bij de rivier Phasis op bevel van Chosroes gevild. **2de excursus¹⁰ 23.6-8** Herkomst van deze barbaarse gewoonte. Ardashir en Shapur zijn bloeddorstige monsters. Shapur liet keizer Valerianus villen. Opvolgingslijst van de Sassanieden: Ardashir, Shapur, Hormizd, Bahram I, II en III, Narsah, Hormizd II, Shapur II, Ardashir II, Shapur III, Bahram IV, Yezigerd, Bahram V, Yezigerd II, Perozes, Balash, Cavades, Zamaspes. **27.6 – 29.8** Cavades. **29.9-30. 10** Chosroes. **30, 6-10** Chosroes stuurt vredesonderhandelaars naar Constantinopel. Wapenstilstand.

Boek 5. 1-2 Expeditie tegen de Tzani. **3-9** Tweede grote aardbeving (14-23 december 557). Heropbouw van Agia Sophia (562). **10** De pest (lente 558). **11-25** Belisarius, oorlogsveteraan, overwint de Cotriguren onder leiding van Chan Zabergan in de buurt van Constantinopel. **11.2** etnologische uitwijding over Hunnen. **16** Belisarius bivakkeert net buiten Constantinopel, in een dorpje Chettus samen met zijn persoonlijk elitekorps en boeren. **17-18** Aanmoedigingsspeech. **19. 3-20** Belisarius' strategie en verloop van de strijd. **19. 10** Belisarius breekt door de rangen van de vijand en jaagt hen op de vlucht. De Hunnen die blijven, gaan een gewisse dood tegemoet. **20. 4** Belisarius heeft niet de gewoonte een verslagen vijand te achtervolgen. **20. 5-7** Afgunstig op Belisarius' succes, overhalen enkelingen Justinianus om Belisarius terug te roepen, waarop de Hunnen dadelijk opnieuw in de aanval gaan (**20, 8**) **21**: Germanus verdedigt de lange muren tegen de Hunnen. Ze willen vertrekken indien ze geld zien. Justinianus gaat akkoord, wat veel kritiek uitlokt. Hij stoekt Sandilch, koning van de Utriguren, tegen de Cotriguren op met een brief, waarop Sandilch optrekt tegen de andere stam, hun woongebied verwoest en de terugkerende Cotriguren afslacht. De vijandigheden blijven voortduren en Cotriguren en Utriguren roeien elkaar uit. De Historiën breken abrupt af bij hoofdstuk 25.

3.2.3 Zijn Bronnen

3.2.3.1 Procopius

Agathias imiteert Procopius op vele gebieden, zowel wat de ordening, de samenstelling van het materiaal, als de inhoud betreft. Dit wordt aangetoond door de excursussen¹¹ over zeden, gewoontes en religie van de volkeren waarover hij schrijft. Agathias houdt ervan klemtoon te leggen op barbaarsheid, of in het geval van de Perzen die zelfs te overdrijven en zo een scherpe tegenstelling te creëren met de '*Romanitas*' van Byzantium. (Cameron 1970: 63)

10

Gebaseerd op de Perzische rijksannalen en belangrijk omdat deze annalen zelf later verloren zijn gegaan.

¹¹De twee excursussen over Merovingisch Gallië en Sassanidisch Perzië kunnen zonder gevolgen voor de samenhang van de tekst worden verwijderd, hoewel ze minstens een derde van de totale tekstlengte uitmaken.

Verder delen Agathias en Procopius enkele ideologische opvattingen. Ze stellen personen en hun motivaties zeer zwart-wit voor. Iemand is volledig goed of volledig slecht. De acties van centrale personen bepalen gebeurtenissen, niet de historische economische en diplomatieke factoren. Beiden hadden sympathie voor de klasse van de grondbezitters en de senatoriale stand die Justinianus' vernieuwingen met lede ogen aanschouwden. Justinianus zelf ervoeren ze als een revolutionair. Ze delen ook een onverholen weerzin voor religieus fanatisme, aanleiding tot vele christenvervolgingen. Naast gegevens die eveneens bij Procopius voorkomen, zoals de aardbevingen en pest, zijn er ook meer incidentele opmerkingen van Agathias gaande van bepaalde steden, forten en rivieren, tot filosofen en ongehoorzame legeraanvoerders. Veel van zijn observaties, zoals de latere expeditie van Narses in Italië, zijn elders niet geattesteerd. Alleen al op grond daarvan is Agathias een waardevolle historische bron. Er zijn ook verbale echo's uit Procopius aanwezig. (Cameron 1970: 148)

Gibbon definieerde het grootste verschil tussen beide historici treffend: *We must now relinquish the statesman and soldier, to attend the footsteps of a poet and rhetorician.*¹² Hij noemt Agathias in de context van de Historiën dichter omdat die ervan houdt zijn fantasie de vrije loop te laten en nogal veel ruimte aan filosofische overpeinzingen te besteden.

Hij was bovendien geen ooggetuige maar had zijn informatie wel van ooggetuigen. Bijgevolg werd hij lange tijd minder gewaardeerd omwille van het ontbreken van zogenaamd gezond verstand en van onvoldoende feitelijke kennis. (Cameron 1970: 143)

Zo zijn geografische details en de chronologie niet altijd volledig correct. Agathias was trots op zijn onpartijdigheid, maar *was not equipped to write political or military history. ... His interest lay in the field of scholarship and ideas.* (id.: 31)

Daar staat tegenover dat Procopius als Belisarius' secretaris, de gebeurtenissen van dichtbij kon volgen en soms zelf op het slagveld aanwezig was. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat Procopius omwille van zijn grotere betrokkenheid, politiek meer geëngageerd was. Agathias is hierdoor, wanneer het over Belisarius gaat, objectiever dan Procopius.

Het is mogelijk dat Agathias in zijn inleiding (over hoe hij aan het reeds behandelde materiaal geen aandacht meer zal besteden Hist. Praef. 22/24) impliceert dat hij een ander licht op de zaken zal werpen. (Cameron 1970: 132-134)

Bury (1923²: 430-431) evalueert Agathias negatief. Agathias' schrijfstijl is bloemiger dan die van Procopius, maar zijn persoon is minder interessant. Frenzo (1975: X) kan Agathias' schrijfstijl wel appreciëren:

Indeed the impassioned rhetoric of his speeches and the by no means negligible though somewhat uneven quality of his narrative suggest that, had he lived in a different age, Agathias might have achieved his true fulfilment as a historical novelist. In the way he handles a theme, for instance, or presents a series of events he sometimes

---

12

Gibbon (1766-88: ch. XLIII, noot 47).

shows a sense of dramatic fitness and eagerness to impose a pleasing pattern on the mind of the reader which would belong better to a work of romantic fiction than to a piece of sober historical writing.

3.2.3.2 Andere

Agathias deed moeite om nieuwe bronnen in handen te krijgen. Zo maakt hij melding van Sergius, een tolk/vertaler, woonachtig in het Perzië, die hem de Sassanidische rijksnotulen, na ze zelf vertaald te hebben, doorspeelde. Agathias verwerkte deze notulen in zijn excursus over de Perzen, o.m. In de passage over de adoptie van Theodosius door Yezigerd.¹³

“ή τε γὰρ τῶν Περσικῶν βασιλέων διαδοχὴ καὶ ὁ τῶν ἐνιαυτῶν κατάλογος καὶ συλλήβδην φάναι ἅπαν μοι τὸ ἐπηγγελμένον ξυνετελέσθη. οἶμαι δὲ ἄγαν ἀληθῆ ταῦτα καθεστάναι καὶ ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐκπεπονημένα, ὡς δὴ ἐκ τῶν Περσικῶν βιβλίων μεταληφθέντα. 3 Σεργίου γὰρ τοῦ ἐρμηνέως ἐκεῖσε γενομένου καὶ τοὺς τῶν βασιλικῶν ἀπομνημονευμάτων φρουρούς τε καὶ ἐπιστάτας μεταδοῦναι οἱ τῆς περὶ ταῦτα γραφῆς ἐκλιπαρήσαντος (πολλάκις γὰρ αὐτὸν ἐς τοῦτο προτρέψας ἐτύχανον), προσθέντας δὲ καὶ τὴν αἰτίαν, ὡς οὐκ ἄλλου του χάριν ζητοῖ τῶνδε τυχεῖν ἢ ὥστε καὶ παρ’ ἡμῖν ἀνάγραπτα ἔσεσθαι τὰ σφίσις ἐγνωσμένα καὶ τίμια, παρέσχον εὐθὺς εὐ γε ποιῶντες ἐκεῖνοι, οὐκ ἄχαρι τὸ χρῆμα εἶναι ἡγούμενοι, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐκλείας τοῖς σφῶν βασιλεῦσιν ἐσόμενον, εἰ μέλλοιεν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις γινώσκεισθαι, ὁποῖοί τε γεγόνασι καὶ ὅποσοι, καὶ ὅπως ἢ τοῦ γένους αὐτοῖς ἀποσέσωσται τάξις. 4 λαβὼν οὖν ὁ Σέργιος τὰ τε ὀνόματα καὶ τοὺς χρόνους καὶ τῶν ἐπ’ αὐτοῖς γεγεννημένων τὰ καιριώτερα καὶ μεταβαλὼν εὐκόσμως εἰς ἡ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν (ἦν γὰρ δὴ ἐρμηνέων ἀριστος ἀπάντων καὶ οἷος ὑπ’ αὐτοῦ Χοσρόου θαυμάζεσθαι, ὡς ἐν ἑκάτερα πολιτεία τὰ πρωτεῖα λαχὼν τῆς ἐπιστήμης), εἰκότως οὖν ἀκριβεστάτην ποιησάμενος τὴν μετάφρασιν ἀπεκόμισέ τέ μοι ἅπαντα μάλα πιστῶς καὶ φιλίως καὶ προὔτρεψε διανύειν τὴν αἰτίαν, ἐφ’ ἣπερ αὐτὰ καὶ παρείληφε. καὶ τοίνυν διήνυσται. 5 ὥστε εἰ καὶ Προκοπίω τῷ ῥήτορι ἔνια τῶν ἐπὶ Καβάδῃ ἀφηγηθέντων ἑτέρως ἀπήγγελλται, ἀλλ’ ἡμῖν ἀκολουθητέον τοῖς Περσικοῖς χειρογράφοις καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φερόμενων ὡς ἀληθεστέρων ἀντιληπτέον.” (Hist. 4.30.2-5)

Wat ik aangekondigd had, nl. de opvolging van de Perzische keizers en een catalogoog van de jaren, werd door mij volbracht. Ik meen dat dit zeer getrouw en gedetailleerd werd weergegeven aangezien het uit de Perzische annalen is genomen. 3. Sergius, de tolk, kon immers, toen hij daar was, de bewakers en opzichters van de keizerlijke archieven overtuigen om hem toegang tot de geschriften die daarover handelen, te geven (want ik had hem zeer vaak daartoe aangezet), toen hij er de reden aan toevoegde dat hij hun enkel om die gunst vroeg opdat ook bij ons hun gewoonten en voorkeuren zouden bekend zijn, stonden ze dat meteen toe, in de mening dat ze er goed zouden aan doen en dat het geen kwaad kon voor de reputatie van hun keizers als ook de Romeinen vernamen van welke aard zij waren en hoeveel en de volgorde en manier waarop de opvolging van dynastieën gebeurde. 4. Dus nam Sergius akte van hun namen, data en de belangrijkste gebeurtenissen en vertaalde dit alles ordelijk naar het Grieks (want hij was van alle tolken de beste en van zo'n niveau dat Chosroes zelf hem bewonderde zodat hem in beide rijken het grootste lof omwille van zijn vak te beurt viel). Toen hij een zeer nauwkeurige vertaling had gemaakt, bracht hij mij alles, trouw en in vriendschap, en zette mij aan de voorwaarde waarop hij die zaken had ontvangen, te vervullen. En dit wordt nu voltooid. 5. Zodat, zelfs als enkele van de vertelde zaken over Cavades' regime door Procopius anders worden verteld, we toch de Perzische annalen moeten volgen en hun inhoud als juist beschouwen.

Sergius' informatie was belangrijk. Latere historici zoals Syncellus en Zonaras steunden voor dit materiaal op Agathias. Syncellus citeerde Agathias, Zonaras nam op zijn beurt de Agathiaspassage uit Syncellus over.¹⁴ (Cameron 1964: 82-84) In het hoofdverhaal vermeldt hij nergens hoe hij zijn

¹³Zie Cameron (1969: 69-77) over de relatie met de annalen en voor Agathias' werkwijze en interpretatie (betrouwbaarheid) van de bronnen, vb. wat het zoroastrisme betreft.

¹⁴Zie Cameron (1964: 82-84).

materiaal verzameld heeft. In de excursus over de Franken, die zeer gedetailleerd is, ontleent hij veel aan Procopius, maar zegt nergens waar hij zijn informatie haalde.

Agathias zal later zelf het model zijn van Menander Protector, Leo Diaconus en Genesisus.

(Apostolopoulos 1894 in: Cameron 1970: 63)

Deze expliciete bronvermelding is misschien wel de uitzondering die de regel bevestigt dat hij elders minder scrupuleus te werk ging. Enkel bij de vermelding van de aardbeving in Berytus, waar hij zelf bij was en bij het verhaal van Chaeremon van Thralles, laat hij blijken dat het om zijn eigen informatie gaat (Hist. 2.15.7) “ἐτύχχανον γὰρ αὐτοῦ διατριβῶν παιδείας ἕνεκα τῆς πρὸς τῶν νόμων” (want ik verbleef toevallig ter plaatse omwille van mijn juristenopleiding). Elders vinden we vage referenties, zoals: (Hist. 2.10.8) “ἐμοὶ δὲ τις τῶν ἐπιχωρίων ... ἔφη” (een van de inboorlingen wist mij te vertellen) of (Hist. 3.4.6) “φασιν οἱ τὰ ἀκριβέστατα γινώσκειν πεπιστευμένοι.” (zeggen diegenen die geacht worden over de meest betrouwbare informatie te beschikken). Het meeste heeft hij dus hoogstwaarschijnlijk uit mondelinge bron.

Hij duidt een van zijn schriftelijke bronnen aan:

(Hist. 2.17.6) “ταῦτα δὲ οὕτω ξυνενεχθῆναι δηλοῖ μὲν πού καὶ ἡ πάτριος τοῦ ἄστεος ἱστορία, οὐχ ἥκιστα δὲ τοῦ πύργου, ὅπερ ἔκεισε ἐλθὼν ἀνελεξάμην.” (Dat dit zo verzameld wordt, toont ook de geschiedenis van de stad aan en niet in het minst het epigram dat ik heb gelezen toen ik daar kwam.)

Hoeveel werk er in het verzamelen van de bronnen ook mag gekropen zijn, feit is dat de gewone verhalende stukken ‘vehikels’ voor literaire decoratie zijn. Agathias wilde op gebied van stilistische finesses en literaire inkleding Procopius overtreffen. Beiden waren niet echt ‘historische denkers’, om verschillende redenen echter: Procopius’ interesse en talent lag vooral in verslaggeving van de feiten. Agathias van zijn kant bekeek geschiedenis vanuit een puur morele en literaire interesse. Volgens Cameron is het bij een dergelijk historicus ten eerste aan te raden bij het lezen de gegevens elk apart in de eigen context te evalueren en bij twijfel een ander historicus te raadplegen. Wanneer je dan niet op een inconsistentie bent gestoten, is er geen enkele reden om Agathias’ gegevens niet te vertrouwen. Op voorhand zaken als onhistorisch afdoen omdat hij het soms fout voorheeft, is veel minder te verdedigen. De ene sectie van de Historiën heeft meer waarde dan de andere, zo lijkt Agathias over Italië op sommige punten beter geïnformeerd dan Procopius. (Cameron 1970: 132/42-43)

3.3 Wereldbeeld

3.3.1 Christendom

Op het eerste zicht lijkt de Historiën het werk van een heiden, omwille van de seculiere inhoud en het feit dat Agathias geen openlijk christelijke termen benut. Zo wordt ἐκκλησία – hier de Agia Sophia - omschreven als (Hist. 4.24) 'τινα νεῶν τῶν παρὰ Χριστιανοῖς σεμνοτάτων' Dit gaat hand in hand met de Byzantijnse voorkeur voor perifrased. Volgens Cameron (1970) is Agathias een overtuigde christen.

Zijn voornaamste bezorgdheid geldt niet de waarheid wel moraliteit. Van alles wat een mens deugdzamer maakt, moet akte worden genomen. Hij doet dit door morele oordelen te vellen - altijd zwart-wit en zeer exemplarisch: de 'goeden' worden geprezen, de 'slechten' veroordeeld. Daardoor wordt de idee dat beide partijen ergens gelijk zouden kunnen hebben radicaal van de hand gewezen. Zo zijn historische nederlagen het gevolg van het begaan van goddeloze misdaden.

Over het complot van de Byzantijnse generaals tegen Buzes, de koning van Lazica:

(Hist. 3.8.2) 'καίτοι πῶς οὐ λίαν ἀρίθλον, ὡς θεῖόν τι μῆνιμα τοῦ ἀνοσίου αἵματος ἕκατι τὰ Ῥωμαίων ἔσφηλε πλήθη.' (Hoezeer is het niet duidelijk dat een soort goddelijke toorn omwille van het goddeloze bloedvergieten het Byzantijnse leger deed vallen.)

God straft midadigers omwille van hun ἀδικία (Hist. 2.10.1). Hij schenkt de overwinning aan de rechtvaardigen. Een interveniërende godheid is met andere woorden een adequate en plausibele historische oorzaak. Geschiedenis wordt voorspelbaar. Agathias slaagt er altijd in ergens een wandaad bloot te leggen die uiteindelijk zware gevolgen krijgt. Iets zomaar toewijzen aan willekeur, Τύχη of Ἀνάγκη –wat Procopius vaak doet, is voor Agathias te banaal. Het Τύχη-concept werkt relativerend en relativeren is duidelijk iets waartoe Agathias niet in staat is. Hij heeft geen inzicht in historische causaliteit (id. 33, 53, 59, 89).

Agathias was een christen. Hij twijfelde sterk aan het feit dat de adoptie van Theodosius door Yezigerd I effectief had plaatsgevonden omdat hij het ondenkbaar vond dat Arcadius zijn geliefde zoon zou toevertrouwen aan een dwalende van een ander geloof: (Hist. 4.26.6) πρὸς γε τὰ ἐς θεὸν πεπλανημένῳ καὶ ἀλλογνώμονι. Het onheil dat de Alamanni overviel, was te danken aan θεοῦ ἀθεραπευσία (Hist. 1.9).

Agathias ziet geschiedenis als de ontplooiing van het goddelijk plan. De wereld wordt geleid door een goddelijke voorzienigheid: (Hist. 2.15.13) 'ἀπόχρη δὲ ἡμῖν, εἴ γε τοσοῦτον μόνον εἰδείμεν, ὡς θεῖῳ νῶ καὶ βουλῇ κρείττονι ἅπαντα διατέτεκται' (Het volstaat voor ons te weten, zelfs als we enkel dat weten, dat alles wordt geregeld door een goddelijk plan).

Theologie is voor hem de hoogste vorm van kennis: (Hist. 2.29.3) 'καὶ θεολογίας ἐφάπτεσθαι, πράγματος οὕτω μακαρίου τε καὶ ἀνεφίκτου καὶ μείζονος ἢ κατ' ἀνθρώπους καὶ μόνῳ τῷ ἀγνοεῖσθαι θαυματομένου.' (... en zich op theologie te storten, iets dat zo gezegend en

onbereikbaar is, het menselijk verstand te boven gaat en alleen omwille van zijn onkenbaarheid wordt bewonderd.)

De soms late interventie van God veroorzaakt het ogenschijnlijke onrecht in de wereld. Zondaars vroeg of laat worden gestraft (Hist. 22.8): 'οὐ γὰρ ἄμα τῷ πλημμελεῖν καὶ τὰς τιμωρίας ἀναμετρεῖσθαι πεφύκαμεν, μετὰ χρόνον δὲ ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἴσως ἡνίκα τῶν προειργασμένων ἐπιλελήσμεθα.' (want wij worden namelijk niet op het moment van de overtreding bestraft, maar na een tijd, wanneer we misschien onze daden zijn vergeten.) Agathias gelooft in vrije wil, de mens is verantwoordelijk voor zijn daden en moet er de eventuele gevolgen van dragen. Goddelijke afgunst (φθόνος) zoals bij Procopius (Bella 6.8.1; 6.13.16) ontbreekt volledig. De herodotische noties ὕβρις-νέμεσις zijn wel aanwezig, ze krijgen een christelijke betekenis en een grotere morele lading. Misdadigers worden gestraft voor hun ὕβρις. Agathias is eveneens totaal tegen de vervolging van christelijke sektariërs gekant.

3.3.2 Politiek

Agathias was bij Procopius vergeleken, veel milder gestemd tegenover het Byzantijnse regime. Hij maakte drie regimes mee, maar stierf vooraleer hij de kans had kritisch te worden tegenover Justinus' II stilaan meer en meer ontsprekend bewind. Er kwamen nieuwe vervolgingen en het was reeds geruime tijd niet meer mogelijk openlijk kritiek uit te oefenen.

De Byzantijnse historiografie is in het algemeen intrinsiek politiek van aard. Agathias' Historiën bevatten evenwel in de praktijk zeer weinig politieke commentaar. Het is een militair werk geschreven door een jurist.¹⁵ Over het algemeen wilde hij geen politiek statement maken. Ontzag voor de grootsheid van het rijk komt bij hem op de eerste plaats.¹⁶ Zo gaat hij snel voorbij aan de reden van het vertrek van de filosofen na het sluiten van de academie. Hij vond het onkies om de aandacht te vestigen op een keizer die de knapste mensen uit het rijk verdrijft. De weergave van de toestand in Perzië, voor de filosofen weerzinwekkend, is dan weer een zeer goede gelegenheid om de Perzen nog maar eens in een slecht daglicht te stellen en het contrast met een stralend Byzantium in de verf te zetten. Hier en daar zijn er dus toch plaatsen waaruit men kan afleiden hoe hij juist tegenover het regime stond, namelijk zeer positief.¹⁷ Het voorwoord van de Cyclus kan eveneens zo geïnterpreteerd worden. Uitsluitel over Agathias' persoonlijke opvattingen geeft deze passage evenwel niet. De territoriale uitgestrektheid van het imperium te loven, was immers stilaan een gemeenplaats geworden.

---

¹⁵Cf. zijn dichtersmentaliteit (Gibbon 1766-88).

¹⁶Cameron 1970: 36.

¹⁷Anderzijds hecht Agathias veel belang aan eerlijkheid en integriteit. Hij geeft hevige kritiek op panegyristen: (Hist. Praef. 16-20) zij geven niets om de waarheid en hechten enkel belang aan het vleien van de machthebbers met het oog op persoonlijke winst. Volgens sommigen haalt Agathias hier uit naar Procopius.

Agathias prijst Justinianus¹⁸ omwille van de controle over de gebieden in het oosten en de relatie met de Perzen (vredeverdrag van 561). Agathias' gevoelens over de macht van Byzantium in het oosten spreken hier voor zichzelf:¹⁹ [Anth. Pal. IV. 3:47-52/65-82²⁰]

(50) Μὴ τις ἐπαυχενίοιο λιπῶν ζωστήρα λεπάδνου
βάββαρος ἐς Βασιλῆα βημάχον ὄμμα τανύσση
μηδ' ἔτι Περσὶς ἀναλκὶς ἀναστείλασα καλύπτρη
ὄρθιον ἀθρήσειεν, ἐποκλάζουσα ἐγδαίη
καὶ λόφον ἀυχήεντα καταγνάπτουσα τενόντων
Αὐσονίοις ἀκλήτος ὑποκλίνοιτο ταλάντοις.

...
(65) μηδὲ γὰρ ἀυχήσειεν Ἰωλκίδος ἔμβολον Ἄργους,
ὅττι πόνους ἥρωος ἀγασσαμένη Παγασαίου
οὐκέτι Κολχίς ἄρουρα, γονὴ πλησθεῖσα Γιγάντων,
εὐπτολέμοις σταχύεσσι μαχήμονα βῶλον ἀνοίγει.
κείνα γὰρ ἢ μῦθος τις ἀνέπλασεν, ἢ διὰ τέχνης
(70) οὐχ ὀσίης τετέλεστο, πόθων ὅτε λύσσαν ἐλοῦσα
παρθενικὴ δολόεσσα μάγον κίνησεν ἀνάγκη·
ἀλλὰ δόλων ἐκτοσθε καὶ ὄρφναίου κυκεῶνος
Βάκτριος ἡμετέροισι Γίγας δούπησε βελέμοις.
οὐκέτι μοι χῶρός τις ἀνέμβατος, ἀλλ' ἐνὶ πόντῳ
(75) Ὑρκανίου κόλποιο καὶ ἐς βυθὸν Αἰθιοπῆα
Ἰταλικαῖς νήεσσιν ἐρέσσειται ἡμερον ὕδαρ.
Ἄλλ' ἴθι νῦν ἀφύλακτος ὄλην ἠπειρον ὀδεύων,
Αὐσόνιε, σκίρτησον, ὀδοιπόρε· Μασσαγέτην δὲ
ἀμφιθέων ἀγκῶνα καὶ ἄξενα τέμπεα Σούσων
(80) Ἰνδῶσης ἐπίβηθι κατ' ὀργάδος· ἐν δὲ κελεύθοις
εἶ ποτε διψήσειας, ἀρύεο δοῦλον Ὑδάσπην.'

'Laat geen barbaar het koord van het juk van zijn nek losmaken en zijn ogen op onze keizer, een geweldige strijder, vestigen. Laat geen zwakke Perzische vrouw haar sluier opheffen en hem recht in de ogen kijken. Maar laat haar ongevraagd, ter aarde neerknielend en de trotse boog van de nek buigend, zich onderwerpen aan het Romeinse recht. ...

Laat de boeg van de Iolkische Argo niet bluffen dat het Colchische land, in bewondering voor de werken van de Pagasische held, niet langer vruchtbaar wordt door het zaad van giganten en de oorlogszuchtige bodem niet langer opent voor een strijdlustige oogst. Want dat is of een verzonnen verhaal of het resultaat van een onzalige kunst, toen het listige meisje, gek van verlangen, haar magische krachten ontbond. Maar zonder list of duister toverdrankje sneuvelde de Bactrische gigant door onze pijlen. Niet een land is nog ontoegankelijk voor mij, Italische schepen doorkruisen de wateren van de Kaspische zee en de verre Rode Zee. Maar ga nu Romeinse reiziger, trek onbezorgd door gans het continent en verblijd je. Doorkruis de uithoeken van Scythië en de onvriendelijke vlaktes van Susa, betreed de velden van India en als je dorst mocht krijgen onderweg, put water bij een Hydaspsische slaaf.'

Het wordt interessanter in boek 5 van de Historiën. Agathias legt met afkeuring uit hoe het zo ver was kunnen komen dat de Hunnen in 559 tot in Constantinopel zelf waren doorgedrongen. Justinianus' onwijze beslissingen hadden deze ramp veroorzaakt. Troepen werden verwaarloosd (Hist. 5.14.1 tot einde), soldaten kregen op onregelmatige tijdstippen hun ontoereikende soldij uitbetaald. Justinianus verkoos barbaarse huurlingen in het leger in te lijven, wier betaling zwaar op de rijkskas ging wegen. Agathias lijkt niet doof voor de kritiek van de bevolking op het feit dat de naburige burenen met

¹⁸Cameron (1966, 1980).

¹⁹ "Agathias on the Persians" (= <http://www.sasanika.com/pdf/Agathias%20Final.pdf>: 1, op 17/5/2007.

²⁰Mackail 1890 in: zie supra.

subsidies²¹ werden gesust (Hist. 5.24.1-3), maar hij ziet het als een noodzakelijk kwaad. Het maakt deel uit van Justinianus' diplomatieke genie.

Anderzijds wordt in dezelfde passage naar de veroveringsoorlogen verwezen als 'τούς μεγίστους ἐκείνους πολέμους' en naar Justinianus als 'ἐπειδὴ πρότερον Ἰταλίαν ξύμπασαν ἐχειρώσατο καὶ Λιβύην ... πρῶτος ὡς εἰπεῖν ἐν τοῖς κατὰ τὸ Βυζάντιον βεβασιλευκόσι Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ὀνόματί τε καὶ πράγματι ἀπεδέδεικτο' (omdat hij voordien Italië en Afrika had bedwongen ... werd hij, om zo te zeggen, van allen die ooit Byzantium regeerden, de eerste keizer van de Romeinen, in naam maar ook daadwerkelijk); en verdedigt hij elders Justinianus tegen kritiek op de subsidies.

Zo evalueert Agathias Justinianus' regime op twee verschillende manieren. Wanneer het hem beviel, verdoezelde hij kritiek. Zo (Hist. 5.20) geeft hij jaloerse hovelingen en niet Justinianus de schuld van Belisarius' terugroeping in 559.

In de redes die hij de vijanden van het rijk in de mond legde, kon hij onverholener commentaar geven op het bestuur en indirect zeggen wat hij in het kaderverhaal niet wilde zeggen. Wanneer hij het heeft over het overlopen van de Lazi naar de Perzen (Hist. 3. 9), laat hij Aeëtes' de grieven van de Lazi uiteenzetten: de Byzantijnen minachten hun vazalstaten, Justinianus is een revolutionair die de moord op Gubazes beraamde én (Hist. 3. 9.6) 'ἔχουσι δὲ καὶ βασιλέα πανουργότατον, καὶ ταῖς μεταβολαῖς τῶν ἀεὶ παρόντων ἡδόμενον.'²² (Ze hebben een uiterst misdadig keizer die er genoeg in scheidt voortdurend onrust te stoken). Phartazes, een Colchiër, weerlegt dadelijk daarna Aeëtes' argumenten. Zo wordt alle commentaar terug teniet gedaan.

3.4 Zijn Stijl²³

*Agathias of Myrina was not, let it be said, a writer of the first rank. ... Agathias has always suffered from the inevitable comparison with the more glamorous Procopius; yet it is Agathias who is the more typical of the period.*²⁴

Agathias wordt over het algemeen als de laatste echte historicus van de late oudheid beschouwd. Op literair gebied krijgt hij niet zo veel erkenning als Procopius. Zijn taalgebruik komt gekunstelder over. Zo McCail (1969: 51-3):

Despite many self-conscious allusions to the Attic classics, its whole ethos is far closer to Asianist rhetoric. ... Some modern critics have found the effect so bizarre as to entertain the possibility that Greek was not Agathias' native speech. ... His failures are those of taste, not learning.

²¹Vergelijk met de verwijten in *Historia Secreta* 11.

²²Id. *Historia Secreta* 2.1.

²³Cameron 1970: 57-75.

²⁴Id. 1.

Agathias kon geen onderscheid tussen hoofd-en bijzaak maken. Zijn werk staat bol van digressies en moraliserende passages. Ze komen op de meest ongelegen momenten. Vorm is belangrijker dan inhoud: historische exactheid komt op de tweede plaats, imitatie van de klassieken is veel belangrijker. De overdreven retorische en literaire kwaliteiten (m.b.t. woordkeuze, zinsbouw) van het werk, die nu hinderlijk zijn, waren voor Agathias het belangrijkste en brachten hem het meeste voldoening. Een losse zinsbouw is zeer typisch voor zijn manier van schrijven, waardoor zijn werk als het ware een soort informaliteit krijgt en leesbaar blijft. Zijn bedoeling was γλυκύτης en ἀφέλεια te bereiken. Geschiedenis is altijd verhalend, daarom is een natuurlijke woordenstroom noodzakelijk. Hij gebruikt zeer veel losse nominatieven, pleonasmen²⁵, synoniemen en *constructio ad sensum* (Hist. 2.2; 4.14). Hij maakt gebruik van stoplappen zoals deictische voornaamwoorden, correlatieven, ἐκεῖνα δὴ οὖν, αὐτίκα ὄγε en οἶμαι. Zijn zinnen zijn niet periodisch, wel zeer lang, dit effect wordt o.m. bekomen door inlassing van participia en natuurlijk voegwoorden. Wanneer de aandacht van de lezer dan opnieuw op het onderwerp gevestigd moet worden, gaat dat makkelijk met δὴ οὖν, αὐτίκα, οὗτος, τοῦτος,

Wanneer er iets was dat hem kon boeien, legde hij veel originaliteit en enthousiasme aan de dag. Zo houdt hij ervan vergelijkingen te trekken tussen personen uit zijn tijd met mythische figuren of individuen uit de klassieke oudheid. Er zijn echo's van Herodotus, Thucydides,²⁶ Polybius,²⁷ Nonnus, Archaïsche woorden zijn altijd Homerisch. Zijn prooimia zijn net als die van Procopius' een patchwork van motieven en zinnen uit Diodorus.²⁸ Bij wijze van voorbeeld enkele klassieke thema's en motieven: Wanneer Chosroes I zijn generaal Nachoragan laat villen omwille van een militaire nederlaag, vergelijkt Agathias hem met Apollo die Marsyas vilt. Agathias becommentarieert de intrinsieke waarheidswaarde van de mythe en geeft commentaar op Apollo's ἀπανθρωπία. Agathias (Hist. 4.23.5) citeert daarna Nonnus' desbetreffende scène uit de *Dionysiaca* (I, 42). Hij geeft toe dat hij zich de context en de voorafgaande verzen niet herinnert, waarmee hij de indruk wil wekken dat hij uit het geheugen citeert. (Hunger 1969-1970: 25)

... ὧν δὴ καὶ Νόννος, ὁ ἐκ τῆς Πανὸς τῆς Αἰγυπτίας γεγενημένος, ἔν τινι τῶν οἰκείων ποιημάτων, ἅπερ αὐτῶ Διονυσιακὰ ἐπωνόμασται, οὐκ οἶδα ἐφ' ὅτῳ ὀλίγα ἄττα τοῦ Ἀπόλλωνος πέρι ἀφηγησάμενος (οὐ γὰρ δὴ τῶν προηγουμένων ἐπῶν ἐπιμέμνημαι) εἶτα ἐπάγει·

Ἐξότε Μαρσύαο θεημάχον αὐλὸν ἐλέγξας

Δέρμα παρηώρεσε φυτῶ κολπούμενον αὔραις.

(en een van hen is Nonnus uit Panopolis, Egypte. In een van zijn gedichten, door hem *Dionysiaca* genoemd, zegt hij het volgende, na enkele zaken over Apollo te hebben verteld (ik weet niet waarover, ik herinner mij de voorafgaande verzen niet: 'van toen hij de goden-uitdagende rietfluit van Marsyas tot de orde riep en diens huid aan een boom hing om te bollen in de wind.')

²⁵(Hist. 2.18) ἐδήουν καὶ ἐλυμαίνοντο of (Hist. 2.26) τιμῶσιν ... καὶ ὑπεράγανται.

²⁶Braun (1885) in Cameron (1970): Bij Agathias blijft de ontlending altijd beperkt tot verbale echo's.

²⁷Zie Cameron (1970: 147).

²⁸Id.: 58, 145-146.

De stad Sestos en haar band met Hero en Leander:

(Hist. 4.12.2) 'Σηστός γή ἐστὶ πόλις ἢ περιλάλητος τῇ ποιήσει καὶ ὀνομαστοτάτη, οὐκ ἄλλου τοῦ ἔνεκα, οἶμαι, ἢ μόνον ἐπὶ τῷ λύχνῳ τῆς Ἥροῦς ἐκείνης τῆς Σησιάδος καὶ τῷ Λεάνδρου ἔρωτι καὶ θανάτῳ.' ([daar] ligt de stad Sestos, veelbesproken en beroemd in de poëzie, zonder twijfel alleen maar omwille van de lamp van Hero van Sestos en de liefde en de dood van Leander.)

Na Belisarius' speech om de troepen moed in te spreken voor de slag tegen de Hunnen, vergelijkt Agathias Belisarius met Leonidas en zijn troepen met de 300, met het kleine verschil dat de Spartanen dit keer overwinnen. (Hist. 5.19.1-3) Verbale echo's van de desbetreffende passage bij Herodotus. (Cameron 1964: 46)

In Agathias' epigrammen manifesteert zich dit streven naar classicisme ook, zowel thematisch als formeel, nl. in de wij-epigrammen voor de goden van het Griekse pantheon. Dergelijke affectaties zijn soms aangenaam, soms storend, maar altijd interessant. Hunger heeft er in zijn essay nadrukkelijk op gewezen dat de betrouwbaarheid van de auteurs daar niet noodzakelijk onder moet lijden.

Stijlvermenging leidt soms tot bizarre combinaties. Agathias was geen hyperatticist, fouten en onoplettendheden maken dat duidelijk.

Hij streeft variatie na terwijl Procopius vaak gebruik maakt van dezelfde formules en structuur bij het beschrijven van een veldslag of belegering. Dit en andere affectaties zoals aanwezigheid van zeldzame woorden of archaïsmen staan duidelijkheid in de weg. Agathias bevindt zich ergens in het midden tussen het klassieke Grieks en de uiteindelijke volkstaal. Zijn stijl benadert die van de documentaire papyri.²⁹

Zie Keydell 1967: X voor vermeldingen van Agathias bij tijdgenoten.

3.5 Agathias en Three Hundred Veterans

3.5.1 Algemeen

Het hoofdstuk *Three Hundred Veterans*³⁰ (C.B. 388-405) is grotendeels op Agathias (vooral boek 5, de slag bij Chettus) gebaseerd. Graves steunt voor de andere historische gebeurtenissen die niet bij Agathias voorkomen op Procopius (voornamelijk boeken 7-8), bvb. Germanus' dood: (C.B. 393) 'Germanus died, suddenly, on his way to Italy; poisoned, some say, by Mathasontha.' (Bella 7.39.14). De vergiftiging is een toevoeging van Graves.

---

²⁹ Id. 68

³⁰De titel van het hoofdstuk verwijst naar Agathias' vergelijking van Belisarius' mannen met de Spartanen, Graves maakt ze ook en legt ze in de mond van Antonina: (C.B. 401) *Three hundred was the number of the Greeks at Thermopylae, according to the old song. Not a man of them returned, but their name will live for ever.*

Voor het overige gedeelte van *Count Belisarius* vermeldt Graves enkel Procopius als bron. Aangezien Agathias sommige zaken die bij Procopius staan herhaalt³¹ heeft Graves waarschijnlijk onbewust ook met Agathias rekening gehouden.

In *Three Hundred Veterans* staan natuurlijk ook dingen die bij Agathias niet voorkomen. Men kan ze makkelijk herkennen: bvb. het bijbelvers over de apostel Petrus³²; ‘Let these stakes be restored forthwith.’ (beide C.B. 404) en de reünie van Belisarius met zijn oude strijdmakkers. In de *Historiën* keurt Belisarius ook de troepen plaats, maar niet op de *Parade Ground*.

Graves negeert de laatste hoofdstukken van Agathias waarin Justinianus een goede reden heeft om tribuut te betalen en erin slaagt de Hunnen tegen elkaar op te stoken. Een redelijke en succesvolle Justinianus passen niet in Graves plaatje, daarom laat hij deze gegevens weg. Bovendien is Graves de lezer aan het voorbereiden op de seniele Justinianus uit het laatste hoofdstuk. Dat Germanus (ingezet tegen de Hunnen) niet vermeld wordt, is normaal, het is niet noodzakelijk voor de plot en bijgevolg een overbodig detail.

Graves is veel duidelijker wat de ‘Johns’ aangaat dan de Agathias. Hij geeft altijd een differentiërend element mee: Bloody John, John the Cappadocian, John the Armenian, ... Agathias doet dit niet (*Hist.* 3.3.2) wat na enige tijd voor verwarring zorgt.

Zoals zal blijken stemt Graves’ versie van de feiten met de *Historiën* overeen, zowel de aantallen -manschappen, gesneuvelden e.d.- als de details van het strijdverloop. Het grootste verschil is dat Graves’ vertelling in omvang sterk gecondenseerd is (bij Agathias 15 hoofdstukken).

3.5.2 Bijzonder

Een overzicht van de respectievelijke passages:

Graves' portret van Khosrou als filosoof-koning en beschermheer van Griekse filosofen is op Agathias gebaseerd.

(*Hist.* 2.30, 3-31) De filosofenvlucht naar Perzië na het sluiten van de academie en hun ontgoocheling over de Perzen aldaar.

(*Hist.* 2.31.4) Chosroes voegt een speciale clausule in het vredesverdrag van 532 in. De filosofen moet de mogelijkheid gegeven worden, in alle vrijheid en zonder voor hun leven te hoeven vrezen, eender welke overtuiging of religie aan te hangen.

(C.B. 142) *There was also a curious condition: that the pagan philosophers, who had fled to the Persian Court from Athens when Justinian closed the University there, four years previously – poor Symmachus was among their number – should be allowed to return temporarily to the Roman Empire, without fear of persecution, for the purpose of setting their affairs in order and of collecting a library of the pagan Classics for Khosrou’s own edification.*

Graves' Khosrou houdt van de klassieken en liet ze vertalen naar het Perzisch. Hij is een despoot, desondanks bestuurt hij goed. Graves' Khosrou wekt meer sympathie op dan Graves' Justinianus.

---

³¹Zie 3.2.3.1

³²“Put up again they sword into its place. For all they that take up the sword shall perish with the sword.” (Mattheüs: 26:52)

Agathias stelt Χοσρόης eveneens als filosoof en literatuurlijfhebber voor (Hist. 2.28.1-2; maar Chosroes' goede reputatie is onzin (Hist. 2. 28.3). Hij is en blijft een barbaar (Hist. ii, 28, 5). Agathias besluit (Hist. 2.32.5):

‘ἔς μὲν γὰρ στρατευμάτων παρασκευὴν καὶ ὄπλων εὐκοσμίαν καὶ τὸ διὰ παντὸς ἐν τοῖς πολέμοις διαπονεῖσθαι δικαίως ἂν τις θαυμάσειε τὸν Χοσρόην, ὡς οὔτε ὄκνω εἶξαντα πώποτε οὔτε τῇ τοῦ γήρωσ ἀσθενείᾳ· λόγων δὲ πέρι καὶ φιλοσοφίας τοιοῦτον αὐτὸν ἡγητέον, ὅποιον εἶναι εἰκὸς ἄνδρα ξυνόμιλόν τε καὶ ἀκροατὴν Οὐρανίου ἐκείνου. ἀποδεδειγμένον.’ ‘Men zou immers terecht Chosroes bewonderen omwille van de voorbereiding van zijn campagnes, de discipline van zijn legers en vooral omwille van zijn volharding, zodat hij nooit week door twijfel of ouderdomsziekte. Maar wanneer het filosofie betreft, moet men hem niet hoger inschatten dan wat past voor een vriend en volgeling van de beruchte Uranius.’

Graves' uitleg over het einde van de eeuwige vrede van 551 waarbij Khosrou Lazica binnenviel op vraag van de Lazi en deze laatste naar de Perzen overliepen (C.B. 388) komt overeen met Hist. 2.18. 2-6.

(C.B. 393) Bessas' laatste triomf: hij overwint de Perzen in Colchis.³³ Deze handeling komt overeen met Hist. 2.18.8 waar hij samen met Martinus, Buzes en Justinus, Germanus' zoon, Petra inneemt. In Hist. 3.2.6 vernemen we dat Bessas in Justinianus' ongenade was gevallen vanwege de zogenaamde lafheid waar Gubazes, koning van de Lazi, hem beschuldigt. Er komt geen glorievol einde aan zijn militaire carrière. Hij moet voor onbepaalde tijd in het land van de Abasgi (Lazica) blijven. Bovendien was het Byzantijnse leger, d.w.z. tenminste het deel onder Martinus' bevel, uit Archeopolis gevlucht bij een onverwachte aanval van Mermeroos (Hist. 2.20.4).

Graves schrijft daarentegen (C.B. 393) over Bessas: ‘...and died in in honour at Constantinople, not long afterwards.’ Hij doet dit om het verhaal in schoonheid af te sluiten. Bessas is immers geen onbeduidend personage (C.B. 28). Zo krijgt hij een happy end. De rol van *Simeon the Burgess* en de veteranenreünie (infra) zijn op dezelfde manier te verklaren.

(C.B. 393) *Narses, who remained in Italy as Governor, won a second great battle on his own account .... A huge army of Franks had marched down into Southern Italy. Narses surprised their main body at Casilinum in Campania when ... they had lost half (p. 394) their numbers from dysentery. The Frankish army consisted wholly of infantry armed with sword, spear and throwing axe.*

Narses verslaat de oprukkende Franken bij Casulinus (rivier bij Volturmo, Campanië).

In de Historiën vernemen we het strijdverloop. Het Frankische leger wordt volledig vernietigd. Vijf van 30000 man overleven.

(Hist. 2.4, 2.4.2) De troepen worden ziek. Narses reageert (Hist. 3.8) en stelt de Byzantijnse troepen op. Het gevecht (Hist. 2.9).

(C.B. 394) *Narses offered to oppose them with his own infantry; but, as the Franks charged in column, he enveloped their flanks with his squadrons and shot them to pieces at a hundred paces' distance, which was out of the range of their axes.*

---

³³ Lazica: ook Graves gebruikt de oude naam!

(Hist. 2.8.1) Ναρσῆς δὲ ἐπεὶ ἐν τῷ χώρῳ ἐγεγόνει, οὐδὲν συμπλέκεσθαι ἔμελλεν, αὐτίκα ἐς φάλαγγα καθίστη τὸν στρατὸν καὶ διέταττεν. οἱ μὲν οὖν ἵππεις ἐκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ἄκρων ἐτετάχατο δοράτια φέροντες καὶ πέλας τόξα τε καὶ ξίφη παρηωρημένοι· ἦσαν δὲ οἱ καὶ σαρίσας ἐκράτουν. Toen Narses de plaats waar zou gevochten worden, bereikte, verdeelde hij dadelijk het leger in divisies en stelde ze op. De ruitertij bewapend met speren en schilden, boog en zwaard opzij, werd aan beide uitersten geplaatst, enkelen droegen ook lanssen.

(Hist. 2.9.2) παρακελεύεται τοῖς ἵπποτοξόταις ἐφίεναί τὰ βέλη ἐκατέρωθεν ἐναλλάγδην ἐς τὰ μετὰφρυνα τῶν πολεμίων. de boogschutters te paard kregen bevel om aan beide zijden kruislings de vijand in de rug te schieten.

(Hist. 2.9.4) ἴδιπερονῶντο τοιγαροῦν πάντοθεν τὰ νῶτα οἱ Φράγγοι, τῶν μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιῦ κέρως τεταγμένων Ῥωμαίων τοὺς ἐκεῖθεν λυμαινομένων, τῶν δὲ ἐπὶ θάτερα τοὺς ἑτέρους. οὕτω τε οἱ ἄτρακτοι παραλλάξ ἐς τὰναντία φερόμενοι καὶ ἅπαν τὸ παρεμπύπτον διαφθείροντες ἐλάνθανον, οὔτε φυλάξασθαι τῶν βαρβάρων οἴων τε γιγνομένων οὔτε ὅθεν βάλλονται σαφῶς ἐπισκοποῦντων. Dus werden de Franken van overal in de rug doorboord door zowel de Romeinen aan de rechtereuleg die de Franken daar verwondingen toebrachten, als door de Romeinen aan de andere kant die de anderen troffen. De pijlen werden ongezien alternerend aan beide zijden afgeschoten en brachten schade toe aan gans het ingesloten leger. De barbaren waren niet in staat zich te verdedigen en ze konden ook niet onderscheiden van waar ze werden aangevallen.

Agathias' karakterisering van Narses (Hist. 2.16.1-3) stemt inhoudelijk volledig overeen met die van Graves. Narses' karakter en uiterlijk (Hist. 2.16.1-2):

Ἦν γὰρ ὁ Ναρσῆς ἔμφρων ἐς τὰ μάλιστα καὶ δραστήριος καὶ δεινὸς ἀρμόσασθαι τῷ παρεμπύπτοντι, καὶ παιδείας ἐν αὐτῷ οὐ τι μάλα μετῆν οὐδὲ τὰ τῆς εὐγλωττίας ἐπεφρόντιστο, φύσεως δὲ ὅ γε δεξιότητι διέπρεπε καὶ παραστήσαι οἷός τε ἦν λόγῳ τὰ βεβουλευμένα καὶ ταῦτα τομίας γε ὧν καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τρυφρώτερον ἀνατεθραμμένος. 2 ἦν δε ἄρα καὶ τὸ σῶμα βραχὺς καὶ ἐς ἰσχύτητα ἐκδεδιητημένος. τὸ δὲ ἀνδρεῖον καὶ μεγαλουργὸν ἐς τοσοῦτον ἐκέκτετο, ἐς ὅσον ἀμέλει καὶ ἀπιστεῖσθαι. οὕτως ἄρα ὅτῳ ἂν ἐν τῇ ψυχῇ φρόνημα ἐλευθέριον τε καὶ γενναῖον ἐνῆ, τούτῳ δὲ οὐδὲν ὀτιοῦν κώλυμα γίγνεται μὴ οὐχὶ εἶναι ἀριστῶ. Narses was immers erg verstandig, actief en in staat om zich aan onvoorziene omstandigheden aan te passen. Hij was niet echt geleerd of geïnteresseerd in welsprekendheid, toch schitterde hij van nature door zijn talenten en kon hij perfect zijn mening naar voor brengen. Dit alles hoewel hij een eunuch was, grootgebracht in het meest aangename deel van het paleis. 2 Hij was klein van gestalte en verschrikkelijk dun, maar zijn moed en heldhaftigheid waren zo groot, dat men het bijna niet zou geloven. Zo komt het dat niets iemand die edel en dapper is van inborst kan beletten om uit te blinken.

(Hist. 2.14.7) ἸΝᾶρσες δὲ ἀπέκτεινε μὲν οὐδένα τῷ ταῦτά τε ὁμωμοκέναί καὶ ἄλλως οὐχ ὅσιον εἶναι τοὺς ἡσημένους ὠμότατα διαχειρίζεσθαι, ὡς ἂν δὲ μὴ αὐθις νεωτερίσαιεν, ἅπαντας ὡς βασιλέα ἐς τὸ Βυζάντιον ἔστειλεν. Narses doodde niemand omdat hij dat gezworen had maar ook omdat het immoreel is om verslagenen wreed te behandelen; opdat niemand echter onrust zou stoken, stuurde hij allen naar de Keizer in Constantinopel.

(C.B. 278) *That he was dwarfish and big-buttocked and had a squint and a twisted lip ...*

(C.B. 124) *Narses was a dwarfish and repulsively ugly figure; a native of Persian Armenia, he was reputedly the cleverest man in Constantinople and, of course, a eunuch.*

(C.B. 125) *Narses talked very practically on the problem of frontier defence and recruiting, and the commissariat problem; and when he addressed the escort of the Guards he gave clear, abrupt orders in a very good imitation of a military voice.*

(C.B. 394) *Narses, perhaps to avoid Justinian's jealousy, ascribed the credit for his victory entirely to the miraculous image of the virgin that he carried with him, who warned him of all important events.*

Dit gegeven komt ofwel uit Evagrius (H. E. 4.24) ofwel uit tweede hand

(Bury 1923²: 256)

Narses, the Grand Chamberlain, appears to have been one of the most popular ministers at Justinian's court. He was celebrated for his generosity, he did not make enemies, and such was his reputation for piety that it was

believed that the Virgin Mother herself watched over his actions and suggested the right moment for engaging in battle.

Justinianus verdiept zich verder in catechismussen en verwaarloost het front, wat een barbareninval makkelijker maakt.

(Hist. 5.13.6-8)

καὶ οὐδὲν ἦν τὸ ἀπειρογόν τῷ μηδὲ φρουρὰν στρατιωτικὴν ἐνθάδε ἰδρῦσθαι μήτε ἀμυντήρια μηχανήματα καὶ τοὺς ταῦτα κινεῖν ἐπισταμένους, ἀλλὰ μήτε κυνῶν ὑλακὴν ἀκούεσθαι, εἰ μὴ λίαν καταγέλαστον εἶπεῖν, ὡς γοῦν ἐν συφεῶσι καὶ μάνδραις. 7 τὰ γὰρ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα, οὐ τοσαῦτα διαμεμενοκότα ὅποσα τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν πάλαι βασιλέων ἐξεύρηται, ἐς ἐλαχίστην δέ τινα μοῖραν περιελθόντα, οὐκέτι τῷ μεγέθει τῆς πολιτείας ἐξήρκουν. δέον γὰρ ἐς πέντε καὶ τεσσαράκοντα καὶ ἑξακοσίας χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν τὴν ὅλην ἀγείρεσθαι δύναμιν, μόλις ἐν τῷ τότε ἐς πενήκοντα καὶ ἑκατὸν περιειστήκει. 8 ... ὧδέ πως ἄρα ἐς βραχύτατον μέρος περιέσταλτο τὰ πλήθη καὶ ὑπετέμνητο τῆ τῶν κρατούντων ὀλιγωρία. 14. 2. τοιγάρτοι περιεώρα τὰς τάξεις διαφθειρομένης, ὡς δὴ τὸ λοιπὸν ἤκιστα γε αὐτῶν προσδεησόμενος

6 En er was geen enkele belemmering omdat daar geen garnizoen, geen verdedigingsinstallaties en geen mensen om ze te bemannen, aanwezig waren. Als het niet te lachwekkend is om het te vermelden: er was zelfs geen geblaf te horen, zoals zelfs in een varkensstal of schapenhok het geval zou zijn. 7 Men neme immers akte van het feit dat de Romeinse troepen niet hetzelfde zijn gebleven zoals ze ten tijde van de vroegere keizers waren, ze zijn maar een fractie meer van wat ze waren en beantwoorden niet meer aan de omvang van het rijk. Een troepenmacht van zeshonderd vijfenveertigduizend strijdbare mannen zou gelicht moeten kunnen worden, terwijl er met moeite honderdvijftigduizend opgesteld zijn. 8. .... Zozeer werd de omvang van de troepen beperkt door de verwaarlozing van de machtshebbers. 14.2 Op die manier stond hij toe dat de legioenen verkommerden, alsof hij dacht er verder geen nood aan te zullen hebben.

C.B.: Belisarius smeekt Justinianus het gevaar het hoofd te bieden, maar krijgt het bevel dit nooit meer ter sprake te brengen. Herfst 558: Belisarius ontvangt een brief van Simeon the burgess, deze waarschuwt hem voor de komst van de Bulgaarse Hunnen, een bende van 20000 man geleid door chan Zabergan. Fictieve brief! Belisarius waarschuwt bijgevolg Justinianus, maar vindt weer geen gehoor, de brief is zogezegd een vervalsing, Belisarius wil manschappen om een staatsgreep te plegen, zegt Justinianus. (Zie Hist. 5.20.5, infra)

(C.B. 395-396) Beschrijving ruitersstandbeeld Justinianus, komt niet voor in de Historiën. Voor het standbeeld. Wel bij Procopius.

(C.B. 396) Evaluatie van de veroveringsoorlogen: natuurlijk negatief. Het was reeds van in den beginne een tot mislukken gedoemde onderneming:

All agreed that he should never, in the first place, have attempted the conquest and occupation of Africa and Italy with the meagre forces at his disposal. ... The price for the reconquest of the Western Empire was, in a word, its devastation, and the devastation also of Syria, Colchis, roman Mesopotamia, Illyria, and Thrace

Justinianus bespaart op defensie en blijft maar nieuwe kloosters stichten. Dit sluit zo aan bij Agathias.

(Hist. 4.14.5)

5 ταῦτά τοι ἦ τε ἄλλη Θράκη καὶ τὰ πρὸς αὐτῇ τῇ βασιλίδι πόλει χωρία ἔρημά τε ἦν καὶ ἀφύλακτα, ἐς ὅσον καὶ τοῖς βαρβάροις βατὰ εἶναι καὶ εὐεπίδρομα· ἐς τοῦτο γὰρ ἐκεῖνοι ἤρθησαν ἀλαζονείας, ὡς δε καὶ ἀμφὶ Μελαντιάδα τὴν κώμην στρατοπεδεύσασθαι ...'

'Daardoor kwam het dat de rest van Thracië en de steden in de nabijheid van de keizerlijke stad, verlaten en onbeschermd waren zodat ze ook voor de barbaren toegankelijk en makkelijk in te nemen waren. Ze bereikten

immers zo'n graad van hoogmoed dat ze in de buurt van Melantias hun kamp opsloegen ....'

(C.B. 396) Kerstmis: de Hunnen steken de Donau over.

(Hist. v, 11, 6- 12, 7) '6 τότε δὴ οὖν τοῦ χειμῶνος ἐπιλαβομένου, τὰ μὲν ρεῖθρα τοῦδε τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ὑπὸ τοῦ κρύους ἐπήγνυτο ἐς βάθος καὶ ἦσαν ἤδη σκληρὰ καὶ βάσιμα καὶ ἱππήλατα. Ζαβεργάν δὲ ὁ τῶν Κοτριγούρων Οὐννων ἡγεμῶν σὺν πλείστοις ὅσοις ἱππότηται ἐπιδραμῶν καθάπερ χέρσον τὰς δίνας ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐπικράτειαν εὐκολώτατα διαβαίνει· ... 7 ἐνταῦθα δὲ διελὼν τὸν οἰκεῖον στρατὸν ἀπόμοιραν μὲν τινα ἔστειλεν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, καταδραμουμένους τὰ ἀφύλακτα τῶν τῆδε χωρίων καὶ λεηλατήσοντας, ἑτέρους δὲ ἐς τὴν Χερρόνησον τὴν Θρακίαν, ... 12, 5 ... αὐτὸς δὲ ξὺν ἑπτακισχιλίοις ἱππότηται ἰθὺ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως πορευόμενος τοὺς τε ἀγροὺς ἐδήου καὶ τῶν πολισμάτων ἐπειρᾶτο καὶ ἅπαντα ἐκίνει χύδην καὶ ξυνετάραττεν. 6 αἰτία δὲ ἦν τῆς ἐφόδου τῷ μὲν ἀλεθεστάτῳ λόγῳ ἀδικία βαρβαρική καὶ πλεονεξίας ἐπιθυμία, σκῆψιν δὲ ὅμως τινὰ καὶ προκάλυμμα ἐποιεῖτο τὴν πρὸς τοὺς Οὐτιγούρους δυσμένειαν. Σάνδιλχος γάρ τις ὄνομα Οὐννος ἀνὴρ ἡγεῖτο μὲν ἐκείνου τοῦ γένους, εὐνους δὲ ἐς τὰ μάλιστα καὶ ἔνσπονδος ὑπῆρχε Ῥωμαίοις. τοιγάρτοι βασιλεὺς ἔστεργε τε αὐτὸν καὶ ἐγέραιρε καὶ δώροις θαμὰ ἐφιλοφρονεῖτο. 7 οἱ δὲ Κοτριγούροι ἄτε δὴ οὐ τῶν ὁμοίων μετέχοντες, ἀλλὰ παντάπασι περιπεφρονημένοι καὶ περιφανῶς προσηλακίζομενοι, ...'

'6 Zoals gewoonlijk in het begin van de winter, bevroor de rivier tot op grote diepte en was ze hard genoeg om over te steken, ook te paard. Zabergan, de leider van de Cotriguren, galloppeerde met zeer veel ruiters over het droge oppervlak en bereikte met gemak het Romeins grondgebied.³⁴ 7. Daar deelde hij zijn leger op, het ene deel stuurde hij naar Griekenland om de onbewaakte dorpen daar te overrompelen en uit te plunderen, het andere stuurde hij naar de Thracische Chersonesos... 12, 5 ... Hijzelf ging rechtstreeks op weg naar Constantinopel met zeshonderd ruiters, verwoestte de velden, bestormde de steden en stichtte overal verwarring. 6 Enerzijds waren de bij barbaren ingebakken onrechtvaardigheid en hebzucht de reden van zijn aanval, toch was ook zijn vijandigheid jegens de Utiguren een voorwendsel. Een Hun, Sandilchus, was aanvoerder van dat volk, hij was zeer welwillend en een bondgenoot van de Romeinen. De keizer was hem toegenegen en overlaadde hem tegelijkertijd met geschenken. 7. De Cotriguren echter waren niet deelachtig aan iets gelijkaardigs, ze werden intengendeel zeer geminacht en openlijk verweten.'

Justinianus reageert op de inval met het her en der organiseren van extra misdiensten en overnacht zelf in de St. Irene-kerk, wat overeenstemt met het algemene beeld van Justinianus als religieus fanaticus.

(C.B. 397) Barbaarsheid Hunnen. Graves geeft een iets minder erge versie dan Agathias:

The Huns divided into two bodies, the one to ravage Greece, the other under their Cham Zabergan himself to capture the city. They swept across Thrace unopposed. Being heathen, they felt no respect for churches or convents: they robbed and raped indiscriminately, sending back wagon-loads of treasure and droves of captives along the winter roads and across the Danube. ... and any captive who fell and did not instantly rise was killed without mercy – even women overtaken with labour pains. The Huns, though in general well-behaved among themselves, count the whole world of Christians as their natural prey, and would think no more of spitting a baptized infant on a lance than they would of transfixing a fawn in the case.

(Hist. v, 13, 1-4) 'Καὶ τοίνυν, οὐδὲν γὰρ ὀτιοῦν αὐτοῖς ἀντίπαλον ἐμποδῶν εἰστήκει οὐδὲ ὑπηντίαζε, κατέτρεχον ἀφειδῶς καὶ ἐληελάτουν τὴν χώραν, λείαν τε ἄφθονον περιβαλλόμενοι καὶ αἰχμαλώτων ἀθροίζοντες πλήθη. 2 ἐν τοῖς καὶ γύναια πολλὰ τῶν εὖ γεγονότων καὶ σώφρονα δίαιταν ἡρημένων ὠμότατα ἤγοντο καὶ ξυμφορὰν πασῶν μείζονα ἐδυστύχουν, εἰς ἀκολασίας ἀμετρίαν ὑπηρετεῖν ἀναγκαζόμενα· ... 3 ἄλλαι δὲ πολλαὶ τῶν ἄρρεσιν ἐς ταῦτ' ἰέναι οὐκ ἀνηναμένων, κύουσαι οὕτω παρασχὸν ἐν τῷ τότε εἰλκοντο, καὶ εἶτα, ἐπειδὴ παρῆν ἡ τοῦ τόκου ἀνάγκη, οὕτω δὴ τι ἐν μέσῃ τῇ πορείᾳ ἐμφανέστατα ἔτικτον, οὕτε τὰ αἰσχυνητὰ τῶν ὠδίνων ἐπικαλύπτειν δυνάμεναι οὕτε περιστεῖλαι, ὡς θέμις, καὶ ἀνελέσθαι τὰ βρέφη. 4 ἀλλ' αἱ μὲν καὶ ὡς ἐσύροντο, μηδὲ ἀλγῆσαι αὐταῖς, εἰ οἷόν τε φάναι, ξυνκεχωρημένον, τὰ δὲ δειλαία ἐκεῖνα ἐπ' ἐρημίας ἐλείπετο κυσί τε καὶ οἰωνοῖς σπαραττόμενα, ὥσπερ τοῦδε ἕνεκα μόνου ἐς φῶς προαχθέντα καὶ μάτην τοῦ φῦναι ἀπογευσάμενα.'

³⁴ Maart 559

‘Toen, omdat er geen enkele vijand in hun weg stond, vielen ze zonder genade aan en plunderden het gebied, een ze verzamelden een rijkelijke buit en een massa krijgsgevangenen 2. Daarbij werden vele edelgeboren vrouwen die er de voorkeur aan hadden gegeven een verstandig (i.e. kuis) leven te leiden, op wrede wijze weggeleid. Het allergrootste ongeluk viel hen te beurt: ze werden gedwongen ten dienste te staan van ongebreidelde lust ... 3. Ook vele andere getrouwde vrouwen, ondergingen hetzelfde lot, zelfs zwanger werden ze weggerukt en daarna, toen de tijd om te baren aangebroken was, bevielen ze onderweg in het openbaar, niet in staat om de schroom wekkende barensweeën te verstoppen zoals de gewoonte is, en konden ook niet de baby’s opnemen. 4 Integendeel, ze werden meegesleurd, als het mag gezegd worden: er werd hen zelf geen ruimte gelaten om pijn te lijden, de meelijwekkende babies werden achter gelaten en door honden en vogels verslonden, alsof ze enkel met dit doel het levenslicht hadden gezien en tevergeefs van het leven hadden geproefd.’

Zabergan belegert de muren van Anastasius, dwz; op een afstand van 32 km van Constantinopel. (C.B. 397) *On the Feast of the Three Kings, Zabergan camped by the banks of the river Athyras, twenty miles from the city, and panic suddenly overcame the Constantinopolitans. ... ‘God have mercy upon us.*

(Hist. 5.14.5)

5 ... ὡς δε καὶ ἀμφὶ Μελαντιάδα τὴν κώμην στρατοπεδεύσασθαι οὐ πολλῶ τῆς πόλεως διεστηκυῖαν, ὅ τι μὴ τεσσαράκοντα καὶ ἑκατόν που σταδίου. παραρρεῖ δὲ αὐτὴν Ἰθυρας ποταμός, ...

dat ze hun kamp in de buurt van Melantias opsloegen, een dorp niet ver van Constantinopel, op 140 stadiën afstand. De rivier Athyras stroomt erlangs.

(C.B. 397) De bevolking vlucht over de Bosporus, 50000 mensen per dag. Justinianus brengt per schip alle kostbaarheden de stad uit en geeft Belisarius de schuld te laat gereageerd te hebben.

(Hist. 5.14.6-9)

6 οὕτω δὲ τῶν πολεμίων ὡς ἐγγύτατα αὐλιζομένων εὐθύς ἀνὰ τὸ Βυζάντιον τὰ πλήθη τῶν ἀστῶν ἐδεδίει καὶ κατεπέπληκτο καὶ τὰ δεινὰ οὐ μόνον ὅποια παρῆν, ἀλλ’ ἔτι μείζονα διεννοοῦντο, πολιορκίας τε ὀνειροπολοῦντες καὶ ἐμπρήσεις καὶ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων καὶ διαρρήξεις τοῦ περιβόλου. 7 τοιγάρτοι πολλάκις καὶ ἐν ταῖς ἐνδοτέρω λεωφόροις φυγαὶ ἀθρόοι τῶν ἐκ τοῦ ὀμίλου ἐγίγνοντο καὶ ὠθισμοὶ καὶ πτοῖαι παράλογοι, ὥσπερ ἤδη τῶν βαρβάρων εἰσβεβληκότων· πάταγός τε πολὺς ἦρετο ἐν τοῖς πωλητηρίοις τῶν θυρῶν βιαιότερον προσαρασσαμένων. 8 ... καὶ βασιλεὺς δέ, οἶμαι, αὐτὸς οὐ μάλα τὰ ξυνενεχθέντα περιεφρόνει. ἀπεκοσμοῦντο τοιγαροῦν, πρὸς αὐτοῦ ἐπιτετραμμένον τὰ ἱερὰ ὅποσα ἐκτὸς τοῦ ἄστεως ἴδρυνται κατὰ τὰ Εὐρωπαϊὰ μέρη καὶ τὸν παράκτιον χῶρον, ὅς δὴ ἄρχεται μὲν ἐκ τῶν καλουμένων Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Κέρως, μέχρι δὲ τοῦ Εὐξείνου Πόντου παρατεινόμενος τῷ Βοσπόρῳ συναπολήγει. 9 τούτων δὴ οὖν ἀπάντων τὰ τε ἔντιμα τῶν ἀναθημάτων καὶ τὴν ἄλλην ἀφαιρούμενοι κατασκευὴν οἷς ταῦτα ἀνεῖτο, τὰ μὲν ἐφ’ ἀμαξῶν φέροντες εἴσω τῆς πόλεως ἀπετίθεντο, τὰ δὲ ἀκάτοις ἐμβάλλοντες καὶ τὸν μεταξὺ πορθμὸν διαπεραιούμενοι ἐς τὴν καταντικρὺ ἡπειρὸν ἀπεκόμιζον. καὶ ἦν ἐν τῷ τότε θεάσασθαι τοὺς ἐκείνη νεῶς γυμνοὺς καὶ ἀπηγλαισμένους, ὥσπερ οὕτω τῆς ἀγιστείας μετελιχότας, ἀλλ’ ἄρτι καθίστασθαι ἀρχομένους.

‘Doordat de vijand zo dicht zijn kamp had opgeslagen, werden de inwoners van Constantinopel dadelijk door angst gegrepen en stelden zich levendig een nog groter onheil dan er al was voor: belegering, brandstichting, schaarste van levensmiddelen en het doorbreken van de wallen. 7. Zo gebeurde het dikwijls dat de vluchtelingen in de straten van de binnenstad verzamelden en er tumult uitbrak met veel geduw en grote angst to gevolg, alsof de barbaren reeds waren binnengevallen. Er was een geweldig rumoer in de winkels te horen telkens wanneer de deuren hard werden dichtgeslagen. 8. ... Zelfs de keizer, denk ik, was ondersteboven en trok zich de toestand zeer aan. Op zijn bevel werden bijgevolg alle heiligdommen voor zover ze zich buiten de Stad, aan de Europese zijde en aan de kuststrook bevonden, die zich namelijk van Blachernae en de Gouden Hoorn tot aan de Zwarte Zee uitstrekt en in de Bosporus haar einde vindt, van hun kostbaarheden ontdaan. 9. Van alle heiligdommen dus werden de kostbare votieofferingen en de andere opsmuk weggenomen door diegenen die hij daarvoor aangesteld had. Sommige zaken werden op wagens de stad binnengebracht en uitgeladen, de andere zaken

laadden ze op schepen en ze staken de zee-engte over naar de andere zijde van de Bosporus en laadden uit. Toen kon men daar de heiligdommen kaal en glansloos zien, alsof ze nog niet ingewijd waren maar pasgebouwd.’ Justinianus geeft Belisarius de opdracht op te treden, alleen zo kan hij zijn ‘fouten’ en verkeerde inschattingen uit het verleden goedmaken.

(Hist. 5.15.7)

7 ... τότε δὴ Βελισάριος ὁ στρατηγὸς κεκτημένως ἤδη ὑπὸ τοῦ γήρωσ στέλλεται ὁμως ἐπ’ αὐτοὺς ἐκ βασιλέως. 8 καὶ τοίνυν ὁ πρεσβύτης διὰ μακροῦ αὔθις χρόνου θώρακά τε ἐνδύς καὶ κράνος ἀναδησάμενος καὶ ἅπαν τὸ ἐκ παιδῶν αὐτῷ ξυνειθισμένον περιβαλλόμενος σχῆμα ἀνενεούτο τῇ μνήμῃ τὰ φθάσαντα καὶ ἐνέαζε τῇ προθυμίᾳ.

7... Toen werd generaal Belisarius, hoewel reeds van gevorderde leeftijd, op bevel van de keizer, uitgestuurd tegen hen [de barbaren]. 8. Enop dat moment, na geruime tijd, eens te meer zijn kuras aantrekkend, helm opbindend en zich in gans zijn van kindsbeen af vertrouwde wapenrusting kledend, werd hij opnieuw herinnerd aan voorbije campagnes en hernieuwde hij zijn krijgslust.

C.B.: Justinianus staat op het punt Constantinopel te ontvluchten.³⁵ Belisarius vraagt hulp en wapens aan de circumsilities. Hij keurt de troepen op de Parade Ground. Reünie met Sisifried, Unigatus, Andreas, Trajan, Uliaris, ... Deze reünie is natuurlijk onhistorisch. Antonina en Eugenius bemannen een wachttoren bij de stadspoort (Golden Gate), dit stemt overeen met Hist. 5.15.1-2 waar het installeren van een speciaal korps wordt vermeld. Belisarius ronselt 1000 boeren. Antonina vergelijkt de troepen met de 300. Graves laat Belisarius’ aanmoedigingspeech (bij Agathias) weg.

(Hist. 5.16.1-7)

‘Ὑπεξεληθὼν γὰρ ὁ στρατηγὸς ὀλίγον τοῦ ἄστεος καὶ ἐν Χέττου κώμῃ τῷ χωρίῳ στρατοπεδευσάμενος ἐμπειρίαν τε ἐς τὰ μάλιστα ἐπεδείκνυτο καὶ τόλμαν πολλῶ κρείττονα τῆς ἡλικίας. γεραίος μὲν γὰρ ἦν ἤδη καὶ ἀσθενεῖα ὥσπερ εἰκὸς εἶχετο πολλῇ· οὔτε δὲ ἐνδιδοὺς τοῖς πόνοις ἐφαίνετο οὔτε ἄλλως φιλοψυχῆσας. 2 εἶποντο δὲ ὀπλίται μὲν ἄνδρες ἀγαθοὶ ἐς ἀλκὴν καὶ ξὺν αὐτῷ ἔνια τῶν ἀγῶνων πεπονηκότες, ὅποσα δὲ ἐν ὑστέρω ἐτύγχανε διανύσας, οὐ πολλῶ πλείους τῶν τριακοσίων· τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος ἀνοπλόν τε ἦν περιφανῶς καὶ ἀπόλεμον καὶ μόνῳ τῷ ἀπειρώς ἔχειν ἡδίστους ἡγούμενοι τοὺς κινδύνους θέας τε ἐνεκα μᾶλλον ἢ παρατάξεως ἀφιγμένοι. 3 συνέρρει δὲ ἀμφ’ αὐτὸν καὶ ὁ τῶν πλησιοχώρων ἀγροίκων ὄμιλος. πεπορημένων γὰρ αὐτοῖς ἤδη τῶν ἀγρῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων οὐκ ἔχοντες ὅποι τραπέιεν, ὡς Βελισάριος αὐτίκα ἠθροίζοντο. 4 ὁ δὲ τῷ πλήθει τῶν ἀγροίκων ἐν δέοντι προσχρησάμενος τάφρον εὐρείαν περιεβάλετο καὶ κατασκόπους θαμὰ ἔστειλλε, ... 5 νυκτὸς δὲ ἐπιγιγνομένης φρικτωρίας ἀνήπτε πολλὰς ἐπὶ μέγα τοῦ πεδίου σκεδαννυμένας, ἵνα δὴ οἱ πολέμοι ὀρῶντες οἰθηθῆεν μέγιστον εἶναι τὸ στράτευμα, ταῖς πυραῖς ἀναμετροῦντες· καὶ τοίνυν οὕτω δὴ ᾤοντο, καὶ δεδιότες ἠρέμουν. ἀτὰρ οὐκ ἐπὶ πλείστον ταῖς τοιαύταις ἀπάταις καταστρατηγούμενοι ἡσυχίαν ἤγον· ἠκηκόησαν γὰρ ἤδη, ὡς ἐλάχιστος εἶη ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς καὶ ἡκιστα αὐτοῖς ἀξιόμαχος. 6 πλὴν ἄλλ’ οἱ στρατιῶται πολλῆς εἶχοντο προθυμίας, περιφρονοῦντες μὲν τοὺς ἀντίπαλους, εἰ καὶ μυρίοι ὅσοι ἐπιφοιτήσαιεν, τῇ σφετέρᾳ δὲ ἀρετῇ μάλιστα πεποιθότες, ἅτε δὴ Ῥωμαῖοί γε ὄντες καὶ ἐμπειρία μεγάλων ἤδη κινδύνων τὰ πολέμια ἐκμελετήσαντες. 7 ξυναισθόμενος δὲ ὁ Βελισάριος τῆς τῶν ἀνδρῶν μεγαλοφροσύνης καὶ ὅτι μειζόνως ἤπερ ἐχρῆν ἐπὶ τοῖς φθάσασι πόνοις βρενθυόμενοι τῶν ἐν ποσὶ κατολιγωροῦσιν, ἐδεδίει, μήποτε ἄρα ἐντεῦθεν μεγίστην εὐρυχωρίαν ταῖς ἐλπίσι παράσχοιεν παρεισδύναί τε αὐτοὺς καὶ ἀπάγειν ὅποι καὶ βούλονται τῷ ῥαδίᾳ καὶ προσηνεῖς ὑποφαίνειν τὰς τῶν ἐγχειρημάτων ἐκβάσεις. ὡς ἂν οὖν μὴ οὕτω ταῦτα συμβαίεν, ἠθροισεν ἅπαντας ἐς ταῦτό, ὥσπερ ἤδη τοῦ ἀγῶνος ἐφεστηκός, καὶ φανείς ἐς μέσον ἔλεξε τοιάδε.’

Toen Belisarius op weinig afstand van de stad in Chettus kamp opsloeg, spreidde hij in vergelijking met zijn leeftijd enorm veel ervaring en moed ten toon. Hij was immers reeds oud en bijgevolg ten prooi gevallen aan veel kwalen, maar hij gaf zich daar geenszins aan over en leek ook anders uitermate moedig. 2. Er volgden

³⁵ Onhistorisch, doet terugdenken aan Justinianus’ vluchtplannen ten tijde van de Nika-opstand.

ongeveer 300 zwaar bewapende mannen, daarbij bevonden zich mensen die in enkele van zijn gevechten die hij ondertussen tot een goed einde had gebracht, hadden meegestreden. De rest bestond uit ongewapend volk dat duidelijk geen oorlog gewend was en dat doordat het geen ervaring had alleen al, de gevaren als iets aangenaams inschatte, alsof het gekomen was om naar een spektakel te kijken in plaats van een hevige strijd. 3. Hij werd ook begeleid door een menigte van boeren uit de buurt. Omdat ze zich geen raad wisten, hun velden waren reeds door de barbaren verwoest, verzamelden ze zich dadelijk rond Belisarius. 4. Hij maakte dadelijk gebruik van hun aantal, groef een brede greppel rond het kamp en stuurde spionnen uit... 5. Toen de nacht was gevallen, ontstak hij vele vuurbakens en verspreidde ze wijd over de vlakte, zodat de vijand ze zou zien, de bakens tellen en denken dat het leger enorm groot was. Dat dachten de Hunnen inderdaad en ze hielden zich stil uit angst. Maar, zelfs door dergelijke list misleid, bleven ze niet lang rustig, ze hadden immers al vernomen dat het Romeinse leger uitermate klein was en allerminst opgewassen tegen het hunne. 6. Bovendien waren de (Romeinse) soldaten erg krijgslustig, hadden ze niets dan minachting voor de vijand, zelfs al was hij enorm talrijk en geloofden ze zeer in hun eigen kunnen: ze waren toch Romeinen en hadden ervaring omdat ze al vele zeer gevaarlijke oorlogen hadden doorstaan. 7. Toen Belisarius de hoogmoed van de mannen opmerkte en dat ze wat op handen was onderschatten, omdat ze veel te trots waren op voorbijgeverwezenlijkingen, vreesde hij dat ze hun optimisme te veel de vrije teugel gaven, waardoor ze zich een veel te gemakkelijke en vanzelfsprekende voorstelling van de uitkomst van de krijgsverrichtingen maakten en zo om het even wat zouden doen. Om dat te verhinderen, verzamelde hij iedereen op dezelfde plaats alsof de strijd reeds stond te gebeuren. Hij verscheen in het midden en sprak hen toe. ...

De nodige strijdvoorbereidingen worden getroffen; onhistorisch bericht van Simeon: Zabergan leidt 7000 man en zal drie dagen later aanvallen. Zabergan stuurt 2000 man onder bevel van zijn broer. Belisarius lokt hen in een hinderlaag. 400 Hunnen en Zabergans broer sneuvelen, de rest slaat op de vlucht naar Melantias.

(C.B. 402) *Against ten or twenty thousand Huns what are these few worn-out men riding out to meet them in battle, by the orders of the Emperor? You expect a miracle Eugenius? ... At the village of Chettos, two miles from Melantias, where the Cham Zabergan was encamped, Belisarius set his men to dig a ditch and pile a rampart; and every man planted one of his two stakes on the rampart to form the stockade, keeping the other to carry as a spear. Belisarius sent his veterans forward to dispose themselves as if they were cavalry pickets of a large, widely extended army. Behind them, on a front of five miles, the infantry burned numerous sentry-fires at night; and by day (for the weather had been rainless) dragged bushes along the roads and raised huge clouds of dust. ... Zabergan learned at last that he had no army against him worth the name, but only aged Belisarius and a few reckless men. He therefore found it sufficient to send 2,000 Huns, under his brother, to overwhelm the Imperial camp. Their way led through a wide, thick forest, in which there was a narrow defile; this was a notorious haunt of bandits, whose habit it was to lie in wait for prey among the thick bushes that fringed the track. Here Belisarius prepared an ambush. ' p. 403 '... The Huns rode into the ambush without a thought of danger. ... The Bulgars were terrified. They could not use their bows in that narrow place, nor display their skill in cavalry manoeuvre. ... They gave way suddenly and streamed back in headlong rout. ... Four hundred of the enemy were killed, ... The remainder fled back to Melantias.*

(Hist. 5.19.3-11) ἐπειδὴ γὰρ ἀθρόον ἐκ τοῦ σφετέρου στρατοπέδου οἱ βάρβαροι ἐς δισχιλίους ἰππότητας ἀποκεκριμένοι ἔθεον σὺν βοῇ ... αὐτίκα ὁ Βελισάριος ... ἀντεξῆγε τοὺς ἀμφ' αὐτόν, σοφισζόμενος ὡς οἶόν τε τὴν ὀλιγότητα καὶ ἐπικρύπτων. 4 ἀπολεξάμενος γὰρ διακοσίους ἰππότητας πελτοφόρους τε καὶ ἀκοντιστὰς εἰς ἐνέδρας ἐμέριζεν ἐκατέρωθεν ὑπὸ τῆ νάπη ... ὅπως δὴ πιεζόμενη ὑποστέλλοιτο ἄχρηστών τε αὐτοῖς ἔοι τὸ πλῆθος, παρατείνεσθαι μὴ δυνάμενον, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸ περιελιπτόμενον. 6 ... οἱ τε ἄγροικοι καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος ἐμβοῶντες καὶ ἐπικτυποῦντες τοῖς ξύλοις, ἃ δὴ ἐς τοῦτο ἔφερον, παρεθάρσυνον τοὺς μαχόμενους. 7 δοθέντος δὲ τοῦ ξυνθήματος καὶ δὴ οἱ ἄλλοι ἐκ τῶν κρυπτεῶν ἀναθορόντες τοὺς καθ' αὐτοὺς ἐκάτεροι κατὰ τὸ ἐγκάρσιον ἔβαλλον· βοῇ τε ἐγίγνετο καὶ ταραχὴ μείζων ἢ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ πολέμου. 8 οἱ δὲ βάρβαροι πάντοθεν ἀκοντιζόμενοι, τοῦτο δὴ ὅπερ Βελισάριος διενοήθη, ἐς ἑαυτοὺς ἀνεχώρουν καὶ εἰς στενότητα συνεσπειραμένοι ἀμύνεσθαι οὐκ ἠδύναντο· οὔτε γὰρ τοξεύειν αὐτοῖς εὐπετέες

ὑπῆρχε τῷ μηδὲ χώραν εἶναι τοῖς βέλεσιν, ἀλλὰ γὰρ οὔτε ἐκδρομὰς τοῖς ἵπποις καὶ ὑπερκερώσεις ποιεῖσθαι· κύκλω τε ἐδόκουν ἔχεσθαι ὡς δὴ μεγίστῳ στρατεύματι ἀπειλημένοι. 9 οἱ τε γὰρ ὀπισθεν σὺν ἀλαλαγμῷ ἐπιφερόμενοι καὶ πατάγῳ ἔκπληξιν παρεῖχον ὅ τε κονιορτὸς ἐς ὕψος αἰρόμενος οὐ ξυνεχώρει διαγιγνώσκεσθαι τοὺς συμπλεκόμενους, ὅποσοι ἐτύγχανον ὄντες. 10 πρῶτος δὲ Βελισάριος πολλοὺς τῶν ἀντιπαραταττομένων διαφθείρας καὶ τὸ οἰκεῖον μέρος ἀπώσάμενος φεύγειν ἠνάγκασεν. ... 11 ἐπισπόμενοι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τάξει τοὺς ἐν χερσὶν εὐκολώτατα διεχρῶντο, φόνος τε ἐγίγνετο τῶν βαρβάρων πολὺς ἀμεταστρεπτὶ ἀπελαυνόντων. Toen de barbaren een contingent van 2000 ruiters uit hun kamp afsplitsten dat er onder begeleiding van strijdkreten op uitreed, leidde Belisarius dadelijk zijn mannen tegen hen, zich afvragend hoe hij de schaarste van zijn troepen kon verbergen. 4. Hij selecteerde 200 ruiters met schild en speer en verdeelde hen over beide zijden van de vallei voor een hinderlaag ... zodat hun grote aantal geen baat zou brengen, eenmaal in het nauw gebracht, en ze geen weerstand konden bieden, maar opeen werden gedrukt. 6. ... De boeren en al de rest van de menigte schreeuwden en sloegen stukken hout dat ze daarvoor hadden meegebracht tegen elkaar om de strijders aan te moedigen. 7. Van zodra er teken was gegeven, kwamen de anderen vanuit hun schuilplaats en schoten schuin van aan beide zijden salvo's af. Het geschreeuw en de verwarring kwam niet overeen met de grootte van het leger. 8. Toen de barbaren van overal door speren belaagd werden, gebeurde dat wat Belisarius had uitgedacht: ze sloten de rangen, kropen opeen en konden zich niet meer verdedigen, zelfs het boogschieten was voor hen niet makkelijk omdat er geen plaats was voor de pijlen. Te paard kon men eveneens niet meer uitrukken of de vijand overvleugelen. Het leek alsof ze omsingeld en ingekapseld waren door een reusachtig leger. 9. Daar ze aan de achterkant bestookt werden samen met veel geroep en gekletter, beving hen verbijstering en de stofwolk die was opgeworpen, stond niet toe de aantallen van de vijand in te schatten. 10. Na een groot aantal van de vijand te hebben gedood en met zijn eigen troepen door te stoten, dwong hij hen tot vluchten .... 11. De Romeinen zetten in gelid de achtervolging in en hadden geen moeite om te doden. Er vond een slachtpartij plaats, aangezien de vijand wegreed zonder achterom te kijken.

(C.B. 403) *The Cham Zabergan broke camp and retreated with his whole army. Belisarius followed him, stage by stage.*

(Hist. 5.20.2)

2 μόλις δὴ οὖν Ζαβεργάν τε ὁ ἡγεμὼν καὶ οἱ ἐκφυγόντες ἄσμενοι ἐς τὸ στρατόπεδον ἴκοντο· .... οἰμωγὴ τε ἠκούετο μακρὰ βαρβαρική· τοῖς γὰρ ξιφιδίοις τὰς παρειὰς καταξάινοντες ὠλοφύροντο κατὰ τὸν πάτριον νόμον. 3 ... τούτου δὲ τοῦ πάθους τοῖς βαρβάροις ξυνενεχθέντος αὐτίκα οἱ γὰρ ἄραντες ἐκ Μελαντιάδος ᾤχοντο ἐς τὰ ὀπίσω πεφοβημένοι. 4 Βελισάριος δὲ καίτοι κατὰ τὸ εἰκὸς οἶός τε ὦν αὐτοὺς πορευομένους μᾶλλον τι διαχειρισασθαι καὶ πημῆναι, ἐπισπόμενος ἀνθρώποις ἤδη κατεπτηχόσι καὶ οἷον φυγὴν τὴν ἀναχώρησιν ποιουμένοις, ὁ δὲ εὐθύς ὁμῶς ἀνὰ τὴν πόλιν ἐπανήει οὐ μάλα ἐκῶν, ἀλλ' ἐκ βασιλέως αὐτῷ προστεταγμένον. Omdat Zabergan, de aanvoerder en de anderen tenauwernood waren ontsnapt, kwamen ze opgelucht in het kamp aan. .... Luid barbaars geweeklaag steeg op toen ze hun wangen volgens het traditionele gebruik te lijf gingen met hun dolk. 3. ... Ondersteboven van de nederlaag, braken de barbaren op en trokken zich uit vrees uit Melantias terug. 4 Hoewel Belisarius waarschijnlijk in staat was om hen tijdens hun aftocht nog iets meer schade te berokkenen en nog een groter aantal te doden door reeds verslagen mensen te achtervolgen wier aftocht eerder een vlucht was, vertrok hij toch dadelijk naar Constantinopel, niet omdat hij dat wilde maar op bevel van de keizer.

Het Perzische gebruik bij Graves:

(C.B. 403) *The remainder fled back to Melantias, crying: 'Home, brothers, home! The spirits of the dead are upon us – aged men with fiery eyes and white hair streaming!' They gashed their cheeks with their nails in sign of lamentation.*

(C.B. 403) *He had entered the battle with 300 men only and finished it with 500. ... Belisarius's dead numbered three only, though many were wounded, Unigatus, who had fought bravely with his one good arm, died of his wounds a few days later.*

C.B.: Byzantijnse verliezen: 3. Justianus roept Belisarius terug.

Het volk ontvangt hem met open armen, het hof alles behalve enthousiast.

(C.B. 403-404) *In the streets, jubilation and ceaseless praise for Belisarius – ‘This victory of his outshines every former one’; in the Palace, mortification and muttering. 404 His [Justinian’s] Chamberlain ... cried in pretended indignation: ‘Are the citizens mad that they give thanks for their deliverance not to Your Glorious Serenity who ordained the battle, but to Belisarius?’ 404 When Belisarius and his 300 returned by the Fountain Gate, ... they were greeted with garlands and palms and kisses from the enthusiastic citizenry.*

(Hist. 5.20.5) ἐπειδὴ γὰρ ἅπας ὁ δῆμος, τοῦ ἔργου σφίσιν ἀπηγγελμένου, ἦδον τε αὐτὸν καὶ ἀνύμνουν κατὰ ξυλλόγους, ὡς ὑπ’ ἐκείνου περιφανέστατα σεσωσμένοι, τοῦτο δὲ ἔδακε πολλοὺς τῶν ἐν τέλει καὶ ἠνίασε φθόνῳ ληφθέντας καὶ βασκανία, πάθεισιν οὕτω δεινοῖς καὶ αἰεὶ τὰ κάλλιστα λυμαινομένοις. τοιγάρτοι διέβαλλον τὸν ἄνδρα ὡς μεγαλαυχοῦντα καὶ διαθρυπτόμενον ἐπὶ τῇ τοῦ ὀμίλου εὐνοίᾳ καὶ ἐς ἄλλας ὁρῶντα ἐλπίδας. Omdat alle inwoners, van zodra de goede afloop hen ter ore was gekomen, samenkwamen en hem bleven loven en prijzen daar ze evident door hem waren gered, namen velen van de machtshebbers daar aanstoot aan en ze werden gegrepen door afgunst en jaloezie .... Bijgevolg begonnen ze de man te belasteren als was hij een snoever, gecorrumpeerd door de gunst van het volk en als had hij grote verwachtingen.

(C.B. 404) *Justinian sent this message to Belisarius: ‘Enough now. Let the Huns go in peace, not wasting lives in vain battles. We may have need for their services in wars against our other enemies. If you pursue them farther you will fall under our displeasure.*

(Hist. 5.20.6)

ὦν δὴ ἔνεκα τάχιστα τε ἀφίκται, ὡς μὴ τελεώτατον ἄροιτο κλέος, καὶ οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἤδη πεπονημένοις τιμῆς ἀπώνατο τῆς προσηκούσης· ἀλλὰ διέρρει αὐτῷ τὰ τῆς νίκης, τό γε ἐπ’ ἐκείνοις, φροῦδα καὶ ἄμισθα καὶ παντάπασι σεσιγημένα.’ Omwille van deze feiten (cf. 20, 5) keerde hij uitermate snel terug, zodat hij geen volledige roem kon behalen en niet de passende eer werd betoond voor zijn verwezenlijkingen. Integendeel, de eer van de overwinning ontglipte hem, althans wat hun betreft, ze werd teniet gedaan, niet beloond en volledig verzwegen.

De Hunnen keren terug en plunderen Thracië, Justinianus betaalt hen tribuut om te vertrekken.

(C.B. 404) ... *he [the Cham Zabergan] continued in Thrace all the summer long, burning and pillaging. In the autumn Justinian offered him money to be gone, and Zabergan, afraid lest his retreat might be cut off by a flotilla of armed vessels sent up the Danube from the Black Sea, signed a treaty and withdrew.*

(Hist. 5.20.8)

οἱ δὲ Οὐννοὶ τὰ μὲν πρῶτα διώξιν τινα ὑποτοπήσαντες καὶ ξὺν θορύβῳ πολλῷ τῶν μακρῶν καλουμένων τειχῶν ὑπεκβάντες, ἐπειδὴ ἔγνωσαν, ὡς Βελισάριος μετὰπεμπτos ἐγεγόνει καὶ οὐδὲ ἕτερός τις αὐτοῖς ἐπεφοίτα, πάλιν σχολαίτερον ἐπορεύοντο.

Eerst gingen de Hunnen met zeer veel lawaai weg van bij de zogenaamde Lange Muren omdat ze in de veronderstelling waren dat ze achtervolgd werden. Maar toen ze vernamen dat Belisarius was teruggeroepen en dat niemand anders hen achterna kwam, keerden ze langzaam terug.

(C.B. 405) *This battle of Chettos was the last battle that Count Belisarius fought; and let none doubt that my account is true, since these things were not done far away on a distant frontier, but here close by, not a day’s journey from a city of a million inhabitants. One may ride out for an afternoon’s pleasure to view the defile, and the two camps, the Cham Zabergan’s at Melantias and Count Belisarius’s at Chettos, and return to the city again before evening falls.*

Wat de Hunnen hierna overkomt, wordt door Graves niet meer vermeld.

HOOFDSTUK 4: PROCOPIUS VAN CAESAREA

4.1 Leven

Procopius zag het levenslicht vermoedelijk ergens tussen 490 en 507 in Caesarea (Palestina). Het weinige dat we weten over zijn leven en bezigheden komt uit zijn werken. Andere bronnen over zijn leven zijn er niet. (Cameron 1985)

We know nothing about Procopius' life beyond what he tells us, and he tells us nothing directly about his family, upbringing, education, or close friends. ... His social rank is unclear. ... He despises the rabble and identifies himself easily with the well-to-do, not so much a dissident as a disgruntled partisan. (Kaldellis 2004: 46)

Zijn conservatieve ingesteldheid en het feit dat hij zich terdege bewust was van zijn belangrijke positie en er trots op was, doen een hoge komaf vermoeden. De vooroordelen en politieke aanvallen in de *Historia Secreta* op Justinianus' economisch beleid wijzen eveneens in die richting. (Cameron 1985) Na het volgen van een juristenopleiding in Constantinopel en er les in welsprekendheid te geven, werd Procopius in de lente van 527 *consiliarius* (ξύμβουλος, πάρεδρος of ύπογραφεύς¹) van Belisarius. Hij vergezelde hem op de expedities in Perzië, Noord-Afrika en Zuid-Italië. De *Bella* hebben de feitelijke verslagen van die expedities als onderwerp. Belangrijk is dat Procopius bij enkele gebeurtenissen ooggetuige was – en dat zegt hij ook uitdrukkelijk:

(Bella 1.14-17) καί οἱ αὐτῶ ξυνηπίστατο πάντων μάλιστα δυνατὸς ὦν τάδε ξυγγράψαι κατ' ἄλλο μὲν οὐδέν, ὅτι δὲ αὐτῶ ξυμβούλῳ ἤρημένῳ Βελισαρίῳ τῶ στρατηγῶ σχεδόν τι ἅπασι παραγενέσθαι τοῖς πεπραγμένοις ξυνέπεσε
En hij was zich er van bewust dat hij zeer goed in staat was om deze dingen op te tekenen, omwille niets anders dan dat het hem te beurt viel bij bijna alle gebeurtenissen aanwezig te zijn geweest toen hij door Belisarius tot raadgever was aangesteld.

Zo was hij in 530 aanwezig bij de slag bij Daras tegen de Perzen, hij bleef in het Oosten tot 531:

(Bella 1.13.9) Ὑστερον δὲ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς στρατηγὸν τῆς ἕω Βελισάριον καταστησάμενος, στρατεύειν ἐπὶ Πέρσας ἐκέλευεν. ὁ δὲ στρατιᾶν λόγου πολλοῦ ἀξίαν ἀγείρας ἐς Δάρας ἦλθε.
Later maakte keizer Justinianus Belisarius tot generaal van het oosten, hij beval hem tegen de Perzen op te trekken. Belisarius lichte een omvangrijk leger en kwam naar Daras.

In 533 maakte hij deel uit van de eerste expeditie tegen de Vandalen in Noord-Afrika. Hij moest op Sicilië informatie over de vijand inwinnen en werd daarbij geholpen door een oude vriend uit Caesarea.

(Bella 3.14.7-3.14.10) Γενόμενος δὲ ἐν ταῖς Συρακούσαις Προκόπιος καὶ ἀνδρὸς παρὰ δόξαν ἐπιτυχῶν πολίτου μὲν οἱ καὶ φίλου ὑπάρχοντος ἐκ παιδός, ἐπ' ἐργασίᾳ δὲ τῇ κατὰ θάλασσαν ἀπὸ παλαιοῦ ἐν Συρακούσαις ᾤκημένον ἐπύθετο ὄσων ἐχρηζεν· οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ οἰκέτην αὐτῶ ἐπέδειξε, τριταίον οἱ ἐκείνη

---

¹Dahn 1865: 18 in Cameron 1985. Procopius' beroep was een staatsambt, vergelijkbaar met de positie van gezant. Hij was ten allen tijde een vertegenwoordiger van de keizer.

τῇ ἡμέρᾳ ἐκ Καρχηδόνος ἦκοντα, ὅς δὴ ἔφασκεν ὡς οὐδέ τινα πρὸς Βανδύλων ἐνέδραν τῷ στόλῳ ἔσεσθαι ἄξιον εἶναι ὑφορᾶσθαι.

πρὸς οὐδενὸς γὰρ ἐκείνους ἀνθρώπων πεπύσθαι στρατεύμα ἐπ' αὐτοὺς ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἰέναι, ἀλλὰ καὶ στρατεύσασθαι ὀλίγῳ ἔμπροσθεν ἐπὶ Γώδαν εἴ τι ἐν Βανδύλοις δραστήριον ἦν

Toen Procopius in Syracuse was aangekomen en onverwacht een man ontmoette die zowel zijn streekgenoot als zijn vriend was van kindsbeen af, vernam hij van deze wat hij nodig had. De man woonde al lang in Syracuse en werkte in de scheepvaart, hij toonde Procopius een slaaf die drie dagen geleden uit Carthago was teruggekomen. De slaaf zei dat men mocht veronderstellen dat er bij de Vandalen geen hinderlaag voor de vloot zou voorzien zijn, want zij hadden van niemand vernomen dat op dat moment een leger tegen hen op komst was. Integendeel kort daarvoor was al wie bij de Vandalen strijdbaar was, vertrokken op expeditie tegen Godas.

Hoogtepunt was de inname van Carthago (Bella 3.14.17). Procopius volgde het verloop van de gebeurtenissen van bij het vertrek in Constantinopel (Bella 3.12.3) tot bij het binnentrekken in het paleis van Geilimer.

οὕτω τοίνυν ὁ τε στρατηγὸς Βελισάριος καὶ Ἀντωνίνα ἡ γυνὴ ἔπλεον. ξυνηὴν δὲ αὐτοῖς καὶ Προκόπιος, ὃς τάδε ξυνέγραψε, πρότερον μὲν καὶ μάλα κατορθώσας τὸν κίνδυνον, ὅψιν δὲ ὀνείρου ἰδὼν ὑστερον, ἢ αὐτὸν θαρσῆσαι τε ἐποίησε καὶ ἐς τὸ στρατεύεσθαι ὠρμησεν.

Zo voeren Belisarius en Antonina, zijn vrouw. Procopius die dit werk schreef was ook bij hen. Eerst was hij zeer bang voor het gevaar. Later, na een bemoedigende droom te hebben gehad, kon hij niet vlug genoeg op expeditie vertrekken.

Toen Belisarius werd verplaatst, bleef hij in Carthago. Later zocht hij in Rome opnieuw Belisarius' gezelschap op en ging samen met Antonina naar Napels (537). Hij moest instaan voor de voedselbevoorrading van het leger en voor de aanvoer van versterkingstroepen. Het is niet zeker of hij gedurende gans de expeditie (535-540) in Italië bleef. Hij zag het Byzantijnse leger Ravenna binnentrekken in de lente van 540. Na 540 verbleef hij opnieuw een tijd in Constantinopel, gezien de beschrijving van de pest in 542 alle karakteristieken heeft van een ooggetuigenverslag (Bella 2.22-24).

ἐγὼ δὲ ὅθεν τε ἤρξατο ἡ νόσος ἦδε καὶ τρόπον δὴ ὅτῳ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρεν ἐρῶν ἔρχομαι.

Ik zal overgaan tot vertellen van waar die ziekte kwam en op welke manier ze slachtoffers maakte. (Bella 2.22. 5)

δευτέρῳ δὲ ἔπει ἐς Βυζάντιον μεσοῦντος τοῦ ἤρος ἀφίκετο, ἔνθα καὶ ἐμοὶ ἐπιδημεῖν τῆνικαῦτα ξυνέβη. ἐγίνετο δὲ ᾧδε. (Bella 2.22.10)

In het tweede jaar in het midden van de lente kwam ze in Byzantium waar ik toen toevallig verbleef.

Over Procopius' bezigheden tussen de expedities in hebben we geen informatie. Vanaf 544 is hij veel zuiniger met persoonlijke informatie. Mogelijk bevond hij zich toen niet meer in Belisarius' omgeving. Belisarius was na 542 immers niet langer welkom aan het hof. Het is mogelijk dat Procopius toen alle banden heeft verbroken. Misschien was hij dit van hogerhand opgelegd. In de *Bella* lijkt Procopius' bewondering voor de generaal geleidelijk af te nemen. Dit kan zijn veroorzaakt door o.m. Belisarius' weigering tegen Justinianus op te treden wanneer hij de kans kreeg, nl. toen hem de kroon in Italië werd gepresenteerd. Over Procopius' laatste levensjaren en sterfdatum is weinig

bekend. Haury 1891: 34-35 vertelt dat hij rond 560 tot de rang van patriciër werd verheven en twee jaar later zelfs tot stadsprefect werd benoemd. Dit behoort echter tot de latere legendevorming. Procopius is na 562 gestorven. (Cameron 1985)

4.2 Zijn Werk

Προκόπιος, Ἰλλούστριος, Κασαρεύς ἐκ Παλαιστίνης, ῥήτωρ καὶ σοφιστής. ἔγραψεν Ἱστορίαν Ρωμαϊκὴν, ἣν γινονται τοὺς πολέμους Βελισαρίου πατρικίου, τὰ κατὰ Ρώμην καὶ Λιβύην πραχθέντα. γέγονεν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως, ὑπογραφεὺς χρηματίσας Βελισαρίου καὶ ἀκόλουθος κατὰ πάντας τοὺς συμβάντας πολέμους τε καὶ πράξεις τὰς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσας. ἔγραψε καὶ ἕτερον βιβλίον, τὰ καλούμενα Ἀνέκδοτα, τῶν αὐτῶν πράξεων· ὡς εἶναι ἀμφότερα βιβλία θ'. ὅτι τὸ βιβλίον Προκοπίου τὸ καλούμενον Ἀνέκδοτα ψόγους καὶ κωμωδίας Ἰουστινιανοῦ βασιλέως περιέχει καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς Θεοδώρας, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτοῦ Βελισαρίου καὶ τῆς γαμετῆς αὐτοῦ. (Suda online: Προκόπιος)

Procopius Illustrius van Caesarea in Palestina, redenaar en sofist. Hij schreef een Byzantijns geschiedwerk, met name de geschiedenis van de oorlogen gevoerd door de patriciër Belisarius, i.e. de veldslagen in Rome en Libië. Hij leefde ten tijde van keizer Justinianus en was als secretaris voor Belisarius werkzaam. Hij vergezelde Belisarius in alle oorlogen en tekende al zijn krijgsverrichtingen op. Hij schreef nog een ander werk over dezelfde gebeurtenissen, de *Anecdota* genaamd. Beide werken bestaan uit acht boeken: De genoemde *Anecdota* bevat beschuldigingen en spot aan het adres van keizer Justinianus en zijn vrouw Theodora, en inderdaad ook aan het adres van Belisarius zelf en diens vrouw.

Hier worden de Ὑπερ τῶν πολέμων λόγοι (*Bella*) en de Ἀνέκδοτα (*Historia Secreta*) genoemd.

Vreemd genoeg maakt de *Suda* geen vermelding van zijn derde werk, Περὶ κτισμάτων (*De Aedificiis/Monumenta*). Procopius was van plan een vierde boek² te schrijven. Het zou handelen over de doctrines van het christendom en meer in het bijzonder over twistpunten en ketterijen. Het is er echter niet gekomen.

4.2.1 Authenticiteit van de *Historia Secreta*

The three works must be taken both singly and together and made to reveal their inner coherence and the principles on which they are constructed. (Cameron 1985: 262)

Traditioneel werd lang gedacht dat de *Historia Secreta* ten onrechte aan Procopius werd toegewezen, en Katherine Adshead 1983: 82-87 is daar nog van overtuigd. Anderen aanvaardden Procopius als auteur, maar vinden de beschuldigingen in het werk volledig absurd en/of hebben moeite met de tegenstrijdigheden.

Beide visies schieten tekort. De brutaliteit van de *Historia Secreta* komt niet zomaar uit de lucht vallen. Ook de *Bella* is op talloze plaatsen lang niet zo objectief is als een oppervlakkige, eerste lezing zou doen vermoeden (Cameron 1985). Ook in de *Bella* geeft Procopius soms onverbloemd zijn mening. Hij spreekt enthousiast over de verwezenlijkingen tegen de Perzen en de expeditie tegen de

²(H.S. 11.33) Na Justinianus' behandeling van de vervolgingen van andersgelovigen: τὰ γὰρ ἀμφὶ τοῖς Χριστιανοῖς εἰργασμένα ἐν τοῖς ὀπισθέν μοι λόγοις λελέξεται. Zijn daden tegenover de christenen zal ik in mijn latere werk uiteenzetten.

Vandalen maar de oorlog in Italië wordt ronduit negatief geëvalueerd. De *Monumenta* daarentegen doet alle kritiek teniet en toch is het auteurschap van de *Monumenta* nooit in vraag gesteld. De meest voor de hand liggende conclusie is dat de auteur onoprecht was.

Zo veronderstelde Bury in zijn tweede uitgave van *The History of the Later Roman Empire*: 417 dat Procopius een ware identiteitsverandering had ondergaan. Anderen zoals Evans 1968: 136 vonden hem schizofreen of hypocriet. Volgens maatschappijcritici is de *Historia Secreta* het enige document dat de visie en levensomstandigheden van het gewone volk en van de adel weergeeft in die periode. Zowel Cameron (1985) als Kaldellis (2004) verklaren het gespleten karakter van Procopius' werk door de tijdsgeest, de diepe economische en administratieve crisis waarin het rijk was gedompeld. Hun benadering werpt licht op de mens Procopius en zijn opvattingen over het regime. Wat volgt, is hoofdzakelijk op deze standaardwerken gebaseerd.

4.2.2 Datering van de Werken

Sedert Haury 1891 huldigt men de opvatting dat de *Historia Secreta* en de eerste zeven boeken van de *Bella* rond 550/551 gepubliceerd werden. Zo konden ze samen worden gelezen. Boek acht van de *Bella* volgde rond 554, de *Monumenta* nog enkele jaren later. Pogingen om de werken preciezer te dateren, hebben niet veel opgeleverd en leidden niet noodzakelijk tot een beter begrip van de teksten. We weten nog altijd niet wat bij Procopius de doorslag gaf om zijn mening over het regime te herzien. De alternatieve datering 558/559 van de *Historia Secreta* is onwaarschijnlijk: een uitgave tien jaar na de dood (548) van Theodora zou niet veel zin meer hebben. Bovendien zou Procopius, indien de datum stand houdt, een mooie kans om over haar dood te triomferen hebben laten liggen.

De *Monumenta* worden gewoonlijk rond 554/5 of 559/560 geplaatst. De vermelding van enkele realia die voor die datum nog niet bestonden, is doorslaggevend voor de meest recente datering. Bij de latere datering (559) moet men aanvaarden dat Procopius opzettelijk enkele zeer belangrijke gebeurtenissen heeft weggelaten zoals bvb. het instorten van de koepel van de Hagia Sophia (558) en de heropbouw (562). Wat het tijdstip van schrijven ook moge zijn, de *Monumenta* en de *Historia Secreta* moeten in hetzelfde verband worden gelezen. Er zijn voldoende overeenkomsten tussen de teksten, zowel vormelijk als inhoudelijk. (Croke: 2005)

4.3 *Bella*

Procopius kreeg de idee de *Bella* te schrijven tijdens zijn eerste verblijf in Italië. Daar Justinianus tot het jaar 565 regeerde, wordt vooral het begin van het regime behandeld.

De boeken zijn geografisch gerangschikt en hebben militaire expedities, maar ook meer algemene gebeurtenissen in het Byzantijnse rijk als onderwerp. We krijgen een stand van zaken op velerlei

gebieden. Het is een seculier geschiedwerk met speciale aandacht voor historische causatie, volkerenkunde, oorlogsvoering en politiek. (Cameron 1985: 134 e.v , 225)

Omdat de *Bella* (553) abrupt eindigt, denkt men dat een plotse dood of een nieuwe bezigheid Procopius verhinderde het werk te voltooien. Zoals eerder vermeld, gaf de absurditeit van de *Historia Secreta* aanleiding tot een herinterpretatie van de *Bella*. Het moet beschouwd worden als een minder evenwichtig werk. Het is over het algemeen interessant en gevarieerd en bevat briljante maar ook zwakkere momenten. Op bepaalde plaatsen vinden we zowel opzettelijke als onopzettelijke onnauwkeurigheden.³ Naar het einde toe kan men zelfs spreken van een zekere koelheid die een objectieve weergave van de gebeurtenissen op de helling zet:

Zo is het begin van de *Vandalica* neutraal en de vroege *Persica* is zelfs (overdreven) lovend.

Belisarius is de grote held, tot Procopius uiteindelijk ook door hem wordt ontgoocheld. Deze evolutie is goed te volgen. De ontgoocheling bereikte haar hoogtepunt in 550, het moment van publicatie van de *Bella*. (Cameron 1985: 8)

Procopius kan er zichzelf niet meer toe brengen om Narses' expedities in Italië te documenteren.

Narses' overwinning op Teias bij Mons Lactarius, is de laatste gebeurtenis die in de Gotische oorlogen wordt vermeld. Teias' dapperheid had een grote indruk op Procopius gemaakt. (Cameron 1985: 239)

Wanneer Narses Justinianus de sleutels van de stad stuurt, schrijft Procopius daarover:

(Bella 8.34.1-2) Τότε δὴ τοῖς ἀνθρώποις διαφανέστατα ἐπιδέδεικται ὡς ἅπασιν, οἷσπερ ἔδει γενέσθαι κακῶς, καὶ τὰ εὐτυχήματα δοκοῦντα εἶναι εἰς ὄλεθρον ἀποκέκριται, κατὰ νοῦν τε ἀπαλλάξαντες ἴσως τῇ τοιαύτῃ εὐημερίᾳ [8.34.2] ξυνδιαφθείρονται.

Ῥωμαίων γὰρ τῇ τε ξυγκλήτῳ βουλή καὶ τῷ δήμῳ τὴν νίκην τήνδε πολλῶ ἔτι μᾶλλον φθόρου αἰτίαν ξυνηέχθη γενέσθαι τρόπῳ τοιῷδε.

Toen werd de mensen overduidelijk dat voor iedereen die gedoemd is tot ongeluk, zelfs zaken die als successen worden beschouwd in ongeluk eindigen, en dat ze wanneer ze hun gemoed hebben gerustgesteld door zo'n geluk misschien worden vernietigd. Want voor de Romeinse senaat en het Romeinse volk bleek die overwinning nog in grotere mate een oorzaak van ongeluk te zijn en wel op de volgende manier.

Vergelijk dit met een kritische passage uit de *Historia Secreta*:

(H.S. 5.1-3) Βελισάριος δὲ τὸ δεύτερον ἐν Ἰταλία γενόμενος αἰσχιστὰ ἐνθένδε ἀπήλλαξε· τῆς μὲν γὰρ γῆς ἐς πεντάετες ἀποβῆναι οὐδαμῆ ἰσχυσεν, ὥσπερ μοι ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις ἐρρήθη, ὅτι μὴ ἐνθα τι ὀχύρωμα ἦν.

ναυτιλλόμενος δὲ πάντα τοῦτον τὸν χρόνον τὰ [5.2] ἐπιθαλάσσια περιήει.

Τουτίλας δὲ λυσσῶν ἦν αὐτὸν ἔξω τείχους λαβεῖν, οὐ μέντοι εὗρεν, ἐπεὶ ὀρρωδία πολλῇ αὐτός τε καὶ ξύμπας ὁ Ῥωμαίων στρατὸς εἶχετο. [5.3] διὸ δὴ οὔτε τῶν ἀπολωλότων τι ἀνεσώσατο, ἀλλὰ καὶ Ῥώμην προσαπώλεσε καὶ τᾶλλα ὡς εἰπεῖν ἅπαντα. Toen Belisarius zich voor de tweede maal in Italië bevond, vertrok hij van daar op schandelijke wijze. Hij slaagde er immers vijf jaar lang helemaal niet in aan land te gaan omdat hij daar geen vesting had, zoals ik reeds vertelde. Hij voer daarentegen gans die tijd langs de kust. Totila was erop gebrand hem buiten de muren te pakken te krijgen, toch vond hij daartoe geen mogelijkheid omdat Belisarius en gans het Byzantijnse leger door grote angst waren gegrepen. Daarom kon Belisarius niets van wat verloren was gegaan, heroveren, maar ging zelfs Rome en -bij wijze van spreken- al de rest verloren.

³Downey 1953; Hannestad 1961 in Cameron 1985

Deze ronduit negatieve evaluatie van de oorlogen laat zien dat het werk nooit als een pamflet voor het regime bedoeld was, dit is ook op andere gebieden merkbaar. Justinianus wordt nauwelijks vermeld. Hij komt geen enkele maal direct aan het woord in de *Bella* en treedt alleen op via brieven die worden gekenmerkt door streng gemoraliseer⁴. Dat ook de keizer door de pest was getroffen, wordt niet vermeld. Op deze manier is het niet langer vreemd te stellen dat de *Bella* niet zo ver af staat van de *Historia Secreta*. (Cameron 1985: 137-142)

4.3.1 Inhoud⁵

Procopius intends to adhere to the canons of classical historiography and compose a narrative in the high style that tackles the eternal themes of politics and warfare (Kaldellis 2004: 18).

Door de ordening van zijn stof plaatst Procopius zich in de antieke historiografische traditie. Bij het begin van elk nieuw hoofdstuk geeft hij een korte terugblik van wat er overall ondertussen gebeurd is, daarna volgt het relaas van de gebeurtenissen in chronologische volgorde.

Boeken I-II (Persica)

Boek I (1-12) vangt aan met een opsomming van de Perzische koningen (Vararanes, Perozes, Cavades, Blases, Cavades (II) en hun onenigheid met Justinianus' voorgangers (Anastasius, Theodosius en Justinus). Excursus over Chosroes' mislukte adoptie door Justinus (1.7-11). De oorlogen van Anastasius tegen de Perzen. Conflicten tussen Perzen en Hunnen. De belangrijkste strijdplaatsen zijn Lazica en Persarmenië (Georgië). Cavades valt Byzantium binnen en neemt Amida in (502-503; 1.38.7) Dit verslag bevat veel anekdotische verhalen en details. De politieke invloed van de magi wordt duidelijk en men verneemt veel over de Perzische gebruiken. Cavades wordt zeer uitvoerig. Er is een lange uitweiding over Cavades' gevangenzetting in het 'fort der vergetelheid' (λήθης φρούριον). Daarna gaat Procopius over tot het beschrijven van de aanstelling van Belisarius tot *magister militum Orientis* (στρατηγὸς τῆς ἑω) (1.13.9).

Boek I, (13-22) behandelt de gevechten tegen Cavades' troepen onder Belisarius' bevel (530-532). Aangehaalde wapenfeiten: overwinning te Daras, nederlaag bij Callinicus, overplaatsing van Belisarius, Cavades' dood en sluiten van de eeuwige vrede (532). Daarna vernemen we de details van twee samenzweringen (tegen Chosroes en Justinianus). Een excursus over verdere binnenlandse aangelegenheden (Nika-opstand) onderbreekt de behandeling van de oorlog in het oosten [**I (23-25)**].

⁴ A. Cameron (1985, pp. 137-142), In de *Vandalica* krijgt Justinianus nog alle eer voor de overwinning op de Vandalen, iets dergelijks komt later niet meer voor. (*Gothica*, I, 1, 22-24) met een beeld van enerzijds Justinianus' wantrouwige natuur en zijn onkunde m.b.t. het kiezen van goede generaals, i.e. mensen die niet alleen hun persoonlijk welbevinden als doel hebben, en anderzijds de rampzalige gevolgen die dit wanbeleid heeft op het rijk. Door de elementen op een bepaalde manier te presenteren, leidt Procopius de aandacht af van het feit dat Justinianus Belisarius daadwerkelijk van hoogverraad verdacht (cf. *H.S.*, 4.16)

⁵ Bury 1923: 75-123; Gibbon 1827: XL-XLIV.

Boek II behandelt de hernieuwde oorlog met de Perzen (540-545). Aanleiding was de Perzische inval in Syrië en de inname van Antiochië (540). De confrontatie in Lazica (541) en Belisarius' oorlogen in Mesopotamië en Armenië volgen. Hierna gaat Procopius opnieuw over naar binnenlandse aangelegenheden, hij heeft het over de pest (542). Zij woedde niet alleen in Byzantium, maar ook in Perzië en Afrika. Verder zien we hoe Chosroes Byzantium binnendringt, hij raakt tot in Edessa (544). Afkondiging van wapenstilstand in 545. Het verslag van de oorlog met Perzië eindigt met het verlies van de vesting Petra aan de Perzen (2.28-30).

Boeken III-IV (Vandalica)

In het begin van boek III schildert Procopius de geschiedenis van de Visigoten en de Vandalen tot aan de troonsbestijging van Geilimer (in 530, 3.1-9). Daarna brengt hij uitvoerig verslag uit over de aanleiding en over het verloop van de oorlog die Belisarius tegen de Vandalen voerde. De inname van Carthago in 533 (3.9-25) maakt een einde aan deze opzienbarende gebeurtenissen.

In **Boek IV** heeft hij het over de gevangenne van Geilimer en over het verdere lot van de Vandalen (4.1-9) en de gebeurtenissen in het algemeen in Afrika tot 548 (4.10-28).

Boeken V-VII (Gothica)

Het einde van het West-Romeinse rijk is het vertrekpunt voor het verslag van de Gotenoorlog (5.1). We krijgen uitleg over de aanleiding voor de oorlog tussen Byzantium en de Ostrogoten, namelijk de moord op de Ostrogotische koningin Amalasantha⁶ in 535 (5.5). Verder staat Belisarius' veldtocht in Italië (535-540) die de verovering van Napels en Rome en een hevige hongersnood door de belegering van de Goten tot gevolg had, centraal. De Byzantijnen moeten Rome korte tijd later opnieuw aan de Goten overlaten. Ravenna geeft zich over aan Belisarius. Na deze gebeurtenissen wordt Belisarius teruggeroepen, hij krijgt het commando in het oosten.

Boek VII gaat over de opeenvolgende overwinningen en nederlagen in Italië in de jaren 540-550. Napels moet in 543 terug aan Totila worden afgestaan en Belisarius neemt in 544 opnieuw de leiding in Italië. Rome wordt afwisselend door de Byzantijnen en Goten veroverd. In 548 keert Belisarius voorgoed naar Constantinopel terug.

Boek VIII

Procopius verlaat hier zijn gewoonte om zijn werk naar geografische locatie te ordenen en schrijft een *ἱστορία ποικίλη* (8.1-2) waarin de gebeurtenissen in de Caucasus van 550-552 (8.1-17) en de verdere gang van zaken in Afrika van 550-553, tot aan de inname van Cumae (8.18-35), worden uiteengezet. Procopius leeft mee met het leed van Geilimer, koning der Vandalen (4.7.14).

---

⁶In gang gezet door haar neef en echtgenoot Theodahad, volgens de *Historia Secreta* hadden Theodora en Peter Illyricus er achter de schermen de hand in. De correspondentie tussen het Gotische en Byzantijnse hof is bewaard in de *Variae* van Cassiodorus. Eduard Schwarz 1939 schreef een analytisch artikel over de relatie tussen de twee koninginnen, over de dood van Amalasantha, een van hen, en wat men van Procopius' beschuldigingen moet geloven.

4.3.2 Bronnen en objectiviteit

Bronnen

Cameron (1985) beweert dat Procopius Perzisch sprak en een beroep deed op informanten. Schriftelijke bronnen ondersteunden beweringen die hij zelf onmogelijk kon verifiëren, i.e. historische achtergrondinformatie of etnologische uitweidingen:

(Bella 1.5.15) ἅπαξ δὲ ἡ τῶν Ἀρμενίων ἱστορία φησὶ νόμου τοῦ ἀμφὶ τῷ λήθῃ φρουρίῳ παραλελύσθαι τὴν δύναμιν Πέρσαις τρόπῳ τοιῶδε. ‘De geschiedenis van de Armeniërs vertelt dat de uitvoering van de wet in verband met het fort der vergetelheid een enkele maal door de Perzen werd opgeschort op de volgende wijze.’ (id. 199)

Verder verzamelde hij eigen materiaal ter plaatse. Hij noemt zijn informant meestal niet bij naam:

(Bella 8.21.14) ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ τῶν ἀπὸ τῆς ξυγκλήτου βουλῆς ‘Hij was een man uit de senaat’.

Belisarius’ huishoudregiment verstreekte Procopius informatie over bijzondere acties en de bewegingen van de troepen. Hij kent de naam van elk lid van het regiment. Wanneer een van hen omkomt, wordt dat speciaal vermeld. Ze waren Procopius’ belangrijkste bron wanneer hij zich zelf niet aan het front bevond. In andere gevallen weten we te weinig over de kwaliteit van de informatie om een juist oordeel te kunnen vellen en moeten we dus vertrouwen op zijn oordeelkundigheid (id. 210).

Objectiviteit

In this régime freedom of speech was denied, and it was unlikely a writer could express himself fully in any single type of work. Procopius had to write three apparently very different works to find his full expression. (id. 11)

Procopius werd op basis van de *Bella* als een zeer objectief schrijver beschouwd. Maar de vleierij in de *Monumenta* en de verwijten in de *Historia Secreta* doen afbreuk aan de rationaliteit tentoongespreid in de *Bella*. Men denkt nu dat ook in de *Bella* grote kritiek is verscholen. Men zou in staat moeten zijn deze kritiek te herkennen en Procopius’ echte mening over het regime te achterhalen. Hier en daar komt hij ronduit cynisch uit de hoek:

Wanneer Belisarius wordt teruggeroepen en door Sittas wordt vervangen, duidelijk een foute beslissing, schrijft Procopius laconiek:

(Bella 1.21.3) Σίττας δὲ, Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ τοῦτο δεδογμένον, ὡς φυλάξων τὴν ἑώραν ἐνταῦθα ἦλθε. ‘Sittas ging daarheen als beschermer van het oosten, aldus had keizer Justinianus besloten.’

Elders beschermt hij Belisarius' reputatie. In het eerste boek van de *Persica* leidt hij de aandacht van Belisarius' zwakke verwezenlijkingen af door de verslagen van de spectaculaire Nika-opstand in 532 en de pest in 542 daar te plaatsen.

Bij de verslaggeving van de Nika-opstand in de *Bella* moest Procopius erg voorzichtig te werk gaan om geen afbreuk te doen aan Belisarius' reputatie. Er werden immers enorme aantallen slachtoffers (burgers, geen soldaten) gemaakt bij het neerslaan van de opstand.

Een ander voorbeeld van Procopius' vooringenomenheid en idealisering m.b.t. de persoon van Belisarius is zijn weergave van de overwinning te Daras (uitvergroot succes) en de nederlaag bij Callinicum (rol geminimaliseerd). In het laatste geval wordt de schuld bij al-Harith, een Arabier, gelegd. Deze had de Byzantijnse zaak verraden door zijn troepen te vroeg terug te trekken. Belisarius, Sunicas en Sittas moesten de kastanjes uit het vuur halen. Bij een vergelijking met de tekst van Malalas blijkt dat al-Harith juist de enige was die op post bleef (Scott: 1985).

4.3.3 Stijl

De *Bella* is erg retorisch gekleurd. De woordenschat en bepaalde wendingen komen rechtstreeks uit Thucydides en Herodotus. De inleiding van de *Bella* sluit aan bij die van de klassieke historiografen, geografische, etnografische en mythologische uitweidingen horen in dezelfde traditie thuis (Cameron 1970: 30). De inleiding moet de oorzaken (*αἰτίαι*), van de oorlogen verduidelijken. We krijgen een verzekering van de exclusiviteit van de oorlogen, hun grote belang, nooit eerder hebben zich dergelijke belangrijke gebeurtenissen voorgedaan. (*Bella* 1.1.1)

Procopius' onpartijdigheid (*Bella* 1.1.5) sluit aan bij Polybius (*Hist.* 1.14.5).

Redevoeringen en brieven ontbreken niet, ze zijn duidelijk op Thucydides gemodelleerd. Sommige zijn onhistorisch en een creatie van Procopius zelf. Ze zijn weliswaar altijd gebaseerd op de situatie van het moment, maar werden nooit door de personen in kwestie uitgesproken. Ze geven Procopius' mening over het regime, over de vijanden van Byzantium en over militaire tactieken weer. Andere -kortere en meer situatiegebonden- redevoeringen zijn minder bewerkt en berusten op eigen aantekeningen.

4. 4 *Historia Secreta*

Its tendency to exaggerate rhetorically cannot be denied, but its basis in fact has not been successfully impugned.' The Secret History shatters the façade of consensus and benevolence presented by Justinian and his spokesmen by confirming the worst that cynics can imagine about the motives and behaviour of emperors and their officials. (Kaldellis 2004: 117)

In vergelijking met de twee andere werken is dit een kort werkje. Het verscheen niet in het openbaar toen Procopius nog leefde en ook postuum werd het niet dadelijk uitgegeven. Het is wel mogelijk dat het dadelijk na de voltooiing anoniem⁷ in militaire en senatoriale kringen circuleerde. Waarschijnlijk werd het pas in de 10de eeuw voor het eerst voor het grote publiek uitgegeven. Photius⁸ kende het nog niet. In het westen werd het pas bekend in de 17de eeuw toen het manuscript in 1623 in de *Bibliotheca Vaticana* werd herontdekt en door Nicolaus Alemannus⁹ die het ook van een inleiding voorzag, werd uitgegeven.

Na de ontdekking is de publieke opinie over keizerin Theodora¹⁰ en over Justinianus' regime nooit meer dezelfde geweest. Justinianus en zijn staatsmannen worden hier voorgesteld als een stel ruziemakende oude mannen met een slecht karakter en bizarre gewoonten.¹¹ Ook het expliciete karakter van de tekst zorgde voor ophef. Bij de discussie ervan was men zo bedekt dat men alleen naar het Latijn vertaalde. In vergelijking met andere aanklachten is de pornografische sectie echter nogal banaal. Moord in naam van het geloof en het manipuleren van de wet om aan hebzucht tegemoet te komen, zouden meer verontwaardiging moeten uitlokken dan roddelverhalen.

Het enige echt vergelijkbare geschrift is Seneca's *Apocolocyntosis*. Verder komen grove voorstellingen van personages in komedie, gedichten, redevoeringen, satires en epigrammen in de buurt. Zij klagen eveneens tekortkomingen, misbruiken en karakterstoornissen aan. De bedoeling is duidelijk, maar de redenen ervoor zijn duister (Mallet 1887).

Volgens Kaldellis (2004: 47) en Dewing (1935) was Procopius vooral verbitterd.

Kaldellis ziet in Procopius een vertegenwoordiger van het gezond verstand. Hoewel hij naast zijn eigen grieven ook klachten van bevolkingsgroepen zoals soldaten, handelaars, boeren, en vele anderen in de *Historia Secreta* heeft verwerkt, is het toch niet bedoeld als manifest van een oppositiegroepering. Procopius werd door tirannie aan te klagen een voorvechter van klassieke waarden en vrijheden. Volgens Cameron (1985) is de *Historia Secreta* géén pamflet voor vrije meningsuiting, het is enkel uit misnoegen geschreven.

---

⁷*Never published by its author, who feared for his life* (id.)

⁸ Patriarch van Constantinopel (857-868 en 877-886): grootste geleerde van zijn tijd en belangrijkste vertegenwoordiger van de zogenaamde Byzantijnse renaissance t.t.v. de Comnenenkeizers.

⁹Boekdrukker en cartograaf: Procopius (1623). *Procopii Caesariensis V.I. [Anekdotia] Arcana Historia qui est liber nonus Historiarum / Ex bibliotheca Vaticana Nicolaus Alemannus protulit, Latine reddidit. Notis illustravit. Nunc primum in lucem prodit triplici indice locupletata.* Lugduni.

¹⁰Daarvoor kende men Theodora enkel uit de *Bella*, als een vastberaden, efficiënt en invloedrijk heerseres die er vanuit het perspectief van de orthodoxie - misschien wel wat twijfelachtige religieuze overtuigingen op nahield. Haar grootste verdienste was haar standvastigheid tijdens Nika die Justinianus' heerschappij redde. Over haar leven voor haar kroning, was tot dusver niets geweten. De publicatie van de *Historia Secreta* sloeg dit imago aan stukken.

¹¹Kaldellis (2004, p. 3 introduction).

Volgens Mallet (1887) vertegenwoordigt Procopius wel de bevolking, met name mensen die aanvankelijk alle hoop op Belisarius hadden gesteld, omdat ze het vertrouwen in Justinianus hadden verloren. Maar ook Belisarius voldeed niet aan de verwachtingen omdat hij gedwee Justinianus' bevelen opvolgde, terwijl het anders had gekund.

Procopius' vijandigheid is hoe dan ook uit ontgoocheling gegroeid. Als men aanneemt dat de *Historia Secreta* vlak na Belisarius' terugkeer uit Italië is geschreven, toen Procopius hem het meest slecht gezind was, is de harde taal begrijpelijk.

4.4.1 Receptie en Waarheidswaarde

De redenen waarom men graag geloof hecht aan de *Historia Secreta*, liggen voor de hand: Procopius was een tijdgenoot en het is het enige document dat in detail over de privé-aangelegenheden aan het hof handelt. Maar men kan het ook in twijfel trekken omdat het uniek is en de inhoud daardoor niet makkelijk gecontroleerd kan worden.

Zoals reeds kort aangestipt durft Procopius de zaken anders voor te stellen dan ze zijn. Zo wilde hij niet bekennen dat het Perzische leger wel degelijk snel kon zijn en hard kon toeslaan en benadrukte hij daarom de slechte staat van de Byzantijnse forten in het oosten. (Cameron: 1985)

Theodora is het grootste slachtoffer van de verwijten in de *Historia Secreta*. Volgens Mallet (1887) stonden de meeste historici van zijn generatie sceptisch tegenover enkele details maar aanvaardden ze de globale voorstelling die het werk van Theodora geeft. Het was Alemannus die met een gratis argument de lange traditie om de *Historia Secreta* letterlijk te interpreteren, in gang zette. Hij had geen bewijzen nodig, Theodora was op voorhand al veroordeeld op grond van haar voorkeur voor het monofysitisme.

Gibbon vindt sommige zaken zo absurd dat ze onmogelijk verzonnen kunnen zijn.

Mallets artikel *The Empress Theodora* daarentegen, is een apologie voor haar en wil bewijzen dat de *Historia Secreta* vol leugens staat. Zo stelt het dat Alemannus' misprijzen duidelijk afkomstig is uit religieuze hoek. Dat Theodora in werkelijkheid meer gezag had dan Justinianus en/of hem zo kon manipuleren dat hij deed wat ze wilde, is een populaire overdrijving. Wanneer Justinianus iemand aanstelde in een ambt zonder haar goedkeuring te vragen, dan zou die man zijn positie niet lang bekleden. In het ergste geval wachtte hem een vroegtijdige dood. In de *Historia Secreta* vinden is de afrekening met Johannes van Cappadocië hiervan de beste illustratie. Maar wie de passage zorgvuldig leest, ontdekt dat Theodora dit slechts met grote moeite verwezenlijkte en zeer voorzichtig te werk moest gaan. Om hem de das om te doen, moest ze in samenwerking met Antonina Johannes' dochter misleiden. Ze kon dit niet voor Justinianus verborgen houden en de operatie mislukte bijna. (*Bella* 1.24-25)

Hoe zou ze zich ook voortdurend hebben kunnen mengen in publieke aangelegenheden als ze dag en nacht sliep?

Hoe kon een persoon als Justinianus iemand met zo een geschiedenis huwen? Mallet (1887: 13-15) stelt dit alles in vraag omdat de andere¹² historici uit dezelfde periode volledig voorbij gaan aan de gegevens in de *Historia Secreta*. Ze zou ook in de andere bronnen beruchter zijn geweest. Malalas en Theophanes vermeldden enkel haar liefdadigheidswerk. Michaël de Syriër stelde haar voor als een heilige. Bovendien is het onwaarschijnlijk dat alleen Procopius toegang tot delicate informatie had terwijl die voor de rest van de wereld verborgen bleef.

Mallet concludeert:

such, ... is the case against the 'Anecdotes' – that they were first welcomed in a spirit of bigoted partisanship, and that the publicity they have since received has not always been dictated by the highest motives; that they are inspired in many places by obvious malices; that the assertions of their author are often self-contradictory; that some of their statements are beyond the bounds of reason, and others undeniably perversions of fact; that the improbability of their version of Theodora's life is so extravagant as to make it, if true, the most startling career in history; that the charges they bring against her must, if well founded, have been widely known, and are yet unsupported by any of the historians of that time or since. (id. 17-18)

Ook over Antonina deden leugens en overdrijvingen de ronde. Een onwaarheid in de *Historia Secreta*, betreft de ontheffing van paus Silverius uit zijn kerkelijk ambt en zijn terechtstelling als straf voor collaboratie met de Goten (id. 7).

(H.S. 1.14) πρῶτα μὲν Σιλβέριον διαχρησαμένη τρόπῳ ᾧπερ ἐν τοῖς ὀπισθεν λόγοις εἰρήσεται, ὕστερον δὲ Ἰωάννην κατεργασαμένη τὸν Καππαδόκην, ὥσπερ μοι ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λόγοις ἐρρήθη

Ten eerste door Silverius uit de weg te ruimen, op welke manier zal in latere boeken worden verteld, en daarna door Johannes van Cappadocië klein te krijgen, zoals voorheen reeds door mij is gezegd.

Procopius geeft Antonina de schuld van zijn dood. Eugenius, een van haar bedienden moest Silverius vermoorden.

(H.S. 1.27) τῶν τινος οἰκετῶν Εὐγενίου ὄνομα ὑπουργήσαντός οἱ ἐς ἅπαν τὸ ἄγος, ᾧ δὴ καὶ τὸ ἐς Σιλβέριον εἰργασται μίασμα.

Eugenius, een van haar slaven, stond haar bij in deze bloedige daad, doorhem was ook de schanddaad tegen Silverius uitgevoerd.

In werkelijkheid werd de man gearresteerd en naar Constantinopel gebracht. Hij keerde nog eens naar Rome terug en werd daar door paus Vigilius verbannen. Hij stierf in ballingschap.

---

¹²Evagrius schreef net na Justinianus' dood, hij hoefde niet bevreesd te zijn. Hoewel hij een heftig tegenstander van Justinianus' economisch regime was (EH, 4.30), meldde hij niets ophefmakend over het privé-leven van het keizerlijk paar. Hij kloeg wel de immoraliteit van de keizers en de hebzucht afpersingstechnieken van de administratie aan. Zo bekritiseerde hij in zijn vijfde boek in een terzijde de overdadige luxe en losbandigheid waaraan Justinus zich te buiten ging (EH. 4.1). Ook Johannes Lydus -die er anders toch niet voor terugschrok om Justinianus' regime aan te klagen en Johannes van Cappadocië's reputatie te besmeuren- zweeg erover.

Justinianus' reputatie werd eveneens aangetast. Voordien werd hij geacht het rijk te hebben voor chaos te hebben behoed. Hij werd geloofd als restaurator. Nu lijkt de keizer zelfs in de ogen van een auteur als Kaldellis (2004: 21) alle krediet te hebben verloren:

Indeed we may now be less ready to see Justinian as a patron of the liberal arts and more to see him as a repressive autocrat. It was Justinian who burnt books, Justinian who arrested intellectuals, Justinian who closed the Academy at Athens and ended the consulship, an even older institution.

Vooral de enorme dodenaantallen ten gevolge van de Nika-opstand vindt Kaldellis aanstootgevend. Hij noemt het Byzantijnse regime totalitair en vergelijkt het met recente dictatorale systemen.¹³ Kaldellis (2004: 24) laat ook kort de andere visie aan bod komen, namelijk Justinianus als ordeschepper en hervormer van het rechtssysteem:

According to this view, his achievement has to be seen in the long term. He is both the codifier of Roman law and the transmitter of Catholic orthodoxy to the western Middle Ages, the defender of centralized government and the rule of law.

4.4.2 Inhoud en structuur¹⁴

Hoofdstukken 1 tot 5 handelen vooral over Belisarius en Antonina. Na deze sectie wordt Belisarius niet veel meer vermeld, Antonina al helemaal niet meer. Hoofdstukken 6 tot 10 handelen over Justinianus' en Theodora's afkomst en hun leven tot voor de troonsbestijging. Hoofdstukken 11 tot 14 hebben de hebzucht en het economisch wanbeleid van Justinianus als onderwerp. Verder worden nog twee centrale aspecten van zijn karakter belicht: bloeddorstigheid en demonische natuur. In 15 tot 17 krijgen we inzicht in Theodora's rancuneuze en losbandige psyche. In 18 tot 30 wordt het beeld van Justinianus verder aangevuld: hij onderdrukt en vermoordt zijn onderdanen.

Het valt op dat enkel de eerste helft zich met de αἰτίαι van bepaalde gebeurtenissen uit de *Bella* bezighoudt. De rest is uitbreiding. Het centrale stuk is niets anders dan een aanval op de religieuze fundamenten van Justinianus' regime. Procopius heeft het verder op het oorlogsbeleid gemunt. Niet omdat hij er tegen is, maar omdat Justinianus een slecht strateeg is en zijn generaals onvoldoende middelen ter beschikking stelt. Procopius lijkt zich evenwel niet te realiseren dat het oorlogsbeleid de oorzaak is van de zo gehate belastingverhogingen. Naast bovennatuurlijke factoren zijn hebzucht en moorddadigheid oorzaken van de hoge belastingen en het wanbeleid. Procopius ziet niet in dat het regime echt te kampen heeft met zware problemen die het gevolg waren van de reconquista en de pest. (Cameron 1985: 143)

¹³Zie http://community-2.webtv.net/tales_of_the_western_world/RLJUSTINIAN/

¹⁴In bijlage een uitgebreid overzicht van de inhoud van de *Historia Secreta*.

Over de *Historia Secreta* wordt traditioneel gezegd dat ze onsamenhangend is. Om het werk te kunnen begrijpen, heeft men het in twee tot drie aparte secties opgedeeld waarvan men dacht dat het nooit de bedoeling was dat zij één geheel vormden. Volgens sommigen, zou het zelfs om een compilatie van verschillende genres gaan. Cameron (id. 55) heeft aandacht voor dit probleem. Hoofdstukken 15-17 staan op een onlogische plaats en onderbreken het verhaal over Justinianus. Ook het feit dat het laatste hoofdstuk abrupt van onderwerp verandert en een conclusie ontbreekt, wijst erop dat de *Historia Secreta* niet helemaal is afgewerkt.

There are many signs of loose construction in it, and plural authorship has even been suggested. Lack of final revision is the more likely explanation. (id. 50)

In general ... the Secret History is a mixture of material of differing literary levels (id. 66).

Kaldellis (2004: 143) maakt een opvallende analyse van de *Historia Secreta*. Volgens hem is het werk wel gestructureerd en zijn de verschillende onderdelen gelijkaardig opgebouwd. Hij onderscheidt thematisch drie delen. Het middenste deel, dat hij *γυναικοκρατία* heeft gedoopt, zou aan de macht van de vrouw over de man gewijd zijn. Vrouwen zwaaiden de plak in het keizerlijk paleis. Belisarius had niets te zeggen en wilde waarschijnlijk ook geen invloed uitoefenen. Hij was een pantoffelheld. Hij wordt voorgesteld als een man die heldhaftig had kunnen zijn, ware hij niet tot falen gedoemd, omdat hij door vrouwen werd overheerst. Deze aanfluiting van het *ἀνδρεία* of virtus-ideaal, de omkering van de hiërarchie in de man-vrouw relatie, moet voor een conservatief als Procopius ondraaglijk zijn geweest. Vandaar dat Procopius Belisarius' makheid ook aan magie toeschrijft.

Theodora, niet Justinianus, lijkt Byzantium te besturen. Zij riep Belisarius naar Constantinopel terug. Vooraleer Justinianus decreten uitbracht, besprak hij ze eerst met Theodora. Ten tijde van de Nika-opstand neemt zij de beslissingen. Theodora's zeggenschap en machtsmisbruik blijkt onder meer uit haar reactie op de weigering van hovelingen en generaals om haar als soeverein te aanvaarden. Ze ervoer dit als kritiek en liet hen gevangenzetten en martelen. Ze arrangeerde of verhinderde huwelijken en strafte echtgenoten die zich misdroegen. Ze liet Sergius, een misdadige generaal, begaan omdat hij geïnteresseerd was in Antonina's dochter.

De heftigheid van Kaldellis' analyse laat zien dat hij met Procopius akkoord gaat:

The speech expresses the raw ambition of a woman who had no conception of the dignity of political life. To have lived under her power must have been unbearably degrading ... a dispassionate analysis of the evidence points to the conclusion that Theodora was in fact petty, arrogant, wrathful, unforgiving, ruthless and willing to sacrifice everything to her personal feuds and avarice.' (id. 130)

Toen Belisarius met Theodora in onmin raakte, vreesde hij voortdurend voor zijn leven. Hij vertoont een uiterst grote angst voor haar wrok. (id. 148-149)

Met Theodora's hulp kan Antonina straffeloos haar man bedriegen.

Procopius' kritiek is vooral gericht op Belisarius' privé-leven maar zijn militaire dienst moet het ook ontgelden. Procopius pakt onder meer de mislukte campagnes in Italië van 544-549 (H.S. 4.42-5.6) hard aan.

Het tweede thema (id. 128-129/158-161) is vrijheid-slavernij.

Justinianus eist dat in zijn aanwezigheid het protocol wordt opgevolgd. De obligate knieval, *proskynesis*, maakt onder meer deel uit van dit protocol. Theodora laat zich door iedereen dienen en dringt aan op de meest vernederende vorm van *proskynesis*: (H.S. 15.16) ἐς δουλοπρέπειαν γὰρ ἡ πολιτεία ἤλθε, δουλοδιδάσκαλον αὐτὴν ἔχουσα. De staat was immers tot onderwerping gedwongen, met haar als slavendrijver.

Justinianus was dan weer een tiran die met propaganda en geweld de wereld zijn ideeën opdrong. Hij gebruikte terreur om politieke en culturele tegenstand neer te slaan en vond het geen misdaad andersgelovigen te vermoorden. Procopius meldt dat de inwoners van Chalcis beide¹⁵ heersers als tirannen beschouwden. Kaldellis concludeert hieruit dat Procopius vijandig stond tegenover het concept slavernij. Hij voelde de dreiging die uitging van de beknotting van vrijheden. Het welzijn van de gehele maatschappij was in gevaar, dit werd o.m. duidelijk bij de Nika-opstand. Procopius geeft zowel de opstandelingen als het regime de schuld, Johannes van Cappadocië en Tribonianus in het bijzonder. Om aan te tonen hoe incapabel Justinianus wel was, voert Procopius enkele monarchen op die het beter deden. Theoderik, Theodosius, Anastasius en generaal Germanus worden geprezen voor hun voorzienigheid en goed militair beleid. Het effectieve militaire beleid van andere staatslieden ophemelen, is een onrechtstreekse aanval op Justinianus. Justinianus slaagde er niet in zijn gebieden altijd even goed te beschermen.

Het derde thema betreft het bovennatuurlijke (id. 56). Kaldellis verklaart de ongeloofwaardigheid van de *Historia Secreta* m.b.t. bezetenheid en spookverschijningen op enkele punten. Zo stelt hij dat de enige manier om Procopius' manier van denken niet als onvolwassen te beschouwen, is er niets meer achter zoeken dan ironie en satire. Zoals rechtvaardige, goede keizers heilige kwaliteiten werden toegewezen, waren dat voor Justinianus duivelse.¹⁶

Deze ironie doet niets af aan het *sérieux* van de tekst. Procopius laat Justinianus in zijn duivelse gedaante juist door die mensen waarnemen die het regime moreel moesten legitimeren:

---

¹⁵cf. (Cameron 1985: 66) *Interestingly, Procopius' characterisation of Justinian's main enemy, Chosroes I of Iran, is where he most effectively summarises the view he held of Justinian himself – vicious, treacherous, money-loving, preoccupied with theology, bloodthirsty and war-mongering, mean-spirited.* (H.S. 11, 25-26)

¹⁶Procopius' pogingen om Justinianus' vrome reputatie om te keren, hebben een polemische functie en zijn zeker niet confessioneel geïnspireerd. Bovendien bouwt Procopius een veiligheid in en neemt hij zelf afstand van de meer ongeloofwaardige zaken in de *Historia Secreta*. (id. 57/154-155)

(H.S. 12.21) Τινὲς δὲ τῶν αὐτῶ παρόντων τε πόρρω που τῶν νυκτῶν καὶ ξυγγινομένων ἐν Παλατίῳ δηλονότι, οἷσπερ ἐν καθαρῶ ἢ ψυχῇ ἦν, φάντασμα τι θεάσασθαι δαιμόνιον ἄηθες σφίσις ἀντ' αὐτοῦ ἔδοξαν. Enkelen van diegenen die in het paleis laat in de nacht in zijn gezelschap verkeerden, mensen met een goed geweten, dachten namelijk in plaats van hem een eigenaardige demonische geest te zien.

(H.S. 12.24-25)

Λέγουσι δὲ καὶ μοναχόν τινα τῷ θεῷ ἐς τὰ μάλιστα φίλον πρὸς τῶν αὐτῶ γῆν τὴν ἔρημον ξυνοικούντων ἀναπεισθέντα σταλῆναι μὲν ἐς Βυζάντιον τοῖς ἄγχιστα σφίσις ἐνωκημένοις ἐπαμνυόντα, βιαζομένοις τε καὶ ἀδικουμένοις ἀνύποιστα, ἐνταῦθα δὲ ἀφικόμενον αὐτίκα [12.25] εἰσόδου τῆς παρὰ τὸν βασιλέα τυχεῖν.

Men zegt dat een bepaalde monnik, zeer geliefd bij God, overtuigd door zijn medewoestijnbewoners, naar Byzantium werd gestuurd om hun naaste bureu, die op ondraaglijke wijze geweld en onrecht waren aangedaan, te helpen.

Justinianus in discredit brengen was niet makkelijk. Hij bezat niet de gewoonlijke kenmerken van een tiran. Hij leefde niet voor fysieke gratificatie maar was een asceet. In de *Historia Secreta* zijn deze zaken een bewijs van de demonische natuur van Justinianus (H.S. 13.27, 13. 28-33). Procopius zet Justinianus' vroomheid op zijn kop. Het taalgebruik is echter exact hetzelfde als dat in de *Monumenta*.

4.5. *Monumenta*

Dit geschrift werd tussen 553 en 555 in opdracht van Justinianus geschreven. Onderwerp zijn Justinianus' bouwwerken, i.e. kerken, fortificaties en publieke werken zoals watervoorzieningen. De boeken zijn geografisch geordend.¹⁷

Uit de inleiding blijkt dadelijk dat het om een lofschrift gaat. Het sluit volledig aan op het retorische genre, de *λόγος πανηγυρικός*, maar dit enkel *prima facie*. Naast de opvallende propaganda, kan men ironie en spot tussen de lijnen lezen. De inleiding van de *Monumenta* heeft het enkel over het prijzen van lovenswaardige daden en niet over het aan het licht brengen van misdaden zoals in de *Bella* en de *Historia Secreta* wel werd vooropgesteld. Dit gebrek aan evenwicht is een indicatie voor het onoprechte karakter van het werk. In de inleiding wordt overigens ook de hoop op persoonlijk voordeel aangehaald.

De *Monumenta* is helemaal niet bedoeld om historische waarheden te vertellen, maar heeft het over glorievolle oorlogen, reformatie van de geloofsovertuigingen en genade voor samenzweerders. Deze hypocrisie is misschien veroorzaakt door Procopius' vermeende betrokkenheid bij een mislukt complot, misschien moest hij zich daarna uit een netelige situatie zien te redden¹⁸ (id. 56-57).

¹⁷Boek 1: Constantinopel, Boek 2: Azië, Boek 3: Armenië, Boek 4: De Balkan, Boek 5: de rest van Azië, Boek 6: Afrika.

¹⁸Wordt in C.B. door Eugenius beweerd.

4.5.1 Inhoud

De inleiding spreekt over de voordelen die Justinianus' bouwpolitiek het rijk opleverden. Justinianus is redder en reformator van het rijk omwille van zijn veroveringen, stedenbouw en codificatie van de wetten. Hij is een promotor van het ware geloof en bringer van harmonie en vrede (Mon.1.6-11). P 87 Hij is een hoeder van het volk en een betere koning dan Cyrus van Perzië. Hij is genadig voor samenzweerders (Mon. 1.1.16: Artabanes).

Justinianus wordt hier bijna als een heilige voorgesteld (Mon. 1.8.5). Hij opereert vanuit een goddelijke inspiratie (Mon. 4.1.17) waaruit ook ascetisme voortvloeit. (Mon. 1.7.6) De Byzantijnen hebben alles aan Justinianus te danken.

In boek 1, hoofdstuk 1-9 (Constantinopel), ligt de klemtoon op kerken, hun bouw en restauratie. Naast kerken, komen ook seculiere gebouwen een na een aan bod, ze worden minder uitvoerig beschreven: Boek 2 en 3 gaan over de fortificaties. (Mon. 2..2-3), de bescherming van het rijk tegen de barbaren. Boek 4 vertoont alle tekenen snel geschreven te zijn. Het bestaat uit lijsten en vage beschrijvingen en lijkt weinig onderbouwd te zijn (Mon. 4.4.1).

Boek 5 is korter maar bevat echt bruikbare informatie (id. 87/98-99).

4.5.2 Objectiviteit

In tegenstelling tot Cameron, die in haar analyse niets vreemds opmerkt, vindt Kaldellis opnieuw¹⁹ zaken die duidelijk niet thuishoren in een lofschrift.

In de *Monumenta* uit Procopius immers kritiek op mensen die de voorsteden van Constantinopel volbouwen met luxueuze villa's (Mon. 4.9, 3-5). In de *Historia Secreta* zien we dat het vooral Justinianus is die dit doet (H.S. 16.23). Kaldellis (2004: 53-57) haalt nog een aantal passages aan en beweert dat Procopius ook in de *Monumenta* zijn venijn kwijt kan -zij het op een geniepige manier. Zo ondermijnt Kaldellis Camerons (1985: 88) stelling dat Procopius in de *Monumenta* oprecht is en respect heeft voor Justinianus omwille van diens godgegeven gezag. Ikzelf vond de andere passages waarop hij zijn besluit baseert, aanvankelijk niet overtuigend genoeg. Maar gezien de voortdurende parallellen²⁰ tussen de teksten en het feit dat ze nu eenmaal door dezelfde persoon geschreven zijn, kan men, me dunkt, niet anders dan besluiten dat de *Monumenta* zowaar nog hypocrieter is dan de *Historia Secreta*. Zo wijdt Procopius vier hoofdstukken aan de fortificatie van Daras. (Mon. 2.1-4)

¹⁹Zoals hij in de *Bella* reeds vreemde passages detecteerde.

²⁰In de *Historia Secreta* stelt Procopius dat geen enkel publiek gebouw in gans Griekenland werd gerestaureerd, ook in Athene niet. In de *Monumenta* echter schrijft hij dat alle steden ten zuiden van Thermopylae werden versterkt, ze werden van nieuwe stadswallen voorzien. (4.2.27-28) (id. 109)

Ondanks dit alles vernemen we maar weinig concreets over de Byzantijnse militaire situatie. Justinianus maakte het hierdoor de Perzen onmogelijk om Byzantium binnen te dringen. Dit is volledig in strijd met de Perzische invasies in de *Bella*.

Bovendien vermeldt hij keizerin Theodora zeer weinig. Wanneer hij het wel doet, gebeurt dit natuurlijk in een positieve context:

(Mon. 1.11.9) καὶ ἡ μὲν εἰκὼν εὐπρόσωπος, ἀλλὰ τῆς βασιλίδος τῷ κάλλει ἐλάσσων, ἐπεὶ αὐτῆς τὴν εὐπρέπειαν λόγῳ τε φράσαι καὶ ἰνδάλματι ἀπομιμῆσθαι ἀνθρώπῳ γε ὄντι παντάπασιν ἀμήχανα ἦν· ἀλουργὸς δὲ ὁ κίων καὶ πρὸ τοῦ ἐκτυπώματος ὅτι δὴ βασιλίδα φέρει διαφανῶς ἐνδεικνύμενος. Zelfs al is het beeld mooi, het is minderwaardig aan de schoonheid van de keizerin. Want het is geheel onmogelijk voor een mens om haar schoonheid in woorden of een standbeeld uit te beelden. De zuil is paars en geeft duidelijk aan voor men de uitbeelding ziet, dat ze een keizerin draagt.

(Mon. 6.5.11)

ἔτι μέντοι καὶ στοὰς ἑκατέρωθι τῆς Μαριτίμου ἀγορᾶς καλουμένης ἐδείματο, καὶ βαλανείων ἐν δημοσίῳ ἀξιοθέατον, ὅπερ ἐπωνύμως τῇ βασιλίδι [6.5.11] Θεοδοριανὰς ἐπωνόμασαν. Hij bouwde nog stoa's aan beide kanten van de zogenaamde Maritieme Markt en bezienswaardige publieke baden die men naar de keizerin Theodorianae noemde.

Kortom, dit werk is pure propaganda met hier en daar een knipoog naar de *Historia Secreta*.

4.5.3 Stijl

Volgens Cameron gaf het genre en misschien ook wel Procopius' eigen houding t.o.v. de opdracht aanleiding tot een saai, ongevarieerd werk. De passage waarin de Hagia Sophia wordt beschreven (Mon. 1.1.22-1.1.78) is het meest bekend. Procopius gebruikt hier een kleurrijke maar vage en repetitieve woordenschat. Dit resulteert in een gebrekkige en subjectieve beschrijving. *Again and again Procopius merely mentions a church or it (sic) content with trite indications of its 'splendour' or its size* (Cameron 1985: 100).

Het zijn de gedetailleerde passages die blootleggen waar hij de mist is ingegaan.²¹

De manier waarop hij sommige bouwwerken in de *Monumenta* beschrijft, doet vermoeden dat hij een kunstliefhebber was en iets van architectuur kende. Hij maakt Procopius soms een ongeïnteresseerde indruk, alsof hij het zelf saai vindt. De bouwwerken in het deel over de Balkan (boek 4) worden gewoon opgesomd. De beschrijving van *Justiniana Prima* (Justinianus' geboorteplaats) is enkel een weergave van alle standaard aanwezige stedelijke faciliteiten. Onder meer hierdoor kan men kan zich geen chronologisch idee vormen over de voortgang van Justinianus' bouwpolitiek. Procopius houdt daarentegen wel van de verhalen die aan de bouwwerken verbonden zijn. Hij leeft zich uit in de beschrijvingen van de prachtige ligging van de stad Constantinopel (Mon.1.5.1-13).

²¹Zie id. 95-98 voor onnauwkeurigheden in de beschrijving.

Het is vanzelfsprekend dat Procopius de plaatsen die hij zelf had bezocht geweest beter beschreef. Dit is zo voor de stad Carthago. Hij geeft details en individualiserende kenmerken die ervoor zorgen dat de stad in kwestie zich van een andere onderscheidt (Mon 4.5.8-11).

Het werk is niet volledig af. Het ontbreken van de behandeling van de bouwwerken in Italië is een opvallende lacune. Boek 4 en 5 bestaan enkel uit opsommingen. Ze zijn zeer repetitief en onnauwkeurig. Cameron stelt dat het zelfs zou kunnen gaan over projecten die toen nog niet waren afgewerkt. Boek 6 is opnieuw meer gepolijst.

De lof op Justinianus is doorgaans indirect en wordt geconstrueerd door het opsommen van de bouwsels. Zo is het normaal dat Justinianus meer krediet voor de heropbouw van de Hagia Sophia krijgt dan Anthemius en Isidorus van Thralles (Mon. 1.166;1.1.73). De *Monumenta* bevat niet veel *ecphraseis*. Misschien was Procopius van plan om elk belangrijker gebouw beter te beschrijven maar had hij geen tijd meer om dat te doen. Politiek komt niet aan bod, zoals wel het geval is in het voorwoord van Agathias' *Cyclus*.

Hoewel het thematisch om een christelijk werk gaat, komt ook hier de omschrijving van religieuze of technische onklassieke termen voor. Deze eigenaardigheid herinnert enkel aan het feit dat Procopius zich ook met de *Monumenta* in de klassieke traditie wil plaatsen (id. 84-104).

4.6 Zijn Methode

Even historical novels, written in many languages, have a distinctively Procopian feel (Cameron 1985: 4).

Over stijlkenmerken is reeds voldoende gezegd bij de behandeling van de afzonderlijke teksten en in hoofdstuk 3 (Agathias). Hier worden enkele concrete verteltechnieken van Procopius uiteengezet.

Volgens Kaldellis (2004: 63-63, 6, 127) vertelt Procopius verhalen die hijzelf in vraag stelt (Bella 1.4.17). Miraculeuze passussen zijn onmiskenbaar ook bedoeld om de bittere ernst hier en daar wat te doorbreken. Etnografische uitweidingen dienen om de eigen cultuur indirect ter discussie te stellen.

Ook een onwaar verhaal kan een algemene waarheid bevatten. Zo zijn anekdotes, voorspellingen, mirakels, etc. op het eerste zicht maar weinig gefundeerd. Dergelijke verhaaltjes kunnen echter op een treffende manier het karakter van de betrokken persoon beschrijven, bovendien is dat aangener om te lezen dan een directe beschrijving. Ze hebben een a-historisch en algemeen karakter (e.g. moed, deugd):

Het keren van de standaarden (Bella 2.10.1-3) drukt een verschuiving van het militaire overwicht uit, het kind met twee hoofden (Bella 8.14.39-40) symboliseert het machtsevenwicht tussen Perzië en Byzantium.

Over de distributie van informatie valt ook iets te zeggen. Globaal genomen, worden de gebeurtenissen chronologisch verteld. Het is Procopius echter niet vreemd om hier en daar de chronologie in de steek te laten, zodanig dat bepaalde ontwikkelingen en noodzakelijke achtergrondinformatie worden geïntroduceerd op het moment waarop ze het meest relevantie hebben. De chronologie is ondergeschikt aan de interne logica en samenhang van de tekst.

Militaire instructies en de uitvoering ervan beschrijft hij op zeer gelijklopend. Hoe dichter de uitvoering bij het plan staat, hoe meer er in dezelfde bewoordingen wordt gesproken. Uit de planning blijkt dan ook reeds het slagen of het falen van een actie doordat de efficiëntie en vooruitziendheid of het gebrek eraan uitvoerig in de speech worden beschreven. Om de overeenkomsten beter op te merken moet men de speeches met het strijdverloop vergelijken.

HOOFDSTUK 5: VERGELIJKING

*There is one story and one story only*¹

Dit hoofdstuk bekijken we wat Robert Graves uit de bronteksten behouden of veranderd heeft om twee van zijn personages (Antonina en Theodora²) vorm te geven. Om dit hoofdstuk overzichtelijk te houden en geen irrelevante details aan te halen, vertrekt de analyse vanuit de personages zelf. Hoe worden ze voorgesteld? Waar zijn helper of tegenwerker van Belisarius? Zijn hun kenmerken altijd terug te voeren op de bronteksten? Om deze vragen te beantwoorden, plaats ik de teksten naast elkaar.

Ik situeer niet alle passages, zie de synopsis in bijlage voor de context.

5. 1. Antonina

Procopius vermeldt Belisarius' vrouw geen enkele maal in de *Monumenta* en slechts sporadisch in de *Bella*. In de *Historia Secreta* noemt hij Antonina bij haar naam, in de *Bella* heeft hij het over γυνή (Βελισσαρίου) Ἀντωνίνα.³ Hoewel hierop uitzonderingen worden gemaakt, is deze manier van aanspreken indicatief voor het verschil in toon tussen beide werken.

Toch is zij een belangrijk figuur in de *Bella*. Haar rol bestaat grotendeels uit het begeleiden van Belisarius, het controleren van de legervoorzieningen - zoals de voedselvoorraad - en het leiden van speciale missies naar Constantinopel om extra middelen te krijgen. Haar goede vriendschap met keizerin Theodora en haar verantwoordelijkheid voor de eliminatie van Johannes van Cappadocië worden ook genoemd. In de *Historia Secreta* komen al deze elementen terug. Daar lezen we uitgebreid over haar trouweloze natuur. Door middel van magie kan ze Belisarius aan zich binden en misleiden. Ze vereert heidense goden, heeft een verhouding met haar adoptiefzoon Theodosius en weet op allerhande manieren onheil te stichten.

Graves combineert de stof uit de *Bella* en de *Historia Secreta*. Zaken die Antonina in een ongunstig daglicht stellen, laat hij niet weg. Hij voorziet daarentegen een grondige reden (vaak gebaseerd op de bronteksten) voor haar gedrag of komt tot de conclusie dat het om grove leugens gaat.⁴ Zo spreekt hij zich niet uit over de aard

---

¹ *To Juan at the Winter Solstice.*

² Hoewel Belisarius de protagonist is, vond ik persoonlijk de karakters van deze twee vrouwen veel interessanter en aangenamer om te behandelen.

³ Hetzelfde geldt voor Theodora ἡ βασιλις Θεοδώρα.

⁴ Een priester, omgekocht door Cappadocian John, maakt Antonina' publiekelijk verwijten tijdens een misviering die Graves op de algemene toon van het eerste hoofdstuk van de *Historia Secreta* heeft gebaseerd. Deze verwijten gaan een eigen leven leiden. (C.B. 106-107) He threatened them with exclusion from the Eucharist, and branded my mistress as a

van haar band met Theodosius. Hij geeft de getuigen in deze zaak motieven om te liegen waardoor Antonina het voordeel van de twijfel wordt gegund. In de *Bella* wordt Antonina's zoon, Photius, als een goed mens voorgesteld. In de *Historia Secreta* wordt over hem gezegd dat hij een rancuneus karakter heeft. Graves verkiest de versie van de **Historia Secreta**. Bijgevolg is in *Count Belisarius* het feit dat Antonina Photius een lening weigert genoeg aanleiding voor hem om leugens over haar en Theodosius te vertellen.

Een ander voorbeeld in *Count Belisarius* waar men voor haar begrip kan opbrengen, betreft de misleiding van Euphemia. Deze actie is noodzakelijk om een monster als Cappadocian John opzij te zetten. Antonina heeft dus een goed motief. Procopius daarentegen, geeft, behalve haar slecht karakter, de wens om Theodora te plezieren en haar vijandigheid t.o.v. Johannes, geen reden op.

In het algemeen volgt Graves voor dit personage Procopius nauwgezet. Door Antonina's vindingrijkheid, humor en moed op talloze manieren in de schijnwerper te plaatsen, krijgt de lezer veel sympathie voor haar. Het personage is in *Count Belisarius* zeker even belangrijk als dat van Belisarius zelf.

5.1.1 Haar Afkomst en Occulte Interesses

(H.S. 1.11) Ἦν τῷ Βελισαρίῳ γυνή, ..., πάππου μὲν καὶ πατρὸς ἠνιόχων, ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Θεσσαλονίκη τὸ ἔργον τοῦτο ἐνδειξαμένων, μητρὸς δὲ τῶν τινος ἐν θυμέλῃ [1.12] πεπορνευμένων. αὕτη τὰ πρότερά μάχλον τινὰ βιώσασα βίον καὶ τὸν τρόπον ἐξερωγυῖα, φαρμακεῦσί τε πατρῷοις πολλὰ ὠμιληκυῖα, καὶ τὴν μάθησιν τῶν οἱ ἀναγκαίων ποιησαμένη, ἐγγυητὴ ὕστερον Βελισαρίῳ γυνὴ γέγονε, [1.13] μήτηρ ἤδη παίδων γενομένη πολλῶν⁵.
Belisarius' vrouw, was de dochter en kleindochter van wagenmengers, die dit beroep in Byzantium en Thessaloniki hadden uitgeoefend. Haar moeder was een van de prostituées in het theater. Ze leidde eerst een liederlijk leven, uiting gevend aan haar aard. Ze hield zich vaak bezig met magische substanties, een vertrouwde praktijk in haar familie. Na kennis te hebben verworven van de voor haar nodige middelen, werd ze later aan Belisarius beloofd en trouwden ze, na reeds vele kinderen te hebben gekregen.

(C.B. 46) *My master, the father of the girl Antonina, was as I have said a charioteer of the Green faction at Constantinople. His name was Damocles*⁶

(C.B. 30) *A hire dancing girl, supplied by the Theatre at Constantinople, with a wreath of roses⁷ on her head, bare legs, and a very short tunic, hands the cups*

---

shameless ill-living widow who painted her face and lived as merrily as the Great Whore of Babylon instead of wearing sad raiment and weeping for her sins and ministering to the poor, as widows should. These events made a great impression in Constantinople, and my mistress became the subject of many untrue but not altogether discreditable tales in the Bazaar.

⁵In de *Bella* velt Procopius geen oordeel over Antonina's verleden. (*Bella*. 5.5.5) εἶπετο δὲ αὐτῷ καὶ Φώτιος, ὁ τῆς γυναικὸς Ἀντωνίνης υἱὸς ἐκ γάμων προτέρων, νέος μὲν ὢν ἔτι καὶ πρῶτον ὑπηρέτης, ξυνετώτατος δὲ καὶ φύσεως ἰσχὺν ὑπὲρ τὴν [5.5.6] ἡλικίαν δηλώσας. Ook Photius volgde hem, Antonina's zoon uit een vorig huwelijk, hij kreeg nog maar pas baard maar vertoonde veel inzicht en een fysieke kracht die zijn leeftijd te boven ging.

⁶Graves besteedt veel aandacht aan het beroep van de vader van Antonina en aan dat van de vader van Theodora. De omgeving van de hippodroom en wat daar plaatsvond, is eveneens uitvoerig beschreven. De naam Damocles komt niet voor in de *Historia Secreta*.

⁷Theodora's moeder plaatst kransen op haar dochters hoofd vooraleer ze de hippodroom betreden: (H.S. 9.6) στέμματα ταῖς παισὶν ἔν τε τῇ κεφαλῇ καὶ ἀμφοτέραις ταῖς

around

(C.B. 32) *While the appetizers are being cleared away, the dancing-girl gives a clever performance of acrobatic dancing*

(C.B. 54) *She trained her daughter Antonina from her earliest years as musician, juggler, dancer and acrobat, and Antonina grew up as Blue in her feelings as her father Damocles had been Green.*

(C.B. 55) *Antonina, too, had insults thrown at her, as the daughter of a charioteer who had sold a race to the Blues. But she was not a physical fighter like Theodora, who went for her tormentors with nails and teeth.*

(C.B. 63-64) *He⁸ is not of great importance to this story, because (to be frank) he was not even the father of the two children of my mistress who survived. ... and it seems that my mistress satisfied him as the best of wives, since he described her so in his will.*

(C.B. 87) *Of my mistress's four children she still had two. She suffered the usual mother's pangs for the two that she had lost, telling herself that they were her favourites and the most beautiful and gifted of the four;*

(C.B. 100) *My mistress had not, I admit, been living a particularly chaste life of late⁹*

(H.S. 1.13) εὐθὺς μὲν οὖν ἡξίου μοιχεύτρια τὸ ἐξ ἀρχῆς εἶναι, ξυγκαλύπτειν μέντοι τοῦργον τοῦτο ἐν σπουδῇ εἶχεν, οὐ καταδυομένη τοῖς οἰκείοις ἐπιτηδεύμασιν, οὐδέ τι πρὸς τοῦ ξυνοικοῦντος δειμαίνουσα δέος (οὐτε γὰρ αἰδῶ τινα ἔργου ὅτουοῦν ἔλαβε πώποτε καὶ τὸν ἄνδρα μαγγανείαις πολλαῖς κατείληφεν), ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς βασιλίδος ὑποπεύουσα τίσιν. λίαν γὰρ ἐς αὐτὴν ἡ Θεοδώρα [1.14] ἠγροαίνετό τε καὶ ἐσεσήρει. ἐπεὶ δὲ αὐτὴν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ὑπουργήσασα χειροῆθη πεποιήται, πρῶτα μὲν Σιλβέριον διαχρησαμένη ..., ὕστερον δὲ Ἰωάννην κατεργασαμένη τὸν Καππαδόκην, ..., ἐνταῦθα δὲ ἀδεέστερόν τε καὶ οὐκέτι ἀποκρουπτομένη ἅπαντα ἐξαμαρτάνειν οὐδαμῇ ἀπηξίου.

Ze vond het aangewezen van in het begin overspel te plegen, maar deed moeite om dat feit te verbergen door het met vertrouwde middelen te verdoezelen. Niet omdat ze enige angst voor haar echtgenoot koesterde (want ze voelde nooit schroom voor welke daad dan ook en maakte zich meester van haar man door vele toverkunsten), maar omdat ze op haar hoede was voor de wraak van de keizerin. Theodora was immers woedend op haar en haar zeer vijandig gezind. Maar nadat ze Theodora voor zich had gewonnen door haar in tijden van nood te helpen, eerst door Silverius uit de weg te ruimen, ..., daarna door Johannes van Cappadocië te vernietigen, ..., werd ze roekelozer. Zonder het verder te verbergen, gaf ze zich over aan allerhande wangedrag.

In *Count Belisarius* zijn Antonina's keuzes te begrijpen. Ze handelt vanuit zelfbehoud.

(C.B. 32) *Antonina was nearly fifteen years old, a year older than Belisarius, and had already lived a promiscuous life for three years, as public entertainers¹⁰ cannot avoid doing.*

(C.B. 55) *She took her revenge in other ways: chiefly – as she grew a little older – by frightening her enemies into imagining themselves the victims of her magical powers. She gradually came herself to believe in the magic. ... One day she was rudely kicked from behind by Asterius, ... She made an image of him in tallow ... and uttered certain prayers to Hecate, who is the old goddess who manages these things, and then drove out his remaining eye with a pin. Before the moon had reached her third quarter, this fellow was blinded.*

χερσὶν [9.7] ἐνθεμένη ἐς τὴν ἰκετείαν ἐκάθισεν.

⁸Antonina's eerste echtgenoot.

⁹Over Anonina's eerste huwelijk, kort voor de reünie met Belisarius.

¹⁰Verwijst naar de omgeving van de hippodroom en het theater.

(C.B. 55) *Theodora much admired Antonina for this action and together they tried to destroy Cappadocian John too. ... they would never rest until one or other of them had reduced John to the nakedness and beggary which were his due. ... But Theodora was undamageable. It was generally agreed that she had a devil in her – a devil of implacability and insatiability. How often in her after-life did Antonina have occasion to thank the gods that Theodora was her ally, not her enemy!*

5.1.2 Haar Strijdvaardigheid en Inzet

In de *Bella*, valt ondanks het kleine aantal vermeldingen op dat Antonina een grote rol speelde in het succes van de Byzantijnse oorlogsvoering.

Ze vraagt de keizerin om voldoende middelen zowel in persoon als per brief en trotseert grote moeilijkheden om het leger te bevoorraden. Tijdens het beleg van Rome helpt ze voedselconvooiën de stad binnen te brengen. (Bella 6.4-6.7.25)

(Bella 6.4.6) Μαρτίνον μὲν οὖν καὶ Τραϊανὸν ξὺν χιλίοις ἐς Ταρακίαν ἐκέλευσεν ἰέναι. οἷς δὴ καὶ Ἀντωνίαν τὴν γυναῖκα ξυνέπεμψεν, ἐντειλάμενος ἕς τε Νεάπολιν αὐτὴν στέλλεσθαι ξὺν ὀλίγοις τισὶ καὶ τύχην ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς τὴν σφίσι [6.4.7] ξυμβησομένην καταδοκεῖν.

[6.4.19] Προκόπιος δὲ, ἐπεὶ ἐν Καμπανίᾳ ἐγένετο, στρατιώτας τε οὐχ ἥσσον ἢ πεντακοσίους ἐνταῦθα ἤγειρε, καὶ νεῶν πολὺ τι [6.4.20] χρῆμα σίτου ἐμπλησάμενος ἐν παρασκευῇ εἶχε. παρῆν δὲ οἱ καὶ Ἀντωνίνα οὐ πολλῶ ὕστερον καὶ τοῦ στόλου ἤδη ξὺν αὐτῷ ἐπεμελεῖτο. [6.4.21] Τότε καὶ τὸ ὄρος ὁ Βέβιος ἐμυκήσατο μὲν, οὐ μέντοι ἠρεύξατο, καίτοι γε καὶ λίαν ἐπίδοξος ἀπ' αὐτοῦ ἐγεγόνει ὅτι ἐρεύξεται. ...

[6.7.3] ἐπειδὴ τε νῦξ ἐπεγένετο, Βελισάριος ἐς Ὀστίαν ξὺν ἰππεῦσιν ἑκατὸν ἤλθε καὶ ..., τὰ τε φορτία πέμπειν ἐκέλευε καὶ ξὺν προθυμίᾳ ἐς Ῥώμην ἰέναι. ὅπως «γὰρ», ἔφη, «ἀνευ κινδύνου ἢ ὁδὸς ἔσται ἐγὼ [6.7.4] προνοήσω.» αὐτὸς μὲν οὖν ὄρθρου βαθέος ἐς τὴν πόλιν ἀπήλαυεν, Ἀντωνίαν δὲ ξὺν τοῖς ἄρχουσιν ἅμα ἡμέρα τῶν φορτίων τὴν παρακομιδὴν ἐν βουλή ἐποιεῖτο.

[Bella, 6.7.4] αὐτὸς μὲν οὖν ὄρθρου βαθέος ἐς τὴν πόλιν ἀπήλαυεν, Ἀντωνίαν δὲ ξὺν τοῖς ἄρχουσιν ἅμα ἡμέρα τῶν φορτίων τὴν παρακομιδὴν ἐν βουλή ἐποιεῖτο. [6.7.5] ἔδόκει δὲ χαλεπὸν καὶ δεινῶς ἄπορον τὸ πρᾶγμα εἶναι. οἱ τε γὰρ βόες οὐκέτι ἀντεῖχον, ἀλλ' ἡμιθνήτες ἅπαντες ἔκειντο, ἦν δὲ οὐδὲ ἀκίνδυνον στενὴν τινα ὁδὸν ξὺν ταῖς ἀμάξαις πορεύεσθαι, καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ τὰς βάρεις ἀνέλκειν, καθάπερ τὸ παλαιὸν εἶθιστο, ἀδύνατα [6.7.6] ἦν. ἢ μὲν γὰρ ὁδὸς, ἢ τοῦ ποταμοῦ ἐν ἀριστερᾷ ἔστιν, ..., πρὸς τῶν πολεμίων ἐχομένη Ῥωμαίοις τηνικαῦτα ἀπόρευτος ἦν, ἢ δὲ αὐτοῦ ἐπὶ θάτερα, ὅσα γε παρ' ὄχθην, [6.7.7] ἀστίβητος παντάπασι τυγχάνει οὔσα.

Dan beval hij Martinus en Trajanus met duizend man naar Terracina te gaan. Hij stuurde Antonina met hen mee nadat hij haar had bevolen zich met enkele mensen naar Napels te begeven en daar in veiligheid het lot dat hen te beurt zou vallen, af te wachten. ... Wanneer Procopius in Campanië aankwam, lichtte hij daar niet minder dan vijfhonderd man en hield een groot aantal schepen klaar, na ze met voldoende graan te hebben gevuld. Niet lang daarna kwam Antonina aan en bereidde dadelijk met hem de vloot voor. Op dat moment gromde de berg Vesuvius. Hoewel dit nog niet was gebeurd, werd verondersteld dat de vulkaan zou uitbarsten. ... Toen het nacht was geworden, reed Belisarius naar Ostia met honderd ruiters en droeg op met de lading en grote inzet naar Rome te gaan. 'Ik zal er immers voor zorgen dat de weg vrij van gevaar is,' zo sprak hij. Hij verliet de stad vroeg in de morgen, Antonina daarentegen, beraadslaagde reeds bij het ochtendgloren samen met de bevelhebbers over [het transport van] de ladingen. De taak leek moeilijk, zonet onmogelijk. De ossen hielden het immers niet langer vol, maar lagen allemaal halfdood op de grond. Het was ook niet ongevaarlijk om de wagens over een nogal nauwe weg te leiden. Het was

onmogelijk de schepen stroomopwaarts te trekken, zoals vroeger de gewoonte was. Want de weg op de linkeroever van de rivier, ..., was in het bezit van de vijand en daarom op dat moment ontoegankelijk voor de Romeinen. De weg langs de oever aan de andere kant van de rivier was toevallig volledig ontoegankelijk.

(C.B. 266-270) He urged my mistress Antonina to leave Rome with the forces sent against Terracina, and from there to continue to Naples and hurry the reinforcements forward to him as soon as they arrived. In reality he was anxious for her health, because her great exertions and the badness of the food had weakened her greatly; and she had frequent fainting fits. ... My mistress and I and Procopius the secretary, who came with us, set out from Terracina with an escort of twenty soldiers; yet we reached Naples with more than 500! Our way had taken us past the encampment of those cavalrymen who had deserted at the Milvian Bridge long before. A number of other deserters had since joined them there. When my mistress offered them all a free pardon, they fell behind her. And at Baiiae we found a number of our wounded, who had been sent to take the waters there, now sufficiently recovered to be able to fight again....
Soon our army of 5,500 men was ready to march to the relief of Rome. We had collected great quantities of grain and oil and sausages and wine to take with us. ... My mistress took command of the Isaurian fleet itself, storing all the other provisions in it. ...

At the mouth of the River Tiber is an island two miles long and two miles broad. On the northern side is the strongly fortified Port of Rome, but has long lost its trade and declined into a mere open village. This is because the road from here to Rome is unsuitable as a townpath: it was found cheaper to tow goods up the river in barges than to haul them along the road in wagons. Besides the harbour of Ostia had grown too shallow for convenient use, a great quantity of silt having been carried down the river and retained by the artificial island built at the harbour mouth. However the Goths now held the Port of Rome, and Ostia was the only other port in the neighbourhood; so to Ostia¹¹ we went, and found it undefended.

269... Belisarius heard of our arrival at Ostia by land and by sea. He could not restrain himself, but rode out one night at dusk with a hundred men to welcome his Antonina. He passed safely through the Gothic lines and dined with us that night in our entrenched and barricaded camp. He promised that as we came up the road the next day with our wagons, he would, if necessary, sally out to our assistance. ...270

we had omitted to tell him about our difficulties. I was present with my mistress at a council of war the next morning when these difficulties were discussed. The Ostia road was a neglected, muddy track, and the wagon oxen were so worn out by their long forced march from Calabria that they were still lying half-dead where they had halted the night before, ...

The Goths had offered no hindrance, not wishing to prejudice the signing of the armistice. Within a few days the whole of the stores had been conveyed into Rome, the famine was at an end

(Bella 7.30.3) ... ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀντωνίνα μὲν ἢ Βελισαρίου γυνὴ ἐς Βυζάντιον στέλλεται, τῆς βασιλίδος δεησομένη μείζονι παρασκευῇ τὸν πόλεμον [7.30.4] ἐξαρτέσθαι. Op ongeveer hetzelfde moment vertrok Antonina, de vrouw van Belisarius, naar Byzantium om de keizerin te smeken de oorlog met meer middelen te ondersteunen.

---

¹¹Deze passage in *Count Belisarius* blijft zeer dicht bij de tekst van de *Bella*. Procopius' inbreng wordt in *Count Belisarius* geminimaliseerd, terwijl Antonina's wordt uitvergroet. Belisarius stuurt haar weg uit Rome uit bezorgdheid. Graves heeft het sluiten van de wapenstilstand (268-269) zeer nauwkeurig overgenomen. De versie van de *Bella* en C.B. stemt overeen: De Gotische gezanten betwisten het recht van de Byzantijnen om in Italië te interveniëren. Belisarius ontkracht dit argument met de observatie [6.6.14-6.6.20] dat Theoderichs hegemonie niet legitiem was. Zijn taak was in opdracht van Zeno het Westen heroveren op Odoaker. Theoderich deed dit, maar vergat zelf opzij te treden. In beide teksten vinden we dat Wittich enkel Sicilië wil afstaan, waarop Belisarius al schertsend de Goten Brittannië aanbiedt. In *Count Belisarius* is Procopius' uitleg over de Vesuvius en vulkaanwerking [6.4.21-6.4.30] vanzelfsprekend verdwenen.

(C.B. 278) *Fortunately the letter addressed by my mistress to Theodora had taken effect at last. We had the welcome news that 7,000 further reinforcements had landed at Fermo in Picenum, on the eastern coast.*

(C.B. 380) *'Let me go in person to Constantinople, my dearest husband. I undertake that the Empress will persuade the Emperor that either a great army and plenty of treasure must be sent for the conquest of Italy or that Italy must be abandoned to the Goths. You may be sure, my love, that I shall not delay over the business.'*

Ze staat Belisarius ook bij in Crotone (Bella 7.28.4) en in Dryus (Bella, 7.30.2). Ze heeft een goede invloed op Belisarius' gemoedstoestand en kan hem absoluut niet missen. Graves maakt van haar een strijdbare vrouw.

(Bella 7.30.25) Ἀντωνίνα δὲ ἡ τοῦ Βελισαρίου γυνὴ τῆς βασιλίδος ἀπογενομένης ἐς Βυζάντιον ἀφικομένη ἐδέετο βασιλέως μετὰπεμπτόν οἱ τὸν ἄνδρα ἐνταῦθα ἐλθεῖν.

Nadat de keizerin was overleden, bad Antonina, Belisarius' vrouw, de keizer om haar man daarheen te ontbieden.

(C.B. 178) *My mistress Antonina could not be persuaded to remain in the flag-ship, being a woman of outstanding courage.*

(C.B. 183) *for she had studied these matters with Belisarius, and her courage and humourous manner of address inspired great confidence in all.*

(C.B. 241) *My mistress was popular with the men – courage is a commodity that is always prized. Also she was not above exchanging bawdy jokes with them, and was free with her money, and could sit a horse well and even handle a bow.*

(C.B. 247) *'We also saw Antonina; his wife, a lioness of the same breed, redhaired. King Wittich, you must be prepared to fight energetically.'*

[C.B. 251] *My mistress Antonina was managing a catapult, for she had learned how to lay a sight with these machines.*

5.1.3 Haar Relatie met Belisarius

Ook Belisarius is bezorgd om zijn echtgenote.

(Bella 7.19.30) ἀλλ' οἰόμενος τὸν τε Πόρτον καὶ τὴν γυναῖκα ἀπολωλέναι καὶ ἅπαντα διεφθάρθαι σφίσι τὰ πράγματα ἄλλο τε οὐδὲν ἀπολελεῖσθαι ὀχύρωμα, ὅποι ἂν καταφυγόντες τὸ λοιπὸν σώζοιντο, ἐς ἀφασίαν ἐμπέπτωκεν οὐ γεγονὸς [7.19.31] αὐτῷ πρότερον τοῦτό γε.

[7.19.32] ἐν δὲ τῷ Πόρτῳ γενόμενος Βελισάριος, τὴν τε Ἰσαάκου μανίαν ἔγνω καὶ τῆς οὐ δέον οἱ αὐτῷ ξυμβάσης ταραχῆς ἦσθετο, τῷ τε τῆς τύχης ἐναντιώματι περιώδυνος γεγονώς ἐνόσσει [7.19.33] τὸ σῶμα. πυρετὸς γὰρ ἐπιγενόμενος ἐς χρόνου μῆκος ὑπερφυῶς τε αὐτὸν ἠνία καὶ ἐς κίνδυνον θανάτου [7.19.34] ἦγεν.

Maar in de mening dat Portus gevallen was, zijn vrouw gestorven, dat alles voor hen verloren was gegaan en dat er geen enkel andere vesting was overgebleven waar ze in de toekomst konden heenvluchten en zichzelf redden, werd Belisarius door sprakeloosheid overvallen. Dat was hem in het verleden nog niet overkomen.

... Toen Belisarius in Portus kwam, de waanzin van Isaac vernam en merkte dat zijn grote verwarring niet nodig was geweest, greep hem een groot verdriet aan en viel hij ten prooi aan ziekte. Koorts, nadat die bij hem was opgekomen, plaagde hem zeer lang en bracht hem in doodsgevaar.

(C.B. 390-391) *'Alas, General, all is lost at the Port of Rome. Isaac and the entire garrison have been killed by the Goths ... At this Belisarius swayed upon his feet.'*

Tears burst from his eyes, and for a while he stood speechless. He crossed himself, muttering a broken prayer. ... That night his malarial fever came back upon him. ... He kept calling for my mistress, not recognizing her at his bedside. Her heart was pierced when in the wanderings of his mind he relived the anguish that he had suffered in the belief she was killed. 'What remains for me now?' he continually cried. 'Antonina is dead.'

In de *Historia Secreta* brengt Procopius de duistere reden voor Antonina's aanhankelijkheid aan het licht.

(H.S. 2.1) *Αὐτίκα γὰρ Βελισάριος μὲν ὡς Χοσρόη πολεμήσων ξὺν τῷ Φωτίῳ ἐστέλλετο, Ἀντωνίνα δὲ αὐτοῦ [2.2] ἔμεινεν, οὐκ εἰωθὸς αὐτῇ πρότερον τοῦτο γε. τοῦ γὰρ μὴ κατὰ μόνας τὸν ἄνθρωπον καθιστάμενον ἐν αὐτῷ τε γενέσθαι καὶ τῶν ἐκείνης μαγγανευμάτων ὀλιγωροῦντα φρονησαί τι ἄμφ' αὐτῇ τῶν δέοντων, πανταχόσε τῆς γῆς ξὺν αὐτῷ στέλλεσθαι ἐπιμελὲς οἱ [2.3] ἐγίνετο.*

Want Belisarius vertrok dadelijk met Photius om Chosroes te bestrijden, Antonina bleef achter. Ze was dit niet gewoon, voordien verkoos ze altijd met hem mee te reizen uit angst dat de man, alleen gelaten, tot zichzelf zou komen en zonder haar toverkunsten haar ware aard zou ontdekken.

Graves geeft enkele andere verklaringen. Enerzijds zijn bezorgdheid,¹² affectie en de wens om actief aan de oorlog deel te nemen de redenen voor haar voortdurende aanwezigheid, anderzijds heeft ze nood aan Belisarius' gezelschap om haar gevoelens voor Theodosius onder controle te kunnen houden.

(C.B. 140-141) *My mistress warned Belisarius that in future she would accompany him on his campaigns, as Antonia the Elder had once accompanied the famous Germanicus in his campaigns across the Rhine, to their mutual comfort and the great advantage of Rome. To remain tamely at Constantinople in ignorance of what might be happening to him on some distant frontier and to be exposed to wild rumours of his defeat and death – this was a torture that she refused to bear again. (C.B. 219-220) 'I shall be safely back here before the month is out.' 'I must come with you, Belisarius.' 'I can trust you only with my affairs here.' 'I cannot trust myself. Let me come with you. I will not be denied.' 'Antonina, in this you must obey me. I order you in the Emperor's name.' Thus it was that my mistress, though against her will, remained behind at Syracuse with Theodosius; and she did not expect to see Belisarius again. If it is true that she ever broke her marriage-vows sworn to Belisarius, this was the occasion.*

Naast een grote steun is Antonina in *Count Belisarius* ook een bron van bekommernis voor Belisarius. Hij is zowel bezorgd voor haar welzijn als een enkele maal volledig van de kaart door haar vermeende ontrouw. Graves neemt Procopius' argumenten uit de *Historia Secreta* voor Belisarius' te vroege terugtrekking uit Sisauranum en bijgevolg de ontsnapping van de Perzen over. Hij beweert daarentegen dat deze crisis niet de oorzaak was van het falen van de operatie. Hoewel Belisarius op dit moment door Photius van Antonina's ontrouw overtuigd was, bleef hij gedisciplineerd. Het zijn hem vijandiggezinde generaals die deze leugen uit angst verkondigen. In de *Bella* wordt helemaal geen reden opgegeven voor Belisarius' onverklaarbare manoeuvre.

---

¹² Zelfs voor hun huwelijk plaatsvond, hield Belisarius Antonina in zijn ban: (C.B. 88) *My mistress eagerly followed the news of the Persian War, and came to take a secret pride in Belisarius's achievements.*

(H.S. 2.18) ἄρτι δὲ Βελισαρίῳ τὸ Σισαυράνων φρούριον ἐλόντι ὁδῶ ἰοῦσα πρὸς τοῦ ἀγγέλλεται. καὶ ὅς τᾶλλα πάντα ἐν οὐδενὶ λόγῳ πεπονημένος ὀπίσω ὑπῆγε [2.19] τὸ στράτευμα. ξυνηνέχθη γὰρ, ..., καὶ ἕτερα ἄττα ἐν τῷ στρατοπέδῳ γενέσθαι, ἄπερ αὐτὸν ἐς τὴν ἀναχώρησιν ὥρμα. τοῦτο [2.20] μέντοι πολλῶ ἔτι θᾶσσον ἐνταῦθα ἀνήγεν. ἀλλ' ὅπερ τοῦδε τοῦ λόγου ἀρχόμενος εἶπον, οὐ μοι ἀκίνδυνον τηρικᾶδε τοῦ χρόνου ἔδοξεν εἶναι τὰς αἰτίας τῶν [2.21] πεπραγμένων ἀπάσας εἰπεῖν. ἐγκλημὰ τε ἀπ' αὐτοῦ ἐγένετο Βελισαρίῳ πρὸς πάντων Ῥωμαίων, ὅτι δὴ τῆς πολιτείας τὰ καιριώτατα αὐτὸς περὶ ἐλάσσονος [2.22] πραγμάτων τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν πεποίηται. ἀρχὴν μὲν γὰρ τῷ τῆς γυναικὸς πάθει ἐχόμενος, ὡς ἀπωτάτω γενέσθαι τῆς γῆς Ῥωμαίων οὐδαμῆ ἤθελεν, ὅπως ἐπειδὴν τάχιστα πύθηται τὴν γυναῖκα ἐκ Βυζαντίου ἤκειν, ἀναστρέψας αὐτίκα δὴ μάλα καταλαβεῖν τε καὶ [2.23] τίσασθαι οἷός τε εἶη. Belisarius had nog maar pas de vesting van Sisauranum ingenomen, toen hem gemeld werd dat zijn vrouw onderweg was. Omdat hij geen belang meer aan alle andere lopende zaken hechtte, trok hij zijn leger terug. Hoewel er zich nog enkele andere dingen in het leger voordeden die hem tot terugtrekken aanzetten, bracht dit hem sneller tot die beslissing. Maar, zoals ik toen ik dit werk aanvatte, vertelde, leek het me op dat moment te gevaarlijk om de redenen van het gebeurde te geven. Bijgevolg beschuldigde alle Romeinen Belisarius ervan minder belang te hechten aan dringende staatszaken dan aan zijn huishouden.

(C.B. 327) *Belisarius heard this horrible tale from Photius on the very day that he was holding his council of war at Sisauranum. To think that it influenced him in his decision to retire from Persian territory might be natural, were it not so manifest that he put his duty as a soldier before all personal considerations. At least his military associates should have been aware of this trait in him. Nevertheless, the suggestion went the rounds, given circulation by the very generals who had been more timorous about crossing the Tigris. ...Nor was his condition improved by a letter from my mistress, in which she wrote that Photius had escaped from Constantinople with his mouth full of slander and that she was following in haste to fill it with mud.*

5.1.4 Haar Vriendschap met Theodora

Het bondgenootschap tussen Antonina en Theodora wordt door beide auteurs veelvuldig besproken en geïllustreerd.¹³ Theodora was altijd Antonina's laatste toevlucht in moeilijkheden. Verder zijn ze beiden van bescheiden afkomst. In *Count Belisarius* groeien ze a.h.w. samen op, eerst in gezinsverband, daarna tijdens hun tijd in het 'clubhuis'. De *Historia Secreta* geeft geen uitsluitsel over hoelang beide vrouwen elkaar al kenden. Cappadocian John was beider nemesis. Uit de *Bella* blijkt dat Johannes van Cappadocië kwaad sprak over Theodora bij Justinianus en dat zijn politiek wanbeleid hem tegenwind bezorgde. In *Count Belisarius* veroorzaakte hij Theodora's en Antonina's armoedige jeugd door hun ouders opzettelijk te ruïneren. Procopius beschrijft in beide werken hoe Johannes de eerste maal wordt misleid en hoe hij de tweede maal definitief ten val wordt gebracht. Graves neemt deze passages bijna letterlijk over. In *Count Belisarius* sympathiseert Antonina voor de Blauwe circuspartij omwille van Theodora's voorkeur¹⁴ en omwille van haar eigen familiegeschiedenis voor de Blauwe circuspartij. Antonina's vriendschap met Theodora is een groot voordeel voor Belisarius. Op die manier krijgt hij Theodora's steun op momenten waar hij tegen Justinianus moet worden

¹³ Bij Graves gaat het om echte vriendschap, uit de *Historia Secreta* daarentegen kan men eventueel besluiten dat het een goede verstandhouding uit opportunisme betreft.

¹⁴ H.S. 10.16-17; 17.3-4

beschermd.

(C.B. 107) *Theodora made it plain enough to Justinian that she stood by her old associates, so long as they remained loyal to the Throne, as firmly as she stood by her convictions about the single nature of the Son.*

(C.B. 107) *and that Theodora had acknowledged her as a friend by the public reproof of a bishop greatly strengthened her position.*

In de *Historia Secreta* is de keizerin Antonina aanvankelijk niet goed gezind. Ze draait pas bij wanneer een bondgenootschap voordelig lijkt.

(H.S 1.13) ἡ Θεοδώρα [1.14] ἠγριαινετό τε καὶ ἐσεσήρει. ἐπεὶ δὲ αὐτὴν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ὑπουργήσασα χειροθήη πεποιήται,

In *Count Belisarius* is het Antonina die haar vriendin niet durft opzoeken.¹⁵ Ze vreest dat de herinnering aan hun obscuur verleden Theodora niet ten goede zal komen. De reünie komt er toch.

(C.B. 88) *So my mistress's former club-mate now wore the Empress's crown .... My mistress thought it better to let Theodora seek her out, if she wished, than wait upon Theodora herself. For all we knew, she might wish to forget or destroy all evidence of her former life.*

(C.B. 93-94) *My mistress almost forgot herself, almost sprang forward to embrace her old friend; tears started to her eyes. She was very fond of Theodora, and felt a deep pride in her as she sat there on a golden throne with such grace and assurance. ... 'Why did you not seek me out before? You were the best friend I ever had, dearest Antonina.' My mistress asked for forgiveness, explaining that she had not been sure whether Theodora wished to see old associates, now that her position had become so exalted.*

'That was unjust of you', Theodora said, embracing her again. She fingered the cross at my mistress's breast. 'So you have become a Christian too? I should never have thought it of you – you pagan, you witch!'

(C.B. 145) *John made a great show of respect for Theodora, but she treated him with polite contempt, and my mistress Antonina needed no encouragement to follow her example.*

(C.B. 160) *Belisarius was always neutral – a White, as in his schooldays; but my mistress Antonina was a Blue, because of the wrong done to her father, and because of the club-house, and because of Theodora, who was her sworn friend.*

Ook Theodora liet zich in met magie. Haar orthodoxheid wordt in de *Historia Secreta* meermaals betwist. In *Count Belisarius* denkt Antonina aan de overtuiging van haar vriendin wanneer zij wordt begraven.

(C.B. 382) *My mistress immediately went into mourning for Theodora, and later sacrificed a black ram with pagan prayers for her ghost. She said: 'The Christian*

---

¹⁵ Tijdens hun jeugd hadden ze veel van elkaar geleerd: [C.B., p. 57] My mistress Antonina was a student of Man, too, and she and Theodora soon learned to despise even the gravest of their clients for their unquenchable conceit and credulousness and ignorance and selfishness, and to turn these traits to their own advantage.

God has been placated by many masses. But Theodora secretly revered the Old Gods also.'

(C.B. 56) *An old Syro-Phoenician sorcerer from whom my mistress Antonina learned her magic ... cast the two girls' horoscopes one day, ... Theodora bent her brows at him and said: 'Old man, are you trying our usual flattering tricks on us?... Confess that you lie!' He trembled but would not retract a word, inviting her to show the figures of these horoscopes to any reputable astrologer. So she did so, and the second astrologer, an Alexandrian Greek, made much the same deductions as the first.*

Deze passage is gebaseerd op Theodora's bewondering in de H.S. voor Peter Barsymes' toverkunsten.

(H.S. 22.24) φασὶ δὲ αὐτὴν καὶ καταμαγευθεῖσαν πρὸς τοῦ Πέτρου [22.25] ἀκούσιον αὐτῷ εὐνοϊκῶς ἔχειν. περὶ τε γὰρ τοὺς φαρμακείας καὶ τὰ δαιμόνια περιέρως ἐσπουδάκει ὁ Βαρσύμης οὗτος, καὶ τοὺς καλουμένους Μανιχαίους ἐτεθήπει τε καὶ αὐτῶν προστατεῖν ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς [22.26] οὐδαμῆ ἀπηξίου. καίτοι καὶ ταῦτα ἢ βασιλὶς ἀκούσασα οὐ μεθήκε τὴν ἐς τὸν ἄνθρωπον εὐνοίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔτι διὰ ταῦτα περιστέλλειν τε καὶ ἀγαπᾶν [22.27] ἔγνω. μάγοις τε γὰρ καὶ φαρμακεῦσι καὶ αὐτὴ ὁμιλήσασα ἐκ παιδὸς ἄτε τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτὴν ἐς τοῦτο ἀγόντων διεβίω πιστεύουσα τε τῷ πράγματι [22.28] τούτῳ καὶ αὐτῷ τὸ θαρσεῖν ἐς αἰεὶ ἔχουσα. λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν οὐ τοσοῦτον θωπεύουσα χειροῆθη ποιήσασθαι, ὅσον τῇ ἐκ τῶν δαιμονίων [22.29] ἀνάγκη. Men zegt dat ze Peter Barsymes goed gezind was, omdat ze ongewild door hem betoverd was. Deze man besteedde immers bijzondere aandacht aan tovenaars en demonen, bewonderde de zogenaamde Manicheeërs en vond het zelfs zeer de moeite om hen openlijk te beschermen. Hoewel de keizerin hiervan op de hoogte was, weerhield ze de man haar welgezindheid niet. Integendeel, ze besloot hem nog meer te verdedigen en te beminnen. Omdat ook zij van kindsbeen af vertrouwd met tovenaars en tovermiddelen, haar leven daarmee doorbracht en omdat haar ingesteldheid haar daartoe leidde. Ze vertrouwde op deze praktijken en wist er altijd moed uit te putten. Men zegt dat ze niet zozeer door hem te vleien als wel door het geweld van demonen, Justinianus onderwierp.

Graves' voegt veel meer dialog in een lange passus om de tekst te verlevendigen.

Het betreft de misleiding van Euphemia. Zij moet haar vader ertoe brengen hoogverraad te plegen.

[C.B., p. 324-329] ... she began thinking of ways to entrap and ruin Cappadocian John. Her first step was to cultivate the acquaintance of John's only daughter, Euphemia, a clever girl to whom he was devoted. Theodora had chosen a husband for her whom she did not in the least wish to marry. My mistress, playing upon Euphemia's bitterness against Theodora, gradually won her sympathies. Euphemia asked her one evening: 'Illustrious Lady Antonina, dearest friend, why is it that you look so sad these days and scarcely smile at all? Is it anxiety for your brave husband at the wars?'

My mistress, answered shortly: 'I have little anxiety for my husband's safety in the field.' Then, by a sudden [325] inspiration she continued: 'What distresses me is that the Emperor is so unreasonably suspicious of my husband's loyalty. I fear more for his safety when he is here at Constantinople.'

Euphemia exclaimed: 'Suspicious of Belisarius's loyalty! Why, nobody in the Empire is so devoted to the Emperor as he, surely?'

My mistress rose, carefully shut all the door, and then whispered: 'I have long been wishing to confide in someone, dearest child, for my heart is full to bursting with indignation at the ungrateful treatment that my noble Belisarius has received. He has enlarged the Emperor's dominions by tens of thousands of square miles and his treasure by tens of millions in gold, and brought him home captive two powerful kings – not to mention his quelling of the Victory riots, when the Emperor nearly lost his throne. But this miserable Justinian is jealous and treats him like a dog or criminal. Belisarius told me before he left: "Better any other Emperor than this! I feel absolved from my vows of loyalty to him, because of my prolonged ill-treatment at his hands."'

Euphemia replied: 'You and Belisarius have only yourselves to blame, dearest friend; for though you have the power, you hesitate to use it.'

My mistress replied without hesitation: 'But child, we cannot undertake a military revolution unless we have the assistance of powerful ministers at Court. Your

illustrious father, for instance, does not see eye to eye with us all. If we had *him* on our side ... By the way, he is the very man for Emperor in Justinian's place. My husband himself has no ambitions in that way, as you know: he is interested only in soldiering.'

Euphemia's anxiety to escape from her unwelcome marriage made her particularly eloquent in presenting the case to her father. But her task was an easy one, because Cappadocian John cherished a secret belief that he would eventually wear the Diadem. ... John was therefore pleased beyond measure at Euphemia's account of the conversation. He told Euphemia to assure my mistress Antonina that she could count on him absolutely in all things that would contribute to Justinian's downfall. My mistress embraced Euphemia and swore by the Holy Ghost that her father could depend on Belisarius and herself for the same vigour of purpose that he himself displayed.

(Bella 1.25.13) Ἀντωνίνα δὲ ἡ Βελισαρίου γυνή (ἦν γὰρ ἰκανωτάτη ἀνθρώπων ἀπάντων μηχανᾶσθαι τὰ ἀμήχανα) χαριεῖσθαι τῇ βασιλίδι βουλευσαμένη ἐπενόει τοιάδε. ἦν τῷ Ἰωάννῃ θυγάτηρ Εὐφημία, δόξαν μὲν ἐπὶ σωφροσύνῃ πολλὴν ἔχουσα, νέα δὲ κομιδῇ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ λίαν εὐάλωτος, ἦν δὲ ὁ πατήρ [1.25.14] ὑπερηγάπα, ἐπειδὴ καὶ μόνης αὐτῆς ἐγγεγόνει πατήρ. ταύτην ἡ Ἀντωνίνα τιθασσεύουσα ἐς ἡμέρας συχνὰς προσποιήσασθαι τε ἅτε φίλην ἐνδελχεστάτα ἴσχυσε καὶ τῶν αὐτῆ [1.25.15] ἀπορρήτων μεταδιδόναι οὐκ ἀπηξίου. καὶ ποτε αὐτῆς οἱ μόνης ἐν τῷ δωματίῳ παρουσίας οὐδύρεσθαι τύχας τὰς παρούσας ἐπλάσσετο, ὅτι δὴ Βελισάριος εὐρυτέραν ποιησάμενος τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν πλείονι μέτρῳ ἢ πρότερον οὐσα ἐτύγχανε, βασιλεῖς τε δορυαλώτους δύο καὶ πλοῦτου τοσοῦτόν τι χρήμα ἐς Βυζάντιον ἀγαγών, ἀχαρίστου Ἰουστινιανοῦ ἔτυχε τὰ τε ἄλλα ὡς οὐ [1.25.16] δικαίαν οὐσαν τὴν πολιτείαν διέβαλλε. περιχαρῆς δὲ τῷ λόγῳ γενομένη ἡ Εὐφημία (δέει γὰρ τῷ ἐκ τῆς βασιλίδος καὶ αὐτῆ τῇ παρουσίᾳ ἀρχῆ ἤχθετο) «Καὶ τοῦδε, μέντοι, ὦ φιλάτῃη» ἔφη, «ὕμεις αἴτιοι, ὅτι δὴ παρὸν [1.25.17] ὑμῖν τῇ δυνάμει οὐ βούλεσθε χρῆσθαι». ὑπολαβούσα δὲ ἡ Ἀντωνίνα «Οὐ γὰρ οἰοί τέ ἐσμεν, ὦ θυγάτερ», εἶπεν, «ἐν στρατοπέδῳ νεωτέροις ἐγχειρεῖν πράγμασιν, ἦν μὴ τοῦ ἔργου ξυνεπιλάβωνται ἡμῖν τῶν ἔνδον τινές' ἄλλ' εἶπερ ὁ σὸς πατήρ ἤθελε, ῥᾶστα ἂν ἐς τήνδε τὴν προᾶξιν καθιστάμενοι ὅσα ἦν τῷ θεῷ [1.25.18] βουλομένῳ ἐπράσσομεν». ἀκούσασα ταῦτα Εὐφημία προθύμως μὲν ὑπέσχετο ἐπιτελεῖν ἔσεσθαι, ἀπαλλαγεῖσα δὲ ἐνθὲνδε τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸν πατέρα εὐθὺς ἤνεγκε. ...

Antonina, Belisarius' vrouw, (zij was immers van allen het meest geschikt om het onmogelijke te bewerkstelligen) bedacht om de keizerin te plezieren het volgende: Johannes had een dochter, Euphemia, die als zeer discreet werd beschouwd. Toch was ze zeer jong en daardoor manipuleerbaar. Haar vader hield zeer van haar, want zij was zijn enig kind. Door haar verschillende dagen lang in de watten te leggen, slaagde Antonina er volledig in haar vriendschap te winnen en ze deelde alles met haar. En op een gegeven moment, toen ze alleen met haar in een kamer aanwezig was, deed ze alsof ze haar huidige lot beklagde. Hoewel hij het Romeinse rijk veel groter had gemaakt dan het voorheen was, hij het rijk twee krijgsgevangen koningen en een danig groot kapitaal had gebracht, vond Belisarius Justinianus ondankbaar en kloeg hij over de onrechtvaardigheid van het regime. Euphemia was door deze woorden opgetogen (ook zij ergerde zich aan het huidige regime omwille van de keizerin) 'En toch, beste,' zei ze, 'zijn jullie hiervoor verantwoordelijk, omdat jullie geen gebruik willen maken van jullie macht, hoewel ze ter beschikking staat.'

Antonina antwoorde: 'We zijn immers niet in staat, mijn dochter, revolutionaire stappen in het legerkamp te ondernemen, tenzij enkele intiemens ons steunen bij deze taak.' Maar mocht je vader het willen, zouden we deze daad, hoe God haar ook wil, makkelijk verwezenlijken. Toen Euphemia dit hoorde, beloofde ze graag dit te zullen uitvoeren, en van daar vertrekend vertelde ze de zaak meteen aan haar vader ...

De *Historia Secreta* (H.S. 2.15) voegt hier niets aan toe, behalve dat Antonina om Euphemia te overtuigen de meest verschrikkelijke eden zweert om het vertrouwen te winnen, Graves interpreteert dit als zweren op de Heilige Geest.

5.2 Theodora

5.2.1 In de *Bella*

Het kan niet anders of Procopius had een ware hekel aan Theodora. In de *Bella* wordt ze zo weinig mogelijk genoemd. Haar dood is nauwelijks een vermelding waard¹⁶. Er is iets meer ruimte gewijd aan haar heroïsche rol bij het neerslaan van de Nika-opstand, haar hekel aan Johannes van Cappadocië en het schenken van privileges aan een verslagen koning.

In de *Bella* schenkt het keizerpaar Geilimer, de voormalige koning der Vandalen, een landgoed in Galatië. Bij Graves handelt Justinianus alleen -Theodora's naam wordt niet genoemd. Het ligt immers in zijn karakter om onnodig goederen te verkwisten. (H.S. 8.31-32)

(Bella 4.9.13) βασιλεύς τε Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ βασιλὶς Θεοδώρα τοὺς Ἰλδερῖχου παῖδας τε καὶ ἐκγόνους πάντας τε τοὺς ἐκ τῆς Βαλεντινιανοῦ βασιλείως συγγενείας χρήμασιν ἱκανοῖς ἐδωρήσαντο, καὶ Γελίμερι χωρία οὐκ εὐκαταφρόνητα ἐν Γαλατία δόντες ὁμοῦ τοῖς συγγενέσιν [4.9.14] ἐνταῦθα οἰκεῖν συνεχώρησαν. ἐς πατρικίους μέντοι ἀνάγραπτος Γελίμερ ἦκιστα ἐγεγόνει, ἐπεὶ οὐ μεθίεσθαι τῆς Ἀρείου δόξης ἤθελεν.

Keizer Justinianus en keizerin Theodora schonken de kinderen, kleinkinderen en alle nakomelingen van keizer Valentinianus een grote som geld, ze schonken Geilimer een niet te versmaden landgoed in Galatië waar ze hem toelieten met zijn familie te wonen. Geilimer werd niet in de patriciërsrang verheven, omdat hij het Ariaanse geloof niet wilde verloochenen.

(C.B. 202) *He is given a royal warrant which confers on him vast estates in Galatia for himself and his family; and, in addition, the title of Illustrious Patrician if he consents to renounce his Arian heresy.*

Bij het verhalen van de Nika-opstand in de *Bella* wordt Theodora als de enige initiatiefnemende persoon genoemd. Ze brengt een eind aan het talmen en wil de opstand een halt toeroepen. Graves elaboreert deze passage. Theodora, niet Justinianus, geeft Belisarius de opdracht in te grijpen en zegt de andere hovelingen moed te vatten.

(Bella 1.24.33) καὶ Θεοδώρα δὲ ἡ βασιλὶς ἔλεξε τοιάδε «Τὸ μὲν γυναιῖκα ἐν ἀνδράσι μὴ χρῆναι τολμᾶν ἢ ἐν τοῖς ἀποκνοῦσι νεανιεύεσθαι, τὸν παρόντα οἶμαι καιρὸν ἦκιστα ἐφεῖναι διασκοπεῖσθαι, εἴτε ταύτη [1.24.34] εἴτε ἄλλη πη νομιστέον. οἷς γὰρ τὰ πράγματα ἐς κίνδυνον τὸν μέγιστον ἤκει, οὐκ ἄλλο οὐδὲν εἶναι δοκεῖ ἄριστον ἢ τὰ ἐν ποσὶν ὡς ἄριστα θέσθαι. [1.24.35] ἠγοῦμαι δὲ τὴν φυγὴν ἔγωγε, εἴπερ ποτὲ, καὶ νῦν, ἦν καὶ τὴν σωτηρίαν ἐπάγεται, ἀξύμφορον εἶναι. ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἐς φῶς ἤκοντι τὸ μὴ οὐχὶ καὶ νεκρῶ γενέσθαι ἀδύνατον, τῷ δὲ βεβασιλευκότι τὸ φυγάδι [1.24.36] εἶναι οὐκ ἀνεκτόν. μὴ γὰρ ἂν γενοίμην τῆς ἀλουργίδος ταύτης χωρὶς, μηδ' ἂν τὴν ἡμέραν ἐκείνην βιώην, ἐν ἣ με δέσποιναν οἱ ἐντυχόντες οὐ προσεροῦσιν. εἰ μὲν οὖν σώζεσθαί σοι βουλομένῳ ἐστίν, ὦ βασιλεῦ, [1.24.37] οὐδὲν τοῦτο πρᾶγμα. χρήματα γὰρ τε πολλὰ ἔστιν ἡμῖν, καὶ θάλασσα μὲν ἐκείνη, πλοῖα δὲ ταῦτα. σκόπει μέντοι μὴ διασωθέντι ξυμβήσεται σοι ἥδιστα ἂν τῆς σωτηρίας τὸν θάνατον ἀνταλλάξασθαι. ἐμὲ γὰρ τις καὶ παλαιὸς ἀρέσκει λόγος, ὡς καλὸν ἐντάφιον [1.24.38] ἡ βασιλεία ἐστί.» τοσαῦτα τῆς βασιλίδος εἰπούσης, θάρσος τε τοῖς πᾶσιν ἐπεγένετο ...[1.24.40] πᾶσαν δὲ τὴν ἐλπίδα ἐν Βελισαρίῳ τε καὶ Μούνῳ ὁ βασιλεὺς εἶχεν.

16(Bella 7.30.4) ἡ δὲ βασιλὶς Θεοδώρα νοσήσασα ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο, ἐνιαυτοὺς ἕνα τε καὶ εἴκοσι τῇ βασιλείᾳ [7.30.5] ἐπιβιοῦσα καὶ μῆνας τρεῖς. Maar keizerin Theodora was door een ziekte van tussen de mensen verdwenen. Ze was 21 jaar en 3 maanden keizerin. Cf. Bella, 2.30.49

Ook keizerin Theodora zei: 'Ik meen dat het, in het licht van de huidige toestand, absoluut niet opportuun is te onderzoeken of het een vrouw al dan niet betaamt om tegen mannen of tegen al wie bang afwacht, op te staan. Immers, voor wie de belangen in het grootste gevaar zijn gekomen, blijft niets beters over dan de toestand zo goed mogelijk op te lossen. Ikzelf denk dat vluchten, al brengt dat redding, ook nu, meer dan ooit, geen nut heeft. Het is immers onmogelijk voor een mens, wanneer hij is geboren, niet te sterven; voor iemand die heeft geregeerd is het evenzeer ondragelijk te vluchten. Laat mij nooit van dit purper gescheiden zijn, moge ik de dag niet beleven waarop diegenen die me ontmoeten me niet meer als meesteres aanspreken. Keizer, als het nu je wil is jezelf te redden, geeft dat niet. We hebben immers veel geld, ook de zee en schepen zijn beschikbaar. Maar let toch op dat je na te zijn gered, die redding niet liever voor de dood inruilt. Mij immers, bevalt het oude spreekwoord dat het keizerschap een goede lijkwade is. Nadat de keizerin deze dingen had gezegd, werd iedereen met moed vervuld. ... De keizer stelde al zijn hoop op Belisarius en Mundus.

(C.B. 153-154) *But Theodora could do nothing with Justinian, who was praying in his private chapel. Cappadocian John had disappeared, and the Guards, in the unburned part of the Brazen House, were consequently without orders. ...*

Justinian was as obstinate as a mule; praying fervently and assuring Theodora that Heaven would provide.

154 It was not until the fifth day of the riots, which was the eighteenth of January, that Theodora managed to persuade Justinian to enter the Hippodrome and make a public appeal for peace.

156 Theodora entered the Council Chamber uninvited. She was so terrible in her scorn and rage that not only Justinian himself but everyone else present would sooner have died a million thousand times than oppose those blazing eyes. She said: 'This is all talk, talk, talk, and as a woman of sense I protest against it, and demand that strong action be taken at once. This is already the sixth day of the disturbances, and each day I have been assured that "the matter is well in hand", and that "God will provide", and that "all possible steps are being taken", and so on and so forth. But nothing has been done yet – only talk, talk, talk. Bishops sent out with frivolous relics. The Gospels flurished in the faces of a great rabble of impious pigs – and then we run away when they grunt and squeal! You seem almost to have decided on flight, Justinian the Great. Very well, then, go! But at once, while you still possess a private harbour and boats and sails and money! If, however, you do go, remember: you will never be able to return to this 157 Palace, and they will hunt you down in the end and put you to a miserable and deserved death. No secure place of escape is left to you. You could not even take refuge at the Persian Court: because once, greatly against my advice, you mortally insulted Khosrou, who is now King, by refusing to adopt him as your son.¹⁷ But go, I say. go, take your chance in Spain or Britain or Ethiopia, and my scorn will follow you! As for myself, may I never be seperated from this purple, or survive the day where my subjects fail to address me by my just and full titles. I approve the old saying: "Royalty is a fair burial shroud." What are you waiting for? A miracle from Heaven? No, gird up your robes and run, for Heaven hates you! I shall remain here and face whatever doom my dignities enjoin upon me.' Then Mundus and Belisarius put themselves under Theodora's orders – for nobody else seemed inclined to give them any. Justinian was wearing a monk's habit, as if for humility, but rather for a disguise, should the Palace be attacked again.

Dit is alles wat in de *Bella*. over Theodora wordt gezegd.

Aangezien de *Monumenta* bijna volledig aan Theodora voorbijgaat,¹⁸ baseert Graves zich voor haar personage hoofdzakelijk op de *Historia Secreta*. Gebruik makend van haar lage afkomst, haalt Procopius haar door het slijk.¹⁹ Ze is verantwoordelijk voor de dood van haar eigen zoon, brengt Belisarius schade toe omwille

---

¹⁷Zie pp. 83, 84: Contradictie. Justinus nam daarover de ultieme beslissing, niet Justinianus. Gebaseerd op *Bella*, 1.11.2-1.11.30

¹⁸Zie het gedeelte Procopius, objectiviteit in de *Monumenta* (4.5.2)

¹⁹Reeds in haar jeugd heeft ze talloze affaires met jonge mannen (H.S. 16.11); na het afsluiten van het huwelijk met Justinianus komen geen verhalen van ontucht meer voor.

van Antonina, mengt zich ongevraagd in staatszaken²⁰ en kiest openlijk partij voor de Blauwe circusfactie.²¹ Bovendien kent ze geen genade voor haar vijanden. Onder het mom van religieuze ijver, bereikt ze haar politieke doelen.

Graves brengt een groot aantal veranderingen aan in dit portret. Zoals ook bij de voorstelling van Antonina gebeurde, verandert hij de handelingen/gebeurtenissen slechts minimaal. Hun oorzaak wijkt wel af van de versie in de *Historia Secreta*. In *Count Belisarius* heeft Theodora immers erg te duchten vijanden. Ze springt verschillende malen voor Belisarius in de bres.

(C.B. 167) *Justinian was about to prevaricate when Theodora broke in: 'Do not trouble the Emperor with unnecessary questions. Certainly he means you as a sole commander, do you not, my dear Justinian? ... the Illustrious Belisarius, Commander of Our Armies in the East, shall, during the conduct of this expedition, be deemed to be Ours.'*

5.2.2 Haar Reputatie

Graves verdoezelt de minder aangename kanten van haar karakter niet. Meerdere malen laat hij Eugenius verklaren dat de keizerin een zegen was voor wie haar vriendschap genoot en een vloek voor wie in ongenade was gevallen. Na haar dood betoont de bevolking zich niet erg rouwig. Justinianus overigens ook niet.

(C.B. 380) *The mate of the vessel shouted back 'good news indeed. The Beast is dead.' I cried: 'What Beast, excellent man?' There was a confused shout in answer. The ship was almost out of hail as I shrilly repeated, 'What Beast?' A sailor, making a trumpet out of his hands, bawled back into the wind: 'Perierunt ambo', meaning 'Both are dead.'... We guessed the name of one of the two Beasts correctly – the whale Porphyry; but there was much speculation in our vessel as to the identity of the other. So Porphyry had met his death at last! ... 382 The other Beast to which the sailor had referred was no Beast at all, to my mistress's way of thinking. Indeed, so far from being good news it was the worst news that we could possibly have received from the city: Theodora was dead. A sudden cancer beginning in her breast had spread rapidly through the whole of her body, and she had died, not without courage, after a few weeks' sickness and much pain. Our grief was mixed with wonder. It was recollected now that the whale's first appearance in the Straits had coincided to a day with Theodora's first arrival in the city with Acacius her father – as its death had coincided with hers to the hour; and further that on the day that Belisarius and the Blue militia went out against Porphyry and wounded the beast, Theodora had been struck with a fearful aching of the head which had plagued her intermittently ever since. Was Porphyry then, her familiar spirit?*

20H.S. 5.27

21H.S. 7.1; 9.33;10.16

Er is slechts een verwijzing in Procopius' werk naar een dier dat de Bosporus onveilig maakte. Het is niet duidelijk waarop Graves zich voor deze passage en C.B. 72-74 baseerde.

(H.S. 15.37) τῶν τε ἀναγκαίων γὰρ ἐσπάνιζον καὶ θαλαττίοις ὠμίλουν κινδύνοις, ἄλλως τε καὶ χειμῶνος, ἂν οὕτω τύχη, ἐπιπεσόντος, ἢ τοῦ κήτους ἐνταυθά ποι ἐπισκίψαντος. Hun levensbehoefes waren niet voldaan en stonden bloot aan de gevaren van de zee, nu eens een winterstorm, dan weer een aanval van een tegenwoordig zeemonster.

5.2.3 Haar Afkomst, Karakter en Losbandigheid²²

(C.B. 55) *But Theodora was undamageable. It was generally agreed that she had a devil in her – a devil of implacability and insatiability. How often in her after-life did Antonina have occasion to thank the gods that Theodora was her ally, not her enemy!*

(C.B. 57) *Theodora was busily studying Man; ..... My mistress Antonina was a student of Man, too, and she and Theodora soon learned to despise even the gravest of their clients for their unquenchable conceit and credulousness and ignorance and selfishness, and to turn these traits to their own advantage.*

(C.B. 60) *... when Theodora suddenly interposed with a quiet comment which showed her to be extremely well-informed on the doctrine of the Incarnation of the Christ, which was the subject of the dispute. Justinian exclaimed admiringly: 'That is most ingenuous, but also most unorthodox', and turned his attack on her. ... Theodora routed him in a way that surprised us; but it seems that she had profited by her stay at Alexandria to learn these fine points of doctrine from the schoolmen there.*

(H.S. 9.1) [9.2] Ἀκάκιος ἦν τις ἐν Βυζαντίῳ θηριοκόμος τῶν ἐν κυνηγεσίῳ θηρίων μοίρας Πρασίνων, ὄνπερ ἀρκοτρόφον [9.3] καλοῦσιν. οὗτος ὁ ἀνὴρ Ἀναστασίου τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν ἔχοντος ἐτελεύτησε νόσω παιδῶν οἱ ἀπολελειμμένων τριῶν θήλεος γένους, Κομιτοῦς τε καὶ Θεοδώρας καὶ Ἀναστασίας, [9.4] ... ἡ δὲ γυνὴ ἐκπεσοῦσα ἐτέρῳ ἀνδρὶ ἐς κοίτην ἦλθεν, ὃς δὴ ξὺν αὐτῇ τῶν τε κατὰ τὴν οἰκίαν καὶ τοῦ ἔργου τούτου ἐπιμελήσεσθαι [9.5] τὸ λοιπὸν ἔμελλεν. ὁ δὲ τῶν Πρασίνων ὀρχηστῆς Ἀστέριος ὄνομα χρήμασι πρὸς ἐτέρου ἀναπεισθεὶς τούτους μὲν τῆς τιμῆς ταύτης ἀπέστησε, τὸν δὲ οἱ τὰ χρήματα δόντα ἐς αὐτὴν ἀντεκατέστησεν οὐδενὶ πόνῳ. ... [9.6] ἐξουσίαν ἢ βούλοιντο. ἐπεὶ δὲ τὸν δῆμον ξύμπαντα ἡ γυνὴ ἐν κυνηγεσίῳ ἀγῆγεσθαι εἶδε, στέμματα ταῖς παισὶν ἐν τε τῇ κεφαλῇ καὶ ἀμφοτέροις ταῖς χερσὶν [9.7] ἐνθεμένη ἐς τὴν ἰκετείαν ἐκάθισεν. ἀλλ' οἱ Πράσινοι μὲν προσίεσθαι τὴν ἰκετείαν οὐδαμῇ ἔγνωσαν, Βένετοι δὲ αὐτὰς ἐπὶ ταύτης δὴ κατεστήσαντο τῆς τιμῆς, ἐπεὶ [9.8] ὁ θηριοκόμος ἐτετελευτήκει καὶ αὐτοῖς ἔναγχος. In Byzantium leefde een zekere Acacius. Hij was dierenoppasser in het circus, ook wel berenhoeder genoemd, en deed dienst bij de Groenen. Tijdens de regering van keizer Anastasius overleed hij aan een ziekte en hij liet drie dochters na, Komito, Theodora en Anastasia, van wie de oudste nog geen zeven jaar was. De weduwe hertrouwde in de hoop dat haar nieuwe man haar voortaan zou helpen bij het huishouden en de verzorging van de dieren. Maar de 'dansmeester' van de Groenen, ene Asterius, liet zich omkopen om het paar te ontslaan en hij benoemde meteen de man die het geld had gegeven in hun plaats ... Toen de vrouw zag dat de hele bevolking in het circus was samengestroomd, legde ze bloemkransen op het hoofd en in beide handen van haar dochters en liet ze daar als smekelingen zitten. De Groenen waren totaal ongevoelig voor hun smeekbeden, maar de Blauwen

22 Vertalingen: Van Dolen: 2005

gaven hun een vergelijkbare functie omdat ook hún dierenoppasser niet lang daarvoor was gestorven.

(C.B. 54) *Antonina remained on terms of intimate friendship with the three daughters of Acacius. Their names were Comito, Theodora, and Anastasia.*

(C.B. 50) *The Assistant Bear Master, Peter, was a sort of cousin to Damocles, ... and it was decided that he should marry Acacius' widow and apply to the faction management to be appointed Bear Master in his place. ...*

(C.B. 50) *When Cappadocian John, ... offered a thousand for it on behalf of a retainer of his, the Dancing master was not deaf.*

(C.B. 51) *Suggest to the woman and her children that they put garlands on their heads and take posies in their hands and go out as suppliants ... The better minded of the Green will intervene at their behalf.*

(C.B. 52) *most of the Greens among the audience did not understand the rights and wrongs of the case: so far from showing sympathy, they hissed the poor creatures ...*

(C.B. 54) *He urged them to offer the vacant post of of Blue Bear Master to Peter ... and the whole family changed their colour from Green to Blue.*

Acacius sterft aan een ziekte. Bij Graves sterft hij aan bloedvergiftiging na een berenaanval (49-50). Hier wordt de basis gelegd voor Theodora's haat t.o.v. John.

(H.S. 9.8) ἐπεὶ δὲ τὰ παῖδιά ταῦτα ἐς ἡβὴν ἦλθε, καθῆκεν αὐτὰ ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα σκηνῆς αὐτίκα ἢ μήτηρ, ἐπεὶ εὐπρεπεῖς τὴν ὄψιν ἦσαν, οὐ μέντοι ὑπὸ χρόνον τὸν αὐτὸν ἀπάσας, ἀλλ' ὡς ἐκάστη ἐδοξέν οἱ ἐς τὸ ἔργον τοῦτο [9.9] ὠραία εἶναι. ἢ μὲν οὖν πρώτη Κομιτῶ ἤδη ἐν ταῖς καθ' αὐτὴν ἐταίραις λαμπρὰ ἐγεγόνει· Θεοδώρα δὲ ἢ μετ' ἐκείνην χιτωνίσκον χειριδωτὸν ἀμπεχομένη δούλω παιδί πρέποντα τὰ τε ἄλλα ὑπηρετοῦσα εἶπετο καὶ τὸ βᾶθρον ἐπὶ τῶν ὤμων αἰεὶ ἔφερεν, ἐφ' οὗπερ ἐκείνη [9.10] ἐν τοῖς ξυλλόγοις καθῆσθαι εἰώθει.

Zodra de meisjes oud genoeg waren liet de moeder ze daar op het toneel optreden, omdat ze aantrekkelijk waren - natuurlijk niet alle drie op hetzelfde moment, maar een voor een, wanneer ze in haar ogen de geschikte leeftijd hadden bereikt. De oudste, Komito, was toen al een van de bekendste prostituees van de stad en Theodora, die na haar kwam, was haar assistente. Ze was gekleed in een korte jurk met lange mouwen, het gewone kostuum van een dienstmeisje, en ze droeg op haar schouders het bankje waarop haar zus tijdens de voorstellingen gewoonlijk zat.

(C.B. 55) *... I remember Theodora first as a six-year-old child, dressed in a little sleeveless frock of the sort that slave children wear, carrying her mother's folding-stool for her to the orchestra-area before performance. She scowled or snapped at any other children she met; her mother used to say that one ought to hang a notice around her neck like those seen in the bear-stables warning visitors: 'This animal is malevolent.' Theodora had become embittered by being jeered at by her former little friends among the Greens*

(H.S. 9.10) τέως μὲν οὖν ἄωρος οὔσα ἢ Θεοδώρα ἐς κοίτην ἀνδρὶ ξυνιέναι οὐδαμῆ εἶχεν, οὐδὲ οἶα γυνὴ μίγνυσθαι ἢ δὲ τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρείαν τινὰ μισητίαν ἀνεμίσγετο, καὶ ταῦτα δούλοις, ὅσοι τοῖς κεκτημένοις ἐπόμενοι ἐς τὸ θέατρον πάρεργον τῆς οὔσης αὐτοῖς εὐκαιρίας τὸν ὄλεθρον τοῦτον εἰργάζοντο, ἐν τε μαστροπείῳ πολὺν τινα χρόνον ἐπὶ ταύτῃ δὴ τῇ παρὰ φύσιν ἐργασίᾳ τοῦ [9.11] σώματος διατριβὴν εἶχεν. ἐπειδὴ δὲ τάχιστα ἐς τὴν ἡβὴν ἀφίκετο καὶ ὠραία ἦν ἤδη, εἰς τὰς ἐπὶ σκηνῆς καθῆκεν αὐτὴν, ἐταίρα τε εὐθὺς ἐγεγόνει, οἶανπερ [9.12] οἱ πάλοι ἀνθρώποι ἐκάλουν πεζήν. οὐ γὰρ ἀυλήτρια οὐδὲ ψάλτρια ἦν, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ ἐς τὴν ὀρχήστραν αὐτῇ ἦσκητο, ἀλλὰ τὴν ὥραν τοῖς αἰεὶ περιπίπτουσιν ἀπεδίδοτο μόνον ἐκ παντὸς ἐργαζομένη τοῦ σώματος. [9.13] εἶτα τοῖς μίμοις τὰ ἐς τὸ θέατρον πάντα ὠμίλει καὶ τῶν ἐνταῦθα ἐπιτηδευμάτων μετεῖχεν αὐτοῖς, γελωτοποιοῖς τισὶ βωμολοχίαις ὑπηρετοῦσα. ἦν γὰρ ἀστεία διαφερόντως καὶ σκώπτοια, ἀπόβλεπτός τε ἐκ τοῦ ἔργου [9.14] εὐθὺς ἐγεγόνει. οὐ γὰρ τινος αἰδοῦς τῇ ἀνθρώπῳ μετὴν ἢ

διατραπειῶσάν τις αὐτὴν πῶποτε εἶδεν, ἀλλ' ἐς ἀναισχύντους ὑπουργίας οὐδεμιᾶ ὀκνήσει ἐχώρει, καὶ τοιαύτη τις ἦν οἷα ῥαπιζομένη μὲν καὶ κατὰ κόρης πατασσομένη χαριεντίζειν τε καὶ μέγιστα ἀνακαγχάζειν, ἀποδυσάμενη τε τὰ τε πρόσω καὶ τὰ ὀπίσω τοῖς ἐντυγχάνουσι γυμνὰ ἐπιδείξειαι, ἃ τοῖς ἀνδράσι θέμις ἄδηλά τε καὶ ἀφανῆ εἶναι.

Maar vanaf het moment dat ze volwassen en volgroeid was, sloot ze zich aan bij de actrices en werd meteen een prostituee van het slag dat door onze voorouders 'de lichte cavalerie' werd genoemd. Want ze was het fluit- en lierspel niet machtig en had zelfs geen opleiding voor het ballet genoten, nee, het enige dat ze kon, was het verkopen van haar charmes aan elke voorbijganger, die met haar lichaam mocht doen wat hij wilde. Later zocht zij contact met de spelers van allerlei theateropvoeringen en kreeg regelmatig een rol in hun voorstellingen, vaak als clown in bepaalde kluchten. Ze was buitengewoon geestig en gevat, met het gevolg dat ze weldra alom geliefd werd. Er zat geen greintje schaamtegevoel in die vrouw en niemand heeft haar ooit verlegen gezien, integendeel, ze ging grif op alle schandelijke verzoeken in. Ze was het type meisje dat als iemand haar een pak slaag of een oorvijg gaf, er een grap over maakte en het uitgierde van het lachen. Ze gooide haar kleren uit en liet aan de eerste de beste van voren en van achteren lichaamsdelen zien die fatsoenshalve bedekt en zeker voor het oog van mannen verborgen zouden moeten blijven.

(H.S. 10.11) Ἡ δὲ Θεοδώρα εὐπρόσωπος μὲν ἦν καὶ εὐχαρὶς ἄλλως, κολοβὸς δὲ καὶ ὠρακιῶσα οὐ παντάπασιν μὲν, ἀλλ' ὅσον ὑπόχλωρος εἶναι.
Theodora was mooi en elegant, al was ze klein en had ze geen gezonde teint, ze was eerder bleek.

(C.B. 56) *Theodora going into the Theatre wearing nothing except the obligatory loin-cloth and a large hat. That was when she was almost fully mature in body. Her game was that her loin-cloth was always coming untied: she used to go with it in her hand to the busy faction-official who attended people to their seats and complain that 'certain men of Belial' had rudely pulled it off her. She desired him to escort her to some private place and assist her to put it on again. Meanwhile she modestly covered her thighs with her hat. Her gravity, her mock distress, her persistence, used to exasperate the official, to the delight of the benches.*

(C.B. 56) *Theodora was small and sallow complexioned. She was not a particularly good dancer or instrumentalist or acrobat; in fact, she was rather below the average of excellence t all these things. But she possessed an extraordinarily quick wit and a complete freedom of sexual shame: she seems indeed to have shown a singular inventiveness in her carnality, so that 'I learnt this from Theodora' was a current joke under the statue of Venus, the chief trysting-place of the brothel district.*

(C.B. 57) *Theodora was their manager and their clown. The four of them had some very happy, amusing, altogether shameless times 58 together;*

[9.16] ἦσσαν γάρ τις οὕτως ἡδονῆς ἀπάσης οὐδαμῆ γέγονεν· ἐπεὶ καὶ ἐς ξυναγωγίμον δεῖπνον πολλάκις ἐλθοῦσα ξὺν νεανίαις δέκα, ἢ τούτων πλείοσιν, ἰσχύι τε σώματος ἀκμάζουσι λίαν καὶ τὸ λαγνεύειν πεπονημένοις ἔργον, ξυνεκοιτάζετο μὲν τοῖς συνδείπνοις ἅπασιν τὴν νύκτα ὅλην, κόρον δὲ οὐδ' ὥς ταύτης δὴ τῆς μισητίας ἐλάμβανε.

Nooit is er iemand zo aan seks verslaafd geweest als zij. Geregeld was zij op feestjes te zien in het gezelschap van tien of meer jongens die in de kracht van hun leven waren en niets liever deden dan de liefde bedrijven. ... Maar zelfs dan was haar geslachtsdrift niet bevredigd.

(C.B. 55) *But Theodora was undamageable. It was generally agreed that she had a devil in her – a devil of implacability and insatiability.*

[9.19] καὶ συχνὰ μὲν ἐκύει, πάντα δὲ σχεδὸν τεχνάζουσα ἐξαμβλίσκειν εὐθύς ἴσχυε.²³

23H.S. 17.15-17.23 behandelt de zoon die ze kreeg voor haar huwelijk met Justinianus. De jonge man is erop uit zich te verrijken, maar vangt bot. Theodora laat hem verdwijnen. Graves' Theodora laat hem in een gekkenhuis opsluiten, waar hij niet levend uitkomt. Ze doet dit uit vrees voor Cappadocian John, hij is op de hoogte van het bestaan van deze zoon en zou haar bij Justinianus kunnen verraden. (C.B. 323-324)

Vanzelfsprekend raakte ze meer dan eens zwanger, maar ze wist bijna altijd met behulp van allerlei middelen een abortus op te wekken.

(C.B. 57) *By charms and remedies they both managed to avoid pregnancy, except Theodora, who had to procure an abortion on a couple of occasions.*

(H.S. 9.27) Ἐκηβόλω δὲ ὕστερον Τυρίῳ ἀνδρὶ τὴν ἀρχὴν παραλαβόντι Πενταπόλεως ἐς τὰ αἰσχίστα ὑπηρετήσουσα εἶπετο, ἀλλὰ τι τῷ ἀνθρώπῳ προσκεκρουκυῖα ἐνθένδε ὄτι τάχιστα ἀπηλαύνετο· διὸ δὴ αὐτῇ ἀπορεῖσθαι τῶν ἀναγκαίων ξυνέπεσεν, ἅπερ τὸ λοιπὸν ἐπορίζετο τὴν ἐς τὸ σῶμα παρανομίαν, ἥπερ εἶθιστο, ἐργαζομένη. [9.28] ἐς μὲν οὖν Ἀλεξάνδρειαν τὰ πρῶτα ἦκεν. ἔπειτα δὲ πᾶσαν τὴν ἕω περιελθοῦσα ἐς Βυζάντιον ἐπανῆκεν, ἐργασίᾳ χρωμένη ἐν πόλει ἐκάστη, ἣν γε ὀνομάζοντι, οἶμαι, ἀνθρώπῳ οὐκ ἂν ποτε ἴλεως ὁ θεὸς εἶη, ὥσπερ οὐκ ἀνεχομένου τοῦ δαίμονος χῶρόν τινα τῆς Θεοδώρας ἀκολασίας ἀγνώτα εἶναι.

Later trok ze op met Hecebolos, een man uit Tyrus die stadhouders van Pentapolis was, en ze bevredigde zijn laagste lusten totdat ze ruzie met hem kreeg en zonder omhaal werd weggestuurd. Ten gevolge daarvan verviel ze tot bittere armoede en vervolgens moest ze haar oude broodwinning weer opnemen en haar lichaam laten misbruiken. Eerst ging ze naar Alexandrië en doorkruiste verder het hele oosten om ten slotte in Byzantium te belanden. In elke stad oefende zij haar beroep uit en je kunt de naam van dit beroep beter niet noemen, wanneer je Gods genade niet wilt verbeuren. De duivel leek het niet goed te vinden dat er ook maar één plek op aarde onbekend bleef met de zedeloosheid van Theodora.

(C.B. 57) *One day Theodora told us ... that she had been invited to accompany a patrician named Hecebolus to Pentapolis, of which he had been appointed Governor, and that this opportunity of seeing the world at her ease was too good to be missed. We all begged Theodora not to leave us and Chrysomallo warned Theodora that Hecebolus was a man not to be trusted .... Theodora replied that she knew how to take care of herself and that her only anxiety was about leaving us to manage without her.*

Off she went ... Then a staff-officer came on leave from Pentapolis and told us one evening Theodora had lost her temper with Hecebolus, who had tried to keep her in a sort of cage all to himself: she had emptied a pail of slops over him, brocaded tunic and all, as he was dressing for dinner. He had thrown her out of his residence immediately, and refused even to let her remove her few clothes and jewels. The staff-officer believed that she had then persuaded the captain of a vessel to take her to Alexandria in Egypt; but he could tell us nothing further.'

It was a very different Theodora who limped back to Constantinople many months later. The misfortunes ... had been very bitter ones. Our gay, self-reliant Theodora, who had never failed to tell us her most ludicrous and painful adventures, kept pretty silent on the subject of her experiences in Egypt and her humiliating return journey by the way of Caesarea and Antioch and the interior of Asia Minor .... she did not feel equal to resuming her work at the club-house. 'I would rather spin wool all day than begin that life again.

Merk op dat Theodora in *Count Belisarius* dus een reden heeft om Hecebolus op zijn plaats te zetten. Een tweede verschil is dat ze na de ongelukkige lotgevallen opnieuw in Constantinopel zich terugtrekt en haar voormalig beroep opgeeft. Het feit dat ze niet vergeven kan, illustreert de harde zijde van Theodora's karakter. Indien ze niet zo was geweest, zou ze ook niet in staat geweest zijn kordaat op te treden waar Justinianus faalde. Chosroes in de *Historia Secreta* gebruikt een diplomatieke brief van Theodora aan Zaberganes (2.32-2.37) als argument dat Byzantium een zwakke staat is omdat het door een vrouw wordt geleid. Graves neemt deze passus vreemd genoeg niet over. Toch is zij een veruit beter bestuurder dan Justinianus. In de *Historia Secreta* wordt Theodora voorgesteld als een mannenverslinderster. Het betreft haar verhouding met Areobindus (H.S. 16.11-16.12) en haar wraak op Vasianus wegens een afwijzing (H.S. 16.18-16.21).

5.2.4 Haar Rancune

Zowel in de *Bella* als in de *Historia Secreta* wordt Theodora beschreven als een vrouw die niets vergeet:

(H.S. 15.4) καὶ συλλήβδην Θεοδώραν τῷ προσκεκροκότι καταλλαγεῖσαν οὐδεὶς ποτε εἶδεν οὐδὲ ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντι, ἀλλὰ τοῦ τετελευτηκότος ὁ παῖς διαδεξάμενος τὸ τῆς βασιλίδος ἔχθος ὥσπερ ἄλλο τι τοῦ πατρὸς ἐς τριγένειαν παρέπεμπεν.

Kortom, niemand zag Theodora zich ooit verzoenen met iemand die met haar in aanvaring was gekomen, zelfs niet na zijn dood. Het kind van de overledene zou de haat van de keizerin overerven, alsof dit deel uitmaakte van het bezit van de vader dat hij zijn kinderen naliet.

Graves illustreert deze rancune o.m. met de bestraffing van Hecebolus (C.B. 149). De bestraffing is een element dat hij zelf verzon. Graves heeft het incident tussen Theodora en een onbekende patriciër op een erg geestige manier herwerkt. Hij laat de gehele speech van de patriciër in H.S. 15.28-15.34 vanzelfsprekend weg. De voorgeschiedenis met Hippobates verklaart Theodora's gedrag. Het feit dat Graves de schuldeiser als Chrysomallo's echtgenoot introduceert, geeft Theodora een extra reden om niet in de bres te springen voor Hippobates (*she stood by her old associates*).

(H.S. 15.24) Ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων τὰ σπουδαιότατα εἰς γελωτοποιίαν μεταβάλλειν, ὅταν αὐτῇ δοκῇ, ὥσπερ ἐν [15.25] σκηνῇ καὶ θεάτρῳ ἔργον πεποιήται. καὶ ποτε ἦν τις τῶν πατρικίων γέρων τε καὶ χρόνον πολὺν ἐν ἀρχῇ γεγονώς, οὔτε ἐγὼ τὸ ὄνομα ἐξεπιστάμενος ὡς ἠκιστα ἐπιμνήσομαι, ὡς μὴ ἀπέραντον τὴν ἐς αὐτὸν ὕβριν ποιήσωμαι, τῶν αὐτῇ ὑπηρετούντων τινὰ ὀφείλοντά οἱ χρήματα μεγάλα εἰσπράξασθαι οὐχ οἷός τε ὦν ἐσῆλθε παρ' αὐτήν, τὸν τε συμβαλόντα αἰτιασόμενος καὶ [15.26] δεηθόμενος αὐτῷ βοηθῆσαι τὰ δίκαια. ὅπερ ἡ Θεοδώρα προμαθοῦσα τοῖς εὐνούχοις ἐπέστελλεν, ἐπειδὴν ὁ πατρικίος πρὸς αὐτήν ἴκοιτο, κυκλώσασθαι μὲν αὐτὸν ἅπαντας, ἐπακούειν δὲ αὐτῇ φθεγγομένη, [15.27] ὑπειποῦσα ὅτι αὐτοὺς ἀντιφθέγγεσθαι δεῖ. ἐπεὶ δὲ ὁ πατρικίος ἐς τὴν γυναικωνίτιν ἦλθε, προσεκύνησε μὲν ὥσπερ αὐτήν προσκυνεῖν εἰθιστο, δεδακρυμένῳ δὲ ἔοικώς «ὦ δέσποινα», ἔφη, «χαλεπὸν πατρικίῳ ἀνδρὶ [15.28] χρημάτων δεῖσθαι. ἂν γὰρ τοῖς ἄλλοις συγγνώμην τε καὶ ἔλεον φέρει, ταῦτα ἐς ὕβριν τῷδε ξυμβαίνει τῷ [15.29] ἀξιώματι ἀποκεκρίσθαι. ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν. ἡ δὲ γυνὴ ἀπεκρίνατο ἐμμελῶς, «πατρικίε ὁ δεῖνα», καὶ ὁ τῶν εὐνούχων χορὸς ὑπολαβὼν [15.35] ἀντεφθέγγετο, «μεγάλην κήλην ἔχεις». αὐθις δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἰκετεύσαντός τε καὶ ῥῆσιν τινὰ ἐμφερῆ τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένους εἰπόντος κατὰ ταῦτα πάλιν ἢ τε γυνὴ ἀπεκρίνατο καὶ ὁ χορὸς ἀντεφθέγγετο, ἕως ἂν ἀπειπὼν ὁ ταλαίπωρος προσεκύνησέ τε ἤπερ εἰώθει καὶ [15.36] ἀπιὼν οἴκαδε ᾤχετο.

Maar ze maakte ook van de allerbelangrijkste zaken belachelijk, wanneer het haar beviel, alsof het ging om een stuk op het theater opgevoerd. Op een gegeven moment was er een patriciër, een oude man, die al lang functionaris was. Ik ken zijn naam, maar zal hem zeker niet noemen, om hem geen eindelijk onrecht aan te doen. Toen hij een grote som geld niet kon afbetalen aan een van Theodora's dienaren, begaf hij zich naar haar om zijn schuldeiser aan te klagen en te vragen hem te helpen met zijn rechtzaak. Toen Theodora dit

vernam, droeg ze eunuchen op, wanneer de patriciër naar haar was gekomen, om allen rond hem te gaan staan en naar haar te luisteren wanneer ze sprak. Ze zegde voor wat ze moesten antwoorden. Toen de patriciër haar vertrekken binnenkwam, knielde hij zoals men voor haar placht te doen. Ogenschijnlijk betraand, sprak hij haar toe: 'O, meesteres, schulden te hebben, is lastig voor een patriciër. Wat immers voor anderen begrip en medelijden opwekt, veroordeelt iemand van stand tot schande ...' Zo sprak hij. Theodora antwoorde al zingend: 'O gij patriciër', het eunuchenkoor viel in: 'U heeft een dikke pens.' Toen de man al smekend opnieuw iets in gelijkaardige zin zegde, zong ze hetzelfde en weer vielen de eunuchen in, totdat de arme man zich verafscheidde, de gebruikelijke knieval maakte, en naar huis ging.

(C.B. 149) Here too, I should tell the comic story of Hippobates, the old Senator who came to Theodora's audience one morning to appeal to her for justice against Chrysomallo's husband, ... This Hippobates had once in the old days been brought by a friend - ...- to spend an evening at the clubhouse. ..., but for some reason or other he did not feel equal to female company. Then instead of plainly confessing - ..., he began to find fault with the physical charms offered him. . Theodora knew in advance that Hippobates was coming to appeal for the money, so she had everything carefully prepared for his reception. ... She asked him kindly what his trouble was.

Theodora began: Oh, most excellent and illustrious Hippobates ...' From behind the curtains a concealed choir of eunuchs formed into two semi-choruses, broke into a mysterious

soft chant: *First Semi-chorus:* Excellent Hippobates, You have a bald pate!
Second Semi-chorus: Excellent Hippobates, You have a bad breath !
Full Chorus: You have a big belly, Excellent Hippobates,
Bald pate, bad breath, Big belly too!

She turned to my mistress: My dear Lady Antonina, did you hear a queer noise then?

'No, Resplendency.'

'And you, Lady Chrysomallo?'

'Nothing at all, Majesty.'

'It must have been a singing in my head. Proceed, Hippobates!'

Hippobates, not daring to notice what he had heard, nervously recommenced his petition ... Theodora began again: 'Oh, most excellent and illustrious Hippobates ...' And again the concealed choir struck up, a little louder this time ...¹³¹ And still he had to pretend to have heard nothing himself. Each time he began his petition the choir broke up in on it, and each time the verses were increasingly scurrilous. In the end, he had to give it up, retiring in frantic discomfiture, but with the obligatory serene obeisance.

Theodora kon hard zijn voor haar vijanden. In de *Historia Secreta* wordt Boutzes wegens hoogverraad in een kerker geworpen waar hij sterft. Bij Graves wordt hij na een tijdje vrijgelaten.(C.B. 344-345) De aanleiding tot de bestraffing -het gerucht van Justinianus' ziekte en de weigering van enkele generaals om Theodora te gehoorzamen (C.B. 342-342)- en zelfs de beschrijving van de kerker komen rechtstreeks uit de *Historia Secreta* 4.2-4.12.

Omdat zij zo bekend was voor haar kordaatheid, was het voor haar rivalen niet moeilijk leugens over haar te verspreiden. De dood van Amalasantha (H.S. 16-16.7, Bella 5.2.23-5.5.4) is in mysteriën gehuld. Theodora kan er effectief bij betrokken zijn geweest. (James Allan Evans 2005: 71)

(C.B. 210) Now, though Justinian continued to protest his great love for Theodora, she also was relieved at this queen's death, whom she regarded as a rival. It was true that Amalasontha, whom Justinian had known when she was a child, was of better birth than Theodora and a little younger and far more beautiful. Cappadocian John put it about that Theodora had arranged the assassination herself.

Johannes van Cappadocië werd na zijn hoogverraad (Bella 1.25.3-30) naar Cyzicus gestuurd, zelfs daar is hij niet veilig.

(C.B. 145) *John made a great show of respect for Theodora, but she treated him with polite contempt, ... Theodora was aware, ofcourse, that Cappadocian John slandered her to Justinian. 'I shall wait patiently for twenty years, if need be,' she confided to my mistress, 'like the elephant of Severus.'*

(C.B. 329) *But Justinian could not thwart Theodora's resolve to harry her enemy. The Bishop of Cyzicus,²⁴ under whose authority Cappadocian John had come, was informed by her that the new priest must not be allowed to live an easy life. John was therefore kept to a scrupulously exact routine; which irked him greatly.*

In *Count Belisarius* blijft Theodora geduldig wachten tot ze Cappadocian John voorgoed kan ruïneren. Ze houdt geen rekening met Justinianus die sympathie had voor de man. Het is Antonina die haar via haar bediende Eugenius deze dienst bewijst. In de *Bella* en *Historia Secreta* is Theodora de enige verantwoordelijke, bovendien slaagt ze daar niet volledig in haar plan, in *Count Belisarius* wel.

(Bella 1.25.31) ἐνταῦθα ἰερέως οὐ τι ἐκούσιος περιβέβληται σχῆμα, οὐκ ἐπισκόπου μέντοι, ἀλλ' [1.25.32] ὄνπερ καλεῖν πρεσβύτερον νενομίκασιν. ὁ δὲ ἱερουργεῖν ἥκιστα ἤθελεν, ὡς μὴ ποτε αὐτῷ ἐμπόδιον εἶη ἐς τὰς ἀρχὰς αὐθις ἰέναι· τῶν γὰρ ἐλπίδων μεθίεσθαι οὐδαμῆ ἤθελε. Daar trok hij zeer tegen zijn zin het priestergewaad aan, uit angst dat dit voor hem een obstakel zou zijn om opnieuw een ambt uit te oefenen. Hij was immers zeker niet van plan zijn hoop te laten varen.

(H.S., 17.40) ἡνίκα τε αὐτὸν ἐπ' Αἰγύπτου καθεῖρξε πεπονθότα ὅσα μοι ἀμφ' αὐτῷ προδεδήλωται, οὐδ' ὡς τινα ἔλαβε τῆς τοῦ ἀνθρώπου κολάσεως κόρον, ἀλλὰ ψευδομαρτυρας ἐπ' ἐκείνῳ διερευνωμένη οὐδέποτε ἀνιεί. [17.41] τέτρασι δὲ ἐνιαυτοῖς ὕστερον Πρασίνοὺς εὐρέσθαι δύο τῶν ἐν Κυζίκῳ στασιωτῶν ἴσχυσεν, οἵπερ τῶν τῷ [17.42] ἐπισκόπῳ ἐπαναστάντων ἐλέγοντο εἶναι. καὶ αὐτοὺς θωπείαις τε καὶ λόγοις καὶ ἀπειλαῖς περιῆλθεν, ὥστε ἄτερος μὲν κατορθώσας καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαρθεῖς [17.43] τὸ μῖασμα τοῦ φόνου ἐς τὸν Ἰωάννην ἀνήνεγκεν.

ὁ δὲ δὴ ἕτερος τῆς ἀληθείας ἀπ' ἐναντίας ἐλθεῖν οὐδαμῆ ἔγνω, καίπερ οὕτως ἐκ τῆς βασιάνου καταταθεῖς, ὥστε [17.44] ὅτι δὴ καὶ τεθνήξεται αὐτίκα μάλα ἐπίδοξος ἦν. διὸ δὴ τὸν μὲν Ἰωάννην τούτῳ δὴ τῷ παραπετάσματι διαχρήσασθαι οὐδεμιᾶ μηχανῆ ἔσχε, τοῖν δὲ νεανίαιν τούτοιον χεῖρας τὰς δεξιὰς ἔτεμε, τοῦ μὲν ὅτι ψευδομαρτυρεῖν οὐδαμῆ ἤθελε, τοῦ δὲ ὅπως μὴ ἐπιφανῆς [17.45] ἢ ἐπιβουλή ἐς τὸ πᾶν γένηται.

Toen ze hem naar Egypte verbande, nadat hij al wat ik voorheen verteld heb, had ondergaan, vond ze nog geen voldoening in de bestraffing van de man, maar probeerde voortdurend valse getuigen tegen hem te vinden. Vier jaar later slaagde ze erin twee Groenen die hadden deel uitgemaakt van de opstand in Cyzicus te vinden, van hen werd gezegd dat ze tegen de bisschop in opstand waren gekomen. Ze bestookte deze mannen met vleiende en dreigende woorden, zodat een van hen uit angst en door hoop verblind, Johannes van de schandelijke daad beschuldigde. De ander daarentegen besloot de waarheid zeker geen geweld aan te doen, hoewel hij zozeer aan marteling was onderworpen dat men dacht dat hij ter plaatse zou sterven. Daardoor verkeerde ze helemaal niet in de mogelijkheid om Johannes onder dit voorwendsel te ruïneren.

(C.B. 350-352) *But I said: '... I believe I am in the position to accomplish the final ruin of Cappadocian John myself. ... This afternoon in a wineshop, I fell in conversation with a*

24(Bella 1.25.37) Deze bisschop heet Eusebius. Hij is niet geliefd in de streek omwille van zijn hard karakter. Hij haalt gelijk in de rechtbank wanneer de bewoners van Cyzicus hem aanklagen. Johannes verbergt zijn woede t.o.v. de bisschop niet. Wanneer deze laatste wordt vermoord, is hij de eerste verdachte. De lokale instanties bestraffen Johannes, geselen hem, ontkleden hem en geven enkel hem enkel een ruwe mantel. Daarna zetten ze hem op een boot naar Egypte.

poor young man of Cyzicus, who is dying of a wasting disease and has not long to live. He and his whole family, old grandparents and wife and three young children, have been driven from their home by order of the bishop of Cyzicus. He came alone on foot to Constantinople, and today applied for justice and relief at the Palace; but the officials drove him away, because the Bishop is in good standing at the Court²⁵. I sympathized with him, and gave him a piece of silver, telling him to meet me under the Statue of the Elephant of Severus tomorrow at noon. ... Give me five hundred pieces in gold, mistress, and that will be sufficient to destroy Cappadocian John.' ... 'If you succeed, Eugenius, I will give you fifty thousand and your freedom.' [351] On the next day I met the young man from Cyzicus ... I drew him aside to a private place and said to him: 'Here in this bag are five hundred pieces of gold. ... You must kill the Bishop of Cyzicus. He is an enemy of my master's, whose gold this is.' ... He asked: 'Who is your master?' ... 'I do not hesitate to tell you that. He is Cappadocian John, now a priest of the Cathedral of Cyzicus.' ... Soon the expected news came from Cyzicus. The young man had fulfilled his obligation. He had waited outside the Cathedral porch after Mass and, as the Bishop emerged, sunk a long dagger into him. [352] He was arrested ... and he avoided mention of his own wrongs, telling the officers merely that he had been bribed to the deed by a gift of ten pieces of gold from Cappadocian John. Cappadocian John's enmity towards the Bishop was well known. He was arrested and tried before the judges of that place, found guilty as accessory to the murder, and sentenced to death. ... Cappadocian John's life, too, was saved by Justinian, with the excuse that his guilt was insufficiently proved. ... All his goods were forfeited to the Crown, and he was set naked on a trading-ship bound to Egypt (but for charity someone lent him a rough blanket); wherever the ship touched he was made to go ashore and beg for bread and coppers on the quay. Thus vengeance was at least fully accomplished;

Theodora beschikte over spionnen en een werkwijze om haar vijanden uit de weg te ruimen.

(H.S. 16.14) πλῆθος γὰρ κατασκόπων αὐτῇ τὰ λεγόμενα καὶ πρασσόμενα ἔν [16.15] τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ταῖς οἰκίαις ἐσήγγελλον. ἡνίκα τοίνυν τοῦ παραπεπτωκότος τὴν κόλασιν ἐκφέρεσθαι οὐδαμῇ [16.16] ἤθελεν, ἐποίει τάδε. τὸν ἄνθρωπον μετακαλεσαμένη, ἣν τις τῶν λογίμων ἐτύχανεν ὦν, μόνη τε αὐτῇ τῶν ὑπουργούντων τινὶ παραδοῦσα μόνῳ ἐπήγγελλεν εἰς τὰς ἐσχατίας αὐτὸν μετακομίσαι τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς.

Ze had een groot aantal spionnen ter beschikking die haar vertelden wat in het openbaar en privaat werd gezegd en gedaan.

Wanneer ze iemand die haar voor het hoofd had gestoten niet kon bestraffen, deed ze hetvolgende: als het toevallig om een belangrijk man ging, liet ze hem uitnodigen en aan een van haar helpers uitleveren, daarna beval ze hem naar de verste gebieden in het Romeinse rijk te brengen.

Dat Theodora over spionnen en een informatiedienst beschikte, is vanzelfsprekend voor een keizerin. Dat ze er goed gebruik van wist te maken is minder vanzelfsprekend. In *Count Belisarius* bestraft ze de priester voor zijn beledigingen aan het adres van Antonina. Ze voorziet Antonina van twee lijfwachten en stuurt ze haar met een persoonlijk corps naar het oostelijk front.

(C.B. 107) *Before the day was out he had been re-embarked in a small trading vessel and was on his way back to Italy.*

---

25 id.

CONCLUSIE

Mijns inziens doorstaat *Count Belisarius* de confrontatie met de bronnen.

Robert Graves is er met zijn boek in geslaagd een nauwkeurige reconstructie van wat zich in het Byzantijnse rijk ten tijde van Anastasius, Justinus en Justinianus afspeelde, te maken. Hij wendde hiervoor al zijn historische en archeologische kennis aan, met oog voor zowel het militaire als het politieke aspect van de tijd. Graves neemt de grote lijnen maar ook kleine details zeer letterlijk over: Hij geeft bij het begin van elk nieuw hoofdstuk of episode een korte terugblik of overzicht wat zich elders in het rijk afspeelde. Zo behield hij brieven, dialogen, etc. Ten slotte doet hij ook zijn best het taalgebruik te imiteren. Evenwel smeedt hij een logische band (oorzaak-gevolg) tussen reeksen reële gebeurtenissen. Het resultaat is niet identiek aan het bronnenmateriaal, maar het is zeer moeilijk te zeggen waar de verschillen zich precies bevinden. Elementen die niet uit de bronnen komen, zijn steeds plausibel. De auteurs zouden om het even welke reden deze zaken kunnen hebben verzwegen. De discussie over hun historiciteit, is m.a.w. overbodig geworden. Wat overblijft, is een goed boek met rijke details en leuke anekdotes.

Count Belisarius is vanzelfsprekend minder droog dan zijn historische bronnen, toch wegen ze hier en daar op de leesbaarheid. Naar het einde toe kreeg ik als lezer stilaan genoeg van Belisarius' eindeloze geduld en de eindeloze veldslagen. Net zoals Procopius in de *Historia Secreta* was ik ontgoocheld in de held van het verhaal. Interessante figuren als Theodora en Antonina en hun capriolen daarentegen, maken alles terug goed. Eugenius' knappe observaties en mensenkennis zijn een verademing.

REFERENTIES

- 'T Hart, Kees. "Het overrompelende Heilige Warhoofd: The Shout and Other Stories." NRC Handelsblad, 05-01-1996
- "Afscheid Van Heel Wat." De Nieuwe Courant, 27-05-1982, B82/785
- "Graves: een veelzijdig schrijver die zich vooral dichter voelde." De Volkskrant, 9-12-1985, B86/178
- "La passion de Robert Graves." Le Monde, 20-12-1985
- "One for Uncle John Bayley." London Review of Books, 5-4-1990, B90/648a
- "Robert Graves, Author of 'I, Claudius, Dies.'" International Herald Tribune, 9-12-85
- "Robert Graves: 1995-1985, Herschrijver en geleerde." NRC Handelsblad, 9-12-1985
- Ackroyd, Peter. "Pursuing his muse in Majorca." The Times, 29-06-1995, KBL95
- Adler, Ada (1928-1938). Suidae Lexicon. Leipzig
- Adshead, Katherine (1983). "Thucydides and Agathias." in: History and Historians in Late Antiquity, ed. B. Croke, A.M. Emmett, Sydney, 82-87
- Agathias on the Persians, entered by Warren Soward, Californian State University (Agathias20%final.pdf)
- Burton, Philip (1995). "The Values of a Classical Education: Satirical Elements in Robert Graves's Claudius Novels" RES 182: 191-218
- Bury, John Bagnall (1906). E. Gibbon: The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, ed. J.B. Bury with an Introduction by W.E.H. Lecky. New York
- Bury, John Bagnall (1923). History of the Later Roman Empire, Vol. II. London
- Cameron, Alan; Cameron, Averil (1964). "Christianity and Tradition in the Historiography of the Late Empire" CQ 14/2
- Cameron, Alan; Cameron, Averil (1966) "The Cycle of Agathias" JHS 86/131: 6-25
- Cameron, Averil (1964). "Herodotus and Thucydides in Agathias" Byz. Zeit. 57: 48-51
- Cameron, Averil (1964). "Zonaras, Syncellus and Agathias –a Note" CQ 14/1: 82-84

- Cameron, Averil (1969). "Agathias on the Sassanians" DOP 23-4: 1-150
- Cameron, Averil (1970) Agathias. Oxford
- Cameron, Averil (1980) "The Career of Corippus Again" CQ 30/2: 537
- Cameron, Averil (1985). Procopius and the Sixth Century. Berkeley
- Canary, Robert (1974). "Utopian and Fantastic Dualities in Robert Graves's Watch the North Wind Rise" Science Fiction Studies, 1/4
- Carey, John (29-9-1986). "Robert Graves: The Assault Heroic." The Sunday Times, B86/1077
- Cohen, John Michael (1960). Robert Graves. New York
- Croke, Emmet (2005). "Procopius' Secret History: Rethinking the Date" GRBS 45: 405-431
- De Jong, Mels. "Aangeraakt door de muze." Vrij Nederland, 06-4-1996, KBL96
- Delany, Paul. "A Queen Famine's Courtier." London Review of Books, 3-2-1983, B83/277
- Firla, Ian (2000). "A Bibliographical Chronology of Robert Graves's published Fictional Prose Works" in: Robert Graves's Historical Novels, ed. I. Firla, Frankfurt am Main, 125-130
- Firla, Ian (2000). "Introduction" in: Robert Graves's Historical Novels, ed. I. Firla, Frankfurt am Main, 9-14
- Firla, Ian (2000). "The Historical Novels: Motives for an end" in: Robert Graves's Historical Novels, ed. I. Firla, Frankfurt am Main, 29-53
- Forster, Jean Paul (1975). Robert Graves et la dualité du réel. Frankfurt am Main
- Frenzo, Joseph (1975). Agathias. Berlin
- Friedman, Bruno (1971). "An Interview with Robert Graves on Science and Society" Leonardo 4/4: 371-375
- Graves, Richard Perceval (1986). Robert Graves: The Assault Heroic. London: Weidenfeld
- Graves, Richard Perceval (1990). Robert Graves: The Years with Laura (1926-1940). London: Weidenfeld
- Graves, Richard Perceval (1995). Robert Graves and the White Goddess. London: Weidenfeld

- Graves, Richard Perceval (2000). "Robert Graves's Autobiography: Rewriting Honestly" in: Robert Graves's Historical Novels, ed. I. Firla, Frankfurt am Main, 29-53
- Graves, Richard Perceval. "A Kind of Loving." The Sunday Times, 25-3-1990, B90/594a-c
- Graves, Robert (1938). Collected Poems. London
- Graves, Robert (1938). Count Belisarius. London
- Graves, Robert (1940). The Long Week-end. London
- Graves, Robert (1940). The White Goddess. London
- Graves, Robert, Hodge, Alan (1979). The Reader over Your Shoulder: A Handbook for Writers of English Prose. New York
- Graves, Robert; Patai, Raphael (1964). Robert Graves and the Hebrew Myths: A Collaboration. New York
- Haury, Jakob (1891). "Procopiana." in: Programm des Königl. Realgymnasiums Augsburg 1890/1, Augsburg, 34-35
- Haury, Jakob (1905-13). Procopius Caesariensis Historicus [Procop.] vi CE Ed. J. Haury. Leipzig.
- Higginson, Fred (1987). A Bibliography of the Writings of Robert Graves, revised and enlarged by William Proctor Williams. Winchester
- Hunger, Herbert (1969). "On The Imitation (ΜΙΜΗΣΙΣ) of Antiquity" DOP 23:15-38
- Hussey, J.M. (1938). "Robert Graves: Count Belisarius" CR 52/5: 198
- John Smeds (1997). Statement and Story. Robert Grave's Myth-Making. Åbo Akademis Förlag
- Kaldellis, Anthony (2004). Procopius of Caesarea. Tyranny, History, and Philosophy at the End of Antiquity. Philadelphia
- Keane, Patrick (1980). Wild Civility: Interactions in the Poetry and Thought of Robert Graves
- Kemp, Peter. "Homage to the female." TLS, 3-8-1990, B90/1162a-c
- Keydell, Rudolph (1967). Agathiae Myrinaei historiarum libri quinque. Berlin

- Krijnen, Ton. “Robert Graves kwam afwijzing door zijn privé-terroriste nooit te boven.”
Trouw, 23-2-1996, KBL96
- Leonard, John (2000). “‘At What Vantage-Point’: Cultural Relativism and the Novels of Robert Graves” in: Robert Graves's Historical Novels, ed. I. Firla, Frankfurt am Main, 101-123
- Lindop, Grevel (2000). “‘A Fine Milesian Tale’: Exploring Robert Graves's ‘The Shout’” in: Robert Graves's Historical Novels, ed. I. Firla, Frankfurt am Main, 57-81
- Mallet, ? (1887). “The Empress Theodora” 1887 EHR 5: 1-20
- Martindale, John (1992) The Prosopography of the Later Roman Empire IIIa. Cambridge: 23-25
- Masopust, Michael (1985). “Laura Riding's Quarrel with Poetry” South Central Review 2/1: 42-56
- McGann, Jerome (1992). “Laura (Riding) Jackson and the Literal Truth.” Critical Inquiry, Vol. 18, 3: 454-473
- Niebuhr, Barthold Georg (1828). *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*. Bonn (= Migne Ser. Gr. 88, Paris 1860)
- Norris, Leslie. “Where the craneberries grow - Robert Graves gives an account of himself to Leslie Norris.” *The Listener*, 28-5-1970
- Nye, Robert. “Robert Graves: Collected Poems.” *The Times*, 3-10-1992
- O'Brien, Sean. “Sean O'Brien Salutes the Poetry of Robert Graves, A Muse of Fire.” *The Guardian*, 13-01-2001
- Presley, Woodrow John (2000). “Narrative Structure in Robert Graves's Novels of the 1930s” in: Robert Graves's Historical Novels, ed. I. Firla, Frankfurt am Main, 83-99
- Quinn, Patrick (1994). *The Great War and the Missing Muse: The Early Writings of Robert Graves and Siegfried Sassoon*. Susquehanna University Press
- Sage, Lorna. “Living Like a Poet, or, Hello to All That.” *The Observer*, 02-7-1995, KBL95

- Schouten, Rob. "Het kanon: Het smetteloze uniform van Robert Graves." *Trouw*, 17-3-2003
- Scott, Roger (1985). "Malalas, the Secret History and Justinians' Propaganda" *DOP* 39: 99-109
- Seymour-Smith, Martin (1982). *Robert Graves, his Life and Work*. Essex.
- Seymour-Smith, Miranda (1995). *Robert Graves: Life on the Edge*. London
- Simon, Irène (1947). "A Note on Two Recent English Novels." *RCLV* 13:45-48
- Simon, John. "The White Heat of Love." *The Guardian*, 14-7-1995, KBL95
- Stade, George (1967). *Columbia essays on modern writers: Robert Graves*. New York
- Steiner, George (1960). "The Genius of Robert Graves" *Kenyon Review* 22: 340-65
- Steinz, Pieter. "Het geheim van de schildklier: Goodbye to All That." *NRC Handelsblad*, 8-3-2002
- Temes, Peter (1994). "Code of Silence: Laura (Riding) Jackson and the Refusal to Speak" *PMLA*, 109/1: 87-99
- Van Dolen, Hein (2005). *Verzwegen verhalen. En schandaalkroniek uit Byzantium*. Amsterdam
- Vroom, Joanita. "Robert Graves: De Griekse Mythen." Elsevier, 26-01-1991

BIJLAGEN

COUNT BELISARIUS

1. Boyhood of Belisarius

(7-28)

In dit hoofdstuk maken we kennis met Belisarius, zijn vrienden en onze verteller, Eugenius. De personages die hier worden voorgesteld, zullen ofwel deel van Belisarius' leven blijven uitmaken of een grote invloed op hem uitoefenen.

Belisarius' grootvader van moederskant was een Romeins senator, zijn vader was een Thraciër. Belisarius is drietalig. Van kindsbeen af zijn aangeboren leiderskwaliteiten, rechtvaardigheidsgevoel en moed al duidelijk, dit zal hem niet bij iedereen geliefd maken. Hij wordt door zijn moeder die niet meer lang te leven heeft, naar zijn oom Modestus in Adrianopel gestuurd om zijn studies aan te vatten.

Belisarius' leraar, Paleologus, vertelt in de herberg het verhaal van de confrontatie tussen Odysseus en de cycloop. In de herberg houden zich toevallig zes schurken op die een gevangene, Simeon the burgess, meetroten. Ze zijn in dienst van John of Cappadocia, een hebzuchtige grootgrondbezitter die weigert belasting te betalen en niet voor moord terugschrikt. Simeon weet aan dit lot te ontsnappen tot Belisarius en zijn vrienden hem bevrijden. Belisarius haalt daarvoor inspiratie uit Odysseus' strategie aangewend tegen de cycloop. Hij besluit de boeven dronken te voeren en af te leiden.

Een van de boeven sterft onderweg. In Adrianopel aangekomen, wordt de rest aan het plaatselijke rechtssysteem uitgeleverd. Cappadocian John en zijn handlangers kunnen niet worden gestraft, want uiteindelijk is er geen moord gepleegd. Dit is een gegeven dat zich vaak zal herhalen: onrechtvaardigen worden niet gestraft, maar beloond. Deze man zal later *Commander of the Imperial Guards* en *Quartermaster-General* worden.

Eens bij zijn oom aangekomen, wordt Belisarius naar Maltus' school gestuurd om zijn Latijn te verbeteren. De school behoort niet tot *those monkish schools where education is miserably limited to the bread and water of the Holy Scriptures*. (C.B. 21-22) Belisarius zal ooit aan zijn vrienden vertellen dat hij door het lezen van Thucydides en Xenophon meer over oorlogsvoering leerde dan in de militaire academie te Constantinopel. Strategie is voor hem belangrijker dan pure vechtkunst.

Belisarius geeft op zijn eerste schooldag opnieuw blijk van grote moed. Omwille van de entourage (Paleologus, Armenian John en twee slaafjes) beschouwen de andere schooljongens hem als een verwend rijkelui-kind. Een van de kinderen gooit daarom een vijg die op Palaeologus' kleed terecht komt. Belisarius ontsteekt in woede en *before the boy who had thrown the fig, realized what was happening, Belisarius had rushed toward the bench and struck him on his head with this stone, ... Belisarius did not retreat or apologize. He said: 'If any others of you dare to insult this old man, my tutor, I will do again what I did.'* (C.B. 24.) De 'leiders' van de Groene en de Blauwe factie op school, Rufinus en Uliaris, bieden Belisarius als om strijd het leiderschap van hun groep aan. Belisarius weigert beide aanbiedingen, maar sluit wel vriendschap met de jongens. Hij neemt de leiding op zich tijdens een sneeuwbalgevecht met rivalen uit de naburige kloosterschool. Belisarius' gezelschap behaalt de overwinning, maar Uliaris wordt gevangengenomen. Vermomd als straatkinderen biedt de groep zich bij de achterkeuken van de kloosterschool voor een gratis middagmaal aan. Zo dringen de kinderen het klooster binnen en bevrijden Uliaris.

2. The Banquet of Modestus

(29-45)

Oom Modestus organiseert een groot banket waarop Simeon, Malthus, drie lokale magistraten, Bessas (Gotisch cavalerieaanvoerder), Symmachus (een Atheens filosoof en leraar), Belisarius, Rufinus, Armenian John, Uliaris en Palaeologus aanwezig zijn. Hij heeft alles georganiseerd naar goede oude Romeinse gewoonte. De aanligbedden alleen al maken een vreemde indruk op de Gotische Bessas. Tijdens het eten wordt volop gediscussieerd over klassieke literatuur en Modestus' huisinrichting. Modestus voorspelt dat Belisarius ooit de goede naam van de Romeinen op militair gebied zal restaureren. De sterkte van het Romeinse leger lag volgens Modestus bij de zwaardvechters en speerdragers uit de infanterie. De Romeinen vertrouwden minder op pijl en boog en hanteerden al helemaal niet de strijdbijl -zoals de Goten. Hij beroept zich hiervoor op Homerus die de meest laffe strijders te Troje als boogschutters voorstelde. Bovendien lieten de Romeinen het meer onaangename werk, zoals paardrijden, ploegen en kolen planten, aan slaven en barbaren - *men of inferior race* - over. Bessas voelt zich door deze uitspraken gepikeerd. Hij weerlegt alle argumenten van Modestus en legt aan de hand van de slag bij Adrianopel uit hoe de Goten echt strijden. Belisarius bedaat de gemoederen: 'Romein' is alleen maar een naam, huurlingen en barbaren mogen deel uitmaken van het leger. Zo worden ze geciviliseerde, gedisciplineerde en capabele strijders en bovendien Romein. Ooit wil hij aan het hoofd van dergelijke troepen staan. Modestus hekelt het christendom en de opname van ongeletterde barbaren in alle rangen van het leger. In een van zijn gedichten vergelijkt hij de christenen met geniepige konijnen die in alle lagen van de Romeinse bevolking zijn geïnfiltreerd.

Antonina komt het banket opfleuren. Ze is een jonge danseres en bedreven in Spartaans zwaarddansen. Dit is de eerste kennismaking met Belisarius. Meteen voelen beiden veel sympathie voor elkaar. Antonina, volledig van de kaart, vertelt Eugenius, haar slaaf, dat Belisarius haar de liefde heeft verklaard –zij is vijftien, hij veertien. Eugenius laat ons weten hoe hij in Antonina's bezit terecht kwam. Een frauduleuze Syrische koopman, Barak, wiens specialiteit het was om zogenaamde relikwieën aan de man te brengen, had Eugenius gekocht toen hij zes jaar was. Het jongetje, voordien Goronwy genaamd, was van de Kanaaleilanden afkomstig. Barak hongert Eugenius uit, foltert hem en laat hem castreren. Wanneer Barak in Constantinopel op frauduleuze praktijken wordt betrapt, laat hij in zijn haast Eugenius bij zijn huisbaas, wagenmenner en vader van Antonina, achter.

3. Megaraean Sphinxes

(46-60)

Eugenius geeft een levendige impressie van de geschiedenis en ligging van Constantinopel.

Damocles, Antonina's vader, is een wagenmenner voor de Groenen. Zijn beste vriend is Acacius, berentemmer en vader van drie meisjes waaronder Theodora. Beiden werken in de hippodroom van Constantinopel. Na Acacius' dood trouwt Peter, de *Assistant Bear Master*, met Acacius' weduwe (Theodora's moeder) en wil graag zijn wijlen overste als *Bear Master* opvolgen. Cappadocian John is voorzitter van het comité dat dergelijke ambten toewijst en corrupt als hij is, koopt hij het ambt en wijst het toe aan een van zijn aanhangers. Hij zorgt er verder voor dat Peter zijn huidig werk verliest. Damocles wil het onrecht dat tegen Peter en de vrouw en kinderen van Acacius werd gepleegd, aanklagen. Hij vindt echter geen steun, iedereen is bang voor *Cappadocian John*. De Blauwen willen hun voordeel doen met de situatie. Ze stoken Damocles op om Acacius' vrouw en kinderen als smekelingen te laten optreden in de hippodroom om het medelijden en de sympathie van de massa op te wekken. De Groenen zouden daardoor hun mening wel moeten herzien. De familie van Acacius

gaat in de arena, maar het loopt verkeerd af, ze worden uitgejouwd en druipen af. Ook de race loopt slecht af voor de Groenen. De nederlaag is te wijten aan pech maar Cappadocian John fluistert de Groenen in dat Damocles zich heeft laten omkopen. Damocles wordt voor een jaar geschorst en pleegt diezelfde nacht nog zelfmoord. De Groene factie behandelt nu ook de familie van Damocles respectloos. De Blauwen daarentegen concluderen dat ze de overwinning aan de familie van Acacius te danken hebben en Peter krijgt het ambt van de recent overleden *Blue Bear Master*. Gans de familie verandert van kleur en steunt nu volop de Blauwen. Peter neemt uit dankbaarheid Damocles' familie, waaronder Antonina, bij hem in huis. Theodora en Antonina zullen door deze gebeurtenissen een intense haat tegenover Cappadocian John en de Groene partij blijven koesteren. Ze zweren een eed nooit te zullen rusten vooraleer ze hem tot de bedelstaf gebracht hebben.

Een Syrisch Fenicisch waarzegger voorspelt Theodora's en Antonina's beider huwelijken. Hij omschrijft Justinianus als *King of the Demons* en Belisarius als zijnde te goed voor deze wereld. Theodora komt in dit hoofdstuk naar voren als een meisje met een scherp verstand dat zich voor niemand schaamt. Samen met Antonina en twee andere meisjes, Indaro en Chrysolallo, start ze een bordeel op. Op uitnodiging van Hecebolus, gouverneur van Pentapolis, gaat Theodora naar Egypte. De affaire loopt slecht af. Opnieuw in Constantinopel, doet ze een tijd lang niets anders dan wol spinnen in het bordeel: men noemt haar een *repentant Magdalene*.

Theodora is de enige die Justinianus wil ontvangen. Er doen allerlei vreemde geruchten over hem de ronde. Soms vast hij maar op andere momenten geeft hij toe aan gulzigheid. Theodora valt bij hem in de smaak omdat ze *extremely well-informed is on the doctrine of the Incarnation of Christ* doordat ze zich tijdens haar verblijf in Alexandrië in dogmatische kwesties had verdiept.

4. An Improved Cavalry (61-75)

Eugenius blikt terug naar het begin van de zesde eeuw: keizer Anastasius, een energetisch en capabel leider, zit op de troon. Tijdens zijn bewind doen zich jammer genoeg vele natuurrampen voor: aardbevingen, mislukken van de oogst, pest en de komst van Porphyry, de walvis. Bovendien wordt het rijk wordt geteisterd door invallen van Saracenen en Bulgaarse Hunnen en gaat het territorium in Mesopotamië verloren in een oorlog met de Perzen onder Kobad. De spanning tussen de circusfacties loopt hoog op en ontaardt bijna een burgeroorlog. Vitalianus, de Groenen toegedaan, belegert Constantinopel met veertigduizend man. Justinianus verzoent Anastasius met Vitalianus en mag als beloning patriciër worden maar weigert dit privilege omdat hij met Theodora wil huwen. Hij koopt een villa voor haar.

Antonina gaat een verstandshuwelijk aan met een Syrische handelaar, het koppel verhuist naar Antiochië. Antonina laat zich tegen haar zin dopen. Haar man sterft, hij was niet de vader van Antonina's kinderen, Photius en Martha.

Keizer Anastasius sterft en Justinianus' oom, Justinus, volgt hem op. Justinianus is van Thracische afkomst. Justinus heet Istok, zijn vrouw, Euphemia, Lupchin (Lupicina). Justinus laat Justinianus twee Groenen elimineren, waaronder Vitalianus. Deze man wordt door Justinianus tijdens een banket vergiftigd. Justinus adopteert Justinianus en verleent hem de positie van *Commander of the Imperial Armies in the East*. Justinianus vult die functie niet in omdat hij liever in Constantinopel blijft, hij neemt wel alle administratieve taken op zich.

Cappadocian John spioneert voor Justinianus bij de Groenen. Zo is laatstgenoemde in staat een opstand te onderdrukken. Justinus verdrijft alle monofysieten van belangrijke posities.

Belisarius is volleerd en wordt in de imperiale garde opgenomen. Zijn taak is de cavalerie uit te rusten en te trainen. Zo wordt de wens die hij tijdens Modestus' banket had gedaan, vervuld. Justinus bewondert Belisarius' militair talent. Belisarius' militaire genie begint zich te manifesteren in hoe hij zijn troepen efficiënt traint en bewapent. Hij introduceert o.a. (een verbeterde variant van) de stijgbeugel en leert zijn troepen strijdtechnieken van Hunnen en Goten aan. Belisarius weigert uitdrukkelijk soldaten gelicht uit de themata, hij wil ook geen factionisten.

In de strijd tegen de Gepiden bij de bovenloop van de Donau slaagt Belisarius erin gevangenen te maken. Hij lokt de infanterie van de cavalerie weg en laat ze dan door zijn boogschutters bestoken. Een jaar later wordt een strafexpeditie tegen de Bulgaarse Hunnen bij de benedenloop van de Donau succesvol uitgevoerd. Belisarius wordt gepromoveerd tot *Illustrious Patrician*. Vier jaar lang doorkruist hij het rijk om diverse legioenen te trainen en verslag uit te brengen over hun toestand en aanvoerders. Door zijn eerlijkheid en rechtvaardigheid maakt hij veel vijanden. Antonina nodigt Belisarius uit wanneer ze verneemt dat hij zich in Antiochië bevindt. Hij weigert haar te bezoeken. Eugenius vergelijkt Belisarius met de heilige Benedictus vanwege zijn onbesproken reputatie. De Bosporus wordt nu al vijftwintig jaar geteisterd door Porphyry die de schepen keldert. Belisarius probeert samen met enkele Blauwen de walvis met een katapult te bestoken. Hij schiet zelf een pijl af die doel treft maar Porphyry is niet dodelijk getroffen en leeft voort.

5. War with Persia (76-91)

Eugenius verduidelijkt de redenen voor de oorlog met Perzië en gaat in op de aardbeving. Perzië wordt nu bestuurd door Kobad, de negentiende Sassanidische koning. Een paar decennia voor Kobad had Artaxerxes alle filosofen uit het land verbannen waardoor de ketterij van het manicheïsme Byzantium was binnengedrongen. Kobad restaureerde de macht in Perzië door sociale en militaire hervormingen en we leren hoe een machtsevenwicht tussen Perzië en Byzantium tot stand komt.

De honderdjarige vrede maakte een einde aan verschillende oorlogen maar was recent geleden opgeheven omwille van een geschil om zijde. Byzantium importeerde van oudsher zijde via Perzië. Toen de Perzen hun verkoopprijs verhoogden door een prijsstijging in China, brak een nieuwe oorlog uit. De Byzantijnen worden bij Amida verslagen.

Kobad wordt voorgesteld als een oud maar moedig man, want hij vecht mee met zijn troepen. Na enkele vijandigheden wordt een zevenjarige wapenstilstand afgesloten die in werkelijkheid langer duurt omdat Anastasius te oud is om een agressieve buitenlandse politiek te voeren en Kobad te veel andere zaken aan het hoofd heeft. Kobad neemt op een gegeven moment de strategisch gelegen Kaspische Poorten (Caspian Gates) in. Anastasius had ooit de kans gekregen om dit fort te kopen, maar deed het niet op advies van de senaat. Hij versterkt wel de stad Daras die zich in grensgebied bevindt en het fort bij Erzeroum. Deze acties zijn in strijd met een wederzijds verdrag en de Perzen voelen zich bedreigd.

Wanneer Justinus op de troon zit, denkt Kobad aan zijn dood. Hij doet Justinus per brief het voorstel om Khosrou te adopteren. Kobad haalt de adoptie van Theodosius, zoon van Arcadius, door Yesdijerd als precedent

aan. Deze adoptie zou een langdurige vrede waarborgen, maar Justinus is wantrouwig en ziet er het belang niet van in. Hij denkt bovendien dat dit een Perzische strategie is om Byzantium in handen te krijgen na zijn dood. Theodora ziet in wat de brief echt betekent, namelijk een bede om Khosrou te beschermen, maar kan Justinianus en Justinus niet van haar gelijk overtuigen. Justinus adopteert Khosrou volgens de *ceremony of arms*, een Gotisch gebruik dat geen rechtsgeldigheid heeft. De Perzen zijn diep beledigd en trekken ten oorlog. In Antiochië woedt de cholera, de ziekte maakt vijfduizend slachtoffers per dag. Op 29 mei doet zich een aardbeving voor. Eugenius beschrijft alle gebeurtenissen die zich voordoen: de Orontes treedt buiten zijn oevers en overspoelt de benedenstad, brand woedt door de bovenstad. Antiochië en enkele andere steden zijn totaal verwoest, het overgrote deel van de bevolking is dakloos. Antonina's man en twee van haar kinderen sterven, hij laat haar een groot kapitaal na. Justinus schenkt tweehonderdduizend goudstukken aan de getroffen steden en verlaagt de belastingen. Antonina verhuist naar Constantinopel. Ze gaat in Blachernae wonen, maar maakt haar aanwezigheid niet aan Theodora bekend.

Justinianus is intussen keizer geworden en gehuwd met Theodora. Na de dood van zijn tante, die reserves had t.o.v. het huwelijk, liet hij de wet die klassenoverschrijdende huwelijken verbood, opheffen. Antonina volgt met belangstelling het verloop van Belisarius' wapenfeiten in de oorlog met Perzië. Tot nu toe hadden de Byzantijnen vooral tegenslag, maar in Perzisch Armenië konden Belisarius en Sittas toch een succesvolle raid uitvoeren. De Byzantijnen lijdten een nederlaag bij Colchis en de Perzen nemen daar het fort in. Een Thracisch generaal doet een inval in Nisibis, maar kan door dreiging van de Perzen niet veel buitmaken. In alle acties die hij samen met zijn oude schoolmakers onderneemt, blinkt Belisarius uit door strategisch genie. De goede discipline van zijn troepen valt op. Hij legt onder andere zeer strenge straffen op voor dronkenschap van dienstdoende soldaten: de doodstraf. Justinianus ontslaat de Thracische generaal en maakt Belisarius gouverneur van het Daras-district. Er duiken geruchten op dat Belisarius Anastasia, Theodora's lelijke zus, zal huwen. Antonina maakt zich grote zorgen. Het is echter Sittas die deze vrouw zal huwen. Twee monniken die reeds lang vruchteloos naar Antonina op zoek waren, komen op bezoek met een cadeau. Later rept Antonina zich naar het paleis, ze gaat op audiëntie bij Theodora.

6. The Secret of Silk

(92-107)

Eugenius vertelt iets meer over de indeling van het keizerlijk paleis. Wanneer uitleg over de purperen kamer wordt gegeven, vernemen we dat Theodora en Justinianus ooit samen een kind hebben gekregen. Het stierf na enkele maanden. Theodora laat mensen die bij haar op audiëntie willen, lang wachten en gedraagt zich hooghartig. Ze moeten de zoom van haar kleed kussen. Antonina wordt door Narses voorgeleid en voorgesteld. Theodora herkent Antonina dadelijk en stuurt na een tijdje alle andere aanwezigen weg. Een vreugdevolle hereniging volgt en er wordt bijgepraat. De vrouwen hernieuwen hun eed om Cappadocian John ten gronde te richten. Theodora verheft Antonina in de patriciërsrang en laat haar in het paleis leven. Ze belooft ervoor te zorgen dat Antonina en Belisarius kunnen huwen en geeft Antonina een ring als teken van vertrouwen en een belofte van bescherming. Antonina geeft geschenk van de monniken, met name Nestorianen die dankzij Antonina's man in China konden gaan prediken en zo vervolging onlopen. Als wederdienst hadden ze de zijderups het land uitgesmokkeld. Theodora maakt de monniken abt van twee kloosters. Dat zij Nestoriaan zijn,

geeft niet¹. Op die manier kan ook Byzantium zijde produceren, Justinianus maakt zijdeproductie een staatsmonopolie. Na de audiëntie wordt Antonina bedreigd door een gemaskerde man², ze wordt onder druk gezet om haar identiteit te onthullen en te vertellen waarom ze op audiëntie ging. Ze slaagt er in te vluchten. Ook daarna wordt ze voortdurend gevolgd, op een dag gaat ze naar een misdienst in St. Sophia waar ze door de priester (die door Cappadocian John betaald werd) wordt beschimpt omwille van het dragen van een pruik. Theodora, ook aanwezig, pikt dit niet en vertrekt zomaar met haar gevolg uit de misdienst. De betrokken priester zit al vlug op een bootje naar zijn geboortestad Ravenna. Theodora stelt Antonina twee lijfwachten ter beschikking.

7. The Battle of Daras

(108-123)

Sinds zijn aanstelling als *Commander of Daras* had Belisarius tot groot ongenoegen van de Perzen nog een fort gebouwd bij Mygdon, op drie mijl afstand van Daras. De Perzen dreigen met oorlog als de bouwactiviteiten niet ophouden. Justinianus zegt geen rekening te houden met het dreigement en stuurt versterking: een cavalerie- en infanterie-divisie onder leiding van twee broers, Coutzes en Boutzes. Het komt tot een confrontatie met de Perzen bij Mygdon. Belisarius ligt ziek te bed en Coutzes en Boutzes kunnen alleen niet voldoende weerstand bieden. Het fort wordt ingenomen. Belisarius wordt *Commander of the Armies of the East* omdat hij de enige generaal is die in staat is de Perzen tegen te houden. Terwijl er als afleidingsmanoeuvre vredesgesprekken worden gevoerd, moet Belisarius Daras verder versterken en voorbereidingen treffen voor een confrontatie. De Perzische generaal Firouz kan veertigduizend man inzetten, Belisarius slechts drieduizend. Hij besluit dan maar vooral defensief op te treden, de infanterie tot boogschutter op te leiden en genoeg munitie te laten vervaardigen. De grote omvang van de Perzische troepen zal eerder een vloek dan een zegen voor Firouz zijn. De Perzen proberen tevergeefs een Byzantijnse uitval uit te lokken en denken verder dat hun grote aantallen ervoor zullen zorgen dat de Byzantijnse troepen deserteren. Er gebeurt echter niks noemenswaardig tot een Perzisch ruiter in de late namiddag voorbij de Byzantijnse linies gallopereert en de soldaten uitdaagt tot een tweegevecht. Een iemand, Andreas een vertrouweling en oude vriend van Belisarius, gaat de uitdaging aan. De Pers merkt Andreas' aanval te laat op, wordt door een speer in de borst getroffen en sterft. Er daagt een tweede uitdager op voor Andreas, ook deze man sterft. De Perzen trekken zich na deze tegenslagen terug. Volgende dag komt vijftigduizend man versterking voor de Perzen. Belisarius' enige opmerking is dat Firouz nu zeker niet meer zal weten wat gedaan met zijn troepen. Hij stelt voor vrede te sluiten en het leger terug te trekken om een nutteloos gevecht te vermijden. Firouz weigert. Belisarius spreekt de troepen moed in. Hij sluit een bloedbroederschap met de Herulische Hun Pharas om zeker te zijn van diens loyaliteit indien de krijgskansen keren. Ondanks de ongunstige omstandigheden brengen Belisarius' troepen de Perzen grote schade toe. De Perzen slaan op de vlucht en beginnen aan de terugtocht naar Nisibis wanneer de aanvoerder van de onsterfelijken, Kobad's neef, sneuvelt. Belisarius heeft niet de gewoonte een verslagen vijand lang achter na te zitten. Bijgevolg kunnen de Perzen vertekken. Het is erg lang geleden dat de Byzantijnen zo'n belangrijke overwinning op de Perzen behaalden. De figuur van Pharas geeft aanleiding tot een gedetailleerde beschrijving van de Hunnen: clans, zeden, uitzicht, thuisland, militaire strijdbaarheid en politieke hiërarchie.

¹ [C.B., p. 97] *The scandals of heresy are the product of idleness.*

² Later blijkt dat de onbekende niemand minder dan Cappadocian John zelf was.

8. The Unnecessary Battle (124-141)

Theodora stuurt Antonina naar Belisarius met felicitaties en drie geschenken. Justinianus, niets afwetend van Theodoras initiatief, stuurt ook iemand met geschenken en een brief, namelijk Narses. Narses beantwoordt niet aan het stereotiepe beeld van de eunuch: hij is aartslelijk en heeft militaire ambitie. Hij bevindt zich op hetzelfde schip als Antonina en vertelt haar tijdens de reis zijn levensverhaal. De twee worden goede vrienden. Theodora's geschenken zijn: een indrukwekkend paard, vijfhonderd volledige wapenuitrustingen voor ruiters en Antonina zelf. Belisarius wil niet trouwen vooraleer de oorlog met de Perzen is afgelopen. Antonina is ontgoocheld. De Perzen vallen Romeins Armenië binnen. Sittas, Theodoras schoonbroer, biedt weerwerk. Kobad stelt Justinianus een ultimatum: ofwel betaalt hij tribuut voor de verdediging van de Kaspische Poorten, ofwel ontmantelt hij Daras, zoniet wordt de oorlog hernieuwd. Kobad is van plan Antiochië in te nemen. Een jaar na de slag bij Daras verzamelt het Perzische leger, vijftienduizend man sterk, bij Ctesiphon. Het trekt langs de Eufraat naar beneden, neemt Circesium in, maar laat Palmyra en Damascus ongemoeid. De Saracenen sluiten zich aan en de legermacht verovert Chalcis dat slechts door tweehonderd man werd verdedigd. Belisarius wordt door enkele uitkijkposten op de hoogte gebracht van de komst van de Perzen. Hij heeft achtduizend man op de been gebracht om Antiochië ter hulp te komen. Onderweg sterkt zijn troepenmacht aan: vijfduizend Arabische ruiters, onderdanen van koning Harith Ibn Gabala aan wie Justinianus jaarlijks tribuut betaalde, vervoegen hem. Hij passeert langs Carrhae en bereikt zeven dagen later Chalcis. Azareth, de Perzische generaal, kan op geen enkele manier een confrontatie met Belisarius uit de weg gaan. Hij besluit uit angst terug naar Perzië te keren door de woestijn. Belisarius volgt zijn leger op de voet, maar vindt vijandelijkheden niet noodzakelijk. Belisarius' troepen voelen zich echter gekrenkt omdat ze niets mogen ondernemen. Belisarius moet zijn generaals in toom te houden. Het is bijna Pasen en de gemoederen raken verhit. Op stille zaterdag laten de generaals Belisarius weten dat de mannen zullen muiten als ze niet vlug worden ingezet. Belisarius protesteert en probeert hen vergeefs op andere gedachten te brengen. Justinianus zou deze verkwisting zeker niet goedkeuren. Toch vallen de generaals Azareths achterhoede aan, waardoor de Perzen niet anders kunnen dan omkeren en vechten. De Arabieren vluchten en Belisarius moet het op sommige plaatsen met slechts drieduizend man stellen. De Massagetische Hunnen verliezen het meeste mensen en Belisarius' huishoudregiment, drieduizend man, wordt gehalveerd. Belisarius keert terug naar Daras. Theodora laat Belisarius terugroepen van de oostelijke grens, want de toestand in Constantinopel is precair: de verhoudingen tussen de circuspartijen zijn zeer gespannen. Sittas neemt het de verdediging van de oostelijke grens over. Belisarius en Antonina huwen. Justinianus zelf geeft Antonina weg. Het koppel krijgt een eigen vleugel in het paleis. Antonina belooft Belisarius op elke expeditie te zullen vergezellen.

9. The Victory Riots (142-160)

Kobad sterft kort na Belisarius' vertrek, hij werd drieëntachtig. Khosrou volgt hem op en sluit een eeuwige vrede met Justinianus. Voorwaarde van het verdrag is dat beide partijen het recent veroverd gebied teruggeven. Justinianus draagt tachtigduizend goudstukken bij om de Kaspische Poorten te verdedigen en gaat akkoord om het garnizoen bij Daras verder weg van de grens te installeren. Justinianus moet ook de filosofen die naar Perzië vertrokken waren na het sluiten van de academie laten terugkeren. Khosrou wil immers een bibliotheek met de

klassieken aanleggen en de filosofen moeten daarvoor zorgen. De spanning tussen Groenen en Blauwen bereikt een hoogtepunt. 's Nachts maken roversbendes de stad onveilig, mensen worden gechanteed, gebouwen en standbeelden gevandaliseerd. Ten tijde van Anastasius werden de Groenen bevoordeeld, nu zorgt Theodora ervoor dat de Blauwen straffeloos kunnen doen en laten wat ze willen. Alle Groenen waren monofysieten, Justinianus vervolgt hen en laat hun kloosters plunderen. Zij kunnen niet anders dan vluchten. Cappadocian John, zelf van de Groenen naar de Blauwen overgelopen, is Justinianus' beste instrument bij de vervolgingen. Hij is *Commander of the Guards* en vult de staatskas maar ook zijn eigen zakken door afpersing en mishandeling. Theodora en Antonina blijven wraakgevoelens koesteren tegenover hem. Eugenius vergelijkt hun geheugen met dat van de olifant van Severus. Deze olifant had na twintig jaar de moordenaar van zijn meester herkend en gedood en daarvoor een standbeeld gekregen. Eugenius karakteriseert Justinianus zeer treffend als zijnde een vat van contradicties, namelijk ambitieus, laf, gemeen, werklustig en erop gebrand in de herinnering te blijven voortleven als 'Justinianus de Grote'. Hij wil dit bereiken door de wetten te hervormen, het territorium uit te breiden, grootse monumenten te bouwen en religieuze uniformiteit te bewerken. Bij dit laatste schuwde hij het achtervolgen van ketters niet. Aangezien Theodora de monofysieten en nestorianen beschermdde, richtte hij zijn pijlen vooral op joden, Samaritanen, manicheers en Sabelliërs. Zijn bouwpolitiek draait op volle toeren, maar het betreft vooral de bouw van kerken en andere uitingen van praalzucht. Aan nuttige constructies zoals aquaducten of havens wordt niet gedacht. Theodora steunt Justinianus in zijn morele hervormingen. *Theodora determined gradually to restore wives to the powerful position that they had lost.*³ Prostituees moeten eraan geloven: als ze niet vlug een respectabele positie innemen in de maatschappij, d.w.z. huwen, worden ze opgesloten in het *Castle of Repentance*. Ook overspelige of gierige mannen worden zwaar gestraft. Iedereen die haar ooit iets heeft misdaan, moet eraan geloven. Zo wreekt ze zich op de oude senator Hippobates (hij had haar en anderen in het bordeel ooit verweten lelijk te zijn) door hem belachelijk te maken. Dit incident is de aanleiding voor de Nika-opstand, want Hippobates kan zijn schulden niet afbetalen. De aanvoerder van de Blauwen, een vriend van Hippobates, plaatst daarom lijfwachten bij Hippobates' huis. De schuldeisers worden 's nachts door de wachters gedood. Cappadocian John laat zowel de betrokken Blauwen als Groenen oppakken. Zeven ervan worden ter dood veroordeeld. Bij de executie breekt het touw van twee mannen. Men ziet dit als een teken Gods en de mannen worden door enkele monniken naar het ziekenhuis gestuurd. Cappadocian John schendt het asielrecht en laat hen opnieuw arresteren en iopsluiten. Zowel Groenen als Blauwen zijn zeer verontwaardigd en sluiten een tijdelijke wapenstilstand. Hun wachtwoord en strijdkreet is *Victory!* In de hippodroom smeekt het volk Justinianus vele malen de gevangenen vrij te laten. Hij weigert telkens. Daarop trekt men massaal naar de gevangenis en sticht brand. Er breekt chaos uit: er wordt dagenlang gebrand, geplunderd en vermoord. Op 15 januari confronteert Justinianus de opstandigen. Hij doet een beroep op de christelijke gevoelens van de massa, maar slaagt er niet in hen te bedaren en kan enkel onder begeleiding van Belisarius ongedeerd naar het paleis terugkeren. Hoogwaardigheidsbekleders vluchten of voegen zich bij de rebellen. Op 17 januari liggen alle belangrijke gebouwen van Constantinopel in de as. Op 18 januari roept Justinianus, gewapend met de evangelies, in de hippodroom de massa tot de orde. Hij wordt uitgejouwd, bekogeld met projectielen en moet opnieuw vluchten. Hypatius, een van Anastasius' neven, wordt door de rebellen het keizerschap aangeboden. Plichtsgetrouw gaat hij dit aan Justinianus melden. Terug thuis, ontvoeren

---

³ C.B., p. 146.

de Groenen Hypatius en roepen hem op het plein van Constantinus tot keizer uit. Ze dwingen de senaat deze beslissing te ratificeren. De meningen zijn verdeeld, enkele senatoren hebben Justinianus' kant gekozen en duiken onder in het paleis waar een spoedberaad wordt georganiseerd. Justinianus is buiten zichzelf van angst en overweegt de stad te ontvluchten. Enkel Theodora blijft koelbloedig. Ze zegt hem dat hij, indien hij zou vluchten, een grote fout begaat. Zijzelf zal blijven, wat er ook gebeurt. Belisarius en Mundus steunen haar. Belisarius gaat met enkele leden van zijn huishoudtroepen Hypatius evacueren. Mundus posteert vierhonderd Herulische Hunnen aan de zuidelijke ingang van de hippodroom. De imperiale garde weigert hulp. Belisarius dringt de hippodroom via de centrale ingang binnen. De Groenen laten Hypatius niet vertrekken, aldus barst een gevecht los. Mundus' mannen stormen de hippodroom aan de andere zijde binnen. De Blauwen verliezen alle controle en richten een ware slachting aan onder de Groenen. Belisarius en Mundus komen niet tussen. Narses bewapent alle Blauwen. Zij trekken erop uit om de Groenen uit te roeien. Hypatius wordt voor Justinianus geleid en ter dood veroordeeld. Justinianus geeft Belisarius een berisping omdat die volgens hem te laat in actie kwam. Justinianus verbiedt tijdelijk alle paardenrennen.

10. The Expedition Against Carthage (161-178)

Justinianus plant een oorlog tegen de Ariaanse Vandalen. Eugenius legt de situatie van de Romeinse bevolking in Afrika en hun religieuze overtuigingen uit. Er hadden zich een aantal volksverhuizingen voorgedaan en de Vandalen waren opgegaan in de plaatselijke bevolking. De oude Vandaalse koning Geiserich vervolgde alle niet-Arianen. Hij nam Sardinië en de Balearen in en voerde raids uit op Spanje, Italië en Griekenland. Zijn bekendste wapenfeit was de plundering van Rome. De bestraffingsexpeditie van de Byzantijnen mislukte. Ten tijde van Justinianus zit Hilderich op de troon, hij is bondgenoot van de Vandalen in Italië, maar ook een goede vriend van Justinianus. De twee mannen hadden elkaar ontmoet toen ze beiden gijzelaar aan het hof van Theoderich waren. Hilderich vervolgt geen orthodoxen. Wanneer hij gevangengenomen wordt door zijn neef, Geilimer, eist Justinianus de vrijlating in een brief, zoniet zal hij actie ondernemen. Geilimer gaat er niet op in. Justinianus stuurt een tweede brief met de vraag Hilderich dan toch ten minste naar Constantinopel te sturen, zodat deze man zijn oude dag in schoonheid kan doorbrengen. Geilimer geeft niet toe en Justinianus stuurt een legermacht, hij put moed uit het feit dat een Egyptisch bisschop in een droom de overwinning werd meegedeeld. Belisarius wordt dankzij Theodora's tussenkomst het oppercommando over de expeditie gegeven. In de winter van het jaar 532 worden de voorbereidingen getroffen. Antonina is zwanger van Joaninna, het enige kind dat ze met Belisarius zal hebben. Belisarius en zijn stafchef Solomon moeten het met vijftienduizend man opnemen tegen honderdduizend Vandalen. Het leger vertrekt op 31 maart. Op het vlaggenschip bevindt zich een bekeerde Eunomiaan, Theodosius. Hij wordt door Belisarius en Antonina geadopteerd en wordt al snel haar lieveling omdat hij over hetzelfde soort humor beschikt. Eugenius probeert de band die tussen Theodosius en Antonina ontstaat, uit te leggen. De Massagetische Hunnen organiseren zonder dat Belisarius het weet, af en toe drinkgelagen met zelfgebrouwe drank. Dit ontaardt in ruzie en er valt een dode. De verantwoordelijke Hunnen tonen geen berouw en willen de familie van het slachtoffer alleen een vergoeding betalen. Belisarius ziet de dronkenschap als een bijkomende verzwarende factor. Hij besluit de mannen te laten spietsen, de meest eerloze manier van sterven voor een Hun. Dit gebeuren zorgt voor controversen onder de manschappen. De zeereis naar

Afrika vordert zeer traag wegens een te kalme zee. Het overbruggen van de afstand tussen Zante en Sicilië, duurt zestien dagen langer dan gepland. In de buurt van Methone moet men halt houden wegens volledige windstilte. De voedselvoorraad slinkt zienderogen. Het beschuit is niet hard genoeg gebakken en begint te schimmelen: vijfhonderd man sterft aan kolieken. Het bederven van de watervoorraad vormt een nog groter probleem. Ook de wijnvoorraad raakt uitgeput. Antonina had uit voorzienigheid in het vlaggenschip voor een extra voorraad waterkruiken gezorgd. Jammer genoeg volstaat dit niet om de volledige bemanning van alle schepen te bevoorraden. Belisarius en zijn generaals besluiten uit collegialiteit ook van het verse water af te zien en denken eraan het weg te gieten. Antonina weet niet wat ze hoort, Theodosius is de enige die het plan absurd vindt en die als eerste van het water wil drinken. Dit incident brengt Antonina en Theodosius dicht bij elkaar. De vloot legt aan op Sicilië in de buurt van de Etna. Procopius krijgt van Belisarius de opdracht snel naar Syracuse reizen om een nieuwe voedselvoorraad in te slaan. Amalasontha, Theoderichs dochter, heerst momenteel over Italië als regentes voor haar zoon Anthalrich. Zij kan het goed vinden met Justinianus. De Byzantijnen mogen zich overal op Italiaans grondgebied begeven. Procopius brengt naast een nieuwe voedselvoorraad ook goed nieuws mee: hij heeft in Syracuse vernomen dat de Vandalen geen weet hebben van de komst van de Byzantijnen en dat het grootste deel van de legermacht Carthago heeft verlaten om een opstand op Sardinië neer te slaan. Er wordt besloten uit te schepen op een ruime afstand van Carthago en met de troepen landinwaarts te trekken. De vloot zal gelijke voet houden en langs de kust meevaren. Belisarius redeneert dat de stad gemakkelijk in te nemen zal zijn omdat hij rekent op steun van de orthodoxe bevolking, die blij zal zijn van de ariane onderdrukking bevrijd te worden.

11. Defeat of the Vandals

(179-196)

Na een reis van drie maanden scheept het leger uit bij Capoudia. Bij het installeren van het kamp stoten enkele soldaten toevallig op een bron. Deze bron zal vele jaren later nog haar nut bewijzen. De Byzantijnen worden vriendelijk ontvangen in Sullechtum. Belisarius wil de Vandalen niet overvallen en stuurt een brief naar de machthebbers in Carthago met de vraag om zich over te geven. Het enige doel van de expeditie is immers Geilimer afzetten en Hilderichs gezag herstellen. Geilimers antwoord is de terechtstelling van Hilderich. Verder draagt hij zijn broer Ammatas op troepen bij de tiende mijlpaal (i.e. afstand tot Carthago) op te stellen. De Byzantijnen worden sporadisch geholpen door de inheemse bevolking, zo kunnen ze zonder moeite twaalf mijl per dag afleggen. Op de zesde dag na het uitschepen bereiken ze Decimum waar ze omsingeld worden door de Vandalen. Ammatas en de troepen uit Carthago doen een frontale aanval, terwijl Geilimer het op de achterhoede heeft gemunt. Eugenius geeft achtergrondinformatie over de Vandalen in Afrika. Hij vertelt dat ze door het klimaat en luxe hun militaire slagkracht hebben verloren.

Armenian John leidt de Byzantijnse voorhoede tegen de Vandalen en weerstaat honderd ruiters. Belisarius splitst de troepen, Antonina krijgt de leiding over de andere helft en rukt op via een andere route. Intussen hebben Geilimers troepen zich bij zijn broers gevoegd. Ammatas sneuvelt en Geilimer verliest alle moed. De Vandalen worden makkelijk verslagen. De bevolking ziet de Byzantijnen graag Carthago binnenkomen. Door het feesten bereikt de discipline bij de Byzantijnen een dieptepunt. Uliaris, Belisarius' trouwe vriend, doodt in zijn dronkenschap onopzettelijk Armenian John, eveneens een veteraan. Geilimer trekt zich in Bulla terug en plant

een tegenaanval. Belisarius laat het echter niet zo ver komen en valt eerst aan. Een verslagen Geilimer vlucht met zijn neefje. Hij trekt zich terug op de berg Pappua bij de Moren. De nederlaag en de armoede daar veroorzaken een inzinking bij hem. Hij geeft zich ten langen leste vrijwillig over.

12. Belisarius's Consulship (197-214)

De Moren zorgen voor problemen in Afrika. Twee handlangers van Cappadocian John, Bloody John en Constantine, zijn jaloeers op Belisarius' succes en zaaien achterdocht bij Justinianus. Ze beschuldigen Belisarius ervan met de Moren te collaboreren en zo Justinianus' gezag te willen ondermijnen. Belisarius onderschept een van de beschuldigende brieven maar onderneemt niks. Antonina dringt op een spoedige terugkeer aan, zodat hij zijn naam kan zuiveren. Ondergeneraal Solomon wordt als plaatsvervanger aangesteld. Hij moet het gewest opnieuw indelen voor belastingen en de ketterijen het hoofd bieden. In Carthago blijft vijfhonderd man onder Rufinus en Aigan achter, de rest van de mannen bevindt zich in het binnenland op expeditie tegen de Moren. Belisarius en Antonina zijn in de zomer van 534 opnieuw in Constantinopel. De keizer zet al zijn wantrouwen opzij wanneer hij de schatten van de Vandalen en het grote aantal krijgsgevangenen onder ogen krijgt. Hij noemt Belisarius *our faithful benefactor*. Belisarius krijgt de eer een triomftocht door Constantinopel te houden, niet op een strijdswagen maar te voet. Eugenius vindt het maar niets dat Geilimer een landgoed te Galatië en de titel *illustrius* krijgt. Theodora spoort Justinianus aan Belisarius meer eer te bewijzen: er wordt een munt met zijn afbeelding geslagen en op nieuwjaarsdag wordt hij tot consul aangesteld. Het contingent dat Belisarius in Afrika had achtergelaten, onder bevel van Solomon, Rufinus en Aigan, wordt door de Moren vernietigd. Belisarius moet opnieuw de toestand in Afrika tot bedaren brengen. Antonina en Theodosius blijven alleen in Constantinopel achter, dit geeft aanleiding tot roddels. De Afrikanen beseffen dat ze het onder het beleid van de Vandalen beter stelden. De Byzantijnen heffen veel te zware belastingen. Justinianus wil Italië veroveren en zal beginnen met Sicilië. Zijn voorwendsel is de gevangennamen en terechtstelling van Amalasontha door haar neef en echtgenoot Theudahad. Theudahad had na Atalarichs dood beloofd zich niet met politiek in te laten, maar zodra het huwelijk was voltrokken, zette hij Amalasontha gevangen op een eiland. Justinianus stuurt dadelijk twee gezanten die Theudahad onder druk moeten zetten om haar vrij te laten. Bij hun aankomst is ze echter al vermoord. Cappadocian John suggereert dat ook Theodora uit jaloezie de hand zou hebben gehad in Amalasontha's dood. Na een reis van drie maanden bereiken Belisarius, Antonina, Eugenius, Photius en Theodosius uiteindelijk Catania. Justinianus stuurt verder troepen naar Dalmatië en overhaalt de Franken om Noord-Italië aan te vallen. Aangezien de Goten nieuwkomers waren en de inheemse bevolking Constantinopel en Belisarius goed gezind is, geeft gans Sicilië, met uitzondering van Palermo, zich al snel over. Maar ook Palermo moet door het gebrek aan middelen snel capituleren. Uit schrik laat Theudahad Justinianus weten dat hij bereid is gans Italië op te geven in ruil voor een landgoed in Klein-Azië. De kansen keren wanneer het Byzantijnse contingent onder leiding van Mundus bij Spalato wordt verslagen. Theudahad verklaart de voorwaarden tot overgave nietig en beweert zelfs dat de documenten vervalst zijn. Hij bezet Spalato.

13. Trouble in Africa and in Sicily

(215-228)

De overwinningskansen van de Byzantijnen in Italië zijn klein. Het gaat om twintigduizend man, vooral infanteristen, tegen honderdduizend boogschutters en honderdduizend ruiters. Er ontstaan opnieuw geruchten over een verhouding tussen Antonina en Theodosius. Eugenius hecht er geen geloof aan maar vreest dat beiden op een goede dag toch aan de wederzijdse aantrekkingskracht zullen toegeven. Op 23 maart, Pasen in het jaar 536, breekt muiterij uit in Carthago. Oorzaak is de ontevredenheid van de vrouwen van de soldaten over de levensduurte onder Byzantijns bewind en over confessionele kwesties. De Vandalen kregen zelfs geen wijwater om hun kinderen te dopen. Zo ontstond een samenzwering om Solomon tijdens de consecratie in de kathedraal van de Heilige Cyprianus te vermoorden. Maar wanneer het tijd is om toe te slaan, heeft niemand de moed om het effectief te doen. De samenzwering komt aan het licht en de confrontatie met Solomon loopt niet goed af: de slechtgezinde soldaten vertrekken en gaan de voorsteden plunderen. Op de vijfde dag ontstaan rellen in Carthago. De stad wordt volledig geplunderd. Belisarius vertrekt met honderd man naar Carthago om de orde te herstellen. Omdat de situatie er te gevaarlijk is, mag Antonina niet mee. Ze ziet hem niet graag alleen vertrekken en vreest hem niet meer terug te zullen zien. Eugenius maakt de overweging dat als het waar is dat Antonina Belisarius ooit bedrogen heeft, dat het bedrog op dit tijdstip moet zijn gebeurd. Hij benadrukt dat hij niets met zekerheid kan zeggen en dat Antonina zelf het altijd ontkend heeft. Belisarius kan in Carthago de resterende loyale manschappen verzamelen. De muiters sluiten zich aan bij de Moren onder leiding van Stotzas. Bij Membresa wordt komt het tot een confrontatie. Belisarius' mannen halen het en de rest van de muiters geeft zich over. Ook in Syracuse wordt gemuit en Belisarius reist naar Sicilië. Het bestuur van Carthago laat hij over aan Hildiger, zijn toekomstige schoonzoon. In Syracuse is de toestand niet zo ernstig. Generaal Constantine weigerde bevelen van Antonina op te volgen. Antonina liet hem daarom opsluiten, waardoor de rest van de aanvoerders ook niet meer wilde gehoorzamen. Belisarius laat Constantine vrij, maar geeft hem een berisping. Gekrenkt verspreidt Constantine het gerucht dat Antonina en Theodosius een verhouding hebben. Hij heeft een overeenkomst met Macedonia, een dienstmeisje dat door Antonina was gestraft omwille van opstandig gedrag. Zij gaat naar Belisarius, klaagt over haar meesteres en beschuldigt haar van overspel. Macedonia legt bovendien valse getuigenissen van twee slaafjes als bewijs voor. Belisarius is woedend, maar onderneemt niks. Vertwijfeld beslist hij zich van Theodosius te ontdoen. Eugenius moet Theodosius van de dreiging op de hoogte brengen. Indien Theodosius niet spoorlags naar Efese vertrekt en daar in het klooster treedt, zal hij worden gedood. Na zijn vertrek, is Antonina zeer ongerust, ze stelt een onderzoek in. De intriges komen aan het licht. Ze slaagt erin Belisarius gerust te stellen en de intriganten worden bestraft. Macedonia krijgt zweepslagen en moet in het klooster treden. Eugenius vertelt dat de bestraffing van Macedonia aanleiding tot enkele volkslegendes gaf, zo zou Antonina haar de tong hebben laten uitrukken. Daarna zou de slavine in een zak zijn genaaid en in de rivier zijn gegooid. Theodosius wordt in ere hersteld. Zuid-Italië wordt makkelijk heroverd, aangezien de neef van Theudahad die het gebied controleerde, de kant van de Byzantijnen had gekozen. Napels daarentegen is niet van plan zich zonder slag of stoot over te geven.

14. The Siege of Naples

(229-244)

Belisarius is op zoek naar een zwakke plek in de stadswallen om zo Napels in handen te krijgen. Na een beleg van achttien dagen, duikt er een Isauriër op die een manier heeft gevonden om ongemerkt via het aquaduct de stad binnen te dringen. Belisarius geeft de Napolitanen eerst de kans zich over te geven. Hij laat hen weten dat de stad hoe dan ook de volgende dag in zijn handen zal zijn. Die nacht kruipen zeshonderd soldaten in het aquaduct. Bessas zet een afleidingsmanoeuvre op touw om de Goten op de stadswallen af te leiden. De doorgang in het aquaduct komt uit in de tuin van een oud vrouwtje waar de zeshonderd soldaten zich in alle rust kunnen opstellen. Daarna overrompelen ze een wachttoren en zetten de stadspoorten open. Zo stroomt tweeduizend man de stad binnen. Belisarius kan niet verhinderen dat er die nacht geplunderd wordt. De Massagetische Hunnen zijn het wreedst, ze vermoorden zelfs de priesters bij het altaar. Uit een onderschepte brief van Theudahad aan Honorius blijkt dat Theudahad met alles behalve met krijgsgzaken bezig is. De brief is een aansporing voor de Napolitanen om de bronzen olifanten die langs de Via Appia waren geplaatst, te herstellen. Deze nonchalantheid gaat ook niet aan de Gotische adelstand voorbij. Het gevolg is dat Theudahad wordt afgezet. Wittich bestijgt de troon. Theudahad vlucht naar Ravenna, het meest veilige oord in Italië. Toch wordt hij gevat en vermoord. Paus Silverius, die tot dusver ervan verdacht werd een geheime briefwisseling met Constantinopel te voeren, moet een eed van trouw aan Wittich zweren. Wittich huwt Matasontha, Amalasontha's dochter, en wil vrede sluiten met Justinianus. Justinianus weigert zijn verzoek. Belisarius en zijn leger trekken naar Rome. Onderweg wordt hij overal vriendelijk onthaald. Antonina en Belisarius ontvangen een brief van Theodosius waarin hij schrijft dat hij uit voor Photius nog een tijdje in Efese blijft. Photius, Antonina's zoon, heeft immers een hartgrondige hekel aan Theodosius. Belisarius stuurt Photius daarom naar Constantinopel op die manier kan Theodosius toch terugkomen. Rome geeft zich op 10 december zomaar over door het toedoen van paus Silverius. Hij had -ondanks zijn belofte aan Wittich - het Gotische garnizoen overtuigd te vertrekken. Drie maanden later komt het enorme leger van Wittich, honderdvijftigduizend man, aan. Belisarius heeft slechts tienduizend man ter beschikking. Belisarius blokkeert de Milvische Brug om de Goten te hinderen. Maar het eskadron bij de brug deserteert en de Goten kunnen zo toch via deze route oprukken. Daardoor komen Belisarius en zijn regiment tijdens een verkenning oog in oog met de vijand te staan. Een hevig gevecht volgt en, na de Goten heel wat schade te hebben toegebracht, moet Belisarius wijken. In Rome doet het gerucht dat Belisarius omgekomen is de ronde. Wanneer hij, onherkenbaar door het gevecht, met de Goten in het kielzog voor de stadspoort staat, wil men niet dadelijk openmaken.

Belisarius bewondert Antonina voor haar moed en voor het treffen van adequate voorbereidingen. De Romeinse senatoren hebben door de belegering alle hoop opgegeven en vragen Belisarius wanneer hij zich uiteindelijk zal overgeven. Hij zegt zich dit niet te zullen doen, de Goten zullen uiteindelijk ten onder gaan aan hun eigen ineffectiviteit. Ze vertonen enkel defensieve sterkte, terwijl ze met zo'n grote troepenovermacht zonder moeite de Byzantijnen kunnen overweldigen.

15. The Defence of Rome

(245-264)

De Goten bouwen zes kampen rond de stad en sluiten de watertoevoer af. Dankzij voldoende bronnen in Rome hoeft de bevolking geen dorst te lijden. Belisarius vindt een manier om water van de Tiber af te leiden zodat het koren toch nog gemalen kan worden met behulp van waterkracht. De Romeinse bevolking is hem niet meer goed gezind. Ze geven hem de schuld van de lange duur van de belegering van Rome. Volgens hen had Belisarius beter gewacht op versterkingstroepen van de keizer en dan Rome ingenomen.

Wittich bereidt de aanval voor, buiten de stad worden talrijke oorlogsmachines opgesteld. Belisarius spot met de voorbereidingen van de Goten, hij schiet twee rake pijlen af van op de wallen bij de Salarische poort. Hij heeft twee familieleden van Wittich dodelijk getroffen. Ook de overige Goten worden met een pijlenregen bestookt, meer dan duizend man sneuvelt. De aanvallen worden overal afgeslagen, maar het overwicht van de Goten in getale blijft. Belisarius vraagt Justinianus opnieuw om versterking. Hulp is onderweg, maar het betreft slechts duizendzeshonderd man, terwijl hij dertigduizend man nodig heeft. Hij besluit alle Romeinen naar Napels te evacueren. Wittich verovert in april het havengebied, Rome is nu van de zee afgesneden. De voedselvoorraden slinken zienderogen en de rantsoenen worden gehalveerd. In juni komt de hoger vermelde versterking aan onder leiding van Martin. De Byzantijnen blijven in het offensief, ze maken veel slachtoffers zonder zelf grote verliezen te lijden. Theodosius vervoegt Belisarius en Antonina in Rome. Hij geniet niet langer de volledige aandacht van Antonina. De Goten sluiten de Via Appia af en zo ook alle voedseltoevoer. Nog voor de winter dreigt hongersnood uit te breken; de bevolking klaagt. Antonina ontdekt het verraad van paus Silverius: hij en de voltallige senaat hadden een document ondertekend waarin men beloofde de Asinarische poort te zullen openen op het moment dat Wittich dit wenste. Antonina zit de rechtszaak tegen de verraders voor. Silverius ontkent, maar de senatoren bekennen en de getuigenis van de priester die de boodschap moest overbrengen, is doorslaggevend. Antonina maakt een uitzondering wat de straf betreft, voor verraad normaalgezien dood door spietsing. Silverius wordt uit zijn pauselijk ambt ontzet, de pauselijke regalia afgenomen en de stad uitgeleid. Vigilius wordt paus door omkoping van de bisschoppen. Belisarius' troepen wensen een grote confrontatie, ze zijn de trage gang van zaken beu. Belisarius is niet overtuigd maar kan niet anders uit vrees voor muiterij. Het komt tot een confrontatie en de Byzantijnen worden verslagen. Cappadocian John zorgt ervoor dat versterking uitblijft. Hij had Justinianus ervan overtuigd dat niemand gemist kon worden. Antonina verzekert echter d.m.v. een brief aan Theodora extra troepen. De pest breekt uit in Rome, duizenden inwoners sterven. De Hun Chorsomantis neemt wraak voor '*the insult to his shin*' en doodt een tiental Goten vooraleer hij uiteindelijk sneuvelt.

16. Retirement of the Goths

(265-283)

In Africa heeft Solomon nog altijd niet met Stotzas afgerekend. Alleen Carthago, Hippo Regius en Hadrumetum zijn nog in Byzantijnse handen. Justinianus stuurt zijn neef Germanus om de muiters amnestie te verlenen indien ze tot inkeer komen, dit gebeurt massaal. Belisarius stuurt de voormalige muiters, vooral Thracische en Herulische Goten, naar Italië, aangezien de religieuze beperkingen daar niet gelden. Er breekt grote hongersnood uit in Rome. De inwoners zijn zelfs bereid in de strijd te sterven, als er maar een eind komt aan de belegering. Belisarius heeft nu echt nieuwe troepen nodig, anders zal Rome vallen. Maar ook de Goten staan er niet goed voor, de pest woedt in hun kamp en vele duizenden zijn gestorven. Belisarius stuurt twee colonnes van tweeduizend man om Terracina en Tivoli in te nemen. Antonina voert samen met Eugenius en Procopius een van die colonnes aan. Indien de inname slaagt, moet zij naar Napels doortrekken om de versterkingen die onderweg zijn tot haast aan te porren. Het garnizoen te Terracina vlucht zonder weerstand te bieden. Onderweg naar Napels vervoegen deserteurs (die van de Milvische Brug), gevluchten en gewonden de rangen. In Napels zijn de versterkingen inmiddels aangekomen, het gaat om drieduizend Isaurische infanteristen. In Otranto zijn tweeduizendvijfhonderd ruiters onder leiding van Bloody John aangekomen. Antonina verzamelt alle cohorten en gaat naar Rome met voedselvoorraden om de stad ter hulp te komen. Belisarius leidt de Goten af door een laatste succesvolle uitval te doen. Theodosius verkondigt ondertussen het valse bericht dat zestigduizend man in aantocht is. Wittich verliest terstond alle moed en zorgt ervoor dat er drie maanden wapenstilstand wordt afgekondigd tot gezanten met nieuws over de vredesvoorwaarden uit Constantinopel zijn weergekeerd. Wittich moet de haven van Rome opgeven en is ook genoodzaakt uit Civita Vecchia te vertrekken. Hij eerbiedigt de wapenstilstand niet en poogt driemaal Rome binnen te komen. Zoals Belisarius ooit in Napels, probeert Wittich Rome via het aquaduct binnen te dringen. Deze inval wordt tijdig ontdekt. Belisarius zendt Bloody John uit om Picenum te overrompelen. Bloody John eerbiedigt Belisarius' orders niet en er worden burgerslachtoffers gemaakt. Hij trekt verder naar Rimini en vindt daar Mathasonta, Wittich's vrouw, bereid haar man te verraden. Constantine is woedend omdat Bloody John en niet hijzelf deze opdracht heeft gekregen. Hij was door Justinianus aangesteld om onregelmatigheden op te sporen en te rapporteren. Uit onvrede stuurt hij een brief naar Constantinopel waarin hij vermeldt dat Belisarius veel te mild is geweest wat de voorwaarden voor de wapenstilstand betreft. De volgende dag wordt hij voor de militaire rechtbank gedaagd. Constantine denkt natuurlijk dat de brief onderschept is, de zitting gaat echter over de zaak van de dolken van Praesidius. Praesidius, een edelman uit Ravenna, werd door een van Constantine's mannen van zijn met edelstenen bezette dolken beroofd. Constantine draagt ze met trots. Wanneer onomstotelijk wordt bewezen dat ze gestolen zijn, moet Constantine - tot zijn groot ongenoegen - ze afgeven. Hij voelt zich zeer vernederd. Antonina wordt wat later op de hoogte gebracht van de brief. Voor het behoud van de expeditie en uit vrees voor haar en Belisarius' veiligheid laat ze Constantine vermoorden.

Op 21 maart, loopt de wapenstilstand af. Na een belegering van een jaar trekt Wittich zich terug. Belisarius brengt het Gotische leger een laatste klap toe, tienduizend Goten sterven bij de Milvische Brug. Wanneer Belisarius Bloody John uit Rimini terugroept, gehoorzaamt deze laatste niet. Hij wil de buit die hij daar gemaakt heeft, voor zichzelf behouden. Wittich is ter hoogte van Rimini gekomen, hij wil weerwraak en belegert de stad. Belisarius komt Bloody John meteen te hulp. Wittichs leger is opnieuw honderdduizend man sterk. Maar

Antonina's smeekbede aan Theodora om extra manschappen heeft vruchten afgeworpen. Er zijn zeventienduizend soldaten aangekomen in Picenum onder leiding van Narses. Narses' verschijning lokt veel vrolijkmakerij van het huishoudregiment uit. Wittich posteert vijftienduizend man bij het kamp van Osimo en snijdt de terugweg voor Bloody John af. Bessas geeft de raad Bloody John niet ter hulp te komen. Het is het niet waard gans de oorlog voor tweeduizend man te riskeren. Narses neemt het wel op voor de troepen die zich in moeilijkheden bevinden en ook Belisarius wil tussenkomen. Hij verdeelt de troepen in drie gelijke delen, zodat men op drie fronten kan aanvallen. Er worden 's nachts ontelbare waakvuren aangestoken, waardoor de Goten de grootte van het leger overschatten, schrik krijgen en vertrekken, het is voor Hildiger een fluitje van een cent om Rimini binnen te trekken. Uliaris vertelt Bloody John al schertsend dat hij zijn redding aan Narses te danken heeft. Belisarius zou hem nooit te hulp zijn gekomen. Dit valt in zeer slechte aarde bij Bloody John. Wanneer Belisarius dan ook nog eens de buit eerlijk onder alle soldaten verdeelt, sluiten Bloody John en Narses een verbond tegen hem. Narses' motief is bitterheid. Als oudste had hij tenminste graag het gezag met Belisarius gedeeld. Hij werkt elk voorstel van Belisarius tegen. Belisarius wil Osimo veroveren, Ravenna opnieuw innemen en de troepen in Milaan te hulp komen. Narses daarentegen wil niet naar Milaan en vindt Osimo onbelangrijk. Hij wil de aandacht volledig op Ravenna en het Adriatische zeegebied richten. Hij en enkele anderen die zijn kant hebben gekozen, weigeren gehoorzaamheid. Er is een impasse ontstaan, Antonina pakt Narses hard aan.

17. A Diadem Refused

(284-303)

Belisarius vraagt Justinianus om een nieuwe volmacht om de wantoestand recht te zetten. Antonina schrijft naar Theodora en vertelt haar meteen alles over Narses' schandelijke gedrag. Ondertussen belegeren Narses en Belisarius Urbino. De Goten geven zich zonder aanwijsbare reden plots over. Narses sterft van jaloezie. Ironisch genoeg is de overwinning aan hem te danken, hij was op een waterbron gestoten en had haar afgeleid om de paarden te drinken. Urbino's watervoorraad werd daardoor uitgeput. De toestand in Milaan blijft verergeren. Door o.m. onenigheid grijpen de ondergeneraals te laat in. In 539 valt de stad opnieuw in handen van de Goten. De Goten slachten de mannelijke bevolking af, verkrachten de vrouwen, ontvoeren de kinderen en vandaliseren de kerken. De helft van de stad wordt in de as gelegd. Narses wordt naar Constantinopel teruggeroepen, maar wordt niet op de vingers getikt. Belisarius wordt in zijn ambt van *Commander of the Armies* bevestigd. De Herulische cavalerie, voorheen onder Narses' bevel, begint te muiten, plundert Ligurië en maakt gemene zaak met de Goten. Later krijgen deze Hunnen berouw. Ze trekken naar Constantinopel in de hoop vergeven te worden. Belisarius blijft alleen achter met zesduizend man. Hij begint aan de belegering van Osimo. De bevolking van Osimo vraagt Wittich die zich nog altijd in Ravenna bevindt, om hulp. Wittich voelt zich echter te omsingeld en durft niet op te treden. Hij zet daarentegen wel de Perzen en de Franken tot een aanval tegen Byzantium aan zodat Belisarius teruggeroepen wordt naar het oosters front. Een dergelijk strategisch en politiek inzicht was nooit eerder gezien bij een Germaans leider. Unigatus redt Belisarius' leven door een speer in volle vlucht met zijn hand op te vangen. Belisarius vergiftigt het drinkwater van de stad Osimo door dode paarden en vuilnis in de grootste cisterne te gooien. Osimo geeft zich over en de Goten willen, uit woede omwille van het uitblijven van hulp, zich zelfs voor de Byzantijnse zaak inzetten. Wanneer Uriah, Wittichs neef, in Ravenna steun wil zoeken, verhinderen de twee Johns dat. Wittich verneemt dat honderdduizend Franken onder leiding

van Theudebert de Alpen zijn overgestoken en onderweg zijn om hulp te bieden. Hoewel de Franken vriendelijk onthaald worden door Uriahts Goten, doden ze enkele onschuldige Gotische vrouwen en kinderen en gooien hen in de rivier. De Goten vluchten in paniek waardoor Bloody John denkt dat Belisarius met een colonne tot de aanval is overgegaan. Hij zet de achtervolging in maar de Goten keren om en decimeren de Byzantijnse troepen. Wittich had de voedselvoorraden weggehaald waardoor de Franken op dit moment niet voor hun eigen voeding kunnen instaan. Vijfendertigduizend soldaten net zoals vijftigduizend Italiaanse boeren sterven door dysenterie. Solomon kan uiteindelijk de Moren in Afrika opnieuw onderwerpen.

Onverwacht dreigt een nieuw gevaar: de Bulgaarse Hunnen hebben zich voor de eerste keer in dertig jaar herenigd. Ze steken makkelijk de Donau over aangezien Justinianus de defensie had verwaarloosd. Ze overrompelen de Isthmus, breken door de muur van Anastasius, maar worden door Narses bij de muur van Theodosius tegengehouden. Ze maken tweehonderdduizend krijgsgevangenen, vijfhonderdduizend doden, verwoesten vijftig grote steden en roven alle schatten. Dat is de prijs die het rijk voor Justinianus' verwaarlozing betaalt. Belisarius wordt op dit moment in beslag genomen door de inname van Ravenna, een geografisch zeer moeilijk in te nemen stad. Bovendien blijft Wittich nieuwe voorraden ontvangen via Uriaht. Maar Wittich wordt opnieuw met tegenspoed geconfronteerd: Hildiger onderschept twee voedselconvooiën en Mathasonta steekt de twee grootste graanschuren van de stad in brand. De Franken stellen voor hem ter hulp te komen in ruil voor de helft van Italië. De Byzantijnen (Theodosius) raden hem aan zich over te geven, terwijl hij hij nog op mededogen van de keizer kan rekenen. Wittich stuurt daarop gezanten naar Constantinopel en er ontstaat een soort wapenstilstand. Belisarius blijft vlak buiten de stad overwinteren. Antonina brengt de lange saaië winterdagen met Theodosius door. Sittas sneuvelt aan het oostelijk front, Theodora's schoonbroer.

Wittichs gezanten slagen er met grote moeite in de Perzen te overtuigen om 's winters nog een inval te doen. De tolk, niemand minder dan de leugenachtige Barak, verzekert Khosrou dat Belisarius in het westen de troon zal usurperen en dat hij de Perzen niet in de weg zal staan. Spionnen aan het Perzische hof brengen Justinianus hiervan op de hoogte. Bovendien brengen de kwatongen van Narses en Cappadocian John Belisarius in discredit. Op hun aandringen doet Justinianus Wittich een zeer gunstig vredesvoorstel. Wittich aanvaardt het voorstel. Belisarius begrijpt er niets van en wil het einde van de oorlog niet aanvaarden, aldus beschuldigen zijn luitenanten hem ervan de oorlog onnodig te verlengen. Hij zegt alleen de verantwoording voor zijn daden te zullen dragen. Na Baraks leugenverhaal te hebben vernomen, vindt Uriaht Belisarius het koningschap aanbieden een zeer goed idee. Hij overhaalt zelfs Mathasonta, Wittich en de Gotische edelen in Ravenna hiertoe. Maar Belisarius denkt er niet aan, hoe kan men zijn loyaliteit aan de keizer in vraag stellen? Antonina toont hem een brief van Theodora die de gebeurtenissen aan het hof verhaalt. Theodora hoopt dat Belisarius niets dergelijks van plan is, maar zou niets ondernemen, mocht het wel zo zijn. Ze schrijft dat Justinianus verteed wordt door jaloezie. Om Ravenna te kunnen innemen, laat Belisarius de Goten te laten geloven dat hij keizer zal worden: 's anderendaags in Ravenna weigert hij de kroon. Antonina en Theodosius betreuren deze beslissing. Theodosius voorspelt dat Italië een triestig lot te wachten staat als het vanuit Constantinopel moet worden bestuurd. Hij uit zijn wantrouwen t.o.v. Justinianus⁴ en ontmaskert hem als een tirannieke heerser.

---

⁴ [C.B., p. 303] *Belisarius will be recalled, and the destruction will come about through greedy tax-gatherers, unjust laws, stupid generals, wilful subalterns, mutiny, revolt, invasion. You will see.*

18. A Cold Welcome Home (304-317)

Aanvankelijk krijgen we een uitvoerige beschrijving van Ravenna als een stad van tegenstellingen. Barak, daar neergestreken, eist een beloning, omdat door hem de troon binnen handbereik kwam. Belisarius arresteert hem onverwijld en stuurt hem naar Constantinopel. Barak koopt zich vrij en trekt naar Jeruzalem, dit is het laatste wat we van hem zullen horen. Belisarius wordt onder meer door toedoen van Bloody John door Justinianus naar Constantinopel gehaald. Hij verlaat Italië in de lente van 540. Een zekere Hildibald wordt tot koning van de Goten uitgeroepen, maar hij wordt al snel vermoord. Na hem gebeurt hetzelfde met Erarich en Teudel. In zeven jaar kenden de Goten zeven koningen. Justinianus stelt elf andere generaals waarmee Belisarius voortaan zijn gezag moet delen aan. Ze hebben allen een ding gemeen: hun jaloezie t.o.v. Belisarius en hun hebzucht. Ze zetten zich bovendien niet in om de oorlog te winnen. Alexander the Scissors die vroeger in Africa voor Solomon de belastingen inde, wordt nu aangesteld als belastingsinner en bewaarheid Theodosius' voorspelling. Hij vindt voortdurend nieuwe belastingen uit om de Italiaanse bevolking mee af te persen en licht ook de keizerlijke troepen op. In datzelfde voorjaar valt Khosrou Syrië binnen, deze maal met reden, want Justinianus had in het geheim de Witte Hunnen en de Saracenen opgehitst. Khosrou brandt de stad Surah plat en verscheept de inwoners naar Perzië. Boutzes, de verantwoordelijke generaal in het gebied, neemt de vlucht en laat de stad Hierapolis aan haar lot over. Aldus valt Hierapolis in Khosrous handen, hetzelfde gebeurt met Beroea. De steden hebben door toedoen van Photius zelfs niet voldoende middelen om het gevraagde losgeld te betalen en zich zo vrij te kopen.

Justinianus stuurt Germanus om Antiochië te verdedigen en te versterken. De stad heeft echter verschillende zwakke plekken en er is geen tijd meer om er iets aan te doen. Patriarch Ephraim wil daarom Khosrou afkopen maar Justinianus verbiedt dergelijke praktijken. De inwoners en vooral de circusfacties bieden weerstand, terwijl de patriarch en alle edelen de stad uitvluchten. Door enkele verkeerde beslissingen kan de bevolking niet anders dan langs de Daphne poort de stad uitvluchten. Jammer genoeg hebben de Perzen net deze poort uitgekozen om de stad te bestormen. Een grote slachting volgt. Khosrou plundert gans de stad, en brandt alle gebouwen af behalve de kathedraal. Vijfhonderdduizend mensen zijn dakloos en verhongeren. Khosrou troost hen door te zeggen dat hij een nieuwe stad voor hen zal bouwen aan de Eufraat. Daarna valt Seleucia en Apamea hetzelfde lot te beurt. Op de terugweg laat Khosrou Edessa vreemd genoeg ongemoeid. Khosrou aanvaardt een tribuut van vierhonderdduizend goudstukken als vredesvoorwaarde maar maakt op de terugweg nog enkele steden geld afhandig. De vrijgevege inwoners van Edessa en zelfs de prostituées zijn zo goed van nature dat ze de gevangengenomen Antiochiërs willen vrijkopen en daar al hun geld voor veil hebben. Boutzes saboteert de operatie en houdt het opgehaalde geld voor zichzelf. Khosrou bouwt zijn nieuw Antiochië, de krijgsgevangenen zijn tevreden. De stad ontpopt zich tot een toevluchtsoord voor filosofen uit Byzantium, waaronder Symmachus. Belisarius keert met veel oorlogsbuit (goud, zilver en andere kerkschatten) en krijgsgevangen terug uit Italië. Hij heeft zelfs de Romeinse standaarden die Theoderich ooit buit gemaakt had in de slag bij Adrianopel mee. Uit jaloezie staat Justinianus geen triomftocht toe⁵. Hij vreest Belisarius' populariteit bij het gewone volk. Narses en Cappadocian John wakkeren het wantrouwen aan en fluisteren Justinianus in dat Belisarius alles in het werk stelt

---

⁵ [C.B., p. 313] *What a classical banquet he [Modestus] would have spread for us!* 'Never before in the world, I think, has a loyal and victorious general received so cold a welcome home from his Emperor. ... Justinian was so jealous that he withheld the deserved triumph; nor did he even make a public exhibition of the Gothic spoils.

om hem van de troon te stoten. Justinianus kan niets ondernemen wegens een gebrek aan bewijzen en weet dat enkel Belisarius de Perzen kan bedwingen. De krijgsgevangenen Wittich krijgt een landgoed in Galatië. Matasontha trouwt met Germanus, Justinianus' neef. Belisarius en vrienden zien voor de eerste maal de voltooid St. Sophia⁶. Bij het zien van de kerk wil Theodosius opnieuw in het klooster gaan, niet uit piëteit, maar omdat het kloosterleven voor hem een goede karakteroefening is. Hij laat een afscheidsbriefje achter en vertrekt in het geheim naar Efese. Antonina is er kapot van. Bovendien uitgeput door de ontberingen in Italië, stort ze in. Belisarius verzoekt Theodosius vergeefs om terug te keren. In de late lente van 541 begint Khosrou een nieuw offensief, Belisarius gaat alleen naar het front.

19. Victory at Carchemish (318-339)

Het moreel van het garnizoen te Daras bevindt zich op een dieptepunt. Enkel Belisarius' manschappen zijn strijdbaar. Omdat de Colchiërs de hoge Byzantijnse belastingen beu zijn, nodigen ze de Perzen uit hen te 'bevrijden'. Khosrou valt Lazica binnen en neemt Petra in. Belisarius voert een raid uit op de Perzische grens in de buurt van Nisibis. Ibn-Al-Harith, een Byzantijns bondgenoot, voert vijfduizend Arabieren aan. Peter verpest Belisarius' plannen om de Perzen te overrompelen en klem te zetten. Aangezien het te lang zou duren om Nisibis om de knieën te krijgen door belegering, richt Belisarius zijn pijlen op Sisauranum. Hij laat de Arabieren raids uitvoeren in Assyria, een rijk gebied. Ze plunderen het en laten de Byzantijnen voor een tweede maal in de steek omdat ze de buit niet willen delen. Na zes weken geeft Sisauranum, geteisterd door hongersnood, zich over. De troepen en de generaals zijn echter weer opstandig en Belisarius ziet de kans om een derde koning in krijgsgevangenschap Constantinopel binnen te leiden, verloren gaan. Het Perzische leger, gedecimeerd door pest en cholera, is immers een zeer gemakkelijke prooi.

In Constantinopel duikt een bastaardzoon van Theodora op. De jongen, John, werd verwekt toen ze zich in Pentapolis bevond. Cappadocian John was op de hoogte van het bestaan van deze zoon en chanteerde Theodora. Theodora noemt de jongen een bedrieger en sluit hem op in een gekkenhuis waar hij al vlug sterft. Theodora en Antonina kunnen nu volop nieuwe plannen smeden om Cappadocian John ten gronde te richten. Omdat Antonina nog steeds depressief is omwille van het vertrek van Theodosius, zorgt Theodora ervoor dat hij in het klooster wordt mishandeld. Al snel verlaat deze het klooster en keert hij naar Constantinopel terug. Antonina, hierdoor opgepept, wint het vertrouwen van Euphemia, Cappadocian John's dochter. Belisarius en zichzelf zouden mits de steun van Cappadocian John bereid zijn Justinianus van de troon te stoten en Cappadocian John tot keizer maken. De naïeve Euphemia brieft alles door aan haar vader, hij loopt in de val en zegt hen te zullen steunen. Hij spreekt op een nachtelijk uur met Antonina af om samen naar Daras te vertrekken. Justinianus wordt hiervan op de hoogte gebracht en Cappadocian John wordt in een hinderlaag gelokt. Hij kan echter vluchten en vraagt asiel in de St. Irenekerk. Als straf worden al zijn goederen geconfiscieerd en moet hij in een klooster in Cyzicus treden. Tijdens het complot kwam aan het licht dat Cappadocian John zelf diegene was die Antonina in een ver verleden, toen ze net naar Constantinopel was teruggekeerd, wou afhouden van contact met Theodora. Theodosius is inmiddels terug en in zijn oude doen. Photius heeft schulden waarvoor hij Antonina wil laten opdraaien. Ze weigert te betalen omdat Photius zijn vete met Theodosius niet wil bijleggen. Hij wendt zich tot

---

⁶ C.B., pp 315-316.

Belisarius met een nieuw leugenverhaal over Antonina en Theodosius. Hij voert twee huisslaven en een senator aan als getuigen. Belisarius gelooft deze keer alle aantijgingen en wordt stikjaloers. Antonina gaat naar Daras om Belisarius te waarschuwen voor Photius' gedrag en slechte intenties. Daar staat haar een woedende echtgenoot te wachten. Belisarius stelt ook de leugens en zijn 'rol' bij de ondergang van Cappadocian John niet op prijs. Een kletterende ruzie volgt en Belisarius zet Antonina gevangen. Eugenius brengt Theodora hiervan op de hoogte. Zij beveelt Belisarius om Antonina meteen vrij te laten en naar Constantinopel te komen. Eens daar aangekomen, pakt ze hem zeer hard aan. Hij moet zich meteen met Antonina verzoenen. Bovendien spoort ze Photius en zijn medeplichtige op. Beiden worden in een stal opgesloten. Photius' derde ontsnappingspoging slaagt, hij duikt onder in Jeruzalem. Theodosius keert eind november terug uit Cilicië.

In de lente van 542 valt Khosrou opnieuw Byzantium binnen met een leger van tweehonderdduizend man. Hij trekt naar Palestina om Jeruzalem te plunderen. Boutzes, laf als hij is, heeft zich met zijn manschappen in Hierapolis opgesloten. Belisarius wil Boutzes overtuigen naar Carchemish te komen om daar Khosrou te confronteren. Boutzes weigert hardnekkig en blijft ter plaatse. Khosrou stuurt onder het voorwendsel van vredesonderhandelingen een ambassadeur naar Belisarius om te spioneren. Belisarius anticipeert deze tactiek. Hij selecteert zijn beste troepen en zet een show op touw die de indruk van een reusachtig en goed getraind leger moet wekken. Na het bezoek volgt Khosrou de raad van zijn adviseur om zich terug te trekken. Belisarius is bereid een wapenstilstand van vijf dagen voor de aftocht van de Perzen te respecteren. Omdat Belisarius opnieuw te vroeg teruggeroepen wordt door Justinianus, krijgt Khosrou de kans Callinicum te plunderen en gans de bevolking aldaar in slavernij weg te voeren. Toch is de overwinning bij Carchemish volgens Belisarius de mooiste ooit, want hij is er zonder verliezen en met weinig middelen in geslaagd een leger van tweehonderdduizend man af te weren.

20. Disgrace

(340-355)

In Constantinopel is de builenpest uitgebroken. Het gerucht dat Justinianus door de ziekte gestorven is, doet de ronde. Eugenius bespreekt verspreiding, symptomen en het aantal slachtoffers dat ze maakt. Antonina's huishouden blijft gespaard. Onderweg overlegt het gezelschap wie het waard is Justinianus op te volgen. Wanneer men Belisarius' mening vraagt, wijst hij Justin, Justinianus' neef aan. Een regentschap van Theodora vindt hij ongepast en ontraditioneel. Vreemde volkeren en vazalstaten zouden een vrouw niet gehoorzamen. Theodora verneemt hoe Belisarius over haar denkt en vanaf dit moment gaat ook zij hem tegenwerken. Bij aankomst worden alle generaals gearresteerd. Theodora beschuldigt Belisarius van hoogverraad en zit de rechtzaak voor. Ze kan hem niet veroordelen waardoor haar wrok enkel maar toeneemt. Boutzes wordt ook bestraft, hij wordt twee jaar en vier maanden in een donkere kerker opgesloten. Wanneer hij uiteindelijk vrijgelaten wordt, is hij een gebroken man. Belisarius wordt van zijn bezit, gezag en eer beroofd. Hij wordt namelijk van de patriciërsrol geschrapt en verliest de zeggenschap over zijn huishoudregiment. Narses krijgt Belisarius' privileges. Belisarius rebelleert niet, integendeel, hij brengt nog elke dag saluut. Antonina stelt het ondertussen goed. Ze blijft niet onbewogen bij Belisarius' lot, maar kan haar gevoelens niet laten blijken. Zij en Theodosius verblijven in het paleis, maar Theodosius geniet nu de gunst van Theodora. Antonina voelt zich verwaarloosd en veronderstelt uit jaloezie dat ze minnaars zijn.

Theodosius wordt vermoord. De moord blijft onopgelost maar Eugenius is er waarschijnlijk voor verantwoordelijk. Hij helpt ook Antonina zich met Belisarius te verzoenen. Antonina vraagt Theodora omwille van hun jarenlange vriendschap Belisarius te vergeven. Eugenius zorgt er ook voor dat Cappadocian John eindelijk zijn verdiende loon krijgt. Hij koopt een arme jonge man om om de bisschop van Cyzicus te vermoorden. Zo geschiedt en Cappadocian John draait op voor de moord. Al het onrecht dat Cappadocian heeft veroorzaakt, waaronder de dood van Damocles, wordt gewroken.

Belisarius ontvangt een brief van Theodora waarin ze hem vergiffenis schenkt en de helft van zijn bezit teruggeeft. Ze maakt duidelijk dat hij dit geluk aan Antonina te danken heeft. Theodora koppelt Joaninna, Antonina's en Belisarius' dochter, aan Anastasius Longlegs, zoon van Sittas en Anastasia (Theodora's zus). Ze wil dat deze jongen Justinianus opvolgt. Joaninna heeft tot grote spijt van Belisarius geen goede band met haar ouders en voelt zich bij hen niet op haar gemak. Ze was vooral door Theodora opgevoed.

Aan het oostelijk front is de toestand ondertussen rampzalig geworden. Vijftien generaals moesten met slechts dertigduizend man ter beschikking Persarmenië binnenvallen. Door de overmacht van de Perzen, nemen de Byzantijnen bij de slag bij Dubis de benen. Maar de pest treft nu ook de Perzen en zo is Byzantium toch gered. Belisarius wordt uit jaloezie niet meer ingezet. Justinianus zou een nieuw succes niet kunnen verkroppen. Hij stuurt Belisarius dan maar opnieuw naar Italië om de rebellie al daar neer te slaan. Belisarius moet de operatie zelf bekostigen. Hij wordt gedegradeerd tot *Commander of the Royal Stables*.

Ook in Afrika is de toestand precair. Solomon om tijdens een gevecht met de Moren. Zware belastingen terroriseren de plaatselijke bevolking en in de landbouwgebieden vindt woestijnvorming plaats. Vijf miljoen mensen komt om door de pest.

21. Exile in Italy

(356-370)

Na het vertrek van Belisarius uit Italië kon Teudel, de eerste capabele koning na Theoderich, geleidelijk aan zijn leger uitbreiden en de laffe Byzantijnse generaals, elf in totaal, harde klappen toedienen. Zij hebben hun toevlucht tot enkele forten genomen en gans Italië voor de Goten ter verovering opengesteld. Velen van Bloody Johns mannen lopen over⁷. Teudel verovert Benevento, Cumae en Napels maar is mild voor de bevolking. De Byzantijnen vragen om versterking. Justinianus reageert onmiddellijk en stuurt Maximinus, een onervaren en laf generaal. Deze man leidt de troepen recht in de armen van Teudel, de vernieling in. Teudel laat Rome ongemoeid, aangezien de pest de stad in haar greep heeft. Hij neemt Osimo, Otranto en Tivoli in. Dit is de situatie waarmee Belisarius bij aankomst geconfronteerd wordt. Hij gaat naar Ravenna, waar hij vergeefs de sympathie van de Goten probeert te winnen en de eigen mensen vergeefs tot actie aanspoort. Hij brengt Justinianus op de hoogte van de problemen en vraagt om hulp. Bloody John zou de brief bezorgen maar doet dit niet. Deze man is de lange oorlog beu en wil naar huis. Ondertussen geven Fermo, Ascoli, Spoleto en Assisi zich aan Teudel over, Perugia houdt vol. Belisarius schrijft een tweede meer dringende brief. Justinianus, opgestoot door Bloody John, weigert hulp. Door toedoen van Antonina overtuigt Theodora Justinianus om toch hulp te sturen.

---

⁷[C.B., p. 356] *Those who deserted to Teudel were putting themselves under the protection of a king who was a man of his word – a bold, active, generous leader who did not share his command with rivals.*

Bessas, ontgoocheld in Justinianus, controleert Rome en perst de bevolking af. Het is echter cruciaal dat Rome volhoudt. Paus Vigilius die zich op Sicilië bevindt, krijgt medelijden met de verhongerende bevolking en zorgt voor schepen met voedselvoorraad. Wanneer men de vracht de stad wil binnenbrengen, loopt men in een Gotische hinderlaag. Belisarius is ter plaatse gekomen, maar kan niets doen omdat Bloody John liever onbewaakt gebied plundert dan te hulp komt. Belisarius moet het alleen zien te redden. Hij onderneemt een poging om de Gotische blokkade van de Tiber op te heffen. Ver buiten de stad, bereikt hem het gerucht dat Rome is gevallen en dat iedereen dood is. Hij keert dadelijk terug, diep rouwend voor het verlies van Antonina, en verspeelt zo een kans op succes. 's Avonds in het kamp valt hij ten prooi aan malaria. Hij krijgt waanvoorstellingen en ijlt.

22. Recall and Forgiveness (371-387)

Belisarius ligt tien dagen ziek te bed. Op de elfde dag sloopt Teudel de Romeinse wallen. Hij realiseert zich door Belisarius' toedoen dat de Romeinse bevolking reeds verslagen is en al voldoende ontberingen heeft doorstaan. Hij laat een garnizoen ter verdediging achter en vertrekt om Ravenna in te nemen. Belisarius doet het onmogelijke en neemt met duizend man Rome opnieuw in. Wanneer Teudel een maand later opnieuw in het offensief gaat, is Rome na de restauratie van de wallen opnieuw verdedigbaar. De Goten vallen driemaal aan, driemaal worden ze teruggeslagen. Belisarius laat ook de stadspoorten herstellen en stuurt de stadssleutels naar Constantinopel. Elders is de situatie hopeloos. Justinianus geeft geen gehoor aan een vraag om versterking en Belisarius' ondergeneraals weigeren hulp. Antonina reist met Eugenius naar Constantinopel om Theodora persoonlijk te spreken. In de buurt van Thessaloniki ontmoet hun schip een ander schip met groot nieuws: Porphyry the Whale is dood. In de keel van het dier werd een witgevederde pijl gevonden, maar geen blauw roeispaan. Ook keizerin Theodora is gestorven aan kanker. Haar plotse dood verklaart het uitblijven van nieuwe troepen. Antonina reist verder, ze wil immers Justinianus proberen overtuigen. Eens aangekomen, treft ze hem zeer vrolijk aan: van Theodora's tirannie bevrijd, valt hij alle dames aan het hof lastig. Theodora heeft Antonina een grote erfenis nagelaten en heeft zelfs aan Eugenius gedacht. Hij krijgt vijfduizend goudstukken. Justinianus geeft Belisarius de schuld van de precaire toestand in Italië. Hij zal troepen sturen maar ook een 'capabeler' generaal. Belisarius wil hij opnieuw tegen de Perzen inzetten. Justinianus doet Antonina een document dat de verloving van Joaninna en Anastasius Longlegs verbreekt, ondertekenen. Deze twee woonden echter al lang samen onder het goedkeurend oog van Theodora, zodat Joaninna na deze relatie nooit meer een respectabel man van haar eigen rang zal kunnen huwen. Dit is de ultieme overwinning voor Justinianus. Hij roept Belisarius terug. Meteen na Belisarius' vertrek valt Rome opnieuw en geven alle forten zich over. Ook gans Sicilië valt opnieuw in Gotische handen. In Constantinopel moet Belisarius Justinianus' vernederingen verdragen. Er is een complot om Justinianus te vermoorden op handen: De samenzweerders, Artaban en Marcellus, willen Germanus op de troon. Belisarius' moet ook dood omwille van zijn trouw aan de kroon. Germanus brengt Justinianus tijdig op de hoogte en deze schenkt de samenzweerders vergiffenis. Belisarius krijgt dan toch niet de kans om naar het front te gaan, maar krijgt wel zijn oude titels, *Commander of the Armies in the East* en *Commander of the Imperial Guards*, terug. Belisarius is nu een arm man, maar hij kan over Antonina's middelen beschikken. Nieuw concilie in Constantinopel. Justinianus verklaart enkele doctrines

anathema om de Monofysieten te ergeren. Paus Vigilius kan niet anders dan Justinianus' beslissing goedkeuren en veroorzaakt op deze manier een schisma in Italië.

23. Three Hundred Veterans (388-405)

Khosrou is nog steeds in leven, aan de vrede is opnieuw een eind gekomen. Uitweiding over het karakter van Khosrou: hij is filosofisch ingesteld en anti-christelijk. Hij bood immers de Griekse filosofen onderdak. Hij houdt bovendien van de klassieken en liet ze ook vertalen naar het Perzisch. Hij is despotisch, desondanks bestuurt hij goed.

In het westen is gans Italië behalve Ravenna verloren gegaan. Na vier jaar vrede voert Justinianus oorlog omdat het arianistische noorden paus Vigilius niet wil erkennen. Hij stuurt Germanus met vijfduizend man naar Sicilië, maar haalt hem al snel terug. Germanus heeft immers wegens zijn huwelijk met Matasontha, wijlen Wittich's vrouw, te nauwe banden met de Goten. Daarna stelt Justinianus voor korte tijd Liberius aan, na Liberius Artaban, die ooit lid was van een complot tegen Justinianus. Narses benadert Antonina en vraagt na twaalf jaar om vergiffenis voor de manier waarop hij Belisarius behandelde. Hij geeft zijn fouten toe (o.m. wat het beleg van Milaan betreft). Hij krijgt Belisarius' toestemming om het commando in Italië over te nemen. Daarenoven geeft Belisarius Narses raad hoe de situatie aan te pakken: strijdmiddelen en strijdplan. Narses moet voor voldoende middelen zorgen om de naar de Gotische zijde overgelopen soldaten terug te winnen. Justinianus, niet wetend dat Belisarius deze strategie heeft bedacht, stelt dadelijk al het nodige ter beschikking. Het gevolg is dat Narses makkelijk de overwinning in Taginae behaalt. De buit stuurt hij naar Constantinopel. Twee maanden later is gans Italië opnieuw in Byzantijnse handen. Bessas' viert een laatste triomf, hij overwint de Perzen in Colchis en neemt Petra in.

Narses verslaat de oprukkende Franken bij Casulinum, hij dankt zijn overwinning aan een Maria-icoon én aan dysenterie bij de Frankische soldaten. Justinianus looft Narses' militaire kwaliteiten en minimaliseert Belisarius' vroegere successen.

Justinianus verdiept zich verder in de schrift en verwaarloost defensie. Belisarius smeekt hem daadkrachtig op te treden, maar krijgt een spreekverbod opgelegd.

In de herfst van het jaar 558 ontvangt Belisarius een brief van Simeon the burgess (zie hoofdstuk 1) die de komst van de Bulgaarse Hunnen, geleid door cham Zabergan, aankondigt. Justinianus hecht geen belang aan de brief en beschuldigt Belisarius ervan machtswellustig te zijn.

Eugenius evalueert de veroveringsoorlogen negatief: ze waren van in den beginne tot mislukken gedoemd.

Justinianus bespaart op defensie en sticht nieuwe kloosters. Zijn lijfspreuk is: *'Put up again thy sword into its place. For all they that take up the sword shall perish with the sword.'*

Op kerstmis steken de Hunnen de Donau over. Justinianus laat overal extra misdiensten organiseren en overnacht in de St. Irene-kerk. De barbaarsheid van de Hunnen komt aan het licht. Zabergan belegert de muren van Anastasius, hij bevindt zich dus op tweeëndertig kilometer afstand van Constantinopel. Op driekoningen zijn de Hunnen de stad nog meer genaderd. Ze kamperen bij de oevers van de Athyras. De bevolking beseft dat ze aan Justinianus niets zal hebben en vlucht over de Bosporus. Justinianus brengt per schip alle kostbaarheden de stad uit. Hij verwijt Belisariuste laat gereageerd te hebben. Belisarius krijgt wapens van de circusmilities. Hij

keurt de troepen op de 'parade ground'. Bij het zien van Belisarius' beslistheid krijgt de bevolking nieuwe moed. Er volgt een reünie met de veteranen Sisifried, Unigatus, Andreas, Uliaris en Trajan. Uliaris verontschuldigt zich voor het doden van Armenian John. Antonina en Eugenius bemannen een wachttoren bij de Golden Gate. Belisarius ronselt duizend boeren. Antonina vergelijkt Belisarius en zijn driehonderd man met de Spartanen onder Leonidas. Bij het dorpje Chettos, twee mijl verwijderd van het kamp van de Hunnen in Melantias, treft Belisarius de nodige voorbereidingen om hem warm te ontvangen. Simeon heeft nieuwe informatie: Zabergan staat aan het hoofd van zeventuizend man en zal drie dagen later aanvallen. Belisarius lokt een expeditie geleid door Zabergans broer in een hinderlaag. Vierhonderd Hunnen en de broer sneuvelen, de rest vlucht terug naar Melantias. De veteranen verliezen slechts drie man. Bij zijn terugkomst, ontvangt het volk Belisarius met open armen, het hof daarentegen reageert verre van enthousiast. De Hunnen plunderen Thracië, Justinianus betaalt hen tribuut om het grondgebied te verlaten.

24. The Last Ingratitude

(406-421)

Justinianus krijgt op hoge leeftijd begrip voor Theodora's monofysitische ideeën. Hij wordt iets verdraagzamer maar blijft afgunstig van Belisarius. Belisarius en Antonina leiden tijdelijk een rustig leven. Eugenius vertelt ons iets over Procopius' karakter. Hij is een *downright cantankerous man*⁸, toch beschikt hij over een voldoende rechtvaardigheidsgevoel. Hij geeft in zijn geschiedwerk een juiste en betrouwbare voorstelling van de feiten en is niet mals voor Justinianus waardoor deze hem verplicht een eulogie te schrijven: de *Monumenta*. Ook de *Monumenta* kan Justinianus niet behagen. Hij wil Procopius' commissie niet langer betalen, waarop deze laatste zich wrekt door de *Historia Secreta* te schrijven.

In Augustus, na de strijd bij Chettos, plannen Sergius en Marcellus een nieuwe samenzering. Ze komt aan het licht en een bepaalde Herodianus beschuldigt Belisarius van medeplichtigheid. Apion doorzoekt Procopius' huis, vindt de Secret History en ontlokt aan Procopius de valse bekentenis dat Belisarius in de samenzwering verwickeld is. Gans Belisarius' huishouden wordt aangehouden, hijzelf wordt van hoogverraad en majesteitsschennis beschuldigd. In het arrestatiebevel staan allerlei verwijten: hij zou zijn taak nooit behoorlijk hebben uitgevoerd. In de oorlogen tegen Vandalen en Goten zou hij zichzelf hebben verrijkt. Belisarius herkent Apion. De man is een oude klasgenoot met wie het nooit klikte. Andreas ook aanwezig, denkt terug aan de schooltijd en lacht Apion uit. Eugenius wordt gemarteld om een betrouwbare bekentenis te kunnen leveren. Er volgt een proces wegens hoogverraad. Justinianus spreekt 'recht' over Belisarius die Geilimer, Wittich, Khosrou en Zabergan als getuigen oproept om zijn loyauteit aan de kroon te bewijzen. Antonina wordt van medeplichtigheid beschuldigd, bij haar verdediging herinnert ze Justinianus aan zijn verleden wat zijn bezoek aan het clubhuis betreft. Ze vergelijkt hem met Beelzebub. Justinianus laat haar verwijderen. De meeste samenzweerders worden ter dood veroordeeld, Herodianus en John the Epicure worden gepardonneerd. Antonina wordt naar het Castle of Repentance gestuurd. Belisarius wordt in leven gelaten, maar wordt diezelfde avond nog blindgemaakt en al zijn bezit ontnomen. Deze zaken zullen hem tijdelijk tot de bedelstaf veroordelen. Eugenius komt Belisarius al snel te hulp. Hij leidt Belisarius als een koning Oedipous door de straten van Blachernae. Belisarius kan onderweg ook op begrip van wildvreemden rekenen. Bij het St. Bartimeus klooster

---

⁸C.B., p. 407

aangekomen, vraagt Belisarius de bedelaarsbeker met het opschrift 'Poverty and Patience' terug. Uliaris, in dit klooster aanwezig, zorgt ervoor dat de monikken Belisarius' wens inwilligen. Belisarius doet alle kerken in Constantinopel aan maar wordt overal weggejaagd. Uiteindelijk wordt hij bij de kerk van St. Job door bijna alle passanten geld toegeworpen krijgt. Het grote onrecht dat Belisarius is aangedaan, verhit de gemoederen van het volk. Men scandeert 'Justinianus ab injustitiis'. Uit angst voor repercussies en een volksopstand restaureert Justinianus Belisarius' bezit en haalt Antonina terug uit het klooster. Na het eerherstel leeft Belisarius nog enkele weken, hij sterft op 13 maart 565. Justinianus sterft op 13 november van hetzelfde jaar, bij zijn heengaan weerklinkt een demonische stem: *'This is my beloved Son, in whom I am well-pleased.'* Antonina verzoent zich met Joaninna en wordt abdis. Eugenius erft na haar dood haar bezit, hij overleeft ook Narses. Op eenennegentigjarige leeftijd behaalde hij nog een militaire overwinning. Justinus II en Sophia bestijgen de troon. Narses zet de Lombarden aan tot het binnenvallen van Noord-Italië omwille van een geschil met Sophia. Op deze manier ging Italië weer verloren. *Narses died of remorse.*

Hij werd vierennegentig. Het boek eindigt met een evaluatie van Belisarius' leven en zijn verdienstes t.o.v. Justinianus.

2. Historia Secreta⁹

Inleiding

Structuur van het werk – Conciipiëring – Aanleiding voor het weglaten van essentiële zaken in vroeger werk – Plicht van de historicus ten opzichte van het nageslacht – Wat een tiran moet weten – Semiramis, Sardanapalus en Nero als typevoorbeelden – Weetjes over Belisarius, Justinianus en Theodora.

Hoofdstuk I

Geboorte en karakter van Antonina – Haar huwelijk met Belisarius – Haar overspeligheid – Aan haar bewezen gunsten door keizerin Theodora – Haar passie voor Theodosius, de Thraciër – Adoptie van deze laatste – De minnaars worden door Belisarius betrappt – Belisarius' zwakte – Onthulling gedaan door slavin Macedonia – Theodosius ontsnapt – Antonina neemt wraak op Macedonia en op Constantinus, die zich laatdunkend over haar had uitgelaten – Theodosius weigert terug te keren zolang haar zoon Photius aanwezig is – Vertrek van Photius – Theodosius' eisen – Zijn terugkeer – Belisarius' blinde verliefdheid – Zijn terugkeer naar Constantinopel – Theodosius gaat in het klooster in Efese – Antonina's wanhoop – Ze zorgt ervoor dat hij op keizerlijk bevel moet terugkeren – Theodosius weigert – Zijn geheime terugkeer.

Hoofdstuk II

Belisarius vertrekt met "raadgever" Photius om Chosroes, koning van Perzië, te bestrijden – Antonina blijft in Constantinopel – Haar intriges tegen Photius – Deze laatste maakt haar overspel met Theodosius openbaar – Verontwaardiging van Belisarius – Zijn overeenkomst met Photius – De wraak wordt uitgesteld – Het Byzantijnse leger trekt Perzië binnen – Ondergang van Johannes de Cappadociër – Antonina's meinedigheid – Ze vertrekt naar het oorlogsgebied – Theodosius wordt opnieuw naar Efese gestuurd – Inname van Sisauranum – Aankomst van Antonina – Vertrek van Belisarius – Arethas en de Saracenen – Chosroes valt Colchis of Lazica binnen – Inname van Petra – Chosroes brengt de Byzantijnen een zware klap toe – Valerianus verslaat de Hunnen – Opstand tegen de Perzen – Brief van Theodora aan Zaberganes – Chosroes' terugkeer naar Perzië.

Hoofdstuk III

Antonina wordt aangehouden – Belisarius aarzelt – Photius reist naar Efese en dwingt slaaf Calligonus Antonina's geheimen te bekennen – Theodosius, die onderdak had gezocht in een kerk, wordt uitgeleverd door bisschop Andreas – Theodora komt tussen – Photius dwingt Theodosius naar Cilicië te gaan – Theodosius en Calligonus worden bevrijd – Theodora levert Antonina dier vijanden uit – Antonina's wraak – Bestrafing van senator Theodosius – Gedwongen verzoening van Belisarius met zijn vrouw – Arrestatie van Photius: zijn weerstand bij foltering – Calligonus wordt aan Antonina teruggegeven – Theodosius ook – Theodora verleent hem gunsten – Ze belooft hem een hoge militaire rang – Hij sterft aan dysenterie – Lange gevangenzetting van Photius – Violatie van kerkelijk asiel – Zwakheid van de priesters duidelijk tentoongespreid – Photius wordt

---

⁹Procopius, *The Secret History of the Court of Justinian*, Athene, 1896 (vertaler onbekend), inleiding, mijn vertaling. <http://www.fullbooks.com/The-Secret-History-of-the-Court-of-Justinian.html>. Geraadpleegd op 25/2/2008.

vrijgelaten, hij gaat in een klooster in Jeruzalem – Meined van Belisarius – Zijn bestraffing – Het falen van de 3de expeditie tegen Chosroes – Inname van Callinicus – Byzantijnse krijgsgevangenen – Belisarius wordt beschuldigd van verraad en lafheid.

Hoofdstuk IV

Justinianus' ziekte – Beslissingen van het leger volgend op zijn veronderstelde dood. Petrus en Johannes Edax verraden Belisarius en Buzes – Buzes wordt gevangengenomen en gefolterd – Belisarius valt in ongenade – Martinus neemt het bevel over het leger in het oosten over – Theodora sleept zijn schatten weg – Zijn vriendschap voor Antonina – Zijn brief aan Belisarius – Belisarius onderwerpt zich aan Antonina – Verdeling van zijn fortuin – Joannina wordt aan Anastasius, Theodora's kleinzoon, toegezegd - Belisarius wordt tot *comes stabuli* en opnieuw tot bevelhebber van het leger in Italië aangesteld – Vergelijking van de twee expedities met elkaar.

Hoofdstuk V

Belisarius' gedrag in Italië – Zijn hebzucht – Herodianus vervoegt de rangen van de vijand – Verlies van Spoleum – Totila en de Goten boeken succes – Breuk met Johannes – Johannes en Justina, Germanus' dochter, worden elkaar toegezegd – Belisarius wordt teruggeroepen - Perusia wordt veroverd door de Goten – Het huwelijk tussen Joannina en Anastasius wordt door een list van de stervende keizerin geconsumeerd – Terugkeer van Antonina die het koppel uit elkaar haalt – Belisarius wordt geminacht omwille van zijn zwakheid – Sergius veroorzaakt de nederlaag van het Byzantijnse leger in Afrika – Pegasius wordt door Solomon vermoord - Toorn van God.

Hoofdstuk VI

Achtergrond van Justinus en zijn twee broers, arme Illyrische boeren – Hun opname in het leger – Hun toelating tot de Paleiswacht ten tijde van Leo – Justinus wordt door generaal John Kyrtus ter dood veroordeeld, omwille van het breken/overtreden van de discipline – zijn ontsnapping door goddelijke interventie – Hij wordt prefect van de Praetoriaanse garde – Ondanks zijn domheid/onwetendheid wordt hij tot keizer uitgeroepen – Hoe men hem moet bijstaan om officiële documenten te ondertekenen - Keizerin Lupicina/Euphemia - Justinianus, Justinus' neef, bestuurt het rijk achter de schermen – Zijn wreedheid, gierigheid en willekeur wat de wetten betreft – Hij perst Italië, Afrika en de rest van het rijk af - Amantius wordt veroordeeld omwille van het wreken van het kwaad dat bisschop Johannes was berokkend – Meined tegenover Vitalianus.

Hoofdstuk VII

Byzantium is verscheurd tussen de keuze voor de Blauwe en Groene circusfacties – Justinianus kiest voor de Blauwe – Het rijk wordt door elkaar geschud door de onenigheid van de twee partijen – De Blauwen modelleren hun kapsel naar voorbeeld van de Hunnen – Hun algemeen uitzicht – Hun excessen – Gedrag van de Groenen – Corruptie van de moraal van de jeugd – Moord wordt onbestraft begaan – De autoriteiten ondernemen niks – Geweldpleging ten overstaan van beide geslachten – Een vrouw stort zich in de zee om haar eer te redden - Justinianus' verantwoordelijkheid – Zijn partijdigheid voor onderdrukkers, die hij overlaadt met gunsten en titels.

Hoofdstuk VIII

Rampen in de provincies – Justinianus' apathie – Verspilling van de rijkskas onder zijn bewind – Nutteloze schenking van geldsommen aan de Hunnen – Extravagante gebouwen aan de kust – Aanval op het bezit van

particulieren – Beschrijving van Justinianus uiterlijk – Zijn overeenkomsten met Domitianus – Domitianus' vrouw – Vernieuwingen in gevestigde instituten.

Hoofdstuk IX

De berentemmer Acacius, Theodora's vader – Zijn weduwe verliest haar positie in het amfitheater van de Groenen en krijgt een nieuwe in dat van de Blauwen – Haar dochters – De start van Theodora's carrière – Haar vroegtijdige immoraliteit – Haar verwezenlijkingen – Haar amoureuze uitpattingen – Haar omgang met Hecebolus, gouverneur van Pentapolis – Haar terugkeer uit het oosten – Justinianus wordt verliefd op haar en wenst te huwen – Moord op Hypatius – De prefect Theodotus Colocynthius – Bestrafing van de boosdoeners – Zijn verbanning en dood.

Hoofdstuk X

Keizerin Euphemia – Haar weerstand tegen het huwelijk tussen Justinianus en Theodora – Justinus herroept de wet die het huwelijk van een patriciër met een acrobate verbiedt - Justinianus en Theodora delen de macht – Justinus sterft – Gevolgen van het huwelijk – Vleien van de senaat, de clerus, het volk en het leger – Algemeen wanhoopsgevoel – Persoonlijke gunsten van Theodora – Voorgewende rivaliteit tussen haar en Justinianus -Theodora misleidt de christenen en de circuspartijen – Bevestiging van de tirannie.

Hoofdstuk XI

Legislatieve vernieuwingen – Gierigheid en wreedheid van Justinianus – Barbareninvallen worden uitgelokt – Waanzinnige donaties van geldsommen aan de leiders van de Hunnen en aan Chosroes gevolgd door oproer en schending van het bestand – Saracenen, Slaven, Anten en andere barbaarse volkeren – Rampzalige toestand in de provincies – Religieuze vervolgingen en confiscatie van kerkbezit - Montanisten, Sabbatianen, Arianen en Samaritanen – Voorgewende bekeringen – Manicheërs en polytheïsten - Caesarea, geboorteplaats van de auteur – Opstand van de boeren onder Julianus – Hellenisme – Wet die pederastie verbiedt – Vervolging van astrologen – Voortdurende emigratie.

Hoofdstuk XII

Ondergang en dood van Zeno, kleinzoon van Anthemius, Keizer van het Westen – Beroving van Tatianus, Demosthenes, de rijke Hilara, Dionysus van Libanus en Johannes van Edessa – Vervalste testamenten - Theodora and Justinianus zijn demonen, geen gewone mensen – Justinianus is de vermeende zoon van Sabbatius – Justinianus' moeder had betrekkingen met een geest – Het avontuur van een monnik – Justinianus' 'sobere' levenswijze – Hij is een vrouwenloper - Theodora's omgang met een geest – Macedonia's reputatie ten tijde van Justinus – Haar voorspelling aan Theodora – Droom van een huwelijk met de prins der demonen.

Hoofdstuk XIII

Justinianus' verdiensten – Zijn toegankelijkheid – Zijn partijdigheid voor de clerus – Zijn schenkingen aan kerken – Theodora deelt zijn obsessie voor moord en geld – Vleien van Tribonianus – Justinianus' kleinzerigheid en wantrouwen – Gerechtigheid als koopwaar –Corruptheid van de machtshebbers – Justinianus' voorliefde voor vasten en het sobere leven.

Hoofdstuk XIV

Afschaffing van verschillende traditionele gewoontes – De praktijken van de quaestor en de keizerlijke secretarissen – De senaat is er enkel voor de vorm – Corruptheid van de kanseliers – Schuldbewust gedrag van Zeno, de Ciliciër.

Hoofdstuk XV

Theodora's wreedheid – Haar liederlijk leven – Haar ambitie – Haar karakter in vergelijking met dat van Justinianus – Haar onbuigzaamheid ten opzichte van hooggeplaatsten – Hun wraak – Voorgewend mededogen van Justinianus - Theodora's rancuneuze aanleg – Haar partijdigheid – Haar belediging aan het adres van een patriciër – Haar verblijf in het Heraeum aan de kust.

Hoofdstuk XVI

Assassinatie van Amalasunta, koningin der Goten, door Peter, Theodora's handlanger - Secretaris Priscus wordt verplicht in het klooster te treden – Justinianus' hypocrisie – Areobindus valt in ongenade – Theodora's minnaar – Haar manier om zich van hooggeplaatsten te ontdoen – Bestrafing van Basianus – Valse aanklacht tegen Diogenes, een lid van de stedelijke raad – Oproepen van getuigen – Theodora's moed.

Hoofdstuk XVII

Moord op Callinicus, gouverneur van Cilicië – Zijn bezit wordt door Justinianus geconfisceerd – Theodora's strenge maatregelen tegen prostituées – Ze dwingt twee edeldames te trouwen¹⁰ – Haar talrijke abortussen – Verdwijning van haar natuurlijke zoon, Johannes – Verdorven zeden van de dames in Constantinopel – Theodora ontdoet zich van kerkelijke verplichtingen – Ze neemt het op zich huwelijken te arrangeren – Saturninus' avontuur – Vervolging van Johannes van Cappadocië.

Hoofdstuk XVIII

Justinianus, een duivel in menselijke gedaante, veroorzaakt de ondergang van miljoenen mensen – Zijn beleid ten opzichte van Vandalen, Goten en andere barbaren - Chosroes en de Perzen – Inval van de Hunnen, Saracenen en anderen – Justinianus' theologische interesses – Religieuze vervolgingen – Toorn Gods – Overstromingen, aardbevingen en de pest.

Hoofdstuk XIX

Een droom met betrekking op Justinianus' gierigheid – Justinianus verspilt Anastasius' schatten – Hij maakt zichzelf meester van de bezittingen van particulieren door hen valselijk te beschuldigen en verspilt ze door geldsommen aan de barbaren te schenken die op hun beurt het rijk plunderen – De droom gaat in vervulling.

Hoofdstuk XX

Justinianus brengt particulieren tot de bedelstaf door monopolies – In Constantinopel worden twee nieuwe magistraten aangesteld – Praetor van het Volk om zich over diefstal uit te spreken – Wetten in verband met pederastie en vrouwelijke moraliteit – Oprichting van een inquisitie voor ketters – Veroordelingen en confiscaties – Degradatie van het quaestorschap van Junilus and Constantinus – Hun omkoopbaarheid.

Hoofdstuk XXI

The "Aericon" belasting – Justinianus laat afpersing toe – Het bezit van Johannes de Cappadociër wordt geconfisceerd – Het ophalen van de belastingen wordt toevertrouwd aan gesalarieerde magistraten – Het plunderen neemt toe – Eden tegen omkoping – Corruptie bij magistraten neemt toe – Thraciërs en Illyriërs

---

¹⁰ Niet met elkaar.

roepen de invallen van de Hunnen, Goten en andere barbaren een halt toe en slaan later, op hun beurt zelf aan het plunderen.

Hoofdstuk XXII

Johannes van Cappadocië wordt vervangen door Theodotus, Theodotus door Peter

Barsyames, de Syriër, vroeger een woekeraar– Zijn hebzucht – Hij vermindert de voorrechten/voordelen van de soldaten – Verkoop van ambten– Speculatie op graan – Voorraadschaarste in Byzantium – Ontevredenheid - Barsyames kan door toedoen van Theodora en zijn eigen toverijen verder onheil stichten – Zijn band met de Manicheërs – Hun invloed op Justinianus – Barsyames vervangt Johannes van Palestina als verantwoordelijke voor de schatkist – Hij schaft de steun voor de minderbedeelden af.

Hoofdstuk XXIII

Verval van privé-bezit – Afschaffing van de kwijtschelding van achterstallige belastingen, zelfs in het geval van steden die ingenomen zijn door de barbaren – De belastingen Syn[=o]n[=e], Epibol[=e], and Diagraph[=e] – Soldaten worden bij particulieren ondergebracht.

Hoofdstuk XXIV

De soldaten worden door de Logotheten onderdrukt – Opdeling van de soldaten in drie categorieën – Hun promotie wordt opgeschort – Hun soldij wordt aan andere zaken besteed – Het leger degenereert – De Praetoriaanse Garde wordt ontbonden - Alexander de Logotheet in Italië – De aides-de-camp van de generaal – De grensgarnizoenen verlaten hun post – Paleiswacht, *scholarii* en *supernumerarii* – Armeniërs – Peter, the Master of

Offices, de moordenaar van Amalasueta – Hovelingen, paleisambtenaren, bedienden en lijfwachten – Stopzetting van het vijfjaarlijkse fooi – De keizerlijke officieren en hoogwaardigheidsbekleders.

Hoofdstuk XXV

Onrechtvaardige behandeling van kooplui, zeelui en ambachtslui – Tolhuizen langs de zee-engtes van de Bosporus en de Hellespont - Adeus haalt enorme sommen op in de haven van Constantinopel – Devaluatie van de zilveren munt – Monopolie op de verhandeling van zijde – Verval van Berytus en Tyr – Misbruiken door Peter Barsyames en zijn opvolgers – Theodora's tirannie en Justinianus' gierigheid.

Hoofdstuk XXVI

Vernieling van versiering en ornamenten in de stad – Advocaten worden van hun loon beroofd door de aanstelling van vrederechters – Dokters en leraars beroofd van hun uitkering – Opschorting van volksspelen – Het consulschap wordt onderdrukt – Schaarste van graan en water in Constantinopel, Rome en Alexandrië – Generositeit van Theoderich, de veroveraar van Italië – Hebzucht van Alexander Forficula – Ontbinding van het garnizoen bij Thermopylae – Plundering van Athene en andere Griekse steden – Hephæstus en Diocletianus.

Hoofdstuk XXVII

Justinianus' en Theodora's gedrag ten opzichte van de clerus en het concilie van Chalcedon – Arsenius de Samaritaan vervolgt ongestraft de Christianen van Scythopolis - Paulus, aartsbisschop van Alexandrië laat decaan Psoes executeren - Rhodon, de gouverneur martelt Psoes op Paulus' bevel: Psoes wordt vrijgelaten, daarna toch ter dood gebracht, samen met Arsenius, door Theodora's toedoen – Liberius, de nieuwe gouverneur en Pelagius, legaat van Paus Vigilius in Alexandrië, ontdekt zich van Paulus die de gunst van Justinianus terugkoopt – Vigilius biedt weerwerk – Faustinus, de gouverneur van Palestina, wordt door de Christenen

verklikt een Samaritaan te zijn – De senaat veroordeelt hem – Justinianus herroept zijn straf – Brutalisering van de christenen.

Hoofdstuk XXVIII

Wetten veranderd uit financiële overwegingen – De kerk van Emesa-kwestie – Priscus de vervalser – Een honderd jaar durende onschendbaarheid van kerkschatten – Longinus' missie – Discriminatie van Joden, zij mogen het paasfeest niet op een andere datum houden – Justinianus' onverdraagzaamheid.

Hoofdstuk XXIX

Justinianus' hypocrisie – Brieven zowel aan Liberius als aan Johannes

Laxarion, hen het gouverneursschap van Egypte toezeggend – Interventie van Pelagius en Eudaemon – Moord op Johannes – Liberius wordt vrijgesproken door de senaat – Justinianus legt hem toch een boete op – Confiscatie van de erfenissen van Eudaemon, Euphratas en Irenaeus – Nieuwe wet wat de verdiensten van stedelijke raadsliden aangaat – Beroving van Anatolia's en Ascalons dochter, de weduwe van Mamilianus – De Tarsus-kwestie - Malthanes en de Blauwen van Cilicië – Ongestrafte moorden – Justinianus' corruptie – De kanselier Leo.

Hoofdstuk XXX

De "posts" en "spionnen" – Snelheid van de keizerlijke koeriers – Hun belangrijkste routes – Superioriteit van de Perzen – Tegenslagen voor de Byzantijnen in Lazica door Chosroes toegebracht – De legervoorzieningen – Beroving van de advocaat Evangelius – Justinianus' sarcasme – Hij en Theodora verwachtten dat de mensen die op audiëntie kwamen, hun voeten kusten – Hun titels "despotes" en "despoina" – Het paleis wordt overspoeld door mensen die om een audiëntie verzoeken – Enkel Justinianus' dood zal aan het licht brengen hoeveel rijkdom er voor het rijk is verloren gegaan en verspild.